FLOTTARE MED FÄRG

Bosse Johansson

FLOTTARE MED FÄRG

FLOTTARE MED FÄRG

Bosse Johansson

Bokförlaget Stigfinnaren

Copyright: Bosse Johansson
Omslag och layout: Eva-Lena Johansson, Animedia
Foto omslagets framsida: Stig T Karlsson
Foto omslagets baksida: Olle Kauppi
Övriga bilder: se förteckning

Bokprojektet har fått ekonomiskt stöd från följande bidragsgivare:
Norrbottens läns landsting, Kultur- och utbildningsdivisionen
Stiftelsen Längmanska kulturfonden
Sveaskog
Billerud Karlsborg
Sca Skog

ISBN-131978-91-633-0842-02978-91-633-0843-7
Tornion Kirjapaino, Torneå, Finland, 2007

INNEHÅLL

Flitoxen 7
En lång historia som tog slut 9
Doften av tjära 15
Tjärhovet i Haparanda 15
Tjärbrännarfamiljen i Dirivaara 18
Här flödar Arnes svarta guld 23
Med roddbåt till marknadsplatsen 25
Fem profiler 29
Forskarlen Vislakt-Peit 29
Bittra minnen från kolartiden 35
”Även små händer duger bra” 38
Dagen då Signe blev bortskämd 40
Källan till lycka och välstånd 50
Torne älv 53
Flottarminnen från Pajala 53
Då armarna inte räcker till 61
Ryggskott i Matkakoski 67
Mytomspunna Jylhä 73
Navelsträngen – Tärendö älv 79
Sommaren med Albert 80
Fagers skägg överlevde flottningen 83
Kalix älv 87
Där vägen slutar 88
Hos John fick Kungsbröten en lillebror 94
Ett fall för flottaren 101
Längtan till Hembäcken 104
Flottaren som bjöd på flottbockar 106
Kojan där Valfrid klämde örat 110
Skillnaden är himmelsvid 116
En historielektion som heter duga 120
I bäckflottarens fotspår 127
Bönan som heter duga 131
Bommen som försvann 135
Alla älvens timmer 140
Tummen upp för livet på holmen 146
Då hängde livet på en skör tråd 155
Sista rumpan 162
Vassholmen 165
Rikare än en miljonär 165
Vassholmens egen Mona-Lisa 176
Porten till vuxenlivet 179
Hoppiland-Kalle 183
Kulturholmen nummer ett 189
Konstnärernas intåg 190
Lule älv 197
Flottaren och frimärket 198
Stjärnfotografens bild av flottaren 200
Då farfar blev staty 208
Före rännilarnas tid 210
De värsta flottningsolyckorna 213
Utbyssare på en levande älv 216
Flottning mitt i stan 219
Pite älv 225
Bommen som blev en fullträff 226
Det var på den gamla goda tiden 234
Moskoselsflottare i Benbryteforsen 242
De fyra små 245
Sangis älv 245
Töre älv 249
Då byn fick nytt blod 249
Vitån 253
En trätallrik från Kråkhed 253
Råne älv 259
Flottaren och malmhögen 259
Han dansade med stockarna 263
Renskiljning och skiljeställe 266
Färgstarkt i söder 273
”Vi var ena hejare på att ro” 273
Strejkledaren och sockerkakan 278
Sista länkarna 285
Här fostrades flottläggare 285
De sista vikingarna 291
Klangen finns kvar 294
Flottarkärlek 297
Flottarkärlek – sången 299
Bildförteckning 300
Karta: flottleder i Norrbotten 304

Ett stort och varmt Tack
till Dig som medverkar i *Flottare med färg*,
till Dig som bidragit med bilder, synpunkter, goda råd och uppmuntran.
En riktig Björnkram
till Dig Eva-Lena som proffsigt och lyhört layoutat boken,
till Dig Bo-Göran som läst och granskat det jag skrivit,
och sist men inte minst
till Dig Ulla-Greta som stöttat mig och mitt arbete med oändligt tålamod.

Bosse

FLITIOXEN

För mig är flottningen förknippad med ljusare tider, ett löfte om sommar, solsken och bad.

Då isen släppte sitt grepp över Ängesån sprang vi alltid ned till stranden.

Luften var mättad av dofter och storspovens drillande blandades med det trygga dunk-dunket från älven.

Det var flitioxarna som drog ut bommarna och snart fylldes älven av timmer.

I ungdomsårens Hedensbyn var ”flitioxarna” våra flottare med färg.

Min gode vän Bo-Göran Larsson var också flitioxe. Han växte upp vid älven i byn Långforssel.

I motsats till mig själv var han med i flottningen. Liksom sin far och farfar och de flesta andra karlarna i byn.

Idyll eller ej men nog var det något speciellt med flottningen.

Under våra fisketurer i fjällen berättar Bo-Göran ofta om sitt spännande sommarjobb – flottarlivet.

Det börjar redan i bilen och i tältet blir jag varse flottarens kanske viktigaste egenskap; förmågan att snabbt låta sig vaggas

Snart fylldes älven av timmer.

Namnet ”flitioxe” är en blandning av överkalixmål och svenska. Med ungefärlig betydelse ”flottningskarl med en oxes seghet och styrka”, alltså motsatsen till latoxe.

Bo-Göran i flottartagen.

Artur Ek i Storforsen.

till sömns av vindens sus och forsens brus.

Flottningen har alltid beskrivits med en rejäl portion romantik och vem minns inte Snoddas. Han som förförde ett helt folk med schlagern Flottarkärlek.

Och visst knöts det många vänskaps- och kärleksband, men framför allt handlade det om tungt kroppsarbete med minimal lön.

Min ambition har varit att skriva en levande bok.

Där de som var med ger oss en inblick i flottningsarbetet och även i dess själ.

Resultatet blev *Flottare med färg*.

Många färgstarka personer medverkar i boken men om någon skall lyftas fram måste det bli Artur Ek.

Han har varit en inspirationskälla som frikostigt delat med sig av sina kunskaper och sin livserfarenhet.

Då han var 14 år följde han med pappan till Vassholmen. Det var förresten där Artur och Ally drabbades av flottarkärleken!

Efter åren på Vassholmen blev Artur förman på Piteälven men även där las flottningen ned. Då blev han stockmätare på sågen i Karlsborg.

Om sin första dag på sågen har Artur berättat för mig, med sin sköna blandning av humor och allvar:

– Jag sa åt förmannen att den här sågen blir nog inte långvarig. Det har ju alltid tagit slut där jag har varit. Och mycket riktigt, efter drygt ett år var det slut med sågen också.

Författaren

EN LÅNG HISTORIA SOM TOG SLUT

Under årtusenden har människan använt vattenleder (floder, sjö-ar, hav) för att transportera gods av olika slag.
Anledningen är enkel: att låta godset flyta med strömmen eller dra det på flottar är enkelt och energibesparande.

Hos oss i Sverige blev gruvdriften på 1300-talet ett avstamp för flottning i organiserad form. Framför allt av ved som behövdes till Bergslagens gruvor.
År 1551 gav Gustav Vasa order om att ”vindfälld ekskog om vå-ren skulle forslas utåt älven”, på Göta älv ned till Älvsborg.

Första flottningsföreningen bildades 1648 av köpmän vid Dal-älven. Längre norrut dröjde det till senare delen av århundradet innan flottning blev vanligt förekommande.
Det handlade framför allt om tjärtunnor, mastträd och annat skeppsvirke som bands ihop till fasta flottar. Samt träkol som transporterades i kistor på flottar av timmerstockar.

År 1739 kom en kunglig resolution som stadgade:
...att borgerskapet så väl som allmogen må få nyttja en fri och obehindrad flottning igenom kungsådror och allmänna farleder, och att samma ådror och farleder ej måge dämmas, överbyggas eller med fiskredskap uppfyllas, så att farten därigenom bliver hindrad.

Handeln med tjära tog fart från mitten av 1700-talet då flera krig härjade Europa. År 1781 exporterades 27 000 tunnor

Före mitten av 1800-talet var flottningen störst i södra Sverige med cirka 200 mil flottleder. I takt med skogsindustrins expansion i norr byggdes le-derna ut och i början av 1960-talet var totala läng-den 4 000 mil. Kartan visar situationen år 1907.

Det var först i slutet av 1800-talet som lösflottning blev den gängse metoden. Här på Torneälven pågick den fasta flottningen till 1920-talet.

Henrik Karhonen från Suaningi väljer lättaste vägen på Pirtiniemijoki i mitten av 30-talet.

Med skrädyxor bilades stockarna till bjälkar, sparrar eller slipers. På 1800-talet var sparrhuggningen så vanlig att gammelskogen var bristvara vid kusten.

Sandslåns skiljeställe i Ångermanälven var världens största: 700 anställda sorterade 20 miljoner stockar på en yta av 50 hektar. På 1960-talet infördes detta helmekaniserade sorteringsverk som krävde bara en bråkdel av ytan och personalen.

På 1600-talet var tjäran Sveriges tredje största exportprodukt, efter järnet och kopparn. I norr var tjärbränningen stor i mer än 200 år. Här 5 000 tunnor i Byske år 1905.

från Norrbotten och toppåret var 1815 med 36 000 tunnor.
Då är inte tjäran från Arvidsjaur och Pite markbygd medräknad eftersom den exporterades över Åbyn, Byske och Skellefteå i Västerbotten.

I slutet av 1700-talet blev även ”timmerflytning” allt vanligare i Norrbotten.
Vattensågverken i inlandet behövde mer timmer än det som fanns i närområdet, och även flottningsvolymen av sågade trävaror ökade.
Men riktigt stor blev flottningen först från mitten av 1800-talet sedan England sänkt sina tullar. Ungefär samtidigt blev lego- och avsalusågningen fri och timmer fick säljas från de flesta kronomarker.

Femårsperioden 1842–46 exporterades 190 000 bjälkar och sparrar från Norrbotten, motsvarande siffra 1856–60 var 805 000. Exporten av plank och bräder ökade från 130 000 tolfter till 657 000.
Den stora explosionen kom då ångsågarna växte upp som svampar vid kusten: den första 1858 i Bergsviken, den andra 1861 i Munksund och den tredje 1863 i Karlsborg.

Det var bara början för 1885 fanns 16 ångsågar i länet och det ökade till 21 vid sekelskiftet. Trävaruexporten från Norrbotten mångdubblades, från 80 000 kubikmeter år 1855 till 460 000 år 1900.
Denna skogsindustriella revolution bidrog starkt till att länets befolkning växte kraftigt: från 58 000 personer år 1850 till 135 000 år 1900.

Det var främst i inlandet skogstillgångarna fanns. I kusttrakterna var det sedan länge brist på skog. Huvudorsakerna var husbehovs- och sparrhuggning,

Många började i skogen redan i yngre tonåren. Timmersvansen fanns kvar till 1950-talet då motorsågen gjorde sitt intåg.

Vattendragen strömrensades hårdhänt i ett desperat försök att effektivisera flottningen. Det var ofta onödiga ingrepp i miljön då lastbilarna var på god väg att ta över.

tjärbränning, skeppsbyggeri samt skogsbränder som ingen brydde sig om att släcka.
I Haparandatrakten var skogen så skövlad vid 1800-talets mitt att byggnadsvirket köptes i Pajalatrakten. Därifrån fraktades virket på flottar de 18 milen längs Torneälven.
Läget var likartat i hela länet: den värdefulla grova skogen fanns i inlandet. Framför allt mellan älvdalarna där sågverken ännu inte hämtat sin råvara på grund av bristfälliga flottleder.
Därför är också flottledsrensningarna ett viktigt kapitel i Norrbottens historia.
Staten var medveten om skogens slumrande värden och beslutade att stimulera strömrensning av vattendragen.

År 1873 fick Luleå Ångsnickeribolag rätt att avverka 1,1 miljoner träd i Jokkmokks kronopark, för 108 öre per träd. Villkoret var att bolaget strömrensade berörda vattendrag och snart träffade staten liknande avtal med andra bolag.
Inom en tioårsperiod företogs omfattande flottledsrensningar i länet. Staten övertog ansvaret och kostnaden och på köpet ökade kronoskogarnas värde snabbt.

Tidsåtgången för att flotta en timmerstock från ödemarksskogarna till kusten minskade radikalt, från ibland fyra år till endast ett eller två.
År 1880 kom flottningsstadgan som föreskrev statligt monopol på flottningen och att länsstyrelsen skulle inrätta allmänna flottleder.
Alla som ville flotta virke måste dock vara med i flottningsföreningar, ett slags kooperativ sammanslutning där rösträtten fördelades efter mängden flottgods.

I början av 1900-talet fanns flottningsföreningar i följande älvsystem i länet:Muonio- och Torne älvar, Sangis älv, Kalix älv, Töre älv, Vitån, Råne älv, Lule älv och Pite älv. Samt Åby-, Byske- och Skellefte älvar som mynnar i Västerbotten.

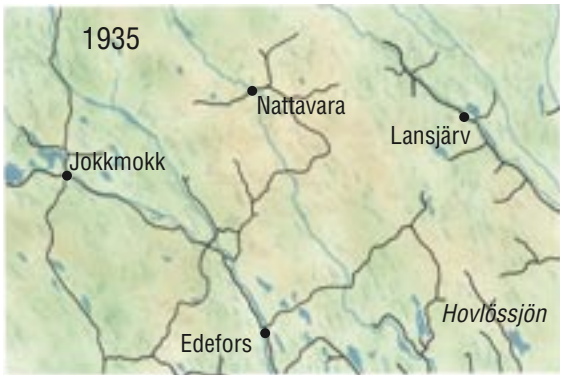

Kartor: Hans Sjögren

Bilvägnätet 1935 respektive 1988. På bara några årtionden förändrades kartan radikalt, här en del av Norrbottens inland.

Den moderne flottaren saknar inte sin båtshake. Med flera hundra hästar under huven kör han i skytteltrafik mellan det högmekaniserade avlägget och kusten.

Mängden flottat virke blev allt större och nu handlade det framför allt om lösflottning.
”Stora sågverksdöden” på 1920–30 talet kompenserades av den snabbt framväxande massaindustrin som slukade massor av skog.
Toppåret 1937 flottades 200 miljoner stockar i Sverige.
Under 70-årsperioden 1895–1965 var den genomsnittliga mängden flottgods i Sverige drygt tolv miljoner kubikmeter. Åren före depressionen och före andra världskrigets utbrott flottades 17–18 miljoner kubikmeter per år.

Då flottlederna förgrenades till allt mindre vattendrag ökade längden successivt, från 2 900 mil år 1920 till 4 000 mil på 1950-talet.
Längsta flottlederna och största mängden flottgods fanns i mellersta och södra Norrland, i topp låg Ångermanälven och Dalälven.
I Norrbotten var Kalixälven störst med 190 mil flottled och 483 000 kubikmeter flottat virke. I siffrorna som avser år 1955 ingår alla biflottleder samt övre delen av Torneälven som avvattnas via Tärendöälven.

På andra plats låg Torne- och Muonio älvar med 153 mil och 441 000 kubikmeter virke. Därefter följde Luleälven med 125 mil och 390 000 kubikmeter, samt Piteälven med 124 mil och 241 000 kubikmeter flottgods
Flottningen var mycket viktig som komplement till jordbruket och skogsarbetet, särskilt i inlandet. Vissa somrar jobbade cirka 3 000 man längs Kalixälven och dess biflöden, inklusive skiljestället Vassholmen där man som mest sorterade nio miljoner stockar under en säsong.

Åren 1925–1939 vidareförädlades i Norrbotten bara hälften av den utflottade skogen.

Andra halvan bogserades till sågverk och massafabriker längre söderut, framför allt vid norrlandskusten men även så långt som till Östergötland.
Bogseringen var länge mycket omfattande i Sverige, så sent som 1970 bogserades drygt fem miljoner kubikmeter rundvirke längs ostkusten. Det motsvarar en timmerbilskaravan som kör sträckan Haparanda–Öland, tur och retur.

Utbyggnaden av vattenkraften blev början till slutet men det var framför allt lastbilstrafiken som tog död på flottningen.
Skogsbilvägarna byggdes ut i rekordfart och befintliga vägar fick bättre bärighet. Därigenom fick industrin råvaran i den takt man önskade, i stället för att binda kapital i stora virkeslager och sjunktimmer.
Skattebetalarna stod för större delen av vägkostnaden, något som inte togs med i kalkylerna som visade att flottningen var olönsam.

I början av 50-talet transportade lastbilarna nio procent av virket från Norrbottens inland till kusten, i slutet av 60-talet var andelen 27 procent.
Sju–åtta år senare transporterades 80 procent av allt svenskt rundvirke (sågtimmer och massaved) med lastbil.
Av återstoden transporterades 9,5 procent med järnväg, 7,5 procent med havsflottning och bara tre procent med älvflottningen.

Avvecklingen av de svårflottade, mindre vattendragen påbörjades redan på 1950-talet. Sedan dröjde det bara drygt 20 år innan nästan alla flottleder var avvecklade.

Ångermanland hade många färgstarka flottare. Här Oscar Henriksson då han som 17-åring ränner Stormyrforsen i Fjällsjöälven. Bilden tog han genom att fästa en fiskelina mellan höger stövel och kamerans avtryckare. Året var 1928 och så småningom blev Oscar flottningsinspektor.

De största flottlederna i Sverige lades ned i följande ordning: Lilla Lule älv 1966, Ljusnan 1967, Ljungan 1968, Indalsälven 1969, Dalälven 1970, Torne älv 1971, Vindelälven 1976, Stora Lule älv 1977, Kalix älv 1977, Öre älv 1977, Ume älv 1980, Pite älv 1982, Ångermanälven 1982, Klarälven 1991.

År 1991 gick även havsflottningen i graven. Sista släpet innehöll 30 000 ton timmer, motsvarande 700 lastbilsekipage, och bogserades från Gamleby till Husum.

Det har gått 30 år sedan flottaren vid Luleälven tvingades göra sorti. Ännu ett hårt slag mot inlandet men utvecklingen har sin gång....

DOFTEN AV TJÄRA

Tjärhovet i Haparanda

En solig och varm höstdag stiger jag ur bilen på Tjärhovsgatan i Haparanda.

Närmare stranden känner jag doften som från ett osynligt dis, platsen riktigt andas historia.

I mer än tvåhundra år var Tjärhovet lagerplats för tjärtunnorna som flottades nedför Torneälven. Det måste ha varit en imponerande syn med tusentals tunnor i rad efter rad.

Än i dag ser man tydliga spår efter den livliga hanteringen. Ett område på närmare en hektar har asfaltliknande fläckar av förstelnad tjära.

Tjärhovet är även ett bostadskvarter som ligger centralt vid Storgatan i Haparanda.

Vinkelrätt mot älven, inbakade i tjäran, ligger slanorna där tunnorna drogs upp och även enstaka tunnlock är bevarade som fossil.

Säkert läckte många tunnor men mesta tjäran uppstod vid vräkningen. Man öppnade en plugg på tunnan och släppte ut det gråsvarta vattnet, ovanpå låg den värdefulla tjäran.

På andra sidan älven ligger Finland; till vänster ser jag Björkö kyrka och järnvägsbron som speglar sig i det lugnflytande vattnet.

Hit flottades tjärtunnorna lång väg, från Pajalatrakten och från de stora skogarna i finska Lappland som före 1809 var svenskt område. Första biten flottades tunnorna på enkla timmerflottar som rymde ett 40-tal tunnor och styrdes av roddbåtar.

Förbi svåra ställen som exempelvis Kengisforsen rullades tunnorna på tjärvägar med hjälp av skacklar. Som dragare användes då

Vinkelrätt mot älven, inbakade i tjäran, ligger slanorna där tunnorna drogs upp.

Även tunnlock finns bevarade som ett minne av fornstora dar.

Att området är känsligt för påverkan framgår av denna fossilliknande koka.

Solvarma sommardagar är luften mättad av tjärdoft. På andra sidan gränsälven ligger Björkö kyrka och Torneå som förr var en viktig handelsplats.

Här är som gjort för promenader men slanorna borde skyddas, kanske med en spång.

Även timmerflottningen var stor i Torneälven och Haparanda var slutmålet för många.

ofta kvinnor, eller häst om man föredrog att dra flera tunnor åt gången.

Då man kommit längre nedåt älven där den blev bredare sammanfogades tunnorna med björkvidjor till stora flottar. Sista biten kunde flotten bestå av 400 tunnor, ibland ännu fler. Då var flotten bemannad av minst en handfull karlar som manövrerade långa, tunga åror.

Genom forsarna Vuento, Matkakoski och Jylhäkoski krävdes ett dussin vana forskarlar, plus en lots som kände vattnet som sin egen ficka. Ändå krävde forsarna sin tribut i form av krossade tjärtunnor.

Väl framme vid lagerplatsen, Tjärhovet, började kommersen. Tjärhan-

Denna sten står i ena hörnet av tjärhovet, vad den användes till har inte författaren lyckats utröna.

Det måste ha varit en imponerande syn med tusentals tunnor i rad efter rad.

deln uppstod redan på 1600-talet, för att sedan öka kraftigt från 1730-talet och kulminera under första halvan av 1800-talet.

Torneå var ett stort handelscentrum för hela Nordkalotten och inte minst viktig var tjäran. Som exempel kan nämnas år 1781 då närmare 6000 tunnor exporterades via Torneå. Från Piteå skeppades detta år 9000 tunnor och från Luleå 12500. I Luleås siffra ingick även tunnorna från Kalix älvdal där Överkalix var tjärcentrum.

Varenda tunna skulle vara godkänd eller krönt som det heter. Av tunnekrönare som reste runt och brände in den kungliga kronan sedan man kontrollerat tunnans volym.

Efter att tjäran vräkts på Tjärhovet och sålts till hugade handelsmän eller deras ombud lastades tunnorna på skutor. Dessa seglade som regel till Stockholm där en stor del av tjäran lastades om för export till England, Tyskland och så vidare.

Det var Sören Vikström som tipsade mig om Tjärhovet. Han har fotobutik i Haparanda och hade känt den härliga doften på sina promenader längs stranden.

Sören berättade också att det finns Haparandabor som är oroliga över att den kulturhistoriska pärlan ska exploateras och förstöras.

En av dem är John Waltari:

– Det har funnits tjärhov på många platser i landet men få är så välbevarade som här. Min farbror Hugo kommer ihåg tunnorna så det var tydligen verksamhet in på 1930-talet.

Förra året, 2006, gjorde John Waltari slag i saken och skrev till kommunen.

– Jag föreslog att Tjärhovet ska bevaras, den delen där det finns kvar tjära. Och i höstas gick fullmäktige på samma linje. Det känns mycket trevligt att man tog det beslutet.

John har en stuga femhundra meter längre nedströms vid älvmynningen. På tomten finns riksröse nummer 59 som samtidigt markerar att detta är Sveriges ostligaste punkt.

Mittemot stugan på andra sidan älven ser man Hellälä som var Torneälvens skiljeställe till 1971 då timmerflottningen lades ned.

– Det var flottarcafé här stugan ligger. Och i bromsstenen på tomten finns en järnögla där man gjorde fast flottarna som kom nedför älven och lösgjordes här.

Flottningen med fasta flottar pågick ovanligt länge på Torneälven, ända in på 1920-talet då man övergick till lösflottning.

John Waltaris farfar hade bogserbåtar som drog virket till närbelägna sågar och bruk, eller längre söderut i långa släp.

Men det är en annan historia och nu gläds John Waltari och vi andra åt att Tjärhovet ska bevaras:

– Det är en härlig doft och det känns viktigt att komma ihåg det gamla. Förr hade tjäran stor betydelse, motsvarande det Ikea är i dag.

John Waltari har sin stuga vid Sveriges ostligaste punkt. Han är mån om att Tjärhovet bevaras och har fått gehör hos kommunledningen.

På bromssten finns en öppen järnögla där timmerflottarna gjordes fast.

John Waltaris farfar hade bogserbåtar, bland annat två av dessa vackra och starka skapelser.

Hugo Nordmark – legendarisk tjärbrännare från Dirivaara.

Allan Nordmark är ett bra exempel på att äpplet sällan faller långt från trädet.

Tjärbrännarfamiljen i Dirivaara

Redan som åttaåring fick Hugo Nordmark vara med och förbereda sin första tjärdal.

Det gav blodad tand och Hugo hann med ett 50-tal tjärdalar under sin livstid. Han lärde även sonen Allan den ädla tjärbrännarkonsten och denne har i sin tur fört traditionen vidare.

– Nog var pappa en stor tjärbrännare men farfar Lars-Henrik var ännu värre. Han brände alltid tjära och hade sönerna med sig, berättar Allan Nordmark.

Hugo Nordmark var född 1901 i Dirivaara norr om Lansjärv. Tillsammans med sina tio bröder fick han lära sig ta vara på det skogen hade att bjuda. Vintertid var det framför allt skogsarbete som gällde, huggning och körning med häst.

På våren och sommaren flottade man och brände tjära innan det var dags för höbärgningen. För att på hösten fullborda cirkeln genom att hugga tjärvirke och bryta stubbar till nästa års tjärdal.

Överkalixområdet har en lång tradition av tjärbränning och Hugo Nordmark tillhör legendarerna. På ålderdomens höst berättade han i hembygdsgillets årsbok om sitt strävsamma liv som tjärbrännare och flottare.

”När vi fått hem alla stubbar och tjärrika träd återstod mycket arbete. Allt skulle huggas sönder i mycket små bitar. Till två tjärdalar blev det väldiga högar.”

Det var bara början för det krävdes massor av arbete innan tjärtunnorna var fyllda.

Tunnorna tillverkade man under mörka vinterkvällar. Tunnvirket klövs från lämpliga tallar och tunnbanden var av gran. Dessa gjordes böjliga och hållbara genom att specialbehandlas i glöden och den varma askan från en utbrunnen brasa.

Tjärdalens botten bestod oftast av björknäver men ibland fick även granbarken duga. Längst ner lades ett lager långved innan det var dags för själva tjärveden som bankades och pressades ihop med en tung träklubba.

En mycket viktig detalj var torvningen av tjärdalen. Torven låg överst och reglerade syretillförseln, förhindrade att det blev öppen eld och att dalen i värsta fall brann upp.

Dalen tändes runt om under torvkanten och med början i motvind. Därefter krävdes ständig vakthållning, stampning och tätning allt eftersom dalen sjönk ihop. Efter 5–10 timmar tappades första tjäran.

Tjärdalen låg vid Dirijärvivägen, ett par hundra meter från den nordmarkska gården i Dirivaara. Även Hugos hustru Anna var mycket intresserad av tjärbränningen, berättar sonen Allan:

– Mamma kom alltid till tjärdalen för att få känna doften. Hon trodde doften var bra mot sjukdomar, särskilt förkylningar.

Tjärbränningen är en konst som Allan Nordmark behärskar. Här på Brännaberget 1979 då han och brodern Sixten brände en minitjärdal.

Anna Nordmark trodde på tjärdoftens läkande effekt. Här med barnbarnet Magdalena, i väntan på att dalen ska torvas och tändas.

Hugo vårdade tjärdalen som ett barn. Han byggde och brände ett 50-tal dalar under sin livstid.

En stor dal på tio meter i diameter brukade ge cirka 120 tunnor efter en veckas bränntid. Varje tunna innehöll 128 liter, alltså totalt över 15 000 liter. Även träkolen som blev kvar var värdefull, eftertraktad som smideskol.

Att transportera tjäran från skogen var även det en anmärkningsvärd prestation. I de förnämliga böckerna om Överkalix historia skriver Olof Hederyd om tjärflottningens vedermödor.

På 1820-talet förlorades årligen cirka 200 tunnor tjära i forsarna genom Överkalix och Kalix socknar. Trots att tunnorna drogs landvägen förbi de svåraste passagerna i Jockfall och Kamlunge.

Efter att stubbarna brytits och samlats ihop skulle de huggas till lämplig storlek och staplas. Här Karl Degerman i Storavan, Arjeplog, i mitten av 1920-talet.

Här brändes tjäran som skeppades ut från norrbottniska hamnar år 1882. Största koncentrationen fanns i nedre delarna av Råne älvdal och Vitån samt i Överkalix nära centralorten.

Stubbrytaren var ett värdefullt hjälpmedel som dock krävde sin man, här Ture Backteman.

En bra dag kunde två man med stubbbrytare dra upp fem kubikmeter tjärved. Bilderna togs 1935 vid Brännudden i Arvidsjaurs socken.

I Jock gick den 500 meter långa tjärvägen på östra sidan älven och mynnade ut i viken nedanför fallet. I Kamlunge gick tjärvägen över Edet till nuvarande notplatsen, vissa år krävdes här 1 200 dagsverken för att transportera alla tunnorna.

Det fanns alltid oförvägna forskarlar som trotsade nästan alla risker. Den förste som sägs ha klarat Kamlungeforsen var en svartbybo och han belönades med medalj.

Mest avskydda och fruktade stället längs hela Kalixälven var Bastuedan (”Båstairon” på bondska) som vi besöker senare i boken.

I början av 1900-talet kom så järnvägen till Morjärv och Räktjärvändan. Det underlättade givetvis för sista generationens tjärflottare men ändå krävdes stora arbetsinsatser.

Hugo Nordmarks bröder Ville och Arvid samt grannen Petter Andersson flottade vid ett tillfälle 400 tjärtunnor de tio milen till Räktjärvändan.

Första fyra milen längs Ängesån fick tunnorna flyta en och en, beledsagade av flottkarlarna som följde efter med båtar och på land. Under älvens sista svåra fors, Långforsen, kopplades tunnorna samman med björkvidjor till en stor flotte.

Sedan följde några tålamodskrävande dagar i det relativa lugnvattnet, sista biten till Räktjärvändan bogserades flotten med ångbåt.

Att bygga tjärdalar och kolmilor (i bakgrunden) var en konst. Bilden togs 1957 vid Arvidsjaurs 200-års jubileum.

Bindning av tjärtunnor på 1920-talet i Vuotner, Arvidsjaurs socken. Längst t h Johannes Lindblom, "Snickar-Janne" kallad, som var född 1851och även tillverkade likkistor.

På vårkanten 1936 samlades gänget för att bygga, "bära ned" och bränna tjärdalen i Brännudden. Högst upp Herbert Vesterberg och hans far Gustav, under dalen kockorna Gulli Vesterberg och Hildur Backteman.

Hugo Nordmark och bröderna var även duktiga timmerflottare. Men det fanns riskmoment och en gång var Helmer Johansson från Ängesån nära att drunkna under Linafallet, berättar Allan Nordmark:

– Det hade bildats en stor bröt nedanför fallet och pappa var tvungen att spränga. Helmer var en våghals, en riktig tuffing, men den gången höll han på att fara under stockarna.

Några år innan flottningen las ned hann Allan personligen bekanta sig med dess faror och vedermödor. En gång höll det på att sluta illa, riktigt illa:

– Vi skulle över en bäck på en stock, timmerkungen Ingvar Nordmark och jag. Jag stod fram och

Flottarna styrdes och bogserades med båt till tjärhovet. Eller till strategiskt belägna platser som Poxkroken i Bränna där de bands ihop till större flottar.

Tjärtunnorna hölls på plats av tvinnade björkvidjerep som stacks under tunnbanden. Flottarna stabiliserades med hjälp av smidiga ungbjörkar.

Tjärudraget var en beprövad metod som bland annat användes förbi Sistkostforsen i Ängesån, samt Jockfallet och Kamlungeforsen i Kalixälven.

Här i Kamlunge krävdes 1 200 dagsverken för att dra tunnorna förbi den farliga forsen. Tjärvägen gick över Edet och fram till nuvarande notplatsen.

Ingvar stod bak men vi underskatta situationen och stocken drev ut i älven. Ingvar hann hoppa av men inte jag och snart låg jag där, i kallvattnet.

Det var vårflod och Allan hann smaka på det svarta vattnet. Han befann sig med andra ord i dödens väntrum.

– Då kom lagbasen Edvin Vikman med båten och slet upp mig. Det kändes skönt, det var meningen att jag skulle leva. Jag sprang hem direkt och där fanns pappa som var pensionär, han blev förskräckt.

Allan Nordmark jobbar sedan länge åt Skogsvårdsstyrelsen i Överkalix. Där har han glädje av de kunskaper han ärvde från farfar Lars-Henrik och pappa Hugo.

Den ädla tjärbrännarkonsten är en viktig tradition att bevara och dessutom ett rent nöje att lära ut, tycker Allan.

Vid det här laget har han byggt och bränt en mängd tjärdalar, bland annat vid skolor och olika kulturevenemang i länet samt på Skansen i Stockholm.

Här flödar Arnes svarta guld

Arne Nybom i Östra Flakaträsk hade länge gått och funderat på att bygga en tjärdal.

Härom året gjorde han slag i saken och nu har han bränt tre tjärdalar.

– Den senaste var den största hittills. Jag fick 310 liter tjära, det är mycket det, säger 80-åringen stolt.

Östra Flakaträsk ligger en knapp mil öster om Räktjärvändan. Arne Nybom har hört berättas om Nordmarkarna och andra tjärbrännare som flottade sin tjära dit, för vidare transport med järnväg.

– Min farfar brände också tjära men bara för eget bruk. Farfar hette Johan Fredrik Nybom och kallades Janne, Gallbäcks-Janne, tillägger Arne.

Själv brände han aldrig tjära under sin yrkesverksamma tid. Hade fullt upp med annat tungt kroppsarbete, i skogen började med redan som 13-åring.

– Jag hann hugga manuellt med svans och yxa i fyra, fem år. Och jag körde häst på vintrarna i ett tiotal år. Pappa var järnvägare och vi hade kor. Själv jobbade jag hemma med jord- och skogsbruk tills jag var 28 år.

I början av 1950-talet köpte Arne sin första motorsåg.

– Det var en amerikansk McCullock som var lätt jämfört med dom svenska sågarna. Den vägde bara tio kilo.

Arne hann slita ut 22 motorsågar innan det var dags för nästa stora revolution i skogen. Det var efter skogsarbetarstrejken för drygt 30 år sedan då skördarmaskinerna gjorde sitt intåg.

– Först körde jag en Twiggen där folk gick före och fällde manuellt. Sedan blev det modernare och bättre maskiner.

Hemma i Östra Flakaträsk byggde sig Arne eget hus och ett byasågverk. Att lägga sig på sofflocket 1987 då han fick pension var dock inte aktuellt.

– Jag håller fortfarande igång varenda dag. Knallar på i skogen och med gården.

I en liten jordbacke vid sågverket har han byggt sina tjärdalar. Tjärstubbar och gadd brukar han samla ihop runt om i bygden.

Aj, aj, aj! Det blev mer tjära än Arne räknat med och då han lossar pluggen sprutar det svarta guldet ur hålet.

Då tjäran slutat rinna kvävs den pyrande dalen med jord. Efter några dygn är det dags att ta tillvara den fina träkolen.

...men en tjärbrännare har aldrig tummen mitt i handen och snabbt är läget under kontroll.

Den friska doften kan inte beskrivas i ord, den måste upplevas.

Att bygga och sköta en tjärdal är ett grannlaga jobb som kräver tålamod. Men Arne har fått blodad tand och tänker inte slå sig till ro.

Det har sina fördelar att vara kompis med Arne Nybom. Allt han gör blir välgjort, till exempel risslan av tornedalsmodell.

Det hann bli sju kubikmeter i bodan innan han härom året gjorde slag i saken.

Efter att ha provat med en minitjärdal som gav 3,5 liter tjära byggde han sin första riktiga tjärdal, ett drygt arbete som tog flera månader. Arne lämnar inget åt slumpen, är inte pedant men allt han gör blir prydligt och välgjort.

Efter att han tänt tjärdalen följde ett spännande dygn.

– Dottersonen Henrik var med mig och vaktade hela natten. Från fredag kväll då vi tuttade på till lördag kväll då sista dropparna kom.

Nåja, sista och sista...en viss dramatik uppstod dagen därpå då jag hälsade på. Då Arne skulle demonstrera hur tjärdalen fungerar och drog ur pluggen sprutade tjäran ur hålet.

Mycket av tjäran brukar han använda själv. Bättre impregneringsmedel finns inte för medar, träbåtar och liknande, dessutom är tjärdalskolen ypperlig till grilleldar och smidesässjor.

I sin hemmaverkstad tillverkar Arne praktiska timmerkälkar med hjälp av sonen Björn. En annan specialitet är vackra skoterrisslor av tornedalsmodell som jägarkamraterna efterfrågar.

Arne tänker inte slå sig till ro efter sina tre dalar, han har nämligen fått blodad tand:

– Till nästkommande år blir det nog en ny tjärdal. Men jag måste få sommaren på mig att samla ihop materialet.

Stubbarna rycker han upp med sin jordbrukstraktor och mesta tjärgadden ligger lös på marken. Så här förklarar Arne Nybom varför han lägger ned så mycken tid och energi på tjärbränningen:

– Jag vill liksom bevisa för skogsmännen, dom som avverkar skogen, att det bara är en bråkdel som används. Då man som jag jobbat i skogen hela sitt liv har man sett att mycket går till spillo.

Med roddbåt till marknadsplatsen

Jag står på stranden och tittar ut mot Lillfisket. Det var hit man flottade tjärtunnorna för nästan 250 år sedan, månntro om det finns kvar några spår från den tiden?

Medan jag står där och funderar ser jag något röra sig bland buskarna. Det visar sig vara Örjan Öberg, en trevlig prick som har ett litet rökeri vid stranden.

– Jag röker strömming och abborre. Sambon Eija och jag fiskar abborren här kring Fisket, vi kallar det öarna.

Då jag berättar att det gammalt tillbaks var marknadsplats och tjärhov på den södra holmen, Lillfisket, blir även Örjan nyfiken. Han pekar på den andra holmen, Storfisket, och berättar om stora högar med trärester som han inte vet vad det varit.

– Det hade kanske något med marknaden att göra. Vi kan ta min båt och ro ut till holmarna någon dag, säger han generöst.

En sådan chans vill jag inte missa och redan dagen därpå sitter vi i båten med Örjan vid årorna.

Det är en mycket vacker oktoberdag och plötsligt förflyttas jag 43 år tillbaka i tiden. Jag gick första året på gymnasiet och i Luciatid vandrade vi över isen till Lillfisket. Det var månljust och stjärnklart, vill jag minnas, och i täten för vår lilla grupp gick två Näsbytjejer.

De hade lov att låna byamännens stuga och där hade vi en trevlig fest. Månne om stugan finns kvar, det måste jag kolla.

Men först landstiger vi på Storfisket och Örjan visar mig högarna med trärester.

Eftersom jag växte upp vid Ängesån där min bäste kompis pappa hade laxfiske inser jag att

Aj aj aj, eldsvåda i rökeriet! Kanske behövs det äkta Kalixströmmingar för att röka fisk?

Örjan har upptäckt något spännande och han gillar att ro.

Lillfisket och Storfisket skiljs åt av ett smalt sund.

Detta är vad som återstår av Näsbyböndernas stolta karsinafiske som gav mycket lax, särskilt efter kriget.

Det lönar sig att vara nyfiken för vi hittar det bortglömda tjärhovet. På Storfiskets östra sida, några hundra meter från E 4.

Tänk att man kunde ha stor marknad på en så liten holme.

Utsikten är bedårande från Storfisket. Då tjärflottarna kom nedför älven fanns ingen bro men kyrkan är från medeltiden.

det här måste vara Näsbyns motsvarighet. Det som återstår är ruttnade grindar till det så kallade karsinafisket.

Nyligen har Vassholmsveteranen Artur Ek berättat för mig om Näsbyfisket:

– Det hände att virkesbuntar for in i laxfisket. Då begärde Näsbybönderna ersättning och vi fick fara dit med båt och spela bort buntarna.

I morse pratade jag med Bengt-Göran Nilsson i Kalixbygdens forskarförening. Han kunde tyvärr inte följa med på Fisket-expeditionen men gav mig intressanta upplysningar:

– Jag kan tänka mig att det fanns tjärhov även på Storfisket. Där fanns också fast bosättning, Sven Persson tror jag han hette och han hade en liten gumma.

Inte minst det här med tjärhovet låter spännande för det trodde jag bara fanns på Lillfisket. Därför går jag nu dubbelvikt och synar marken noga.

Plötsligt har jag beviset framför näsan: det luktar inte men visst är det tjära! En fläck på flera kvadratmeter med förstelnad tjära och bitar av slanorna finns inbakade, precis som på Tjärhovet i Haparanda men i miniformat.

Medan Örjan fortsätter att syna holmen på Näsbysidan går jag upp på toppen. Storfisket ligger strategiskt mellan Kalix centrum och älvmynningen och utsikten är magnifik, med kyrkan och Filipsborg som exklusiva landmärken.

Tankarna går till de människor som kom från avlägset belägna byar i älvdalen för att besöka marknaden i Nederkalix.

I Jockfalls skoltidning ”Strömkarlen” från mitten av förra seklet berättar bybon Karl Gustavsson om en marknadsresa 1888.

Forsbåten var fullastad med laxtunnor och efter att ha sålt saltlaxen blev det ett krogbesök innan den jobbiga återfärden skulle börja.

Eftersom det var Karls första marknadsbesök i Kalix fick han äran att bjuda sina färdkamrater:

”Antalet supar bestämdes efter klockslag. Man utgick från klockan tolv på dagen. Hade man stigit

Kättingstenen är väl ett passande namn för denna relikt från fornstora dar!

Tjärhandeln på Lillfisket började för 240 år och även här har det vräkts tjära.

i land klockan ett blev det en sup, klockan två blev det två supar och så vidare. Som tur var för mig hade vi kommit klockan två så det blev billigt".

För 240 år sedan, 1766, flyttades marknadsplatsen vid Kyrkvallen till Lillfisket. Anledningen var risken för eldsvåda i kyrkstugorna och dessutom ansågs Lillfisket ha lämpligt marknadsläge, inte minst med tanke på skutorna som kom för att hämta tjäran.

Själv sätter jag mig bekvämt till rätta i forsbåten som Örjan Öberg lånat av sin svärfar i Finland.

Med siktet inställt på Lillfisket berättar Örjan att han är född och uppvuxen i Sotinge utanför Stockholm.

– Till Luleå flyttade Eija och jag för tre och ett halvt år sedan, och i våras blev det Kalix. Vi är naturmänniskor och trivs med att bo vid kusten. Njuter av att ströva omkring och vara vid älvstranden.

Det gjorde nog även marknadsbesökarna på Lillfisket även om en del borde ha hållit sig en bra bit upp på land. År 1830 skrev Aftonbladet om tjärmarknaden där man tvingades ha en särskild vaktbåt.

Vakterna påstods patrullera Lillfiskets stränder för att i tid hinna fiska upp alla som i fyllan och villan trillat i älven.

Uppgifterna kom från ett förfärat ögonvittne i Götiska förbundet men dementerades sedan av berörda köpmän. Dessa påstods vara bovar i dramat med sina frikostiga köpsupar för att mjuka upp sina kunder.

Då vi landstigit på den idylliska holmen slår det mig att skriverierna om superiet kanske var en liknande överdrift som dagens kvällstidningar är så frikostiga med. Här bland tallarna ligger det närmare till hands med en annan, trevligare bild:

Bland marknadsstånden strosar nöjda och brunbrända tjärflottare sedan de sålt sina tunnor. Här finns också kvinnorna, finklädda i sina vackra sidenschalar av överkalixsnitt.

De hjälpte till att ro då flottarna bogserades på lugnvattnen, nu handlar de mjöl, socker, kaffe och andra torrvaror som ska täcka familjens behov till nästa års marknad.

Efter att båten stuvats full är det dags för hemfärden. Tjärflottaren ror i motströmmen och sta-

Den mysiga stugan gör att fantasin får fritt spelrum.

kar uppför forsarna, mesta tiden går medresenärerna på stranden och drar båten med långa linor. Det var då det och nu är det dags att se om stugan från studenttiden finns kvar.

Jovisst, där står den rödmålad och grann. Förmodligen är den lika mysig som förr men även det kan jag bara fantisera om.

Örjan och jag sammanstrålar på holmens södra udde och härifrån ser vi älven öppna sig mot havsbandet. Och en bit upp på land ser vi lämningar efter tjärmarknaden och vräkningen. Dagen kunde inte sluta bättre.

Utsikten mot älvmynningen och havet väcker en längtan efter frihet, en känsla som inlandets tjärflottare kunde uppleva varje år.

FEM PROFILER

Forskarlen Vislakt-Peit

En av de mest ryktbara forskarlarna var Petter Brännmark som bodde i byn Vislakt, därav smeknamnet Vislakt-Peit.

Många veteraner jag intervjuat har nämnt honom med stor respekt, närmast vördnad. Och tacka för det: Vislakt-Peit var den skickligaste när det gällde att styra flottar och båtar genom forsarna i Kalixälven, Torneälven, Ängesån och Bönälven.

I Överkalix hembygdsgilles årsbok från 1957 fick jag första gången upp ögonen för den legendariske forskarlen. Det var i en intervju med flottaren Nils Erik Nilsson som var född 1875 i Boheden och kallades ”Lill-Kvicken”:

”Vid brötlossning följde Petter Brännmark med bröten och vi såg endast hans pipa sticka upp ur vattenvirvlarna. Pipan tog han sällan ur munnen”, berättar Lill-Kvicken bland annat.

Johan Brännholm var en annan flottare av den gamla stammen och han bodde nästan granne med Petter.

Johans beskrivning av flottningar i Ängesåns övre lopp vittnar om umbäranden men även vådliga forsfärder:

”En gång höll det på att gå galet. Vi vore ett flottningslag om tre båtar som kommo med bakändan ner åt Ullatti. Vi hade arbetat två dygn i sträck. Det var soligt och

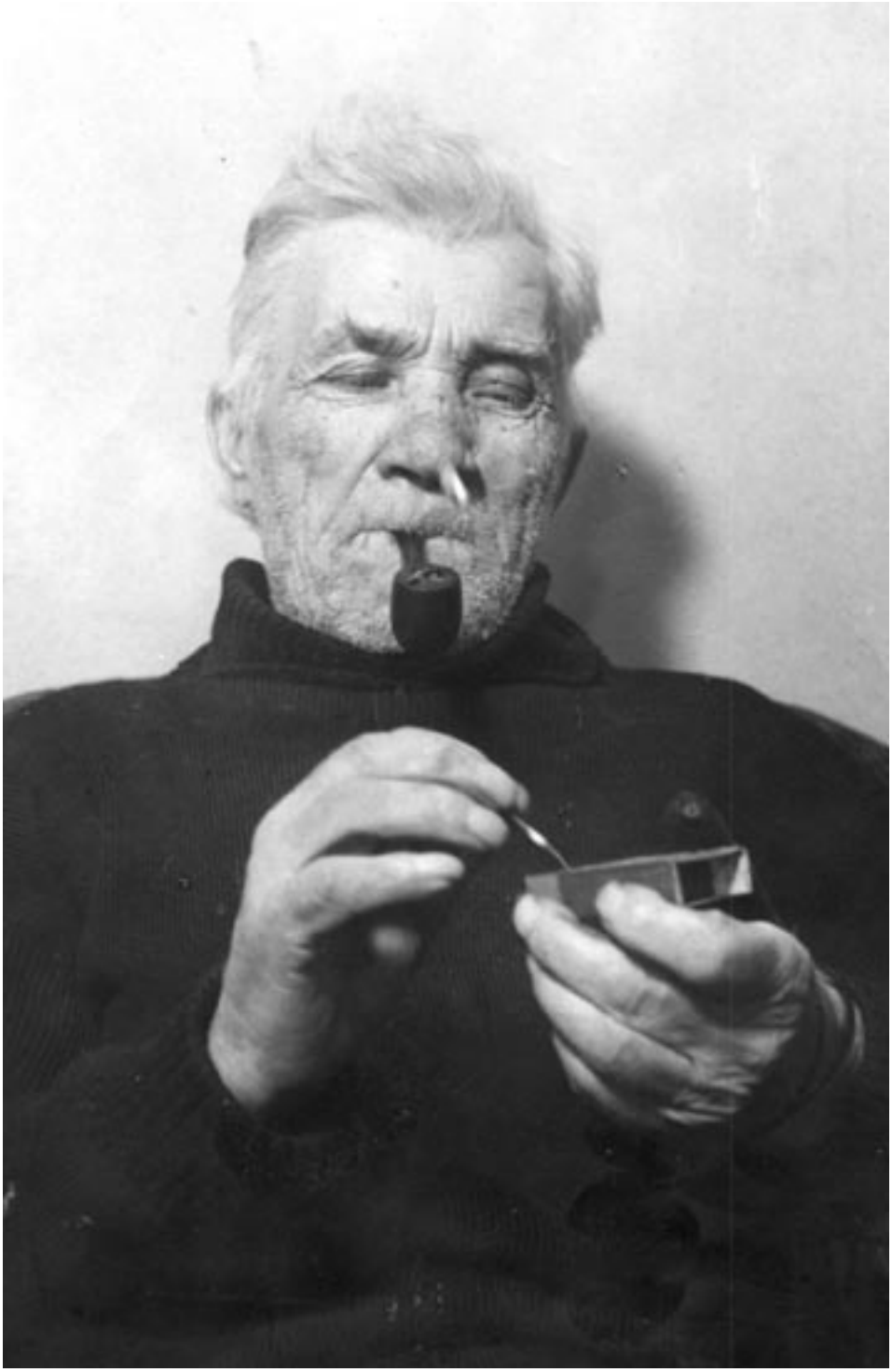

En gång då Petter Brännmark följde med en bröt syntes bara pipan sticka upp ur vattenvirvlarna. Bilden togs 1943, strax innan han dog.

Petter Brännmark kunde konsten att läsa vattnet. Här en annan skicklig forskarl som styr flotten genom Kukkolaforsen.

vackert väder då vi gingo iland pingstlördag vid de tre gårdarna i Satter.

Vi högg granris och gjorde oss bäddar att ligga på. Uttröttade lade vi oss att sova. Då vi vaknade på morgonsidan låg vi under ett flera tum tjockt snötäcke. Stockelden var utbrunnen.

Stelfrusna måste vi skynda oss till gårdarna för att komma in i värmen. En av flottningskarlarna fick lunginflammation och måste bli kvar där i tre veckor."

De övriga i laget fortsatte flottningsarbetet och närmade sig forsen Kurkkio. Där fick de order av förmännen att dra båtarna förbi forsen som inte ansågs farbar vid rådande vattenstånd.

De båda andra båtlagen hade redan börjat dra sina båtar efter stranden. I det tredje båtlaget fanns Hans-Viktor, Jånos-Ivar, Visläg-Peit och Johan Brännholm.

Den sistnämnde berättar att de satt där på stranden och gruvade sig för att börja dra båten:

"Då sa Petter: Jä, kara, vili i so ji sö räit ve öda (fritt översatt: ja, karlar, vill ni som jag så tar vi älvvägen).

Det var ingen emot och svaret blev: Hä do sägt he sö bäki ve di ini bato (har du sagt det så sätt dig längst bak i båten).

Vi sköt ut båten och Petter satte sig vid styråran. Förmännen ropade varnande för tilltaget men nu var det ingen återvändo.

Båten sögs hastigt mot forsen. Innan båten stack ner "ini freiso" (i den fräsande forsen) hojtade vi och viftade åt dem på stranden.

Båten dansade med virvlarna. Vattenkaskader slog över stammen. Folk på stranden såg inte båten mer i de kokande virvlarna.

Men Visläg-Peit var säker i styråran. Genom kom vi men då var båten halvt vattenfylld. Snabbt svängdes båten in mot land och precis då sjönk den med matkontar och grejer.

Vi lyckades ändå bärga det mesta och få upp båten. Sedan var det bara att få upp en härlig stockeld och torka kläderna innan vi kunde fortsätta."

Så långt Johan Brännholm som var född i början av 1880-talet.

I januari 2007 beslutade jag att ta reda på mer om Petter Brännmark, den sägenomspunne Vislakt-Peit.

Sonsonen Rune Brännmark bor kvar på Petters hemgård i byn Vislakt och dit ställer jag kosan. Det blir en givande eftermiddag, kan jag lova.

Rune var nio år då farfar Petter drog sin sista suck i en ålder av 78 år:

– Farfar dog här i kammaren, det var i december 1943 och jag hade skollov. Häns-Nils kom hit med kistan och Åkerströmstanten svepte. Det var över 80 personer på begravningen i Bränna.

Petter och hustrun Brita hade fyra barn, tre söner och en dotter. Petter begravdes i familjegraven på kyrkogården i Bränna.

– Han dog av strupcancer. Dom försökte stråla men det hjälpte inte, det var nog för sent.

Namnet Vislakt kommer från finskans Viislahti som betyder Femviken, ett passande namn för byn som ligger vid Djupträsket. Här i trakten flottades det alltid mycket timmer i bäckarna och via träsket ut i Kalixälven.

Vislakt-Peit bodde längst in i byn där vägen tar slut. Byanamnet kommer från finskan och betyder Femviken.

– Alla var med i flottningen, till bärgningen. Det var innan många fick fast anställning åt Domänverket, säger Rune Brännmark.

Han själv och pappa Johan var också flottare men berömda som Petter Brännmark blev de inte.

Pappa Johan och mamma Victoria berättade ofta för Rune om Petters händelserika liv. Rune minns även mycket av det farfar själv berättade:

– Farfar flotta redan i unga år. Innan han börja styra här på älven var han elva år och flotta i Torneälven. För att komma dit vandra han kyrkvägen till Kilisjärv och därifrån till Luppio.

En av förklaringarna till varför Petter var så skicklig att styra genom forsarna var hans enastående förmåga att "läsa vattnet".

En gång då Petter skulle styra flottar genom Matkakoski fick han "goda råd" av en äldre ortsbo, berättar Rune:

– Gubben sa att du ska fara den där vägen. Men det fanns två "hål" och hålet gubben föreslog var det sämre. Farfar såg på vattnet att det inte gick att fara där, om han gjort det hade flotten slagits sönder.

"Drahaken" med sitt korta skaft var praktisk i buskig och vattensjuk terräng. Från soldattorpet i bakgrunden härstammar även Brännmarkarna i Kalix.

Bönderna sålde virke som Petter och

Rune Brännmark beundrar sina strävsamma förfäder. Fotografiet togs vid Räktjärv 1935, sista året farfar Petter och pappa Johan hade dragren.

hans flottarkamrater band ihop till flottar. Det kunde bli två–tre stora flottar varje gång. Efter att de med Petter som chefsstyrman lyckats få första flotten oskadd genom forsen gick laget upp igen och hämtade nästa.

Lilly Karlssons svärfar Viktor var med Petter till Torneälven. Viktor Karlsson har berättat för Lilly att Petter var speciell och liksom många andra överkalixbor på den tiden dålig på att prata svenska. Det var Överkalixmålet för nästan hela slanten:

– En gång då dom var i Torneälven frågade Peit en karl: kan du stjioss mi till Vitsaniemi? Men jag vet inte hur det gick, om han fick skjuts, säger Lilly Karlsson och skrattar.

Vanligast var att båtshaken fästes på sidan av skaftet men så gjordes inte med denna modell som Rune Brännmark bevarat.

Lavkniven var ett praktiskt verktyg för att på plats i skogen ordna mat åt dragrenarna.

Vintertid jobbade Petter Brännmark i skogen, ett slitsamt arbete som hade sina sidor:

– Farfar hade en tuta på fingret efter att han huggit av sig tummen i Miekojärvi, minns Rune och fortsätter:

– En av farfars kompisar tog en ren och körde hem till en farbror i Posjärvtrakten som stämde blod. Han fick det att stanna, sa att ”det har sluta men jag ska komma och bevaka såret”.

Efter att Rune satt på kaffe och dukat fram läckra wienerbröd går han ned i källaren och hämtar några rariteter som fanns på gården redan på Petters tid.

Det är två av pappa Johans gamla båtshakar, och en lavkniv som Johan och Petter använde vid skogsarbetet:

– Man skar ned tallkvistar med mycket skägglav för att få mat åt dragrenarna. Dom körde med ren ända till 1935, den sista hade man vid Räktjärv.

Efter fikat är det dags att visa mig runt på gården. Den har gamla anor och kvar finns bland annat resterna av ett soldattorp.

Rune berättar att en av Petters bröder, Valfrid, for till Amerika. Två andra bröder flyttade som unga till Kalixtrakten, Kalle till Risön och Lars-Erik till Stråkanäs.

Båda sägs ha träffat sina respektive i samband med flottningen.

Även Petter var till Kalix ibland, framför allt i samband med att han styrde flottar utför älven.

Liksom många andra flottare och forskarlar kunde han inte simma. Det hade kunnat bli ödesdigert, berättar Rune:

– En gång på Kalixälven, troligen i Kamlunge, var farfar med två ungpojkar och lossa en bröt. Men dom gjorde inte som han sa. Alla kastas ur båten och pojkarna tog sig simmande i land. Farfar kunde ju inte simma men lyckades ställa sig på en sten som han kände på botten med fötterna.

Petter gillade då båten dansade med virvlarna och kaskader slog in över stammen, här likasinnade i Lilla Lule älv.

Tisnaren på väg nedför Räktsforsen, en av Vislakt-Peits sista bedrifter.

Sedan lyckades Petter få tag i båten då den kom förbi.

En av sina sista bravader utförde Vislakt-Peit som 60-åring, våren 1925 då han styrde ångbåten Tisnaren de sju milen ned till Kalix. Det var en bedrift som det än i dag pratas om i älvdalen.

I mitten av 1950-talet skrev Gunnar Bergman i NSD om ”Älvdalens styvaste forskarlar”. Om den äventyrliga resan med Tisnaren men även om hur Petter Brännmark ett par år senare lyckades manövrera ångbåten Älvdalen genom forsarna, då med hjälp av en son.

Rune Brännmark är med all rätt stolt över sina förfäder, inte minst över sin farfar. Viktigare än ära och ryktbarhet är dock att man är en rättvis och kärleksfull medmänniska. Det tycks Petter Brännmark ha varit, att döma av de minnen Rune har bevarat av sin farfar:

– Han var snäll, särskilt med oss barn. Men nog var han bestämd också. Det skulle vara ordning och reda och vi fick inte göra galet.

Bittra minnen från kolartiden

Sten-Roland Karlsson har cowboyhatt och gillar flottarvisor.

Han ska snart fylla 80 och bor i Älvsbyn, men sina tassemarker har han fortfarande högre upp längs Piteälven.

Då vi besöker Bredseludden där flottningsföreningen hade sitt högkvarter ser jag att han haltar. Jag frågar varför och i bilen på väg hemåt stillar Sten-Roland min nyfikenhet.

Han berättar om sin barndom; en skakande historia som får mig att sänka hastigheten och slå på bandspelaren:

”Då jag var 12–13 år hade jag redan ryggskott. Fick slita för mycket hårt.

Vi kola i sex år. En gång då jag varit borta i två månader och tänkte fara hem sa min fosterpappa: nä, du ska int bara tänka på nöjen!

Den gången var jag tre månader i skogen innan jag fick fara hem. Det var ganska hårda bud det.

Då jag skulle läsa för prästen fick jag en cykel. Vi hade bara en cykel i hela familjen och jag fick en egen, det var grejer det.

Jag hade kunnat göra vad som helst för en cykel och min fosterpappa köpte den för att jag inte skulle konfirmeras. Han tjäna mer pengar på mig på det sättet, så var det.

Men nog hade jag gjort rätt för en cykel ändå. Jag tjäna säkert ihop lika mycket pengar som en fullväxt person. Hade timpenning och tjäna egentligen ihop 8 000 kronor men fick knappt ett öre, närapå ingenting.

Min morfar sa: vad ska det bli av den här pojken, det blir nog en riktig hedning.

Morfar var inte heller så snäll. Nä, ingen var snäll mot fosterpojken, tyckte jag.

Min mamma dog 1928 då jag bara var fem–sex veckor gammal. Hon fick lunginflammation, vatten i lungsäcken. Och så skulle hon tappa vattnet men dom satte fel så hon dog.

Pappa hade det inte heller lätt, vi var ju sex syskon och fattigt och eländigt var det.

Mamma och min fosterpappa var syskon så han tog hand om mig. Det var inte bra. Jag fick börja jobba så fort jag bara kunde göra nå. Jag blev vaccinerad, ta mej fan. Dom hade jordbruk och det var bara arbete, arbete. Han tålde inte se mig utan att jag arbeta.

Vi kola också, i sex år. Vi bodde i en liten jordkula, ja herregud.

Sten-Roland Karlsson gillar mustiga och glada flottarvisor. En skön kontrast och kanske en flykt från de hårda kolaråren.

En kolmila är som en krutdurk, kan explodera när man minst anar det. Det fick Sten-Roland Karlsson erfara då han lämnades ensam med milan.

En liten kula där vi var tre stycken. Två gubbar och jag. Min fosterpappa och en som var gift med en syster till min morfar. Och så jag, det var inte roligt.

Vi var där hela året, från det jag var elva år tills jag var 17.

Dom skicka mig att hämta mat, åtta mil cykla jag en gång. Från milan oppåt Moskosel och hem.

En gång fick jag gå flera kilometer för att hämta åtta liter mjölk. Han var helt hänsynslös.

Jag tog väldigt stor skada av det där, fick lyfta tungt och mycket. Och fy fan vad man fick vara hungrig ibland i kojorna. He var sloppen, fläsk å sloppen, int var det mycket.

Och så var det lite sömn. Mellan tre och sex timmar varje dygn, mer fick jag aldrig sova.

Man skulle vakta kolen, herregud. Man borde ha fått sova då det var så tungt arbete. Men

Så här mysigt skildrade fotografen Pelle Persson kolarens vardag i Moskoseltrakten. Dan Andersson och Sten-Roland Karlsson var med om en annan verklighet.

det var ut mitt i natten för att vakta kolen...det var hemskt.

Dan Andersson har berättat att han somna då han vakta kolen. Det gjorde jag också. Dom for hem en gång och jag var ensammen, långt ute i skogen. Titta efter milan då, sa dom.

Det hördes donk, donk, vibrera på något sett på milan. Jag slog med klubban och då blev det ett stort hål. Ett jävla stort hål där klubban for ner och där var bara glöd.

Då vart det jobbigt, oj, oj, och jag hade kunnat ramla ner. Jag var ju ensammen och skakis var jag.

Då kolningen var klar revs milan. Här lastas kolen i trälådor som körs med häst till närmaste järnvägsstation, för att sedan bli bränsle i bland annat ånglok.

Men jag öste på jord och lyckades stoppa igen hålet, jag lyckades släcka. Hade skottkärran som jag drog upp jorden med.

Största milan vi hade var 32 famnar. Det blev åtta järnvägsvagnar kol, det var 1600 kubikmeter ved i milan.

Det var ett hårt arbete och redan då förstörde jag ryggen. Jag har ont varenda natt, i rygg och nacke, jag sover inte många timmar per natt.

Min äldsta syster som bor i Pite var piga där jag blev uppfostrad, hos min fosterpappa. Hon sa att det var en hemsk gubbe det där, helt hänsynslös.

Nog blev jag bitter, jag är fortfarande jättebitter.

Jag börja i flottningen på 40-talet och det gick ganska bra med dålig rygg. Men det blir sämre då man blir äldre. Att jag haltar kommer från ryggen.

Då jag var i 50-årsåldern fick jag kärlkramp och hjärtinfarkt. Men jag har klara mig bra sedan dess och då flottningen var slut jobba jag åt Domänverket.

Då jag var 20 år flytta jag hemifrån och träffa kvinnan jag har nu, hon är från Gällivare. Vi bodde först i Sörstrand men flytta till Vitheden och sedan köpte vi hus i Älvsbyn.

Vi träffades i Sandträsk, hon jobbade på sanatoriet. Det var mycket kvinnor där och vi var ute på dans, det var då vi träffades.

Dom var två systrar och jag börja först med en, men jag tyckte den andra var vackrare så jag tog hon.

Hon heter Britta och vi gifte oss 1951. Fick tre egna barn, två pojkar och en flicka. Plus en fosterflicka som var fem veckor då vi tog hon. Hennes mamma var hemskt ung och det blev skilsmässa, det blev strul med alltihop.

Fosterflickan är 40 år nu och vi har gett henne ett sommarställe i Gällivare.

Hon säger mamma och pappa åt oss, säger att hon kunde inte haft bättre föräldrar. Man jag kunde haft det bättre, därför brukar jag önska att hon ska få det bättre än jag.”

”Även små händer duger bra”

I Arvidsjaurs kommuns fotoarkiv finns många intressanta bilder.

På en av dem ser vi Karl ”Ante-Kalle” Lidström och hans hustru Anna Lovisa Norqvist.

De står framför sin stuga på Lidströms hemman Karlberg mellan Abborrträsk och Pjesker.

”Lidström var känd som en legendarisk skogs- och flottningsarbetare”, står att läsa i bildtexten.

För att få veta mer om Lovisa och det till synes omaka paret ringer jag Leif Granström som bor i Pjesker. I sin bok **Mellan bark och ved** betecknar han Ante-Kalle som en av de första och största profilema i Arvidsjaurs socken:

– Det jag skrivit grundas på vad folk berättat för mig, bland annat min far Gunnar Granström. Han hade köpt en häst av Ante-Kalle och även den var lite knepig.

Ante-Kalle blev 90 år gammal och redan som tjugoåring var han en fruktad herre. Leif Granström berättar att Ante-Kalle var ovanligt storväxt men samtidigt hade han väldigt små händer.

Tydligen var detta inget hinder för den ärrade slagskämpen som själv brukade säga: i ha småa henner men dom döö bra (jag har små händer men dom duger bra).

Så här skriver Leif Granström i boken **Mellan bark och ved**:

”Begåvad med rejäla kroppskrafter, häftigt humör och begiven på starka drycker var Ante-Kalle ofta inblandad i slagsmål som lätt urartade till ren misshandel. Han var i dessa sammanhang ett veritabelt gissel för såväl ovänner som för rättvisans tjänare.
Han räddes inte någon levande människa, stor eller liten, jämlike eller överhet. Vid ett tillfälle var han åtalad för att ha kastat kniv mot en jägmästare Gellerstedt under ett bröllopsgille. Jägmästaren duckade och knivbladet trängde djupt in i en panel bakom honom.

En annan Ante-Kalle-bravad som omtalas än idag var en båtolycka (med tragisk utgång) i slutet av l870-talet i Byskeälven. Ante-Kal1e skulle tillsammans med fyra samer från Kåtaselet lossa en bröt i Grånaforsen. Ingen av de fem i båten var simkunnig. Då bröten gick hoppade de i båten för att hinna undan timmermassoma.

Ante-Kalle (född 1853, död 1944) och Lovisa (född 1857, död 1938). Stugan i Karlberg flyttades senare till Kelisån där den användes av flottarna.

Men Ante-Kalle som skötte årorna råkade ta i så att årtullen brast. Den ostyrbara båten välte och alla fem hamnade mitt i den värsta forsen med grova timmerstockar virvlande omkring sig.
De hamnade dock intill båten och Ante-Kalle skrek åt sina kamrater: ”Håll fast er i båten, lappdjävlar, annars går det åt fanders!”

Men kamratema lyckades inte hålla sig fast i

båten. Mitt i forsen där den gör en skarp sväng spolades tre av dem iland, döda.
Till en början trodde de övriga flottarna, som från land sett hela olycksförloppet, att också de båda andra omkommit. Efter någon timme kom dock Ante-Kalle, blöt och blåslagen, gående längs flottarstigen.
Han tittade på sina omkomna kamrater och sade lugnt:
”Det var en sjuhelvittes kronskjuts.”
Den femte flottaren återfanns på sensommaren ett par kilometer nedströms olycksplatsen.

Den nästan ofattbart kylige och tuffe Ante-Kalle hade dock två svagheter, och de var desto mer markerade.
Först och främst gällde det förhållandet till det ockulta eller okända. Något som troligen hade sin grund i hans omfattande tjärbrännar- och kolarverksamhet, där han som så många andra arbetat sig trött intill medvetslöshetens gräns och därmed blivit extra mottaglig för vidskepelse.

En kväll då han skulle ut i stallet hörde han ett läte han aldrig hört förut. Vettskrämd rusade han tillbaka in i stugan och gömde sig i tre dygn. Det blev hustrun Lovisa som fick sköta hästen de dagarna.
Det ljud han hört var troligen en brunstig råbock, ett djur som då var ytterst sällsynt på våra breddgrader.
Men Ante-Kalle var helt övertygad om att det var Hin Håle eller dennes hantlangare som var ute efter hans liv och själ.

Den andra stora svagheten hos denne motsägelsefulle representant för skogsarbetarskrået var att han inte tålde att se blod. Var det människoblod gick det väl an, men inte om det var ett djur som blödde eller led.
Skulle ett djur på gården slaktas for Ante-Kalle hemifrån och överlämnade slakten åt sin fru Lovisa.
Hon var desto tuffare. Som avlivningsmetod skar hon helt enkelt halsen av djuret, vilket detta än var. Något skjutvapen fanns aldrig på gården.

Ante-Kalle blev över nittio år gammal. Sin 80-åriga skogliga gärning utförde denne motsatsernas man som tjärbrännare, kolare, huggare, körare och flottare.
Så sent som 1936 körde han själv sin egen utstämplade skog. Höll då som 83-åring igång tre hästar, två kor och ungnöt på det lilla nybygget Karlberg.
Han hade därvid mer än god hjälp av hustrun Lovisa som ansågs vara den händigare av de båda, inte minst då det gällde att timra hus.
Eller slakta.”

I de flesta böcker om tidigare generationers strävsamma liv har kvinnan en undanskymd plats. Så även i *Flottare med färg* och *Mellan bark och ved*.

Av ovanstående berättelse framgår dock att Lovisa var handlingskraftig och av segt virke. Kroppsspråket där de står framför stugan talar i samma riktning: framför Ante-Kalle står en luttrad kvinna som förmodligen var hans överman på många sätt.

Precis som i dag hamnade kvinnan ofta i bakgrunden, trots att hon drog ett minst lika tungt lass som mannen. Här Kristina och Heikki Mört vid förra sekelskiftet i Haparandatrakten.

Dagen då Signe blev bortskämd

Signe Olausson i Pempelijärvi har utstrålning utöver det vanliga.

För mer än 70 år sedan var hon kocka i skogskojorna och skämde bort gubbarna med god mat. På 90-årsdagen var det hennes tur att komma till dukat bord.

Första gången jag träffade Signe var en skön sommardag 2004 då jag var på reportageresa längs Ängesåvägen.

Signe var pigg som en nötkärna men det som imponerade mest var hennes positiva livssyn, skärpan och den intellektuella spänsten. Rätt som det var ringde ett av barnbarnen som ville ha hjälp med ett korsord och Signe visste svaret direkt.

Tilde och Marte tycker att tårtan ska vara lika fin och vacker som farmor.

Alla barnen bor i Stockholm och förutom brorsonen Thommy Larsson är hon den enda i byn.

Då jag oanmäld kommer för att gratulera på 90-årsdagen den 28 september 2006 sjuder dock huset av liv.

Barnen Berit, Evy och Åke är hemma liksom barnbarnen Michael, Marte och Tilde. De båda sistnämnda är i full färd med att garnera tårtan.

Snart är det dags för födelsedagsbarnet att besöka bastun som står go och varm i skogsbrynet.

Vänligt men bestämt avböjer Signe döttrarnas hjälp med att ta sig över ängen.

Innan hon knatar iväg med rullatorn tipsar hon Åke, Michael och mig att besöka den gamla smedjan på andra sidan vägen.

Signe Olausson är en pigg 90-åring och hon gläds över alla som hör av sig.

Till bastun går man själv, även om det behövs rullator över den knaggliga ängen.

– Jag tror att det var Ragnars farfar Olaus som byggde smedjan på 1800-talet.

Efter att Signe bastat och gjort sig fin i håret sätter vi oss vid köksbordet och språkar om hennes liv.

– Åren har gått fort, alldeles för fort, säger Signe med en varm blick på barnbarnen.

Hon är född i Vuomavaara, sex kilometer väster om Pempelijärvi, och har enbart goda minnen från barndomsåren:

– Vi var tolv syskon. Pappa Lars-Levi och mamma Maria hade jobbigt men dom klagade aldrig, dom var nöjda med sina liv.

Lars-Levis farfar var den första som bosatte sig i Vuomavaara. I ett litet, litet hus som fortfarande står kvar.

– Vi hade telegraf, rikstelefon kallades det, och kopplade samtalen åt grannarna. Dom bodde i Gällivare och vi i Korpilombolo, sockengränsen gick mitt emellan gårdarna.

Någon misär eller brist på mat har Signe inte upplevt, trots att hon föddes under första världskriget då många hade det svårt.

– Vi hade alltid kor. Fem-sex kor som gav mjölk, smör och ost. Allt var hemmagjort och vi hade alltid smådjur, får och slaktdjur, alltid kött på hösten. Och bär fanns det i skogen så inte var det brist på mat inte.

Fisk var det också gott om i Vuomavaara:

– I bäckarna och älven fanns väldigt fin fisk, bäckforell och lax. Det var mycket fisk då för tiden, och kanske mindre fiskare. Dom kommer så långt ifrån nu för tiden.

Medan Marte och Tilde busar och blåser upp farmors ballonger berättar Signe om sin skoltid för sådär 80 år sedan. Första året gick hon i Vuomavaara som på den tiden var väglöst land.

– I tre år hade vi skola i byn, det fanns 14-åringar

Som kocka i skogskojorna fick hon klara sig veckovis utan bastu. Nu kan Signe ha lögardag när hon får lust.

Det är spännande att besöka smedjan som Ragnars farfar Olaus byggde.

Här testar Åke Olausson sina färdigheter.

Det gäller att pynta extra fint då det fylls jämna år.

Åren före andra världskriget då Signe var kocka hade hon 4 000 kollegor som hushållade åt 50 000 skogsarbetare. Kockan kunde tjäna mer än skogsarbetaren som betalade hennes lön. På bilden kockan Anna Modig vid Granbergskojan i Överkalix.

Det fanns tre gårdar i Vuomavaara och då behövdes det telefonväxel.

som börja då. Vi var 17 elever, från Pempelijärvi och Norsivaara också. Dom kom gåendes på sommaren och åkte skidor på vintern.

Signes blivande man Ragnar var en av dem.

– Vi följdes åt i skolan i Vuomavaara och i Korpilombolo när vi gick på arbetsstugan. Konfirmerades gjorde vi också samtidigt, i Gällivare, det var liksom kortare väg dit.

På den tiden fanns inga skarpa gränser mellan arbete och fritid.

– När man var näst äldst av syskonen fick man alltid hjälpa till. Med alla sysslor, ansvaret var stort. Sedan då jag fick tillfälle började jag vara ute och jobba. Var hembiträde på olika ställen och kocka i fem vintrar, men vintrarna var ju inte så långa.

Signe var kocka bland annat nära Satter, i en koja vid älven.

– I Latnivaara var jag också en vinter och vid Bönälven. Första året var jag bara 17 år men jag trivdes bra med att vara kocka. Lönen var inte så hög men det var inte så tokigt, man överlevde.

– Och sista året fick jag bra lön, löneförhöjning. Hade 350 kronor i månaden och det tyckte jag var väldigt bra, säger hon och skrattar gott.

Som kocka ansvarade hon för att köpa in råvaror, allt som krävdes för att skogsarbetarna skulle bli mätta och belåtna.

– Det var jag som fick skriva opp allt som behövdes. Man fick beställa i förväg för det var ju så pass långt hemifrån. Jag beställde för en hel vecka och mjölken var det värsta. Vi hade stora mjölkflaskor i en jordkällare under kojan.

Ibland fick Signe åka hem till Vuomavaara och då blev det milslånga skidturer genom skogen.

– Men inte for jag hem varje helg. Jag ville ju att kojan skulle vara varm och ibland var jag helt ensam i skogen. Men dom börja stanna över helgerna då dom fått kocka.

Kockan var en populär person då hon förbättrade mathållningen och gjorde kojlivet uthärdligt. Här en omhuldad kocka i Varjisträsk 1943.

Kojan var inte särskilt stor med tanke på hur många den skulle rymma:

– Det var kanske 18 man och ofta hade vi middagsgäster. Förmän och såna som åkte hem över natten, dom åt två måltider.

Manskapet i kojan åt fyra måltider varje dag. Klockan sju bjöd Signe på frukost och halv tolv var det lunch. Då man kom hem från skogen vid fyratiden var det middag och så gröt på kvällen.

– Till frukost var det ibland potatis och ibland välling, och smörgås förstås med salt pålägg. Och det var mycket saltströmming, amerikafläsk och falukorv. Det kunde dom äta fast två gånger om dan, det var den tidens mat.

Eldpallen kallades allmänt för ”fläskaltaret” och skogsarbetarna var ”riddarna av det amerikanska fläsket”. I denna koja i trakten av Teurajärvi hade man inte kocka.

– Men amerikanskt fläsk var inte som nu, jag köpte en gång från Tärendö för att smaka men det var ju bara kött. Då var det fläsk och bara några små köttränder, säger Signe och ler åt minnet.

Mesta brödet bakade hon själv i kojan, två–tre gånger i veckan i en järnspis med ugn.

– Det gick fort och nog var det åtgång, minsann. Det fanns sex hästar vid kojan och då kuskarna kände doften av färskt bröd kom dom in till mig och ville ha.

Då Signe bakat var det ingen idé att ställa fram något annat bröd. Hårdbrödet köpte man, Husmans spisbröd.

– Riktigt smör hade vi, många tog med sig hemifrån och fick sälja till matlaget. Mjölk hade man

Barnbarnet Michael bor i Colorado och gillar avancerad cykelåkning i bergen. Att han nyligen bröt handleden spelar ingen större roll, det är bara att ta nya tag.

Vuomavaara var väglöst land då Signe bodde här. Men det fanns mat på bordet och minnena är enbart ljusa.

också med sig, i stora flaskor. Det var det man drack, och vatten.

En ung kvinna bland en massa karlar i vildmarken; det skulle förmodligen skapa problem i dag men så var det inte då Signe var kocka:

– Dom tog stor hänsyn. Till exempel då dom spela kort hördes nästan ingenting, trots att det bara var en tunn brädvägg mot mitt rum.

”Gubbarna” var i alla åldrar och ingen var någonsin otrevlig mot Signe.

– I stället var dom väldigt trevliga och jag kände mig aldrig otrygg, aldrig någonsin. Men många är borta, nästan ingen är kvar.

Signe var enbart kocka åt skogsarbetarna, aldrig i flottningen.

– Flottarna hade för det mesta egna ryggsäckar och åt där det passade. Dom tog ackord och jobbade natt och dag. Var rädd att vattnet inte skulle räcka, det var bråda tider.

Virket kördes med häst till avlägg vid älven och de mindre vattendrag som flottades dåförtiden. Till och med Pempelibäcken flottades och där var Ragnar Olausson med de sista två åren.

Efter skoltiden hade Ragnar och Signe börjat träffas lite då och då, emellanåt var de på var sitt håll. Då det var dags att slå ihop sina påsar var det ingen tvekan om var det skulle bli:

– Det var jag som fick flytta, förstås. Det var bara gångstig mellan byarna och tät skog, nästan så man inte kom igenom. En två kilometer bred myr var det också men med fin spång. Nu har det vuxit igen helt och hållet, säger dom.

På somrarna var det apostlahästarna som gällde och på vintern fyrbenta hästar. Någon affär fanns varken i Pempelijäri eller Vuomavaara men det problemet löste byborna på liknande sätt som dagens Ikeakunder. Trots att det då handlade om 40 mil tur och retur på dåliga grusvägar:

– Man for från Vuomavaara till Båtskärsnäs och storhandla på hösten. Dom köpte ett lastbilslass med torra varor och så vidare, sedan körde man varorna med häst från Pempelijärvi till Vuomavaara.

I lilla huset längst till höger bodde förste nybyggaren i Vuomavaara. Där brukade man på Signes tid förvara fil och andra förnödenheter. I den gamla risslan åkte hon till Pempelijärvi och ibland till mamma Marias hemby Narken.

Sommarhuset med en skön blandning av gammalt och nytt.

Det fanns tre hushåll i Vuomavaara men då barnaskaran växte blev det för många munnar att mätta med tanke på försörjningsunderlaget.

– Då köpte pappa och hans broder tillsammans en gård i Juoksovaara, en likvärdig. Sedan drog dom med tändstickor om vem som skulle flytta dit och då blev det pappas bror. Dom andra blev kvar i Vuomavaara, i Gällivaregården också dit folket hade kommit något senare.

Så småningom var det dags för Signes åldrande föräldrar att se om sitt hus:

– Dom flytta till pensionärshemmet i Narken. Och alla mina syskon flytta söderut, det fanns ju inga jobb här.

Hemmanet i Vuomavaara har man kvar men det innehåller inte särskilt mycket skog.

Signes farfars far, Olof Henriksson, sålde nämligen Vuomajärviskiftet till skogsbolaget Bergman & Hummel. Skiftet var jättestort, nådde nästan till Puolomajärvi och hade varit guld värt idag.

– Han fick väldigt lite, nästan ingenting för skogen. Dom köpte skogen av nästan alla här. En del var så kloka att dom inte sålde, men det var inte många.

De som sålde ångrade sig bittert när de började förstå skogens verkliga värde:

– Dom kände sig lurade men min pappaspappaspappa var ju ganska senil. Han kunde inte läsa eller skriva heller, hade bara bomärke. Om han inte hade sålt skulle vi ha varit miljonärer allihop, men så blev det nu inte. Visst har det varit jobbigt men samtidigt hälsosamt, tycker jag, man har hållit sig frisk.

Signe var 26 år då hon flyttade till Ragnar i Pempelijärvi. Här hade dom ett småbruk med två kor som sedan ökade till fyra, samt får och en del andra djur.

Signe stickade strumpor och vävde arbetsblusar åt Ragnar som jobbade i skogen. Många plagg sydde hon av vadmalstyg.

– Nog hade Ragnar det jobbigt i skogen och han fixa en del hemma också. Det var mycket hemmasysslor, mitt arbete var att sköta djuren och så barnen. Det var jobbigt att det inte alltid fanns vatten. Ofta torkade brunnen och då var det besvärligt att ordna vatten åt djuren, man fick tina snö.

Mjölkleveranserna var ett kapitel för sig, ett besvärligt kapitel.

Till en början skickade Signe mjölken till mejeriet i Tärendö, men sedan flyttades mejeriet till

Födelsedagen var minnesvärd för alla närvarande. Här Signe med barnen Berit Jirdén, Åke Olausson och Evy Olausson.

Pajala och då hann mjölken ofta frysa på vägen.

– Eftersom vi fick betalt efter fetthalten blev det inte så bra pris, fettet blir liksom vatten när det fryser. Det kom ofta ett paket med isbitar av fett tillbaka med flaskorna, det var inte så bra.

Det var en lastbil med vanligt öppet flak som hämtade mjölken.

– Vi hade alla var sin lilla mjölkbrygga vid vägen och sedan lastades flaskorna av i Kompelusvaara, på en större brygga från byarna runt ikring. Ibland kunde mjölken stå där också och frysa.

Då Ragnar var i skogen var det Signe som skötte mjölkflaskorna och dom var ganska stora.

– Jo, vi hade 50-liters också men det var bara att lyfta dom på ryggen. Flaskorna var av plåt och tunga även utan mjölk, det var ett evigt kånkande för alla som hade kor. Nu skulle man, för länge sedan, inte orka en tom flaska ens. Men jag hade inga krämpor så det var kanske hälsosamt.

Signe och Ragnar fick sju barn: Rolf, Maj-Britt, Tore, Åke, Evy, Kurt och Berit.

– Alla har flyttat från boet, långt bort. De sex som lever bor alla i Stockholm. Men dom är ofta och hälsar på och hjälper till.

För några år sedan var Signe som en riktig flyttfågel, tillbringade tre vintrar hos barnen i Stockholm och flög hem på vårsidan.

– Men sista två vintrarna har jag bott här i Pempeli och det går ju bra det också. Här är fint på vintern och annars också, det är inte så stormigt. Ibland är det tyst men jag sitter och läser, löser korsord och tittar lite på tv och det är många som ringer.

Ibland ringer barnbarnen och vill ha hjälp med korsord.

– Dom har ju inte lika gott om tid som jag har. Jag brukar lösa soduku också, ibland går det bra och ibland går det inte (i praktiken är Signe en hejare på korsord, ibland syns hennes namn i tidningen då hon vunnit tävlingar).

För några år sedan blev det två hushåll i byn för då flyttade brorsonen Tommy Larsson hem från Malmfälten.

– Han är elektriker och jobbar ibland ganska långt bort. Till exempel i Gällivare, Korpilombolo och Kalix så han har fullt upp.

Det har gått 60–70 år sedan Signe och två av hennes syskon, Otto och Göta, flyttade ut från boet och till Pempelijärvi:

– Göta kom hit före mig men levde bara tre år. Hon hade gift sig och fått två pojkar men fick hjärnblödning och dog. Göta var två år yngre än jag. Nu är jag äldst av syskonen, vi är bara tre kvar.

Byn Pempelijärvi är också ganska gammal, en bit in på 1800-talet kom förste nybyggaren till platsen. Han hette Anund Anundsson och ägde all mark.

I mitten av 1800-talet ödelades nästan hela byn av brand.

En sameflicka gjorde upp eld i en myrstack på byberget Petäkkä där hon vaktade bybornas renar. Det var en regnig sommardag men flera dagar senare blossade glöden upp och antände hela berget.

Alla hus brann ned utom Anunds som stod nära sjön och även skyddades av gräsvallarna.

Gårdarna byggdes upp igen men på 1870-talet gjorde Anund Anundsson en bytesaffär med skogsbolaget Bergman & Hummel. Han bytte bort Pempelijärvis stamhemman mot hela grannbyn Selkäjärvi.

Sedan torrlade skogsbolaget Pempelijärvi för att skaffa slåtterängar åt åborna, men det är en annan historia.

Då Signe kom till byn 1942 fanns här mycket folk.

– Det var fullt hus överallt. Skola gick dom mindre barnen i Lahnajärvi, i Lansjärv dom äldre och i Malmberget dom ännu äldre.

Den tiden är förbi men Signe är nöjd med sin lott och den fina servicen:

– Maten kommer en gång i veckan, från Tärendö och Kainulasjärvi. Och posten kommer till bron varje dag utom lördag, så det är ingenting att klaga på servicen.

– Och vägen har dom renoverat så den är skaplig, men en del klagar att det är gropar. Det har körts grus på vägen men på vintern plogar dom kanterna och då är gruset borta igen.

Signe har länge kämpat för bättre väg, stötte på hos vägverket och statsminister Fälldin för att få en förbättring.

– Jo, men det är ganska länge sedan. Jag skrev att dom åtminstone skulle asfaltera vid kåkarna för det är besvärligt höst och vår, lerigt och gropigt. Det blev bättre i alla fall men man asfaltera inte. Det borde man göra för det är dyrt att köra grus, det kostar ju pengar det också.

Vägen är dock som tur var tillräckligt bra för att Signe ska få besök av sina käraste.

– Jag har 15 barnbarn och fem barnbarnsbarn. Ja, oj vad tiden har gått fort. Ju äldre man blir, desto fortare går åren. Dom blir kortare.

Om man som 90-åring tittar i backspegeln, hur ser livet ut då undrar en 60-åring som jag.

Pempelijärvi har en spännande historia med nybyggaren Anund Anundsson i huvudrollen. Detta är hans stuga som överlevde storbranden på 1800-talet.

Huvudpersonen Signe Olausson och kyrkoherden Karl-Erik Tjäder i stilla samtal, denna minnesvärda dag.

Isak Isaksson Tjäder bodde på Gällivaresidan i Vuomavaara. Likfärden gick med häst till älven Ängesån där båten väntade, sista biten till Gällivare användes bil.

Signe hoppas kunna bo kvar länge än i Pempelijärvi. Hälsan är god liksom servicen; både mat och post körs hem till bron.

– Jag vet inte om man tänker så mycket annorlunda. Kanske man har levt som man levde förr. Nånting kanske man hade ändrat lite på, varit lite snällare ibland, säger Signe och ler.

Att ångra saker man gjort är ingen större idé, däremot kan man kanske gräma sig över saker man inte gjort?

– Jo, det kan ju vara nånting. Inte för att jag vet något speciellt men kanske hade man kunnat göra annorlunda nån gång. Det är ju alltid så att man är efterklok.

Nu är det födelsedag med liv och rörelse i huset. Signe har inte haft någon blänkare i tidningen, hade inte tänkt fira men ändå blev det så.

Ragnar var tre år yngre än Signe men fick ”bara” bli 75 år.

– Ragnar var ju så pigg, sista dan också. Det var tidig vår så det var barmark och han jobba hela dan i trädgården. Sen bada vi bastu men det var nånting som hände. Han fick en blodpropp men klarna opp och sa att det gått över.

Det är långt till sjukhuset i Gällivare och det är alltid lätt att vara efterklok:

– Vi skulle nog ha åkt in på en gång. Men dom sa att det var så stor propp att man inte hade kunnat göra något åt det i alla fall. Livet är sånt, man vet aldrig i förväg.

Här slutar Signes berättelse om sitt långa och rika liv för nu ska vi äta soppa.

Lagom till tårtan kommer kyrkoherde Karl-Erik Tjäder från Korpilombolo och snart blir det tal om Vuomavaara igen.

Då Signe visar ett gammalt kort från sommaren 1952 blir Tjäder stum för ett ögonblick. På kortets baksida är nämligen textat: ”Likfärd Isak Isaksson Tjäder”.

– Men då är det ju min farfars bror som ligger i likkistan, säger kyrkoherden häpet.

Nog kan världen vara liten ibland men Signe Olausson har stort hjärterum. Tyvärr tar alla dagar slut, även denna minnesvärda 28 september 2006.

Pite älv får sin näring från jöklarna vid Sulitelma. Att vandra i fjällen och bestiga en fjälltopp ger alltid lön för mödan.

Lilla Lule älv har sina viktigaste källor i världsarvet Laponia; till vänster Pastavagge och till höger Rapaälvens delta i Laitaure.

KÄLLAN TILL LYCKA OCH VÄLSTÅND

De största älvarna var också de viktigaste flottlederna. Torneälven, Kalixälven, Luleälven och Piteälven har sina källor i högfjällen. Där växer ingen skog som är intressant för industrin men den rikliga nederbörden är desto viktigare. Vattnet var en förutsättning för flottningen i alla dess former och för utbyggnaden av elkraften. Även i framtiden kommer fjällen och vattendragen att vara bland de viktigaste källorna till välstånd och lycka.
Bilderna på dessa och nästa sida får bli utgångspunkten för vår resa längs flottlederna i Norrbotten.

Även Stora Lule älv börjar i Laponias nationalparker; här Sarek som är Sveriges nederbördsrikaste område.

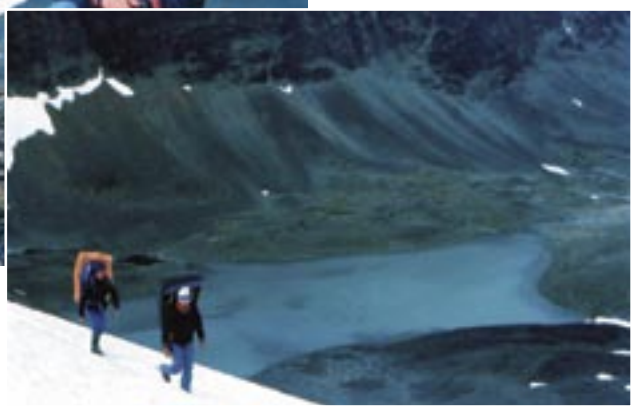

Kalix älv samlar kraft i Kebnekaisefjällen; ovan Sielmatjåkka och till höger Unna Räitavagge.

Torne älv får sitt klara vatten från bland annat Kärkevaggepaddajaure, sjön med Sveriges största siktdjup.

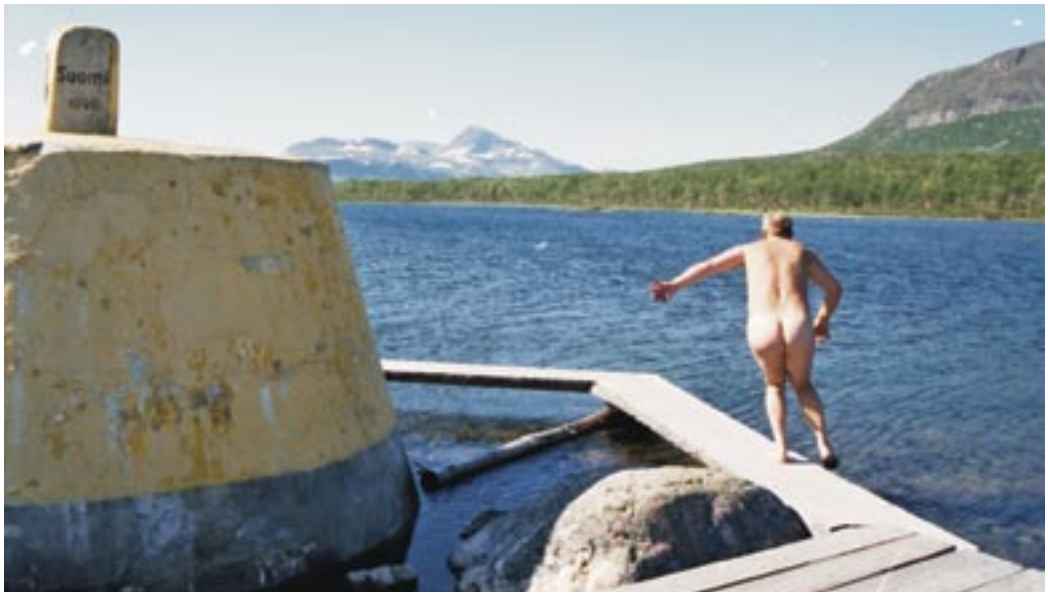

Längst i norr har gränsälven sina källor vid Treriksröset. Här kan den djärve besöka tre länder med några simtag.

Flottarminnen från Pajala

Mina kontorshänder försvinner i Urhos flottarnävar och det är tur att han inte klämmer i för fullt.

Urho och Berta Svala bor i Autio utanför Pajala. De har utsikt mot Torneälven och så fort vi slagit oss ned i allrummet kommer minnena som en vårflod, det ena flottarminnet efter det andra.

Urho berättar att det började med ett möte på skolan i Erkheikki i mitten av 1940-talet. Det skulle rekryteras folk till flottningen som hade brist på arbetskraft.

– Vi var fyra pojkar i 15-årsåldern och jag fråga flottningsförmannen Fabian Kreku om vi kunde komma med. Varför inte, sa Fabian, det är ont om folk och ni får samma ersättning som dom andra. Men vi fick bara hälften och då ringde jag Bror Fahlander, flottningschefen i Haparanda. Han ordna så vi fick samma timpenning som gubbarna.

Flottningen var en viktig inkomstkälla för många och för en tonårspojke som Urho handlade det även om frihet; om att så fort som möjligt slippa ligga föräldrarna till last.

– Man längta till flottningen var slut så man fick lönen. Inte var det mycket, jag tror inte fullt tre kronor i timmen, men det steg efter åldern.

Flottarlaget for alltid till bäckarna först innan det var dags att flotta älven.

– Först tog vi småbäckarna som rinner in i Liviöjärvi, bland annat Kivijoki.

I slutet av april var det dags att ta cykeln eller promenera genom skogen till bäcken.

Urho och Berta har tre barn: döttrarna Kerstin, Elisabeth och Ingegerd. Ingegerd är yngst och hon kom till världen då Urho var i flottningen

– Det var den 29 maj 1957 och vi var kvar i Liviöjoki. Då jag var och handla hos Aaro i Juhonpieti fick jag veta att Berta fått flickan.

Berta växte upp i Kieksiäsvaara någon mil öster om Pajala. Pappa Sven Mäkitalo var också en riktig flottare, berättar hon stolt:

– Pappa körde motorbåt i Kengis. Dom la bommarna hit till Autio och han var ända upp till Muonio. I mitten av juli brukade han komma hem, till höbärgningen. Vi var tolv barn så nog fick mamma och vi göra rätt för oss.

Urho Svala flottade också i Kengis, följde rumpan från Autio och lossade brötarna i den vilda Kengisforsen. Sammanlagt missade han bara ett år i flottningen.

– Det var 1952 då jag gjorde rekryten. I övrigt var jag till det bittra slutet.

Bitterhet kände nog de flesta tornedalingar då flottningen las ned.

Urho Svala är fortfarande en spjuver och flottare med färg.

Berta Svala växte upp i Kieksiäsvaara och pappa var flottare. ”Vi var tolv barn så nog fick mamma och vi göra rätt för oss”, säger Berta som själv målat den gamla bron över Liviöjoki.

Dammkojan i Koijuvaara, Liviöjoki, i början av 1940-talet. Flottarlaget från Erkheikki smider högtflygande planer, fr v Albin Kreku, Jakob Niemi, Albin Vanhatalo, William Keski Kangas och lagbasen Fabian Kreku.

Autiopojkarna i full färd med att lösa bröten i Kengisfallet.

Emil Vanhatalo och Stor-Edvin Vanhatalo rensar stranden i Kengis.

– Visst var det bittert. Man längta ju varje vår och jag var med i 26 år. Jag var lagbas, förde timbok och anteckna timmarna. Den som var lagbas, förman, kallades kymppi. Det betydde den tioende mannen.

Först gällde det att lägga ut bommarna i älven och då var man bara fyra man.

– Vi börja söder om Peräjävaara och la ut bommar ända ner till bron i Pajala. Det var långa styrbommar så timret skulle hålla sig i älvfåran. Då blev det inte heller så mycket att rensa vid stränderna.

I Urhos lag fanns Rolf Niska vars son Bengt är kommunalråd i Pajala. Det var Bengt som tipsade mig om att besöka flottarveteranen Urho och nu gör han oss sällskap.

Kommunalrådet kommer från Norrskensfestivalen men har varit hem och hämtat ett fotoalbum, och snart pratas det flottarminnen i munnen på varandra:

– Det där är Rolf Niska och Paul Niemi i Kengisforsen, säger Urho och pekar på kortet. Och där har vi Stor-Edvin Vanhatalo, Rolf och jag. Vi var alltid fyra i båten, den fjärde är Emil Vanhatalo.

En gång då Urhos lag var i Kengisforsen för att lossa brötar trillade Rolf Niska i forsen:

– Vi hann ta fast han före fallet men han blev förstås blöt. Då for han i land och gjorde upp eld, han hade nya fina jeans och torka dom.

Rolf Niska blev en bra stund på stranden och tittade på kompisarna som lossade brötar. Plötsligt kände han att det luktade bränt: byxbenen hade gått upp i rök.

– Helvete pojkar, hur ska man komma hem utan byxor?

– Nå, du har ju golfbyxor, löd Emil Vanhatalos trösterika svar.

Några flytvästar hade man inte och simkunnigheten var lika med noll. Två man var kvar i båten och två klättrade på brötarna som skulle lossas. Tillsammans lossade man stock för stock och försökte komma åt knuten, berättar Urho:

– Så fort bröten rörde sig skrek dom två i båten: hoppa i båten! Hugo Pekkari ville alltid göra rätt

Hugo Pekkari var flottningsförman och bodde i Peräjävaara. En gång fick han en vådlig åktur med en bröt.

Stor-Edvin Vanhatalo, Rolf Niska, Urho Svala och Emil Vanhatalo ränner Veistoforsen nära Torneälvens sammanflöde med Muonio älv.

Urho Svala och Rolf Niska under Kengisforsen. Det skadar inte att sondera läget för en gång var Rolf nära att åka utför fallet.

Man drog sig inte för att spela flottarkompisen ett spratt. Här Urho Svala och Stor-Edvin Vanhatalo, i bakgrunden Rolf Niska.

Än så länge flyter allt som det ska i Kelojoki, men laget är redo att ingripa så fort det stockar sig till en bröt.

Det flottades ända från Saivomuotka i Muonioälven. Bakre raden fr v Karl Naalisvaara, okänd, Vilmo Anundi, okänd, Hjalmar Mämmi, Einar Töyrä, okänd, Artur Bågesund, Sigurd Raattamaa och Johan Mämmi. Främre raden Emil Mämmi, Evert Raattamaa, okänd, Elis Mämmi, Lars Alatalo och Bertil Gärdelid.

Det gällde att använda insidan och ständigt söka nya lösningar. Vid bropelarna i Pajala hindrade Svalas slanor timret från att fastna.

för sig men han hörde dåligt. En gång for bröten med Hugo på men som tur var stanna den av.

Bland flottarlegendarerna kan även nämnas Fabian Kreku, Frans Autio, Hilding Ravin (Kursun Palo) och John Karsikko, vars pappa Helmer var dammvakt vid Liviökojan.

Det fanns givetvis många andra profiler, en av dem hade ”111an” (tre snusränder) på hakan.

Urho Svala påminner sig en minnesvärd natt vid Liviöjoki:

– Det var kallt, kom blöt snö och var halt. Sten Autio och Göran Niemi drog stockar från buskarna och plötsligt trilla Göran baklänges i vattnet. Sten titta inte ens men sa: det blev visst pingstvän av pojken.

Urho har sett många storätare i sina dar, en av de värsta var Edvin Thorneus. Det här inträffade vid flottning i Parkajoki där Isak Sevä tagit emot Urho och Edvin:

– Först skulle vi äta och Edvin hade stora brödkakor med sig. Han åt med god aptit men sa att han inte orka äta så mycket för han var så trött. Då såg Isak på oss och fråga hur mycket Edvin äter då han har matlust.

Apropå mat påminner sig Bengt Niska gången han stack ned handen i ryggsäcken och sa förväntansfullt:

– Jaså, mamma har skickat med lite extra mat. Jag trodde ju det var en luffarbulle men det var en stor sten som någon satt dit.

Flottarna gillade att spela varandra spratt men ibland gick det till överdrift, ytterligheter. Värst var den så kallade ”borrningen” (”jälkän porraus”) som kunde urarta, särskilt på finska sidan.

Bengt Niska berättar att det fanns en inrotad skräck för att bli borrad:

– Det var en ritual som innebar att man blev borrad med en stör. Man blev borrad till skogshuggare och det berättas att dom även gjorde så i flottningen. Det är nog ingen tvekan om att det har före-

kommit men det var länge tillbaks.

Att hitta på råa ”skämt” var kanske ett sätt att avleda tankarna från vardagens mödor och de egna bekymren. För ofta var flottningen slitsam, med långa arbetspass och minimalt med sömn.

– Ibland blev det 25 timmar på ett dygn, minns Bengt.

Urho är inte imponerad för han var med om betydligt värre. Eller vad sägs om följande skräckexempel från bäckflottningen i Käymäjoki:

– Vi var ute 72 timmar i ett sträck och Sigurd Jysky var vi tvungna att ta till sjukstugan, han var helt slut. Min farbror var i samma eka och såg hur Sigurd bara rökte och rökte, åt ingenting. Läkaren sa åt oss: låt han åka hem och sova men ni måste väcka han efter ett och ett halvt dygn.

Den gången hade även Urho kunnat gå i väggen. Då han kom hem var det nära att han måste rycka ut igen till Käymäjoki, utan att vila först. Två pojkar hade nämligen rymt från barnkolonin i Pajala men Urhos farbror lyckades hitta dem innan det blev kris.

Arbetet med bommar, stockar och brötar blev betydligt lättare om man använde sin fantasi. Urho Svala gillade att söka annorlunda lösningar, ett exempel var bropelarna i Pajala där timret hade lätt för att fastna.

För en gammal flottare finns ingen vackrare syn än en rejäl träbåt och timmer i älven.

– Då föreslog jag att vi skulle sätta bomslanor före pelarna. Det visa sig fungera, inte en enda stock fastna efter det.

En halv kilometer nedanför Pajalabron fanns en stoppbom där stockarna hölls kvar. För att sedan släppas förbi Kengisforsen genom en ränna dit timret styrdes med styrbommar. Vid rännan fanns alltid vakter som såg till att allt flöt normalt.

Trots mångårig vana och kaxig uppsyn var många flottare i praktiken livrädda för dom värsta forsarna, berättar Urho Svala:

– Oskar Mäkitalo från Kaunisvaara var helvetes rädd för Kengisforsen. Då vi kom till bron sa han: jag har så ont i knät, jag stannar här. Otto Thorneus var lika rädd och sa: nä, nu far jag hem och kollar börsnoteringarna.

På 1930-talet förekom stora arbetskonflikter i Pajalatrakten. Urho Svala har hört mycket berättas

om vägstrejken 1933 och flottningsstrejken -34 och det har även Bengt Niska:

– Det kom till oroligheter i övre Kihlangi. Där var 400 poliser och militär för att bevaka flottningsarbetarna och det var nästan krig, undantagstillstånd.

– Strejkbrytarna var tvungna att sjunga Internationalen och slå takten på tunnor, femliters silltunnor. Folk satt inne för det där, tillägger Urho.

Han har alltid ogillat orättvisor och redan som 15-åring gick han med i facket.

Det var 1946 då han och jämnåriga kompisarna Rolf Niska, Sune Svala och Sven Vanhatalo började flotta.

Vänskapen mellan Urho Svala och numera bortgångne Rolf Niska blev djup och livslång.

Men titta, där är ju...!
Urho, Berta och Bengt blir ivriga som barn på julafton då de ser alla kända ansikten på Lars Öqvists fotografier från 1971.

– Vi var som bröder, var tillsammans i flottningen och i skogen. På vintern jobba vi i skogen, körde först häst och sedan traktor. I sju år på 60-talet körde vi även lastbil i Kihlangi.

Även Bengt Niskas farfar John och farfarsfar Johan Petter var flottare. Johan Petter Niska var från Kärrbäckstrakten i nedre Tornedalen.

– Han kallades Niska-Pekka och var oäkting enligt kyrkböckerna i Karl-Gustavs församling. Han brukade flotta fasta flottar härifrån trakten.

Timret bands ihop till stora flottar för att sedan lossas före Kengisforsen där timret fick flyta fritt. I byn Kassa (namnet kommer från Kasan maa och betyder ”gå ihop”) bands timret ihop till flottar igen för att sedan flottas ned till Torneå.

En vacker dag beslutade sig Niska-Pekka för att bosätta sig i Autio. Han hade nämligen träffat flickan Tilda Autio och år 1890 stod bröllopet.

Så utan flottningen som förde Niska-Pekka till Pajala hade nuvarande kommunalrådet inte hetat Bengt Niska.

Jag har med mig fotografier som legendariske NSD-fotografen Lars Öqvist tagit och nu hänger alla över bordet. Plötsligt utbrister Bengt:

– Men här är ju jag och Rune Autio, och Rulle

Bengt Niska, längst t h, är den yngste nu levande flottaren i Pajala. Han var med sista fyra åren i Torneälven och hann vara med om flottareden.

Bengt Niska minns med glädje sina somrar i flottningen. Fotografiet togs av Ola Jönsson dagen innan Bengt fyllde 16 år.

Rudolf Johansson från Anttis. Dom här bilderna togs den 17 juni 1968, dan innan jag fyllde 16 år. Det tog slut 1971 så jag hann flotta de fyra sista åren. Och jag var yngst så det finns inga yngre flottare än jag, säger Niska med stolthet i rösten.

– Första sommaren var det otroligt högt vatten. Det gick inte att sätta ut bommar och timret for iväg. Lönen var 5:51 för oss 15-åringar men Urho, han hade 7:71 plus en krona för att han var kymppi, tioendemannen.

– Nä, det var tio öre, inte en krona, skrattar Urho, väl medveten om kommunalrådets benägenhet att överdriva.

Att den osynliga gränsen på älven medförde orättvisa löneskillnader var uppenbart för alla:

– Finnarna hade sämre betalt och ändå gjorde dom samma jobb. Vi sa: se dom äter svensk korv. Själva hade vi finsk korv i ryggsäckarna, minns Urho Svala.

Sista sommaren organiserade Bengt Niska en strejk.

– Det var fest på Tärendöholmen och klockan tre stack vi. Stor-Edvins pojk Björn var med. Edvin

Josef Korhonen från Suaningi vid bäckflottning i Pirtiniemijoki, 1936-37.

Tyvärr glöms kvinnorna ofta bort i historieskrivningen. Dessa kvinnor som Lars Öqvist fotograferade i Pajala 1969 hade säkert haft mycket att berätta.

Dammen vid Siikajoki nära Anttis, t h Karl Niemi (mannen till vänster okänd).

Dammvakten hade ett ansvarsfullt arbete. Här Gunnar Haapala i Siikajoki, t v Lempi Johansson (kvinnan t h okänd).

Dags för slutrensningen i Pajala. Året är 1971 och klockan är slagen för flottningen i Torneälven.

Urho är obesegrad i fingerkrok. Fingret som var värt 24 kronor klämde han mellan två stockar i Kieksiäsvaara.

blev less på oss och sa: sluta tjata, ska ni gå så gå.

För Bengt var sommarjobbet den bästa tänkbara inkörsporten till vuxenlivet, och en perfekt praktik inför olika chefsuppdrag han haft:

– Det var mycket lärorikt. Alla hade sin plats och det var mycket enkel pedagogik, utan kurser och utbildning.

Att han är stolt över sitt ursprung med fyra generationer flottare råder det ingen tvekan om.

– Jag är ju född bara tio meter från älven. Man väcktes varje morgon av den där djävla båten som Urho körde. Skämt åsido, flottningen har haft en enorm betydelse för den här älvdalen. Ofta var den enda inkomsten i självhushållets tidevarv.

Som kommunalråd har Bengt Niska ständigt att brottas med bristen på arbetstillfällen. Därför hade han önskat sig en annan utveckling när det gäller skogsbruket och transporterna.

– Jag hade ju sett timmerflottningen sedan barnsben och trodde det var världens viktigaste jobb. Men det tog slut efter kanske 100 år. Tänk om man haft elektricitet och kunnat ha sågverken här, i stället för ångsågarna vid kusten. Nog är det ekonomiskt vansinne att köra timret 40 mil.

1971 var flottningen över i Torneälven. Stor-Edvin Vanhatalo var med på sista flotten till Hellälä. Han var en kraftkarl men Urho Svala är fortfarande obesegrad i fingerkrok. Ett av fingrarna skadade han på 1950-talet, men inte i fingerkrok utan på timmeravlägget i Kieksiäsvaara.

– Det var i början av maj. Stockarna hade frusit fast och jag klämde mig mellan två stockar. Det klassades som arbetsskada och jag fick 24 kronor i ersättning.

En struntsumma kan tyckas men viktigast i arbetet är att trivas och det har Urho för det mesta gjort. Som förman såg han till att utkräva flottareden, en av dem som drabbades var Bengt Niska:

– Urho kasta mig i vattnet från båten. Det var första eller andra dan och iskallt vatten. Det var inget att klaga på men nog skulle han ha åkt i fängelse om det varit idag.

Ragnar Lassinanttis hjärta klappade för Tornedalen och det gränslösa samarbetet. Här i samspråk med Pajalas kommunalråd Lennart Wanhainen på sista flotten till Torneå.

Då armarna inte räcker till

Hur och var flottades det i Övertorneåområdet? Det frågade jag Sven Heikkälä, 82 år, som varit lärare och fortfarande är en auktoritet när det gäller lokalhistoria.

– Det var ett stort timmermagasin i Särkijärvi. Det var intressant för oss ynglingar och det var naturligt utflöde genom Salmi, sundet.

Sven var själv inte med i flottning eller skogsarbete och han inser sin begränsning. Därför hänvisar han mig till flottarveteranen Bertil Toolanen som är 87 år och bor i Västra Kuivakangas.

Bertil tar emot mig med öppna armar. Först tycker han att vi ska besöka kompisen Harry Tedestam som bor i Puostijärvi, en knapp mil västerut längs Överkalixvägen.

– Tänk att det gick att flotta timmer i såna här små bäckar, säger Bertil då vi passerar Orjasjoki vid Koivumaa fäbodar.

Harry Tedestam växte upp i Tureholm utanför Övertorneå. Redan som 16-åring fick han lära sig vad hårt kroppsarbete innebär.

Harry var bara några säsonger i flottningen men kan inte glömma den hektiska tiden:

– Vi fick springa hela tiden, jobba som djur. Herregud vad vi arbeta, jobba tre dygn i sträck

Jättefuran på gården påminner Harry om gamla tider. Då fanns det bitar som två man hade fullt upp med att lyfta.

Sammanhållningen och stämningen var ofta god i skogen och flottningen. Här Mattias Kero och Allan Hanno vid Lehtimäjoki, Korpilombolo socken, i maj 1947.

Det krävdes armstyrka, tankekraft och tåliga hästar för att klara dåtidens skogsarbete. Här Arne Tiensuu (på lasset) med hästen Lisa.

Huggarlagen fick ofta börja med att bygga sig en koja i det kärva vinterklimatet. Här njuter ett flottarlag av matsäckens fröjder i försommarvärmen.

och sov bara korta stunder. Man kunde somna då man luta sig mot båtshaken.

Apropå sova så minns Harry ett äventyrligt kojbygge i Männistömatinrova, en ovanligt kall november på 1940-talet:

– Det var 35–40 grader kallt och mycket snö. Vi kunde inte åka hem så det var bara att ta spadarna och skotta. Sedan timra vi upp väggarna, drog presenningar över och sov där med hästarna. Men man fick passa sig så man inte fick en hästhov i pannan.

Dagen därpå byggde man ordentligt tak och murade en öppen spis. På andra dagen var stugan färdig och då var det som himmelriket för trötta skogsarbetare.

Harrys pappa Mattias högg åt Svanberg från Kalix som köpt ett stort skifte på rot i väglöst land, virket körde man med häst till avläggen vid Orjasjoki:

– Jag var brosslare åt pappa, stod vid bakändan och lyfte upp toppändan på kälken. Men det fanns bitar som vi måste vara två för att orka lyfta tjockändan. Och dom största djävlarna växte som regel på bergssluttningarna där det var besvärligt att köra.

Pappa Mattias instruerade Harry att fälla träden parallellt med sluttningen. Genom att parkera hästen med kälkarna nedanför stocken gick det betydligt lättare att lasta.

Sedan återstod äventyret att ta sig nedför bergssidan med det tunga lasset som sköt på.

– Det kunde vara mycket besvärligt men vi satte en 2–3 tums gran under kälkarna, det var en effektiv broms nedför sluttningen.

Harry berättar lyriskt om hästen Lisa, en isländare med kapacitet:

– Vi hade även en Ardennerhäst men Lisa var bättre. Hon hoppa fram i snön, var väldigt livlig och ettrig. Man fick vara kvick och hoppa på lasset då det bar iväg.

Tre hästägare med brosslare deltog i drivningen: Mattias och Harry Tedestam, Johan Keisu och sonen Erik, samt Leo Viksland och pappan Otto.

Det var ofta någon kilometer till bäcken där varje lag hade sitt avlägg på den sanka stranden.

– Timret låg i vårvattnet då mätarna kom och stämpla. Sedan blev det en hetsig tid med att flotta timret hela vägen till Orjasjärvi. Men

det gällde att vänta tills det var nordlig vind.

En av de knivigaste passagerna var Koivumaa där det gällde att få timret genom brohålet. För att få tillräckligt med vatten i bäcken byggde man en provisorisk damm av de största stockarna, ett par hundra meter uppströms bron.

– Från avlägget till bron var det 11–12 kilometer, och ytterligare ett par kilometer till Orjasjärvi. Det måste gå snabbt och vi flotta mesta timret på en natt. Vi var cirka tio man vid bäcken och såg till att det inte bröta sig.

Nedströms Koivumaa fanns en annan flaskhals där bäcken kröker.

På sjön Orjasjärvi hade flottarna lagt ut stoppbommar. Där gjorde man en ring runt timret med bommar och drog alltihop över sjön. Från Orjasjärvi var det bara cirka 700 meter till nästa sjö, Armasjärvi, som är känd för den tragiska färjeolyckan under kriget.

Armasjärvi är en stor sjö och även här använde man principen med bommar. Sedan var det ganska enkelt att flotta på Armasjoki ned till Pudas och Torneälven.

Harry Tedestam var även med om att måla barnrikehus i byarna runt Övertorneå. Från Tureholm flyttade han 1949 efter att han träffat sin Aina.

De hamnade i Malmfälten där Harry så småningom startade eget, en målarfirma. Men det är en annan historia och nu är det dags för mig och Bertil Toolanen att ta farväl.

På återvägen till Östra Kuivakangas berät-

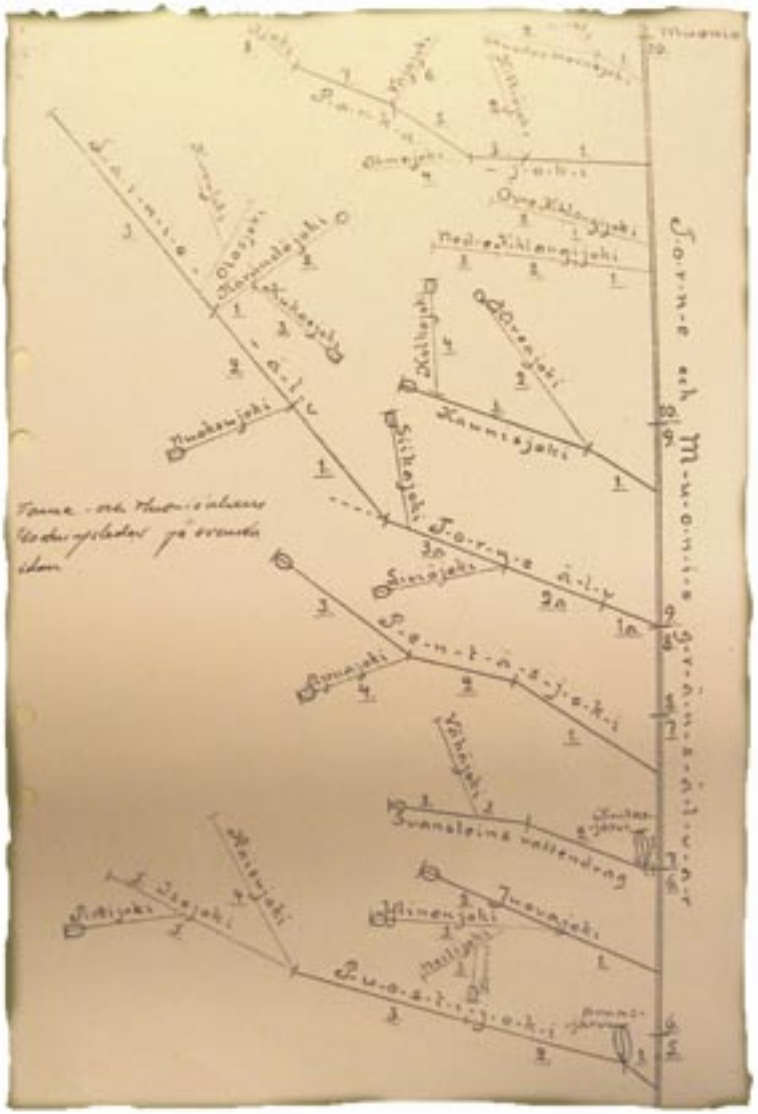

Det flottades i huvudälvarna och en mängd biflöden. Här en gammal flottledskarta från svenska sidan.

Islossningen ställde till problem för flottarna då bomslanor hamnade högt upp på land. Fr v Erik Juntti, Hugo Haapalahti, Tore Lassinantti, Bertil Haapalahti, Bengt Lassinantti och Arne Lantto.

Harry hade målarfirma i malmfälten och här i Puostijärvi har han timrat ett gammalt stall.

Karl Fors sågverk och kvarn i Neistenkangas hotades av en jättebröt i Pentäsjoki, troligen 1936.

Här fanns det hur mycket som helst att göra för flottarlaget.

Spelflottar av denna typ var ett viktigt hjälpmedel innan spelekorna och plåtbåtarna kom. Fr v Isak Muotka, Ture Harnesk, Ivan Muotka, Rikard Savilahti och Jonas Fors, samt Erik Furuberg sittande i spellinan.

tar Bertil om sina föräldrar som for till Amerika i slutet av 1800-talet:

– Pappa var bara 18 år då han for 1892 och sedan for mamma efter. Dom var kära och fick två barn i USA. Pappa tjänade bra med pengar och då dom kom hem 1903 köpte han ett hemman i Kuivakangas. Många gårdar stod öde och var billiga sedan folk farit till Amerika.

Bertil Toolanen är född 1920 och i början på 50-talet började han i flottningen. Henrik ”Heikki” Iivari i Östra Kuivakangas var flottningsförman och skötte om hela det stora virkesmagasinet i älven nedanför byn. På slutet var Helge Nyman från Påläng förman.

Inspektorn hette Falck och flottningschefen Åke Svensk, den sistnämnde bodde i Torneå och var ledare för finska skidlandslaget.

– Jag var i Frans Brännströms lag och vi jobba mest i magasinet, berättar Bertil. Sedan följde vi sladden och rensade stränderna till nedanför bron i Övertorneå.

Virkesmagasinet var fyra kilometer långt och ofta fullproppat med timmer. Där fanns mer än tio stenkistor, byggda på älvbottnen med 200 meters mellanrum. Mellan kistorna drogs bommarna som höll timret från stränderna och styrde det vidare nedför älven.

– Det förundrade mig att bommarna höll så bra. Dom var 30 år och mer men så var det ju också riktigt kärnvirke.

Stenkistorna var stadigt byggda på älvbotten. Det behövdes för det fanns miljontals stockar i magasinet.

– Vi släppte timret då vattnet började sjunka för då blir det en fåra mitt i älven. Då vattnet sjönk ville stockarna hamna mot stränderna, minns Bertil.

Innan virkesmagasinet byggdes var det sandbotten och djupt på platsen. Efter 20 år tog älven en annan bana:

– Det var för att timret var packat till botten. Älven gjorde en helt ny fåra och grävde ur stränderna på finska sidan. Nu 30 år senare är fiskådran, djupaste stället i älven, på väg tillbaks till svenska

sidan. Det är svårare att fiska nu då sandbankarna ändrar sig.

Bertil Toolanen har märkt hur det har ändrats för varje sommar.

– Nu är det nästan som förr, innan flottningen. Naturen tar tillbaka det människan har tagit.

Timmerlagret i magasinet var 5–6 meter djupt och massor av sjunktimmer är fortfarande kvar. Trots att Kilpolainen, en gammal flottare, tog upp massor av timmer med hjälp av en kran då flottningen las ned.

En av stenkistorna är också kvar, berättar Bertil Toolanen:

– Dom lämnade kvar kistan som ett monument. Det står utanför stugan min.

Kuivakangasmagasinet var ofta fullproppat med timmer. Högvattensommaren 1935 då bilden togs var läget kritiskt: pålknippena började luta och stödvajrarna var spända som fiolsträngar. Då en häftig storm utbröt trodde alla att magasinet skulle sprängas men det klarade sig, med nöd och näppe.

Under flottningsepoken var stugan smedja och tillhörde flottningsföreningen. Då flottningen las ned 1971 köpte Bertil alla byggnaderna, utom båthuset som blev Heikki Iivaris.

Holmen där den anrika flottningsplatsen låg heter Hapakyläsaari (Aspholmen på svenska).

För länge sedan låg byarna Hapakylä och Kuivakangas på sådana holmar i älven, men på grund av besvärliga islossningar och översvämningar flyttades byarna till fastlandet.

Det var förresten en sådan katastrof som 1615 förstörde Särkilax, det katolska kapellet som var Sveriges nordligaste och låg nära Övertorneå.

Medan Ellen Toolanen serverar kaffet berättar hon och Bertil i varma ordalag om flottarholmen Hapakyläsaari.

Själva flottningsstugan har två rum: ett mindre förmansrum och ett större med dubbel- och våningssängar runt väggarna.

Bertil Toolanen vid broderns gamla häbbre. Då familjen Toolanen kom hem från Amerika 1903 fanns det gott om hemman till bra pris.

Flottarstugan ligger på Hapakyläsaari som betyder Aspholmen. Svenskarna och finnarna delade på utrymmet, dricksvattnet hämtade man i Finland.

– Det kunde vara fler än 20 man i stugan ibland. Det var ungefär lika många svenskar och finnar. Vattnet hämta dom från Finland.

Numera används flottningsstugan av Ellens och Bertils dotter Doris. Hon bor i USA men kommer hem så ofta hon kan med familjen, och då är stugan ett viktigt andningshål.

– Flottningsstugan borde bevaras i ursprungligt skick. Doris har sökt kulturbidrag från länsstyrelsen men pengarna var slut. Men hon ska söka igen, tillägger Bertil då vi tittar på ett fotografi av stugan.

Ellen Toolanen är från Jänkisjärvi och har jobbat på Nordkalottbiblioteket i Övertorneå. Där finns en förnämlig samling böcker, bland annat Ragnar Lassinanttis efterlämnade bokskatt.

Under sin levnad hann Lassinantti sätta djupa spår i den tornedalska myllan och kulturen. Han var född i Neistenkangas och blev både riksdagsman och landshövding i Norrbotten.

Han medverkade flitigt i Norrbottensradion och tidningen Norrländska socialdemokraten, ett urval av dessa föredrag och artiklar finns samlade i den läsvärda boken *Synpunkter och skildringar.*

Där berättar han bland annat om ”Jätkä”, ett gammalt begrepp som kom att bli synonymt med flottningsarbetaren.

År 1950 skrev Ragnar Lassinantti ett långt kåseri i NSD med rubriken *Timmerflottarens strödda hågkomster.* Där finns mustiga berättelser om den fasta flottningen som pågick i gränsälven ända till 1921, längre än i någon annan älv.

Nu är det dags för mig att åka vidare i flottarens fotspår men innan jag tar farväl av Toolanens tittar vi på ett inramat fotografi från 1971:

– Det är sista flotten på Torneälven. Bilden togs vid Hedenäset och Ragnar Lassinanti var med på flotten, säger Ellen Toolanen med stolthet i rösten.

Det var trist att flottningen las ned men visst hade Ellen och Bertil gärna åkt med sista flotten.

Ryggskott i Matkakoski

Flottningen i Torneälven var unik på många sätt. Älven hade gemensam flottningsförening och flottarlagen var ofta blandade, med folk från både svenska och finska sidan.

Det flottades även under brinnande krig och ibland inträffade dramatiska händelser. Som då grannarna på finska sidan sköt tre unga tyskar i ryggen.

– Vi var på väg med båten och hörde k-pistskurarna, berättar Sune Öhberg i Matkakoski.

Det är en skakande och tragisk historia men mer om detta längre fram.

Jag befinner mig i Matkakoski för att få veta mer om flottningen i denna del av Haparanda kommun.

Det är en eftermiddag i oktober och för att hinna fotografera medan det är ljust stämmer jag träff med Sune Öhberg vid älven. Närmare bestämt med utsikt mot klippan Kotakallio som i alla tider framkallat rysningar hos flottare och andra forsfarare.

Även Sune har respekt för klippan som ortsbefolkningen kallar Kallio men känslorna är övervägande positiva:

– Det brukar arrangeras kajakmästerskap vid Kallio. Ungdomar långväga ifrån kommer hit och det ser väldigt trevligt ut, jag brukar vara här och titta.

Vid klippan ser vi två färggranna kajaker komma dansande på vågorna. Ibland försvinner de under vattenytan för att sedan dyka upp några långa sekunder senare. Det är inte utan att man längtar till ungdomsåren då livet lekte och äventyrslustan spirade.

Hit till Matkakoski kommer även många som drömmer om storlaxen. Bröderna Alf och Stig Waara har insett möjligheterna och satsat på en fiskecamp.

Då Sune Öhberg och jag knackar på berättar Stig Waara om Anttigården, vars mangårdsbyggnad är från 1846.

– Alf och jag rustar upp samtliga byggnader på gården. Det här ska bli gästgiveri för fisketurister, säger han och visar stolt ett vackert rum som rustas upp.

I kanten av den höga strandbrinken tronar en rökbastu från 1700-talet. Här har många flottare tagit sig ett bad genom åren, enligt uppgift även Maupertius berömda gradexpedition.

Stig Waara kommer inte ihåg så mycket av flottningen som las ned 1971:

– Nä, egentligen ingenting. Och tyvärr är dom ju borta, nästan alla som var med. Själv flyttade jag härifrån då jag var 14 år, blev brevbärare i Haparanda. Men jag

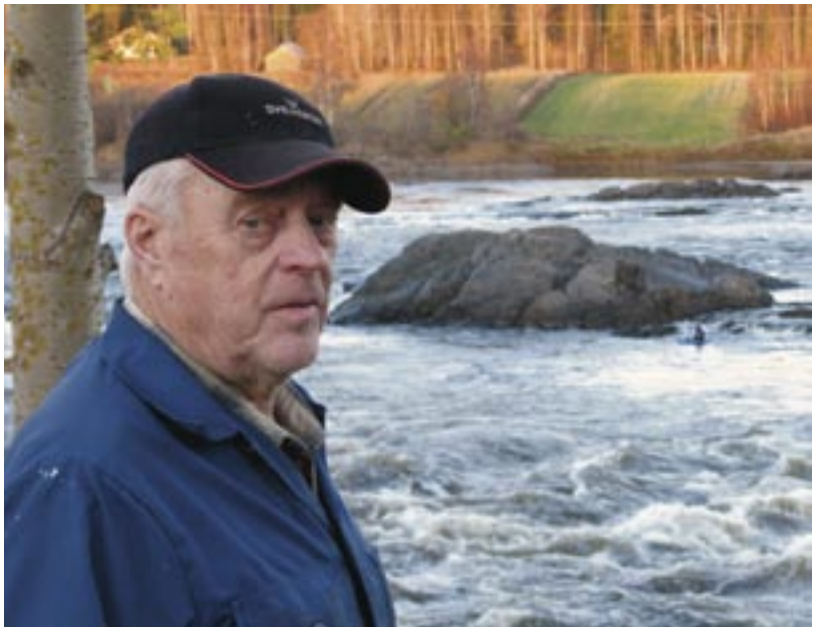

Nog är det något speciellt med Kallio, tycker Sune Öhberg.

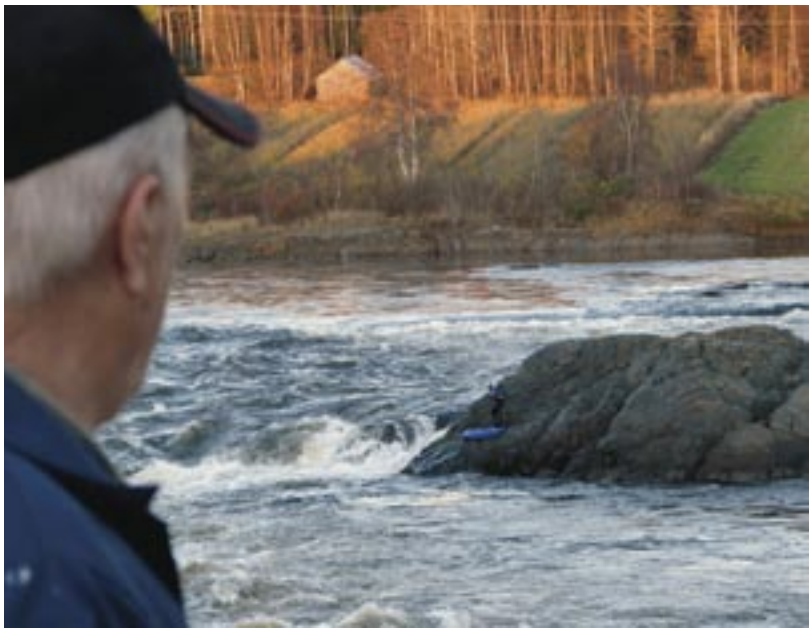

”Då vi flottade gick jag på Tre Kronor-sidan, dom andra i laget gick på Lejonsidan”.

Grannsämjan är god vid Matkakoski. Stig Waara är stolt över den anrika Anttigården och tillsammans med en broder satsar han på fisketurism i laxeldoradot.

Rökbastun är från 1700-talet. Här lär Maupertius gradexpedition ha badat innan man drog vidare för att bevisa att jorden plattas ut vid polerna.

kommer ihåg bommarna och timret i älven. Och gubbarna vid båtlänningen nedanför Ivaris bastu, grannen Kalle Estola var lagbas.

Nu har solen gått ned och det börjar bli kyligt; dags att bege oss hem till Sune Öhberg som bor längre uppströms vid forsnacken.

Medan hustrun Bertta och dottern Elisabeth börjar förbereda den efterlängtade kaffetåren berättar Sune att han är född 1933.

– Jag var bara 15 år då jag börja i flottningen. Man såg när jag rodde och staka båten att jag skulle klara av det. Den finske basen Axel Rousu sa att jag kunde börja men dom andra i laget undra om jag inte var för ung.

Sune var ende svensken i laget som bestod av sex man med två båtar.

– Det var vanliga roddbåtar men dom var ganska stora, med åror framme och i mitten. Som regel var vi tre man i varje båt. Vi börja på våren med att

lägga ut bommarna, sandade bomfästen och bommar som frusit fast i isen. Det var väldigt viktigt att dom var lösa så dom inte följde med isen.

Arbetsdagen började klockan sex på morgonen, man hade tiotimmarsdag och jobbade alltså till klockan 17.

– Det var redan då jag vande mig att stiga upp tidigt, är sjuk om jag sover till klockan sex. Det har bara blivit så.

– Vårat område börja strax ovanför Vuentoforsen. Där ovanför var Risuddenlaget med svenskar och finnar. Det var ofta blandade lag.

Norr om Risudden flottade Hedenäset- och Luppiolagen, ända från Portimojärvi nedströms Övertorneåbron. Största virkesavlägget fanns på sjön Kuittasjärvi i Svanstein och det fanns många mindre avlägg dit skogsägarna körde virket.

Efter sex år i flottningen gjorde Sune Öhberg lumpen och därefter gick han skogsskola några år. Kronojägare blev han 1958, jobbade åtta år i Eksjö innan han 1975 fick tjänst i Övertorneå och där blev han till pensionen.

Sune trivdes bra som kronojägare och teknisk assistent som det hette, men inget gick upp mot flottningsarbetet:

– Jag tyckte väldigt bra om det. Hade det verkligen bra, det var inga problem men här var ju bekanta och fina forsar.

Samtidigt är Vuento och Matkakoski kända som de vildaste forsarna i älven?

– Jo, men det gick bra. Vi var så tränade och välordnade. Visste vad var och en kunde, vi komplettera varann. Nu är det bara tre kvar, med mig.

Lagbasen Axel Rousu har gått bort och flera andra i laget. Men minnena finns kvar och i kväll är Sune på berättarhumör, dessutom bor han ju på Matkakoskis nacke.

– Det går bra om man kan forsen. Men det finns såna konstigheter där, framför allt från klippan och till finska sidan. Där fastnade virke så det blev stora, hemska brötar.

Jag har fortfarande Kallio på näthinnan och försöker föreställa mig hur det var vid högvatten och då älven var full av timmer. Hur bar man sig egentligen åt för att lossa en bröt under såna förhållanden?

– Det var bara att plocka. Vi stod ofta på bröten, högg fast och drog med båtshaken. Vi hade långa, smala stålrör som vi bröt med. Som regel var vi två man i båten och en på bröten. Det var viktigt att vara två om virket börja fara.

– En gång kom en stock under båten och välte den. Eero Rousu kastades ur båten men simma ifatt

Kallio har alltid haft dragningskraft...

... inte minst på äventyrssugna ungdomar som trivs bäst där vågorna och suget är som störst.

Det krävdes djärva och erfarna forsfarare för att lotsa flottarna genom Matkakoski. Förr handlade det om brödfödan men idag är forsränningen en spännande lek.

den och klamra sig fast på undersidan. Då kom flottarna med den andra båten, rodde ikapp den välta båten och drog upp Eero. Det är nog det farligaste jag varit med om vid Kallio.

Men visst har här hänt svåra olyckor, särskilt under den långa tidsperiod då det flottades med fasta flottar. Sune har hört berättas om en olyckshändelse i början av 1920-talet då en ung tjärflottare omkom:

– Flotten klara precis Kallio men pojken försvann i timret. Pappan såg sonen stå där på flotten och hur han flög i vattnet. Tre dygn efter olyckan hade man hit en fjärrskådare som såg var han låg. Pojken var bara 22 år men pappan levde till 99 år. Han sa alltid då han var vid forsen att det känns tungt.

Nu påminner sig Sune en dag som kunnat bli den sista för honom själv och de båda kompisarna i båtlaget. Det inträffade på ett ställe där det inte fanns några kända faror:

– Det regnade hårt och vi skulle ta skydd under en stor gran där vi brukade ta skydd. Men den gången var där fullt med får så vi sprang tillbaks till båten och vände den upp och ner. Där låg vi alla tre då det plötsligt small till.

– Då vi titta fram såg vi att blixten slagit ner i granen. Tre får var döda så nog hade vi haft änglavakt. Vi sa åt varann att det var inte meningen att vi skulle gå åt.

Det hände att man sprängde brötar men bara då det var helt låst:

– Då satte vi två till fyra dynamitgubbar på en trästång som vi stack ned så djupt som möjligt under en grov stock, tre till fyra meter från slutet av bröten. Vattnet gjorde så smällen fortplanta sig, därför räckte det med några gubbar. Men vi sprängde så sällan som möjligt för att inte splittra sönder virket.

Viktigast i flottningen var att använda omdömet, huvudet, och försöka finna praktiska lösningar för att förebygga onödiga problem.

Ett sådant exempel var den styrbom som en finsk farbror hade med sig från Kemiälven.

– Den hette Koltsa-bom på finska, var specialkonstruerad och gjorde så inget timmer kunde gå under den. Styrbommen var säkert 350 meter lång, från nedre delen av forsen och nästan till holmen Selkäsaari. Det bröta så djävligt där då det var lite vatten och vi slapp flera veckors jobb tack vare Koltsabommen. På hösten spela vi upp den.

Efter Selkäsaari tog Kalle Estola över med sitt helsvenska lag. Dom flottade ända till norra Karungi där det var samlingsbommar.

Karungiborna flottade sedan vidare till virkesmagasinet vid Styrmansholmen ovanför Kukkolaforsen. Därifrån fortsatte Kukkolaborna till sorteringen i Hellälä vid älvmynningen i Torneå. Samtidigt for lagen från Risudden och Hedenäset landvägen till Hellälä för att jobba med sorteringen.

Nästan varje år följde Sunes lag svansen till Hellälä (svansen heter ”häntä” på finska).

– Flottningen var ett fantastiskt trevligt jobb och gav ju dessutom en kollosalt viktig inkomst, särskilt till oss ungdomar. Själv köpte jag en motorcykel, en 500-kubikare som var toppen.

Det var en Triumph, ”en fruktansvärt fin maskin”, men en gång kunde det ha slutat riktigt illa:

– Det var rimfrost och halt i dubbelkurvan i Kukkola Jag fick sladd och körde av vägen, smällde i ett träd med huvudet före. Men jag for inte till doktorn utan fortsatte till Hellälä för att jobba med svansen. Jag hade slagit av flera framtänder och skadat käkbenet, sedan dess har jag haft problem hela tiden.

Nu undrar Bertta om vi inte ska ta en paus i flottarpratet. Kaffet har varit färdigt ett bra tag och nu får jag veta hur Sune bar sig åt för att vinna hennes hjärta:

– Jag var piga hos Ivaris och satt i soffan då han hälsa på, säger Bertta och ler. Sedan bjöd han mig på bio i Övertorneå. Vad vi såg för film kommer jag inte ihåg, det var ju så länge sedan.

Ni följde kanske inte med så noga, hade annat för er i biolokalen?

– Jo, nog såg vi filmen. Det var en finsk krigsfilm, säger Sune snabbt och med belåten min.

Medan vi njuter av kaffet går Sunes tankar till flottningen och Kotakallio igen:

– Det är nåt speciellt på Kallio, hugget i stenen. Lejonen på finska sidan och Tre Kronor på svenska. Då vi flottade gick jag på Tre Kronor-sidan och dom andra på Lejon-sidan, jag var ju ensam svensk.

Det fanns dom som gick torrskodda till Kallio. Från finska sidan för där var det

Bertta var piga och satt i soffan då Sune hälsade på. Sedan blev det bio i Övertorneå och den gränslösa kärleken håller än i dag.

Sune var med då pappan och en annan tulltjänsteman gick iland och fotograferade på finska sidan.

De tyska soldaterna blev skjutna i ryggen då de obeväpnade sprang mot älven.

Ungdomarna blev offer för krigets vansinne.

ofta tjockt med timmer, särskilt då det var obarkat, och då ökade samtidigt vattenståndet på svenska sidan.

Bertta är från Finland och nu är naturligtvis frågan om hon sätter sig på Lejonsidan då hon och Sune besöker Kallio?

– Nä, nog blir det på Tre Kronorsidan, säger hon utan att tveka.

– Men det är bra sammanhållning mellan svenska och finska sidan. Kollosalt bra, vi är som en familj, tillägger Sune.

På 1990-talet arrangerade svenskar och finnar kanottävlingen Arctic Canoe Race. Det paddlades från Kilpisjärvi till Torneå och en gång råkade en tysk deltagare fastna på Kallio.

Sune och en annan bybo fick då rycka ut med båt för att hämta tysken, en enkel match för vana forsfarare:

– Jag släppte ett snöre som tysken fick fast i. Sedan knöt han snöret runt midjan och vi drog in han.

Några år senare välte en finsk fiskare med båten i forsnacken.

– Båten försvann men vi lyckades rädda motorn och lite fiskeredskap. Fiskarn klara sig och jag fick ro över han till finska sidan. Med båten som jag köpte för min första flottarlön.

Det var Suo Nieminen på finska sidan som byggde båten enligt hantverkskonstens alla regler. Sune var med hela tiden, året var 1947 och än i dag är båten i toppskick. Hur kan det komma sig förresten, en träbåt borde väl ha ruttnat vid det här laget?

– Jag har skött den. Det gäller att tjära den med linolja och tjära. Men det ska vara två tredjedelar linolja och riktig trätjära.

Nu hörs en stillsam kommentar från dottern Elisabeth i köket:

– Redan då isen går börjar pappa dona med båten. För då är det dags.

Det är bara ett stenkast till Finland och under kriget satt Sune och övriga familjen på första parkett:

– 1944 såg vi då finnarna drev ut tyskarna. En gång sprang åtta unga pojkar över ängen här på andra sidan. Vi var på väg med båten och hörde k-pistskurarna. Fem hann kasta sig i älven medan finnarna sköt för fullt. Men tre eftersläntrare blev skjutna. Jag såg dom efteråt, jag var bara elva år.

Med i båten var Sunes pappa som var tulltjänsteman samt en kollega till honom. De beslutade så småningom att gå iland på finska sidan och kolla läget:

– Vi gick fram och såg liken av dom tre stackarna som blev skjutna. Nog var det dumt av oss att fara dit. Det hade kunnat gå galet för oss också, vi hade kunnat bli skjutna.

Nu går Sune till byrån och hämtar några bilder som tulltjänstemannen tog. De visar krigets nakna grymhet, ger en skakande ögonblicksbild av vansinnet.

En sådan upplevelse var givetvis fasansfull för en elvaåring:

– Jo, det var fruktansvärt. Det är hemskt att skjuta vanliga människor så där. Dom hade deserterat och lämnat sina vapen. En annan tysk blev skjuten några dar tidigare, på ungefär samma ställe. Det var Suo som sköt han i ryggen.

Samma hygglige Suo som byggde Sunes flottarbåt.

De fem tyska pojkarna som lyckades rädda sig över älven blev väl omhändertagna på svenska sidan.

Sunes mamma gav dom torra kläder och mat, pappan ringde polisen som kom och hämtade desertörerna.

– Alla fem stannade i Sverige och tre av dom var hit. En av dom fortsatte att höra av sig till mina föräldrar så länge dom levde, med brev och julkort.

Det var en fruktansvärd upplevelse att se hemskheterna på så nära håll. Men livet går vidare och Sune är lycklig över att fem pojkar trots allt kunde rädda sig över älven.

Mytomspunna Jylhä – men i verkligheten

Det berättas att forsen ”Jylhä” var fruktad av flottarna, näst Matkakoski den värsta i hela Torneälven.

Men var ligger mytomspunna Jylhä och hur ser där ut i dag?

Jag begav mig till Kukkolaforsen för att söka svar på dessa och andra frågor. Här finns ett fint fiskemuseum och bybon Hjalmar Harila har berättat att flottningen finns med på ett hörn:

– Jag har lämnat en flottningsgubbe till museet. En liten staty som min hustru fick av sin bror på finska sidan.

I dag finns inte många kvar av traktens gamla flottare, säger pensionären Hjalmar Harila och suckar.

– Själv var jag bara med en säsong, på sorteringen i Hellälä. Jag trivdes bra där men sen for jag till Harsprånget.

Vid fiskemuseet har jag stämt träff med Lars Spolander som även han växte upp vid älven. Han är

Så här mysigt och idylliskt kan det vara vid Kukkolaforsen...

...och håvningen har överlevt sedan medeltiden.

intresserad av traktens historia men var inte med och flottade själv:

– Jag var fullt upptagen med höbärgning med mera. Men jag minns att många Kukkolabor arbetade på Hellälä och att man blev fruktansvärt sönderbrända där.

Jag tänker precis fråga Lars om han hört talas om var”Jylhä” ligger då han börjar berätta om ”Toivolansaari”:

– Det var den stora flottningsbasen här i trakten. Det är holmen där uppe ovanför forsnacken, tillägger han och pekar.

Sedan berättar han att forsen i Kukkola egentligen heter Jylhäkoski:

– Det betyder ”den vilda forsen”. Ortsborna säger ofta Jylhä, särskilt på finska sidan.

Det känns faktiskt som en antiklimax: Jylhä är alltså samma fors som jag och andra oinvigda alltid kallat Kukkolaforsen!

Tack vare sikhåvningen med anor från medeltiden, samt den populära restaurang- och konferensanläggningen, är forsområdet det mest välbesökta i hela Tornedalen.

Förr fångades det mycket lax i älvens nio så kallade karsinapator, en av dem fanns i Kukkola.

– Men pappa sa att det ofta var problem med timmer i karsinapatan. Även stenarmarna var till förfång för fisket. Den nedre armen gick säkert 100 meter ut i älven och fisken kunde inte vandra den naturliga vägen, berättar Lars Spolander.

Det var just skadorna på patorna och missnöjet från ortsbefolkningen som gjorde att flottningsmetoderna kom att utvecklas annorlunda i Torneälven. Lösflottningen förbjöds nämligen 1864 och i stället samlades virket i flottar som skickades utför älven, en ordning som gällde ända till 1921 då lösflottningen infördes igen.

Eftersom den fasta flottningen var stor i Torneälven och pågick längre än någon annanstans följer här en kort sammanfattning av hur den gick till.

Beskrivningen bygger i huvudsak på Jarl Sundquist bok *Från fasta flottar till lösflottning*:

Precis som i andra vattendrag blev flottningen allt vanligare från slutet av 1700-talet.

Till att börja med handlade det främst om skepps- och mastvirke

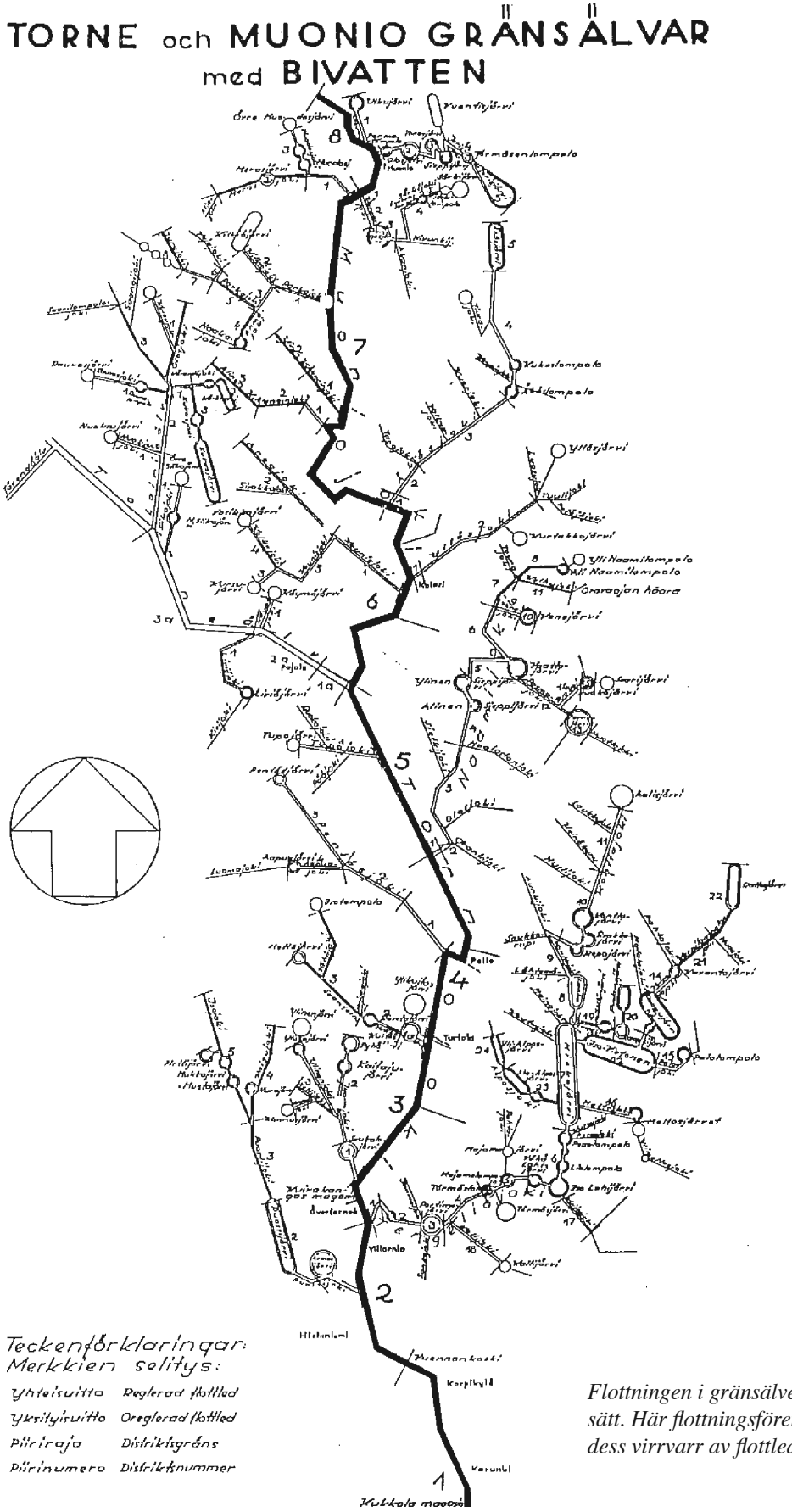

Flottningen i gränsälven var unik på flera sätt. Här flottningsföreningens karta med dess virrvarr av flottleder i två länder.

Där uppe på Toivolansaari låg flottningsbasen. Lars Spolander löste även mysteriet med Jylhä, den vilda forsen.

till varven vid Hellälä i Torneå där det byggdes handelsfartyg. Och i takt med att vattensågarna växte upp i inlandet ökade behovet av att flotta plank och bräder för export till utlandet.

Den första större vattensågen i Tornedalen var Kristineströmssågen som låg vid Tengeliöälven nära Ylitornio. För att virket inte skulle skadas hölls det samlat i skickligt monterade plankflottar hela vägen till älvmynningen.

Genom de värsta forsarna krävdes åtta man, två vid varje åra i för och akter, för att hålla flotten på rätt kurs. Väl framme i Torneå skrubbades de leriga bräderna rena, ett eftertraktat och relativt välavlönat arbete för kvinnorna.

Andelen kvinnor var större i Hellälä än på något svenskt skiljeställe. Kvinnor och män satt sida vid sida och sorterade virket, på plankflottarnas tid var kvinnornas uppgift att skura brädorna skinande rena.

På den gamla goda tiden var laxen större och viktigare än timmerstockar. Det tyckte bland andra Anders Lahti, Frans Brännare, Bertil Pajala och Kalle Brännare...

...och varken förr eller senare har korven smakat så bra som här.

Under senare delen av 1800-talet ökade den fasta flottningen markant, nu av grovtimmer som efterfrågades av de hastigt framväxande ångsågarna vid Bottenviken.

Timret bands ihop med björkvidjor till ”lasku”, flottar som bestod av okapade stockar i tre lager.

Dessa flottar som var 30–40 meter långa och 12–18 meter breda bands sedan ihop till ”telki”, storflottar som bestod av fyra lasku om sammanlagt närmare 500 stockar.

I varje hörn fanns årklykor av stubbar, med åtta meter långa åror fastsatta med vidjebindslen. Med två man vid varje åra klarade man som regel att ränna alla forsarna fram till selet ovanför Vuento.

Här lösgjordes storflotten i sina beståndsdelar; fyra laskun. Under högsäsong kunde det samtidigt finnas hundratals sådana laskun på Vuentoselet och då jobbade där ett 60-tal forsfararlag.

Efter att en lasku lotsats genom Vuentoforsen och Matkakoski återvände forsfararna med hästskjuts eller cykel för att hämta nästa.

På svenska sidan i Tuohenlahti nedanför Matkakoski bands de ihop till storflottar igen. Sedan väntade lugnvattnet på Karungiträsket innan det åter var dags att dela upp telkin i laskun för att betvinga Jylhä.

Sista två milen till Hellälä i Torneå var ren transportsträcka.

Så långt forstrådet Jarl Sundquist som åren 1928–62 var en av huvudpersonerna i Torne älvs flottningsförening.

Vi återvänder till Kukkolaforsen och Toivolansaari där det fanns fem gårdar. Tongivande på holmen var släkterna Tapani, Ojala och Styrman.

I flottarkretsar kallades holmen för Styrmansholmen,

Efter den vådliga forsränningen var det säkert skönt att få glida fram på Karungiträsket. Bilden togs efter 1921 då det pålats pollare och älven fått löstimmer.

I dag har svanar och gäss tagit över i Karungimagasinet men utsikten är lika bedårande för det.

Hellälä udde år 1900. Detta var det efterlängtade målet efter flottfärden som kunde bli 25 mil lång och pågå i flera veckor.

Buntar från Hellälä bogserades även hit till Seskarö, för flottläggning och vidare bogsering till sågverk och fabriker längre söderut.

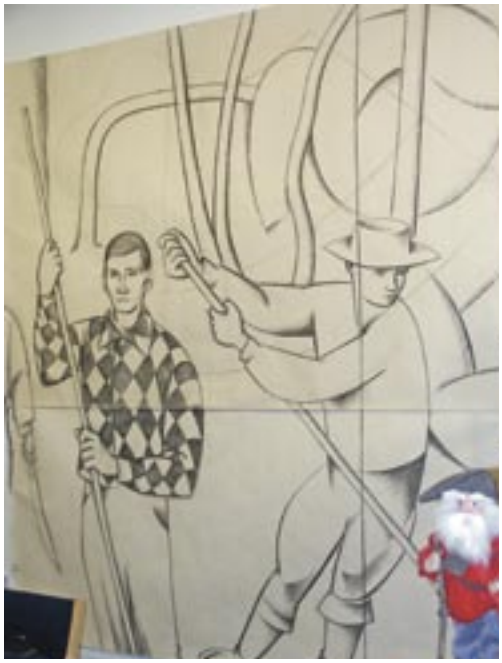

Förnämliga Aines konstmuseum i Torneå har uppmärksammat flottningen som var stor även i Finland. Landet hade totalt 4 000 mil flottleder, samma längd som i Sverige.

Originalet till statyn på fiskemuseet avtäcktes 1961 på finska sidan. Statyn heter ”flottkarlen” och är skulpterad av Ensio Seppänen.

Med på sista flotten till Hellälä 1971 fanns många honoratiores. Bland andra flottningschefen Åke Svensk som även var ledare för finska skidlandslaget.

Sven-Erik Bucht blir lyrisk när han tänker på Jumppa och barndomens somrar vid Kyrkholmen.

efter hamnchefen Styrman som dirigerade flottarna och delade ut förskottspengar. På holmen övernattade flottare och där fanns förmän, smedja och verkstad för diverse reparationer.

Sommartid var det livlig verksamhet på Toivolansaari där även bogserbåtar var stationerade, berättar Lars Spolander:

– Vi lärde oss känna igen dunket från de olika båtarna. Nu kommer Torneälv 8, sa vi till exempel.

Bogserbåtarna användes framför allt på Karungiträsket som är 7–8 kilometer långt och cirka 500 meter brett.

– Det kändes som att det aldrig tog slut, säger Spolander som har en lång politikerbana bakom sig.

I norra änden av träsket, på Kyrkholmen i Karungi, bor en annan framgångsrik politiker som minns dunket från båtarna. Nämligen kommunalrådet Sven-Erik Bucht som blev rikskändis, efter att ha charmat Ingvar Kamprad så till den milda grad att Ikea etablerade sig i Haparanda.

Sven-Erik Bucht var visserligen inte med i flottningen men det var många andra i Karungitrakten:

– Min farfar Kalle Bucht var flottningsförman och det var Kalle Kankanranta också. Och min morbror Lars Pesula var med som ung grabb.

Sven-Erik Bucht berättar lyriskt om ”Jumppa”; pålkranen som stod på stora flottar och användes för att förankra alla pållarna på Karungiträsket.

Familjen Buchts hus på Kyrkholmen låg strategiskt med tanke på allt som lockade ute på älven.

– Vi sprang kilometervis på bommarna och norr om oss hade man en ganska stor anläggning. Med stora upplag för bommar, smedja och en hamn där man hade många båtar. Jag kommer ihåg deras typiska ljud ”donk, donk, donk”.

NAVELSTRÄNGEN – TÄRENDÖ ÄLV

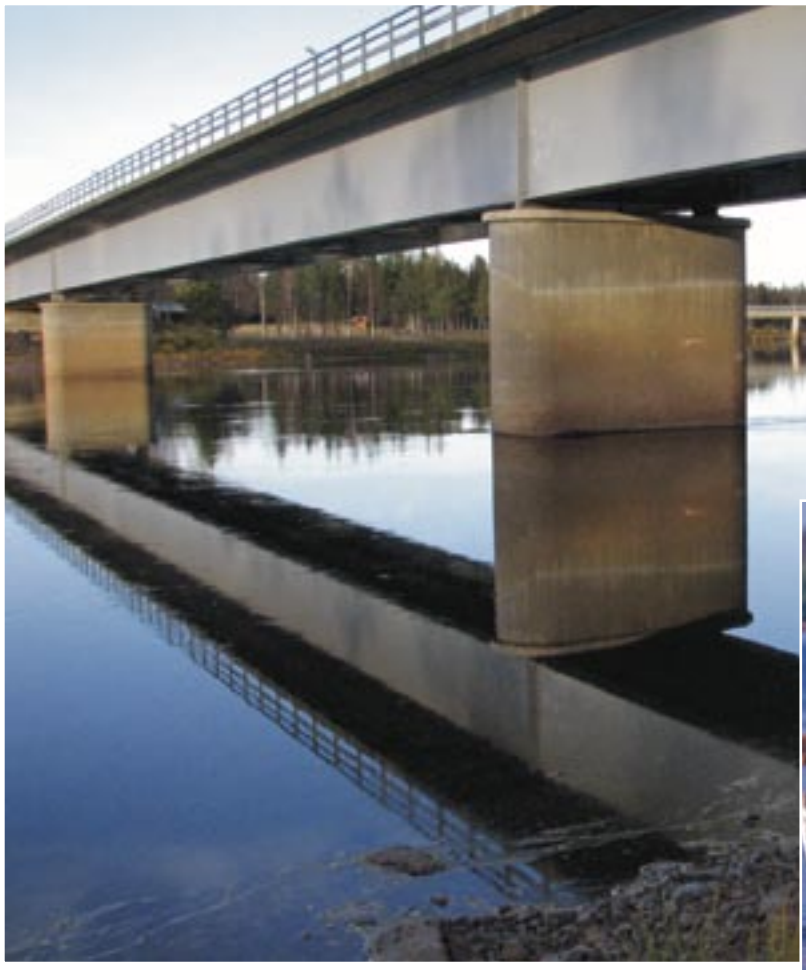

Här blandas vatten ända från Kebnekaise och Torneträsk. Från vänster flyter Kalixälven och i mitten Tärendöälven, världens näst största bifurkation.

Albert var ett med älven och flottningen var hans liv.

Tärendö älv är navelsträngen som sammanbinder Torne älv med Kalix älv.

Fenomenet kallas bifurkation och innebär en älv som ”stjäl” minst hälften av vattnet från en annan älv och överför det till en tredje. Bifurkationen saknar eget källflöde och mynnar inte ut i havet.

Genom Tärendöälven överförs 57 procent av Torneälvens vatten till Kalixälven. Därmed är Tärendöälven näst största bifurkationen i världen. Störst är floden Casioquare i Brasilien som sammanbinder Rio Negro med Orinocofloden.

Albert Stridsman var flottningsförman på Tärendöälven. Han älskade älven och gillade att jobba sida vid sida med ungdomarna.

På följande sidor bekantar vi oss med den pigge 73-åringen och hans flottarlag. Det är en skön sommardag och bybon Olle Kauppi finns på plats med sin kamera.

Ungtupparna Hans-Göran Stridh, Ulf Wettainen och Tommy Waara.

Albert Pekkari och Hans Kalla.

Sommaren med Albert

Vi befinner oss på Pitkäsuando, det milslånga selet på Tärendöälven.

Det är mitten av juni 1976 och Albert Stridsman har varit med i flottningen i 40 år. Nu har han fyllt 73 och det här blir sista sommaren som flottningsförman. Med i Alberts lag är Hans Kalla, Albert Pekkari, Hans-Göran Stridh, Tommy Waara och Ulf Wettainen.

För de tre sistnämnda, ungtupparna, handlar det om ett trevligt men svettigt sommarjobb.

Tommy Waara var 17 år och än i dag minns han flottningen med stort välbehag:

– Jag var med två sista somrarna innan flottningen las ned. Vi var samma gäng båda åren. Första året var Albert Stridsman förman, kymppi som det hette, andra året tror jag det var Hans Kalla.

Tommy stortrivdes med arbetet, laget och hela miljön:

– Jag tyckte om att få jobba; hugga i, riva i. Och det var så härligt att vara vid älven, trevligt med alla fåglarna och så gubbarna förstås.

Albert Stridsman är död sedan länge men kvar finns många angenäma minnen.

Tommy Waara kom alltid bra överens med den färgstarke flottaren och förmannen:

– Albert var pratsam, glad och skojfrisk. Han var väldigt hurtig och enormt arbetssam. Det skulle jobbas hela tiden så han tyckte inte om då vi lata oss, man skulle inte sitta i onödan.

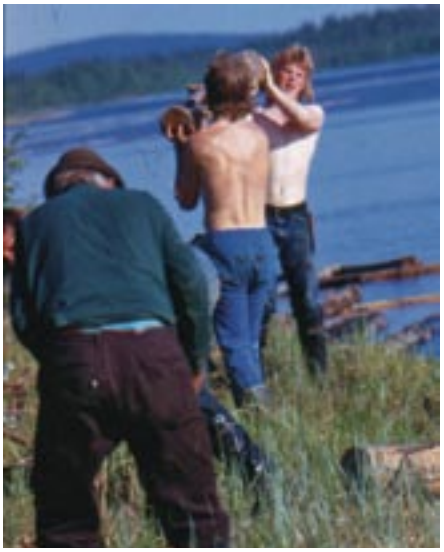

Ååå hejjj...

Ååå hååå...

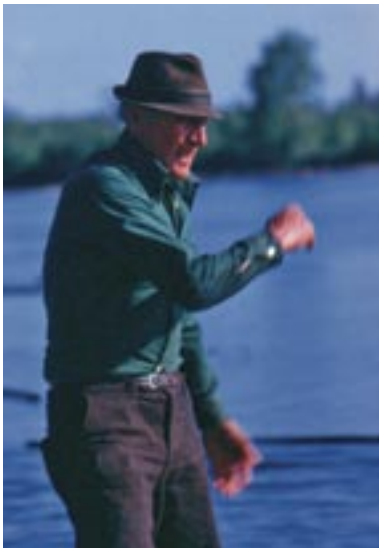

De gjorde vi bra, grabbar!

Albert var känd för att vara en slitvarg och största kraven ställde han på sig själv.

– Det var kul att se en människa som kunde vara så alert, i den åldern. Albert var verkligen pigg i benen. Han sprang ju på brötarna, var som en pojkspoling, säger Tommy och skrattar gott åt minnet.

Alberts flottningsdistrikt var närmare två mil långt. Från övre änden av selet Jukkassuando till Karijoki, cirka sju kilometer från Tärendö.

– Det bröta mycket vid Jukkaskoski, därför var vi mycket där.

Vårvintern 1975 pågick den stora skogsstrejken. Flottarna deltog i strejken och då arbetsgivarna försökte stoppa månadslönen blev bomutläggning och annat arbete försenat.

Det medförde att flottningsarbetet blev extra tungt sommaren 1976. Albert Stridsmans lag hade att tampas med kvarlämnat virke från jätteavlägget i Junosuando.

Det var ett tungt och tidskrävande arbete, minns Tommy Waara:

– Det låg kvar mycket timmer som en efterskörd från skogsstrejken. Särskilt i Muotkanlahti fick vi dra enormt mycket timmer från skogen och ner i älven.

Klokt nog hade Albert Stridsman börjat inse att det finns risker med att alltid stå i första ledet. Det var viktigt med koordination och balans i flottningen och åren tar ut sin rätt, förr eller senare.

– Albert kunde bli för ivrig ibland, överskatta

Albert var alltid ett gott föredöme...

...och han gillade att jobba sida vid sida med ungdomarna.

Flottningen var ett trevligt sommarjobb där man fick hugga i och samarbeta. Här Hans-Göran Stridh (numera Partapuoli) och Tommy Waara.

Albert Stridsman var 73 år men still going strong.

Albert Pekkari tillhörde också veteranerna.

sig själv. I början på sommaren var det alltid han som körde båten men det överlät han sen åt Hasse Kalla, minns Tommy Waara.

Det fanns gott om harr i Tärendöälven men den som flottade hade inte tid att fiska. Det hade däremot fotografen Olle Kauppi och hans numera bortgångne kompis Lasse Baltzari som även provade på stockränning, indiansommaren 1976.

Tommy Waara har uppnått den gyllene medelåldern och har ett hantverksföretag i Tärendö, tillsammans med hustrun Birgitta som bland annat designar och syr upp skinnkläder.

– Själv tillverkar jag knivar, smider knivblad och sysslar med konstsmide. Vi sysslar även med fisketurism, har Fäbo-campen i Kalixälven norr om Tärendö, berättar Tommy Waara.

Lars Baltzari var inte med i flottningen och kunde därför unna sig andra trevliga aktiviteter på älven.

När brötarna var rivna och strandrensningen klar tog man båten till nästa ställe.

Fagers skägg överlevde flottningen

Tärendöälven är drygt fem mil lång och börjar sex kilometer norr om Junosuando.

En kilometer längre uppströms i Torneälven, vid Anttin Kenttä, fanns ett av länets största virkesavlägg. Där jobbade Sten Fagervall från Vettasjärvi i Gällivare kommun.

Då jag söker honom på telefon svarar hustrun Dagny och hon verkar lite jäktad:

– Sten är ute och jag kokar kaffe, det håller på att koka över.

Jag ber att få återkomma och en stund senare svarar Sten själv, eller ”Fager” som han normalt kallas.

”Fager” förbereder sista flottningen på Tärendöälven och Kalixälven. Att döma av skafthögen förväntas åtgången bli riklig i flottarlaget.

Fager är känd som en humoristisk och slagfärdig person och då jag undrar hur gammal han är svarar han snabbt:

– Jag är född samma dag som drottning Silvia, men 13 år tidigare. Samma dag som Gunnar Sträng också men han var 23 år äldre.

Summan av kardemumman blir att Sten Fagervall är född i december 1932.

Det har gått 30 år sedan Olle Kauppi tog bilderna av Fager vid Anttin Kenttä. Men fortfarande frodas skägget, fagrare och vitare än någonsin.

– Skägget var visserligen borta länge men jag har skaffat mig nytt. Som ett minne av flottningen.

Fager har varit gift med Vettastjejen Dagny i 51 år. Före dess gjorde han lumpen i Boden och samtidigt slog en viss Snoddas igenom med buller och bång:

– Flottarkärlek var enormt populär, alla gnola på den i korridorerna.

Sten Fagervall jobbade som virkesmätare i Anttin Kenttä. Bilden togs av Olle Kauppi i april 1977.

Det finns många vackra vyer längs älven...

...och kulturmiljöer som minner om en svunnen tid.

Virkesavlägget i Anttin Kenttä var en imponerande syn. Bilden togs av NSD-fotografen Lars Öqvist i samband med skogsstrejken 1975.

Det har gått tre decennier sedan älven var full av timmer. Men bifurkationsbyn har livskraft och fostrar världsstjärnor på löpande band.

Sjön Vettasjärvi är en mil lång och tre kilometer bred. Från sjön rinner Vettasjoki som efter några mil byter namn till Ängesån. De flesta i trakten flottade men inte Sten Fagervall som var enbart virkesmätare.

Först då mätningen rationaliserades hamnade han även i flottningen. Det var 1972 då Sture Adermalm var inspektor för både mätning och flottning.

– Jag körde plåtbåten. Drog loss brötar och körde genom ställen där det samlats mycket virke, berättar Fager.

På en av bilderna från Anttin Kenttä ser man honom framför plåtbåten, i full färd med att yxa till skaft för båtshakarna.

– Jag brukade vara med Einar Kalla och hämta fina, små granar. Det var i Lovikka där han bodde.

Fagers lag där även sonen Christer var med följde sladden längs hela Tärendöälven och sedan flera mil längs Kalixälven, nästan till Narken.

Efter att flottningen tog slut jobbade Sten Fagervall med lite av varje åt Domänverket, stamkvistade bland annat.

– Jag hamnade i Karlsborg också, det var 1987 och jag var där till 89 på våren. Dom tänkte skicka mig ända ner till Umeå men då sa jag att jag kommit nog långt ner.

Som så många andra har Fager en ljus bild av flottningen.

– Den var skojig. Det var roligt och spännande men tungt och riskabelt också då det blev brötar. Men Tärendöälven var ganska beskedlig, förhållandevis.

Då var Kalixälven desto besvärligare, åtminstone bitvis. Någon mil från Vettasjärvi rinner älven förbi och längre nedströms ligger Pahakurkkio.

– Där drunkna en flottare, Sigvard Straude som var härifrån byn. Det var 1968 under högvattnet och båten välte med 4–5 man. Dom andra klara sig men Sigvard försvann. Vi var där och sökte men först senare på sommaren hitta dom han strax ovanför Tärendö.

KALIX ÄLV

Följ med på en givande resa längs Kalixälven och dess biflöden. Framför allt ska vi besöka några av de människor som var med under flottningens storhetstid.

Först en kort sammanfattning av älvens flottningshistoria:

Kalixälven var störst i Norrbotten när det gällde flottningen. Exempelvis 1944 fanns 2 800 flottningsarbetare vid älven, inklusive alla biflöden och övre delen av Torneälven. Det var 600 fler än den totala flottarstyrkan i Piteälven och Luleälven.

Kalix älvs flottningsförening bildades 1895 och bestod snart av ett 40-tal bolag och andra intressenter. Dessförinnan hade virket (och tjäran) flottats i enskild regi med fasta flottar. Lösflottningen på älven ökade snabbt då vattendragen rensades och som mest var flottledsnätet nästan 200 mil långt.

Nedtrappningen kom då lastbilarna började ta över. Först kördes virket till avlägg vid älvarna och sedan direkt till industrier och flottläggningsplatser vid kusten.

Från början av 1960-talet minskade flottningen för varje år och 1977 sorterades sista stocken på Vassholmen i Kalix.

Men vi börjar vår resa 20 mil längre norrut, i Männikkö där det numera finns bro över älven. På sätt och vis är cirkeln sluten för i dag har Männikkös gamla färja, Lill-Emma, fått en ny viktig uppgift. Nämligen i Kalix där hon transporterar besökare till och från skiljestället Vassholmen.

Varje år transporterade älven miljontals stockar till Vassholmen. Numera är det gamla skiljestället ett populärt besöksmål och då har Lill-Emma kommit till heders igen.

Där vägen slutar

”Jag bor där vägen slutar, du kan inte köra fel”, löd Heimer Hallergrens vägbeskrivning.

Den stämde bra och det visar sig att Heimer har mycket spännande att berätta. Om svarta och vita, om nazister som vädrade morgonluft, om strävsamt folk och sina egna rötter.

”Jag hade fått i blodet att man måste fortsätta i fars fotspår. Det var väl det som gjorde att jag började i flottningen”, säger Heimer Hallergren.

Flottarbåthuset var även övernattningskoja med slafar på ömse sidor och eldstad i mitten. Då man inte behövde ligga över rengjorde och tjärade man båtarna här.

Men framför allt om flottarlivets vedermödor och glädjeämnen. Flottningen var stor i bygden och Heimer var bas för 100 man.

Gården ligger naturskönt vid Kalixälven i Männikkö. Efter att Heimer hälsat välkommen går vi ned till båthuset.

– Det fanns i Pahakurkkio, i forsnacken på östra sidan. Då man byggde vägen behövde man inte båthuset och då köpte jag det.

Heimer Hallergren som snart fyller 80 är med och skriver en bok om Männikkös historia. Jag märker direkt att han är en engagerad berättare så det här artar sig till en givande kväll.

För 200 år sedan bosatte sig förste nybyggaren i Männikkö. Själv har Heimer rötterna några mil längre söderut.

– Min släkt kom 1575 till Heinonen i Tärendö. Därifrån flyttade min farfar 1886 och bosatte sig på en gård uppströms färjan här i Männikkö.

Efter några årtionden blev man kronotorpare på Niskalehto (niska betyder nacke, lehto land), och här bor Heimer fortfarande.

Familjen försörjde sig med skogs- och jordbruksarbete, dessutom går flottningen som en röd tråd genom släkthistorien.

– Farfar var flottarbas. Hans morbror Isak Lauri var tidigare flottarbas i Tärendöområdet på 1800-talet. Man brukar kalla det Lauritiden, han anställde folk och var en högaktad person.

Även Heimers pappa var flottare så stigen var tämligen väl utstakad då han själv skulle göra sitt val.

Det var 1943 under brinnande världskrig och Heimer var 15 år. Han ville ordna jobbet själv utan pappas hjälp och ringde därför flottningsinspektoren Fahlander:

– Han börja med att fråga vems son jag var. Sen sa han att jag kunde gå med far som var i Onttojoki. Själv ville jag börja i Koinujoki och Narkån där mina tre bröder var och då sa Fahlander: okay, då får du väl fara dit.

Bäckflottningen var ett kapitel för sig, en tuff uppgift för en 15-åring kan tyckas?

– Jo, men vi hade inte så mycket att välja på i det

här området. Skogsarbete var enda alternativet och flottningen var bättre, tacka för det. Det var ju lättare än att hålla på med vanlig svans, först när jag sluta i skogen kom motorsågen.

Det var viktigt att komma i gång med bäckflottningen så fort isen släppte i början av maj. Sedan följde en hektisk period, ofta under provisoriska förhållanden långt ute i skogen.

Vattnet i bäckarna räckte bara två veckor, sedan var det kört.

– Vi fick hålla på två–tre dygn i sträck utan att sova. Nog var man sliten men man var ju ung och vattnet kunde inte vänta, det rann ju.

Bäckflottarna sov ibland under bar himmel vid öppna eldar.

– Det var inget vidare. Vi hade eld på bägge sidor, låg i mitten och ibland var det för varmt och ibland för kallt.

För att inte tala om vätan från marken och från ovan:

– Vi hade inga regnkläder på den tiden. Det var en tygrock, kanske av vadmal, så nog blev det blött och kallt.

Stövlarna var av läder och ett kapitel för sig. En gammal skomakare i Tärendö sydde stövlarna

Heimer ser till att hålla båthuset i fint skick. För snart hundra år sedan timrades det upp vid Pahakurkkios forsnacke.

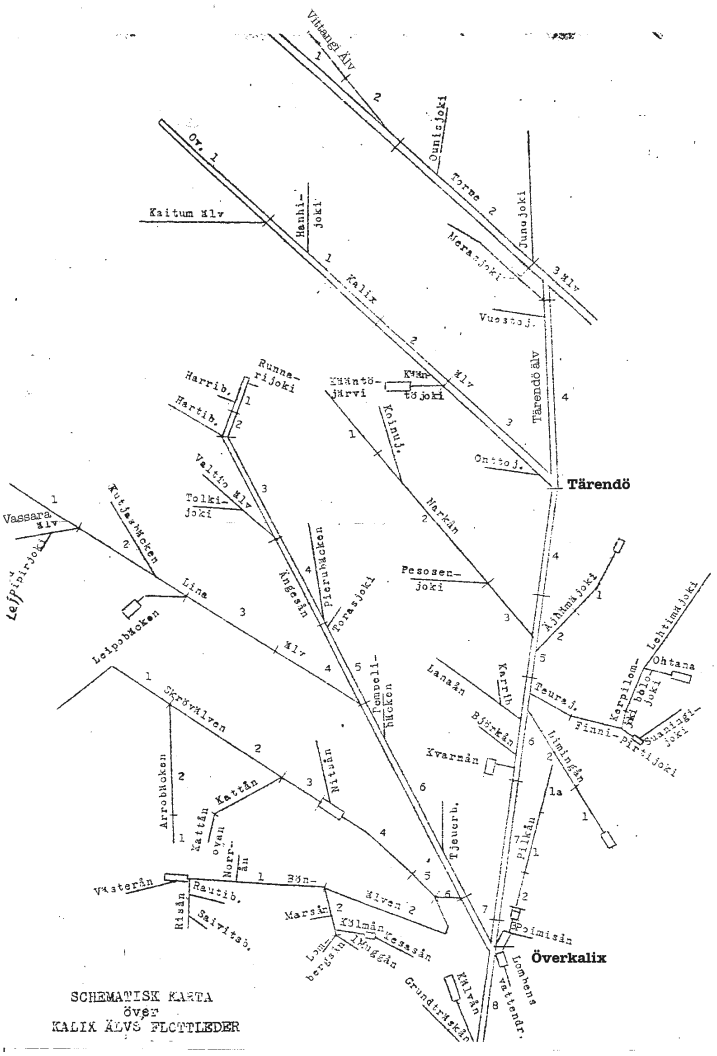

Kalixälvens flottledssystem bestod av ett stort antal bäckar, åar, sjöar och älvar.

Detta fritidshus vid Narkån var tidigare flottningskoja. Det var ofta långt mellan kojorna och flottaren hade sällan tak över huvudet.

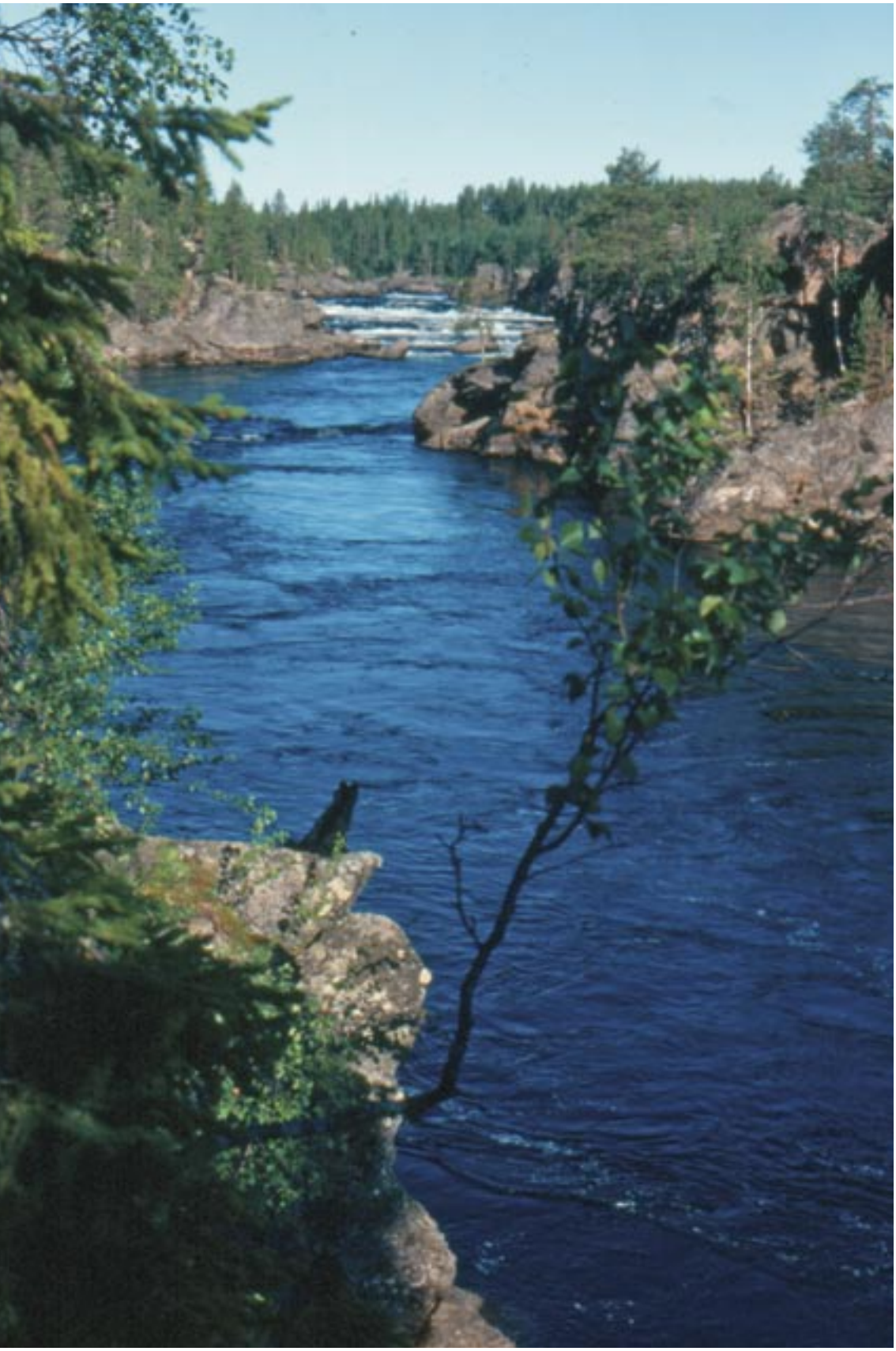

Få platser har så höga naturvärden som Pahakurkkios säregna canyon och från klipporna är utsikten hänförande.

som sedan fylldes med tjära för att sugas in i lädret som impregnering.

– Inte stoppade det många timmar i vattnet innan det började släppa in. Dom blev så stora också, dom där stövlarna, så man fick ha mycket hö i. Och det var ingen sula utan vanliga enkla läderfötter, med en skarv och skaft ända till knäna.

Den tidens flottare gick ständigt blöta om fötterna så det blev en stor lättnad då gummistövlarna kom i slutet av 1940-talet.

– Först fick vi köpa stövlarna själv men sedan fick vi några långskaftade. I mitten av 50-talet då jag var bas köpte vi tre–fyra sådana par per lag, till dom som jobbade från land. Det var väldigt viktigt att några hade långskaftade stövlar och även praktiskt för båtförarna.

Flottningen sysselsatte närmare 110 man i Männikkö. Ett 80-tal deltog i bäckflottningen: Koinujoki 20 man, Narkån 20, Ontojoki 15, Poustijoki 15 och Kääntöjoki 10. Dessutom jobbade 28 man i Kalix älv distrikt 2 och 3.

Bäckarna rensades från stenar och stränderna från buskar,

dessutom byggdes dammar så vattnet kunde behållas och släppas i lagom takt. Narkån flottade man ända ned till Narken, en sträcka av cirka fem mil.

– Vi hade posteringar som såg till att det inte blev brötar, såg till att det flöt på hela tiden. Innan vi var i Narken var vi ett väldigt stort flottargäng, med flottarna som kom från andra bäckar som rann ned i Narkån.

Efter bäckflottningen var det dags att flotta i älven:

– Vi for med lastbilen och lasta båten, åkte sedan på flaket hit till Männikkö. Några lag gick ut från Tärendö och la ut bommar, stängde vikar innan man börja rulla från land.

På senare år har många bäckar återställts och i älvarna har man bland annat tagit bort moringsfästen för ledbommarna. Detta uppskattas inte minst av sportfiskarna och själv har jag många trevliga minnen från trakten.

I slutet av 1960-talet var jag första gången i Pahakurkkio, ett par mil norr om Männikkö. Sedan dess är den storslagna canyonbildningen mitt favoritställe i Kalixälven.

Men det vore förståeligt om flottarna svor ve och förbannelse över eländet. Pahakurkkio består nämligen av en tre kilometer lång och vild fors som inte går att färdas i med båt.

Heimers lag hade ofta ett styvt jobb med att ta vara på virket som blivit kvar på svåråtkomliga ställen:

– Vi var alltid till Pahakurkkio på hösten. Virket fastna på klipporna, raukarna.

Båtar hade man stationerade både ovanför och nedanför forsen:

– Vi var tvungna att byta båtar för vi ville ju inte dra dom tre kilometer. Tidigare hade man byggt stegar på land, men det var väldigt tungt att släpa och dra en tung flottarbåt som legat flera veckor i vattnet.

Att här bildades brötar var ingen tillfällighet. Många av Pahakurkkios raukar har en speciell och vild profil.

Caterpillarrensningen var effektiv men ack så skadlig för hörseln.

Det fanns även andra besvärliga forsar där det krävdes extraordinära åtgärder.

– Saarikurkkio och Mustikoski rensa vi med caterpillar, en specialbyggd som jag körde två–tre höstar. Det var det som tog min hörsel. Jag hade inga hörselskydd utan använde lav som hängde i träden.

Flottningsmetoderna förändrades inte så mycket genom åren; man hade båtshake, lyftkrok och vanliga forsbåtar.

– Men på 50–60 talet fick vi motorbåtar och bandtraktor med grip. Man drog ned timret då det

Ibland försökte man sig på att spränga loss brötar med hjälp av helikopter. Här Parakkakurkkio i slutet av 1950-talet.

hamnat alltför långt upp på land. Det blev betydligt lättare på det sättet.

För att komma åt brötar på riktigt besvärliga ställen, som i Parakkakurkkio, hände det att man använde helikopter för att placera sprängladdningar.

Heimer har även flottat i fjällnära områden som Kaitumälven:

– Det var 1951 och vi for till översta delen av flottningsleden. Isen hade precis gått och vi fick ha lina och dra. Från Neitisuando fick vi gå efter älven, forka och dra båten till en bit nedanför Kaitumfallet. Nog var det 15 kilometer och det var väldigt tungt.

Den våren var ovanligt sen, minns Heimer, och midsommarafton firade man i Piirikoski.

– Andra åkte till midsommarfirande men vi fortsatte med sladden, laget från Männikkö. Från Piirikoski tar det två–tre veckor till Tärendö, det är ju 70 kilometer. Först i mitten av juli var vi med sladden i Mestoskoski, två veckor senare än normalt.

Kalix älvs flottningsförening hade tre förmän i Tärendö; två från Narken och Heimer från Männikkö. Distriktet var åtta mil långt, Heimer brukade hämta i Parakkakurkkio och lämna ovanför forsnacken i Mestoskoski.

– Vi var fyra lag då vi följde sladden. Åtta man i varje lag och vi jobba dygnet runt, turades om. En på var sida av älven och då dagskiftet tog slut tog nattskiftet över. Det var väldigt viktigt att köra i tvåskift.

Heimer hade också fem underhållslag med sju man i varje:

– Dom var flexibla, rörde sig överallt. Var före sladden som i bäckarna. Gjorde rent sträckorna genom att dra ut virke från land och i svåråtkomliga forsar.

Innan Tärendöälven flottades måste man vänta på sladden från Torneälven. Därifrån kom mycket virke, även från avlägg vid Vittangiälven två–tre mil norr om Vittangi.

Ledbommen i Junosuando styrde detta virke genom bifurkationen till Kalixälven. Heimer minns att det fungerade bra i Tärendö där två älvar möts:

– Det var inga större problem. Det är ett fint sel runt Tärendöholmen och vi styrde virket till mitten av älven med ledbommar.

– Även Saarikurkkio gick bra men Mestoskoski och Mestoslinkka var värre. Det bröta där men det skötte Kainulasjärvi- och Narken-

Tänt var det här, inte konstigt att Eine Mattsson har bråttom!

borna. Längre ned var det folk från Limingojärvi och Jockfall som tog vid.

Heimer har även jobbat på skiljeställena Vassholmen och Sunderbyn, men bara några veckor.

– 1951 fick vi flottningsförmän fast anställning. Skrev kontrakt så vi var tvungna att fara till skiljeställena om vi inte hade annat att göra.

Vintertid jobbade förmännen med flottledsrensning:

– Vi rensa stränderna från ris, rev brötar som var kvar från våren och fick lov att spränga vissa stenar. Dessutom byggde vi stenarmar och stenkistor i forsar, flottningskojor och förråd. På vårvintern fick vi köra sand till vissa ställen och strö ut den vid stranden, så isen blev tunnare.

Flottning i all ära men Heimer Hallergren har sysslat med mycket annat också, inte minst renar.

– 1970 sluta jag med flottningen och börja på länsstyrelsens rennäringsenhet. Jag hade hand om koncessionsrenskötseln. Därefter blev det lantbruksnämnden som tog över hela rennäringsenheten. Sedan gick jag tillbaks till länsstyrelsen då man tog tillbaks hela renskötseln.

I 25 år var Heimer engagerad i kommunalpolitiken varav tio år i dåvarande Tärendö kommun.

– Men där var det inga politiker utan svarta och vita. Jag tillhörde vita falangen. Vi var tio-tio så det var väldigt intressant, alltid lotten som fick avgöra.

Denna skylt i Tärendö sattes upp efter att flottningen lagts ned. Tur var kanske det för den pekar mot strömmen.

– Hade Tärendö varit enigt hade inte Pajala haft sjukstugan i dag, den hade varit i Tärendö. Men Tärendöborna trodde inte på oss och inte heller på en tjänsteman från länsstyrelsen som kom hit.

Efter kommunsammanslagningen satt Heimer 15 år i Pajalafullmäktige för socialdemokraterna, var även vice ordförande i kommunstyrelsen och skolstyrelsen med mera.

– Då vi for från Tärendö börja vi samarbeta, var inte längre svarta och vita utan kunde enas.

Tidigare var Tärendötrakten känd för heta politiska viljor, ibland med extrema förtecken. Att placera vita-svarta i vänster-höger fållor var dock inte alltid så lätt:

– Nä, det var från alla partier. Dom som bodde norr om kyrkan var vita, söder om kyrkan var svarta.

– Först var det politiskt, kommunister och nazister. Och svarta och vita, dom svarta var fascister. Man hade såna där hakkors, handskar och blanka stövlar. Det var där Tärendöbråket börja, säger Heimer Hallergren

– Nazisterna skaffa sig enhetliga uniformer, hitleruniformer, men dom var väldigt rädda att ha dom offentligt. Tärendöborna var mer rödaktiga, hitlerfalangen var mindre.

Men den tiden är förbi och i Männikkö jobbas det med trevligare historieskrivning. Det ska bli en bok om byns historia och Heimer har skrivit om sina specialområden; flottningen och rennäringen.

Om flottningens redskap och arbetssätt har han bland annat skrivit så här:

Flottningsbåten var ca 6-7 m lång och utrustad med 6-7 forkar, två par åror och styråra, samt lina av hampa och en presenning för att täcka flottarnas ryggsäckar mm.

Ett flottarlag var som regel 6-7 man och en lagbas. Lagbasens uppgift var att leda arbetet och föra in flottarnas arbetstid mm. Arbetet startade sex på morgonen och pågick till 18 på kvällen, med två timmars matrast.

Flottarlivet var under lång tid primitivt på många sätt. För det mesta behövde flottarna ta med mat för en vecka. I stort sett bestod matsäcken av amerikanskt fläsk, hemrökt och torkat renkött, hårt eller mjukt bröd, smör, kaffe och socker.

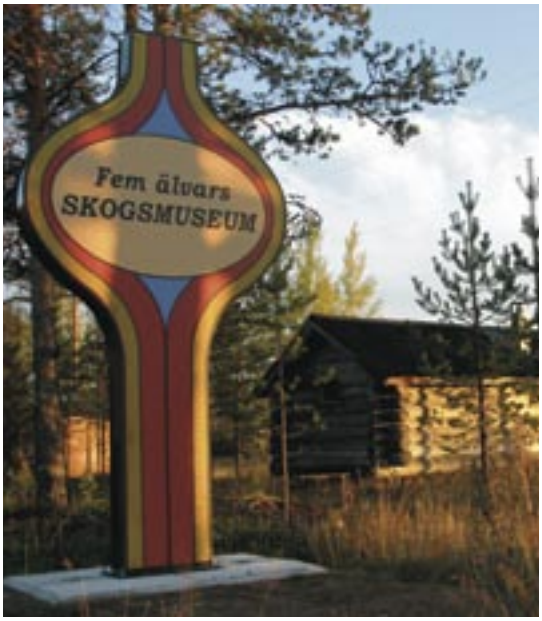

Det finns flera muséer i älvdalarna men Männikköborna har planer på en ny, lokal variant. Där flottningen lyfts fram men även jord- och skogsbruket som alla var viktiga näringar i trakten.

Flottarlivet var farligt men ändock inträffade få olyckor med dödlig utgång. Flytväst kom i slutändan men nästan ingen ville använda den. Man nästan skämdes att ta på västen, den användes vid rast för att sitta på.
Underhållsarbeten och upprustning av flottleder pågick tiden augusti–oktober: sprängning, röjning, reparation av flottarkojor, avverkning och barkning av bomslanor.
Varför Männikköborna hade lättare att få utföra dessa arbeten var att arbetsledarna kom från byn.

Flottningen som var levande i Kalixälven är historia, en epok som är borta. Och med den en del av vår kultur.
Tills sist vill jag som bybo och gammal flottarbas föreslå att vi ordnar ett flottarmuseum i Männikkö:
Vi har kvar gamla flottarbåten i båthuset på Videhalls strand; tillverkad av Johan Petter Pesula 1915, nästan 100 år gammal. Vi rustar upp båten med dubbla åror, 6-7 forkar, styråra, 20-25 meter båtlina av hampa, 6-7 båtshakar och två störar som man använder vid brötlossning.
Sedan har jag hemma bomkoppel, spänn- och tjuvkoppel mm. Båthuset får stå kvar på samma ställe, med servitutavtal.
Tack och slut: Heimer Hallergren.

Hos John fick Kungsbröten en lillebror

Det är inte alla förunnat att ha ett andningshål av den här kalibern.

John Lampa drar på sig gummistövlarna för nu ska vi besöka hans flottarstuga vid Mestoslinkka.

– Det är ett otroligt vackert ställe, försäkrar John medan vi åker berg- och dalbana i sandbackarna ned mot Kalixälven.

Då vi kliver ur bilen kan jag inte låta bli att dra ett djupt andetag för John har verkligen inte överdrivit!

De raka furorna och så Johns röda stuga på första parkett vid forsen: man förstår om han tycker att detta är så nära man komma paradiset här på jorden.

Medan han låser upp berättar John att det från början var flottningsföreningens stuga.

– Den byggdes som nödhjälpsarbete på 30-talet, samtidigt med stenarmen i forsen. Min far Albert Lampa var flottningsförman då. Hans distrikt var nio kilometer långt, börja i Mestossuando nedanför Mestoskoski.

Efter en hård arbetsdag var det skönt att ha en stuga som väntade, en fin och rejäl stuga som var anpassad för flottarnas behov:

– Förr var det dubbla sängar runt alla väggarna, för 16 man totalt.

Stenarmen byggdes som nödhjälpsarbete på 1930-talet, samtidigt med stugan.

Det enkla är ofta vackrast och smälter bäst in i omgivningen.

De raka furorna och även dasset bidrar till att ge platsen en paradisstämpel.

– Dom kunde bo här veckotal, särskilt dom äldre som inte ville jäkta hem. Jag har också varit här mycket, både som flottare och på fritiden.

John bor i Långheden som ligger vid stora vägen mellan Överkalix och Tärendö. Till grannbyn Narken är det bara någon kilometer och till Kainulasjärvi drygt en mil.

De flesta flottarkompisarna kom från dessa byar och John trivdes med jobbet. Att det var god stämning framgår av de bilder Olle Kauppi tog i juni 1976 då flottargänget rensade i Tärendöälven, innan man begav sig till hemmavattnen mellan Saarisuando och Narken.

En av dem som var med den gången var Torbjörn Winsa från Kainulasjärvi. Han är kusin med John Lampa som han tycker är värd en eloge:

– John är rejäl på alla sätt. Han var en riktig arbetare och det var tempo då han jobbade. Han har alltid satsat 110 procent på det han gjort.

John Lampas föräldrar hade ett litet jordbruk i Långheden. Då John var 16 år blev han flottare men det var bara början:

– Samma år börja jag också med brorsan i skogen, som hjälplastare åt pappa. I 15-20 år körde jag sedan häst, var kusk, och då jag gjorde mig av med hästen blev jag huggare åt Domänverket.

– Skogsarbetet var slitsamt men jag klara mig utan skador. Till viss del blev det lättare i mitten av 50-talet då motorsågen kom men första sågarna var tunga.

Mestoslinkka och Narken tillhör egentligen Korpilombolo revir men 1951 hamnade John under Tärendö revir.

Under skogsstrejken 1975 var han därför den ende i hela Korpilombolo revir som stannade hemma.

John Lampa har alltid trivts med sina flottarkompisar, här längst t h med sitt bomdragningslag.

Ibland var stockarna så grova att man hade lust att ge upp.

Det gällde att hålla tungan rätt i mun. Här Otto Oja och John Lampa.

Oskar Ridbäck kallades Niva-Oskar och bodde i Narken.

Båtmotorns ankomst hälsades med glädje av alla flottare. Här Martin Lampa vid en backningsmanöver, stående Otto Oja och John Lampa.

Även vadarstövlarna värmde och underlättade arbetet betydligt.

John har renoverat flottarstugan och försett den med krisspis.

Där det inte fanns bommar kunde ansenliga virkesmängder driva mot land och då krävdes rejäla arbetsinsatser. Längst t v Torbjörn Winsa från Kainulasjärvi.

– Korpilombolo var undantaget i strejken och alla i byn jobba utom jag. Det kändes konstigt. Men det var bra att vi fick månadslön, dessutom börja arbetsgivaren tillhandahålla motorsågar.

John blev Domänverket trogen till pensionen 1987. Sysslolös har han aldrig varit, varken före eller efter pensionen.

– Jag har rustat upp flottarstugan och fått tag på en likadan spis som fanns här förr. Den kallas ”krisspis” på finska.

Att det förr var kris och fattigt för många familjer råder det ingen tvekan om. John var bara sju år under flottningsstrejken 1934 men pappan har berättat hur det var:

– Mannarna börja säga att man behövde pengar, man hade inte pengar till mat. Då bad flottningschefen pappa gå cirka två mil genom ödemarken med 13 000 kronor, för att dom inte skulle gå ut i strejk.

Samvaro och kontemplation vid flottarbrasan.

Johns pappa bodde då i Mestosvaara, cirka en mil från Långheden.

– Bland annat fick han vada över Narkån men han kom fram med pengarna. Han var stor och stark men var orolig för att bli rånad.

– Det var fattigt på den tiden och pappa måste låna pengar till en häst. Han skrev ut reverser på 20 kronor, jag hjälpte honom att skriva.

För många var flottningen ett bra komplement till skogsarbetet, dessutom fick man närmare till jobbet. Inte minst John och hans pappa som bodde nära älven:

– Pappa var förman och jag lagbas. Jag hjälpte pappa och andra förmän med att bland annat skriva

Jättebröten i Mestossuando bestod av en miljon stockar. Detta är Kungsbröten i Ljusnan, världens genom tiderna största timmerbröt. Den bildades i Abborrforsen i maj 1917 och kom att innehålla mellan tre och fem miljoner stockar. Bröten var 1,5 kilometer lång och 30 meter hög, från botten till toppen. Det tog fem månader av intensivt arbete med många olyckstillbud innan timret kunde fortsätta mot kusten.

lönerapporter. Dom var inte lika skrivkunniga som jag och jag hade mycket bra skrivstil, brukade få beröm av flottningscheferna.

Inspektoren Sture Adermalm erbjöd John att bli förman men han tackade nej:

– Jag avstod, blev i stället kvar i Domänverket till pensionen. Men på senare år fick jag skakningar i händerna av motorsågen.

John trivdes med flottningen som var ett bra och omväxlande arbete, men nog var det kämpigt många gånger.

– Vi börja alltid med bäckflottningen så det blev att gå flera mil. Från Kompelusvaara fick vi plumsa 15 kilometer i djup snö. Som tidigast börja vi första maj men ibland fick vi fara hem igen och invänta mer vatten.

Det var tröttsamt vid bäckarna med så långa skift och det blev si och så med sömnen:

– Det kunde vara långt till kojan och alla rymdes inte där. Det fanns bara två kojor på hela vägen och ibland sov vi ute. Värme fick vi genom stockeldar.

Bäckflottningen var tyngre och slitsammare än älvflottningen men även den kunde vara minst sagt besvärlig.

– På 1960-talet hade vi storbröten i Mestossuando. Den var mycket omtalad och så stor att 86

man jobba i sex veckor innan vi fick loss den. Även flottningschefen Essén var där. Bröten var mycket hög, tolv meter på sina ställen.

Timmermassorna på det stora avlägget i Junosuando hade kommit iväg för tidigt och det blev stopp på selet Mestossuando där det var grundare vatten.

– Det nämndes att det fanns en miljon stockar i bröten och det hjälpte inte att spränga. Vi fick dra ut i stort sett varenda stock, bommade in virket och drog ut det i huvudfåran med båtar.

Allt ont tycks dock ha något gått med sig:

– Innan dess hade vi bara vanliga båtshakar. Men efter storbröten fick vi plåtbåtar med spel.

Enda dödsolyckan i flottarlaget inträffade då John Lampa var liten pojke. Narkenbon Hjalmar Tervahauta drunknade då båten drogs ned i Linkka-fallet:

– Dom andra lyckades hoppa i land. Två for med genom fallet men Hjalmar kunde otroligt nog vinkla den välta båten mot land. Då Hjalmar även försökte rädda båten drunknade han.

Som 29-åring fick John Lampa uppleva något väldigt positivt och speciellt; en minnesvärd filminspelning vid sin älskade älv:

– Jag var med i filmen Vilmarkssommar. Det var 1956 och filmen har visats ett par gånger i tv.

Det aktuella avsnittet filmades i Mestoslinkka och ner till Narken. Sigurd Augustsson från Narken spelade flottningsförman, en roll som han även hade i verkligheten.

Mestoslinkka är en ståtlig fors även i lågvatten...

Dynamit var ofta ett effektivt hjälpmedel men i Mestossuando och Abborrforsen krävdes det även ofantliga arbetsinsatser.

...och intill finns lillfallet som även det har höga skönhetsvärden.

Den mysiga gubben utanför stugan brukar folk kalla "John".

John har fyllt 80 och kanske bidrog flottningen till att han är så pigg för sin ålder.

Att här finns en naturromantiker behöver ingen tvivla på.

En man från Helsingfors hade huvudrollen, minns John Lampa.

– Han var trevlig men en dag satt han på en sten vid älven, uttröttad. Han sa att han borde skjuta regissören men det var förstås på skoj, det var en fin grabb.

John tyckte det var trevligt att vara med men jobbigt vissa dagar.

– Första dagen fick vi åka ner och upp flera gånger. Man tog upp båten med släp, det var flottningsföreningens storbåt.

– Vi fick inte en kaffekopp på hela dagen, förrän klockan nio på kvällen. Det var soligt och fint och dom ville därför köra hårt första dagen. Sista dagen hade dom bråttom till flyget i Luleå, det var en lördag. Jag tänkte att dom slipper inte uppför backen vid älven, här är för mycket sand.

Men John var inte rådlös, van som han var att lösa kniviga situationer med enkla medel.

– Jag sa att jag har en häst därhemma så jag går och hämtar den. Han har stått ganska länge och är vild, han kan klara det. Dom kunde inte förstå att en häst kunde orka dra släpet och bilen men det gick, och dom tyckte det var ett under.

I flottarstugan i Mestoslinkka hänger ett diplom på väggen. Där står att John Lampa år 1997 fick Pajala kommuns miljöpris.

Motiveringen var att han i decennier bedrivit ett mönsterjordbruk med huvudinriktning på ekologisk odling av vinbär. Även Johns manuella skogsavverkningar och utkörningen med häst visade på största möjliga naturvårdshänsyn.

– Lantbruksnämnden ville att jag skulle börja med gifter i vinbärsodlingen men jag sa nej. Det kom familjer från Kiruna, Gällivare och många andra orter. Jag hade kaffeservering och lärde känna många människor, det var mycket trevligt.

I vintras fyllde John 80 år. Hösten 2005 slutade han med vinbärsodlingen efter att ha haft den i 25 år. Han har även haft andra strängar på sin lyra:

– Jag var med i kyrkokören i Korpilombolo i 14 år, slutade för två år sedan. Min farfar Nils Pet-

ter Lampa var omtalad sångare och predikant, han var lestadian.

John Lampa är förresten kusin med förre kyrkoherden i Övertorneå, Lars-Olov Kevnell. Denne är känd för sin musikaliska ådra och brukar sjunga med Sune Buske Band, exempelvis på Harrens Dag vid flottarstugan i Mestoslinkka.

På en vägg i stugan sitter ett vitt pappersark med lyrisk text. Rubriken är ”En hyllning till naturen” och en av stroferna lyder så här:

Vakna du också som jag en tidig vårmorgon så får du vara med och höra när naturen vaknar till liv.
Vad underbart detta ändå är.
Inte undra på att våren är en kärlekens tid. Då växer nya tankar om löftenas tid.
Och minnet om den ljuva ungdomen och romantiken upplever man på nytt.
Om än i minnenas värld.

John har många strängar på sin lyra, kanske var det bara en tillfällighet att han inte blev författare.

Så här gick det till då John skrev sin hyllning till naturen:

– Jag satt och drack kaffetåren utanför stugan då jag fick skrivlust. Jag har ju alltid haft lätt för att skriva och det var mycket vackert på vårsidan, då flottningen börja.

Då jag undrar om John ångrat att han inte blev författare funderar han en liten stund innan han svarar:

– Förr kom det för mig ibland att jag borde ha valt en annan bana, sången och skrivandet. Men det var bara i mina innersta tankar.

Ett fall för flottaren

Jockfallet är Kalixälvens högsta och dessutom berömt för sitt sportfiske.

Redan på medeltiden fångades lax under fallet men så småningom blev skogen bybornas främsta försörjningskälla.

Även flottningen var viktig och nog måste fallet ha skördat sina offer. Det var åtminstone vad jag trodde innan jag träffade Elis Nilsson som bor på Forsvägen i Jockfall.

Gården ligger på backen norr om campingen med tjusig utsikt mot älven. Men tänk om Elis och hustrun Gudrun är blasé vid det här laget, rent av less på grannlåten, funderar jag då jag står på gårdsplanen.

Väl inne i det hemtrevliga köket förstår jag att det här är människor som aldrig

Jockfallet är lika grannt som det är högt. Att här inte inträffat fler olyckor beror på ”nedärvd” respekt och erfarenhet från medeltiden.

Där mot stenen brukade timret fastna. Bröten kunde bli 200 meter lång, berättar Elis Nilsson.

Ibland släpps mäktiga krafter loss och då är det bäst att hålla sig på avstånd.

tröttnar på naturens underverk. I fönstret står nämligen Gudrun och kikar ivrigt på småfåglarna som hon matar varje dag.

Innan vi dricker kaffet tittar vi på några gamla bilder. Bland annat från färjstället i Strömsnäs där Elis pappa ”Änt” står vid en vacker häst.

– Nog minns jag hästen, den hette Rosko och var från Finland. Fölet som pappa sedan köpte 1937 fick jag vakta.

Elis är 79 vid det här laget och han var flottare i 35 år.

– Varje år måste vi rensa klipporna från timmer, för byafiskets skull. Det kunde vara flera brötar och det var mycket timmer i Lippan, bäcken där laxtrappan sedan byggdes. Det gick att gå över Lippan till lippknösen, klippan som kallades för Knösen.

De hårresande berättelser jag väntat mig om folk som störtat utför fallet lyser helt med sin frånvaro. Det får räcka med att läsa Olof Hederyds bok om Jockim Mickelsson, där en hord ryska soldater luras i en säker död medan hjälten vigt hoppar iland på en klippa i forsnacken.

Men det Elis Nilsson berättar är tillräckligt för att sätta fantasin i rörelse. För nog måste det ha pirrat i magen då man rensade forsnacken och lippknösen. Ett felsteg hade varit ödesdigert men Elis och de andra flottarna var inga chanstagare.

Det brötade sig också mot en sten mitt i forsen, cirka 100 meter ovanför fallet:

– Dom kalla det rysshällen men jag tror inte det är samma sten som i Hederyds bok. Den bröten kunde bli 200 meter lång och det var för svårt att gå dit ut med båten.

Om bröten gick in mot land kunde den sprängas, då sprang man ut på bröten och laddade.

– Det var äldre gubbar som visste var man skulle sätta laddningen. Men ibland var det inget att göra och då fick

Andra veckan i juni 1935 var vattenståndet extremt högt i Kalixälven...

...då kunde flottarna i Jock lämna sina båtshakar hemma medan timret dansade mot klipporna.

Det var spännande att se laxen kämpa i Lippan men numera finns här en trappa. Högre upp tog sig flottarna över bäcken för att rensa Knösen från timmer.

man vänta till vårfloden. Det hände att bröten blev så stor att vattnet sjönk 60 centimeter då bröten lossna.

Elis pappa Oskar var med i flottningen och även farfar men då var det fast flottning, inte lös. Själv började Elis flotta under kriget då han var 14–15 år.

– Vi flotta från Limingoån till Ansvar och slutrensa ända till Nybyn. Visst vart det tungt men man gjorde det man orka. Det gällde att göra på rätt sätt, ta på rätt ställe då man rulla. La man en stock under då man rulla gick det mycket lättare.

Elis var med till 1977 då flottningen las ned i Kalixälven.

– Det var i stort sett samma jobb hela tiden men vi fick förstås bättre båtar. Jag var i bäckflottningen också, i Kvarnån och Björk-

Platt-tv må vara men nog finns det mycket annat att titta på hos Gudrun i Jock.

Elis och Gudrun har aldrig funderat på att flytta och tacka för det. De bor ju på Forsvägen ett stenkast från älven.

I spänd väntan vid Kvarnån för här brukar det vara sprutt på bitarna.

Strömsnäs omkring 1930. Än hade färjstället inte fått sin handdragna färja och då fick båten duga även för disponent Grape (Gräben kallad). Övriga på bilden Lars-Erik Modig, Petter Larsson (Pellari-Peit kallad) och Andreas Larsson med hästen Rosko. Andreas var Elis Nilssons pappa och kallades "Änt".

ån. I Kvarnån var det 50 meters fallhöjd på bara drygt tre kilometer så det var sprutt på bitarna.

Bäckflottarna var utposterade med sju-åtta man som patrullerade.

– Vi hade huggit en linje med flaggstänger. På dom hade vi signalflaggor, tre–fyra flaggor på en sträcka av två–tre kilometer, för att meddela dammvakten att stänga.

Bäckflottningen var intensiv men visst fanns det tid att njuta av vårens ankomst.

– Det var trevligt att vara ute i Guds natur, man såg fåglar och allt möjligt. Inget var jobbigt i yngre år. Hemma hade vi ett jordbruk med tio–tolv kor. Flottningen och skogen var komplement till jordbruket.

Elis jobbade även i skogen från 14-års åldern, både högg och körde häst.

– Jag åt matsäcken i skogen och skidra hem för det mesta, men jag sov även i kojorna. Det är en svunnen tid som aldrig kommer åter.

Ann-Sofi och Sune kan inte annat än trivas. Dessutom har platsen ett trevligt namn som kompletterar den strida älven.

Längtan till Hembäcken

Valet var enkelt då Ann-Sofi och Sune Larsson fick hemlängtan.

Gårdsstället heter Hembäcken och ligger någon kilometer söder om Jockfall.

Även som besökare blir man hänförd av miljön och idyllen vid älven. Dessutom är det trevligt att prata med Ann-Sofi och Sune Larsson som båda växte upp här i trakten.

Ann-Sofis pappa hette Erik Nilsson och var kronojägare vid mitten av förra seklet.

– Pappa gillade arbetet, gick in för det med liv och lust. Men han gilla inte traktorerna när dom kom, till exempel D 2an som gick genom isen då man ploga vägen.

Så i brist på annat fortsatte Erik att bruka snöskoveln. För hans generation var det en dygd, ibland en överlevnadsfråga, att förlita sig på väl beprövade metoder och sin egen förmåga.

Även Sune Larsson som är född 1933 fick tidigt lära sig att använda kroppen:

– Jag jobbade i flottningen, var mest i älven här nedanför. En gång hämta vi sladden i Saarisuando och for ned till Nybyn. Det var jag, Sven och Nils Johansson och Lennart Brännvall som var bas.

Snabbt lärde man sig att använda omdömet och lyssna på dem som hade erfarenhet.

– Vi for inte nedför dom värsta forsarna, till exempel Mestoslinkka. Det var tur att vi fick reda på hur det var, hur svåra forsarna var.

Kronojägare Erik Nilsson.

Som kronojägare gällde det att vara med överallt och se till att virket hamnade där det skulle.

Då D2an gick genom isen fick Erik nog...

...han tog saken i egna händer för att hålla basvägen uppe.

Ett år kördes Tuspastrakten till Vallsjärv med traktor, en oprövad metod som gav kronojägaren många sömnlösa nätter.

...men att posera vid "odjuret" går väl an, i synnerhet som jägmästare Olausson är på inspektion.

Det brötade sig ofta i Björkån...

...och ibland var dynamit bästa medicinen.

Mellan matrasterna hade Tärendöborna sitt ”välikaffe” och den kaffepausen blev ganska lång, minns Sune.

Även här i Hembäcken smakar kaffet förträffligt och då går berättandet av sig självt, nästan som då flottarkompisarna var närvarande.

–Sven och Nils Johansson var 17–18 år och oförvägna. Lennart Brännvall och jag var van att springa på stockarna men det var en konst att riva brötar. Det gällde att vrida stockarna så dom for i strömmen, inte mot land.

Med hjälp av gamla fotografier är det ännu lättare att minnas detaljerna:

– Här i Björkån sprängde vi och det var effektivt. Lennart skötte sprängningen, det brukade räcka med två-tre dynamitgubbar. Men man hade inte många sekunder på sig för stubinen var ju inte så lång. Vi sprang upp en bit och höll utkik.

Då Sune var 22 år flyttade han till Kiruna för åretrunt-arbete. Det var 1955 och han fick jobb i bygg- och anläggningssektorn.

–Och jag var förskollärare i Kiruna. Nog trivdes vi där men hade hemlängtan, vi har ju rötterna här, förklarar Ann-Sofi.

Hon hade ägt sommarstället i Hembäcken sedan 1967 och 30 år senare var tiden mogen att flytta hem.

Att båda gillar att jobba med händerna och har gröna fingrar märks tydligt på den natursköna tomten. Trots att vi är i oktober lyser gräsmattorna gröna och till våren lär fågelholkarna vara fulla av liv igen.

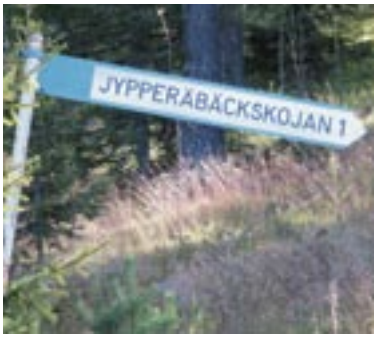

Ibland behövdes det skyltning för att hitta till kojorna.

Flottaren som bjöd på flottbockar

Det var Gurli Brännvall i Jockfall som tipsade mig om Hembäcken. Hon har levt bland flottare och skogsarbetare; maken Göte flottade för att inte tala om svärfar Edvin Brännvall.

Själv hade jag förmånen att få träffa Edvin i januari 1998. Det var i samband med en tidningsintervju som fick rubriken **Färgstark flottare fyller 90 år**.

Min svärfar Evert Johansson följde med till Jock för att få prata minnen på skönklingande Överkalixmål.

Edvin bjöd på kaffe och flottbockar innan han berättade om sitt händelserika liv.

Han var lycklig över att kunna bo hemma på ålderns höst och nöjd med hemtjänstens fina service. Samtidigt var han kritisk till sparivern som ofta drabbar de äldre som vill bo kvar i byarna.

– Nu har fotvården dragits in och då måste man skicka fötterna till Bränna. Vi har pension och ska naturligtvis betala för oss, men man undrar ju vart pengarna tar vägen.

Edvin föddes i Jockselet och började i skogen som elvaåring. Det var under första världskriget då det var ont om både mat och kaffe. En gång fick kronojägare Bergdahl se elvaåringen hjälpa sin pappa Nils-Petter med kättingarna på avverkningsplatsen:

– Jaha, Nils Petter, du har lagat dig hjälplastare. Det är bra och nog måste han få sig kaffe, tyckte kronojägaren.

En jämnårig kompis till Edvin var med i skogen och båda hade till huvuduppgift att bära vatten och sköta om hästarna på bästa sätt.

– Pappa ville inte att jag skulle lyfta men andra vintern fick jag en lyftkrok.

Trots slitet klarade han sig utan större ryggproblem och kojmaten tyckte han var rejäl och bra.

– Det amerikanska fläsket var salt och mycket bättre än dagens fläsk. Grisarna måste få äta och kanske är det avelsgrisarna som har förstört fläsket, funderade han.

Som elvaåring fick Edvin hjälpa till i skogen. Redan andra vintern fick han lyftkrok och snart satt timmersvansen som fastvuxen i hans nävar.

Edvin Brännvall tyckte om flottningen som gynnsamma dagar var skön avkoppling efter slitet i skogen.

Göte Brännvall med sonen Jörgen i spelbåten på Vallsjärv. I dag är Jörgen skogstekniker och går i farfar Edvins fotspår.

Flottbockar och bullar var Edvins favoritfika.

Yngve och Lennart Brännvall i en äldre version av spelbåten på Vallsjärv.

”Världens största och bästa hotell för skogens söner”, står det på baksidan av denna bild. Artur Brännvall och Gunnar Lind tyckte dessutom att det var gott med en kaffeslurk.

Som tolvåring fick Edvin köra sitt första timmerlass ensam. På lasset låg tolv bitar och sammanlagt använde de båda kojlagen tolv hästar.

Edvin gick bara fyra och ett halvt år i skolan eftersom han behövdes i skogen för att dryga ut familjens inkomst. Sista skoldagen inföll på majfesten 1921 då kyrkoherde Enge höll husförhör i Jock.

– Pappa bad en bybo säga till Enge att Brännvall vill att pojken slutar skolan. Och det gick Enge med på.

Flottningen var en viktig inkomstkälla för många familjer i skogsbyarna.

– Karlarna hade 50 öre i timmen och vi pojkar hade 45. Men i en annan bäck fick vi bara 35 öre och våren 1921 kom 200 man från Finland och tog flottningen på ackord.

Så småningom blev Edvin lagbas men mesta tiden jobbade han i skogen. Redan som 15-åring fick han hjälpa jägmästaren med skogstaxering.

Erik Ådegren och Artur Brännvall redo för ett nappatag med timret i Björkån.

Gemenskapen i skogsarbetet var ett stort plus. Här Evert Jakobsson, Artur Brännvall med hunden Stej samt Alvar Brännvall.

Så här idylliskt är det i dag vid Björkådammen. Kojan rustades upp genom projektet "I skogarbetarens fotspår" där Jörgen och Peter Brännvall var frontfigurer.

Dagens skyltar står stabilt och ger noggrann information. Frågan är om de är vackrare?

Hela livet trivdes Edvin i storskogarna runt Jockfall. Här vid Björkådammen i sällskap med fr v Jonas Holmström, Peter Brännvall, Jörgen Brännvall, Mattias Holmström, Peter Holmström och Ida Brännvall.

– Jag var sista man på linan som var 40 meter lång. Det kunde bli flera mil varje dag och jag hade fem kronor som daglönare.

Samma år som den stora flottarstrejken, 1934, träffade han sin Agnes och två år senare byggde de eget hus i Jockfall. Tomten köpte de av Munksunds-bolaget som kommit över hemmanet av en skuldsatt bybo.

Edvin tyckte att utvecklingen i skogsbruket varit både bra och dålig.

– Skogen räcker inte till och kapitalisterna far med vinsten. Därför blir det lite jobb i Jock och andra byar som levt på skogen.

Edvins favoritpolitiker var Per-Albin och Erlander som båda var "bra karlar".

Tillsammans med Agnes, som avled tre år före Edvin, hade han fostrat tre pojkar och tre flickor.

– Vi har klarat oss bra, Agnes och jag. Och barnen är skötsamma, framhöll Edvin som var tillfreds med sitt liv.

Han avled i december år 2000, några veckor innan han skulle ha fyllt 93. Officiant vid jordfästningen i Överkalix kyrka var kyrkoherde Karl-Erik Tjäder.

Några år tidigare deltog Edvin i EU-projektet *I skogsarbetarnas fotspår*. Med var även sonsonen Jörgen Brännvall och flera andra ungdomar i trakten.

Projektet gick ut på att rusta upp gamla skogskojor och cykelvägar, att levandegöra skogsarbetarmiljöer och skapa komplement till laxfisket i Jockfall.

Tillsammans med bybon Valfrid Larsson kartlade Edvin fjorton gamla skogskojor från 1900-talets början och framåt.

Bland pärlorna finns Nymyrkojan, Förmanskojan och Jyppyräbäckskojan. I den sistnämnda bodde Edvin flera vintrar. Det kom boklådor till många kojor och där förekom aktiviteter av olika slag på fritiden.

– Vi stoppade strumpor, lagade kläder och slipade sågen. Det spelades även kort men inte om pengar, betonade Edvin som var troende under hela sitt långa liv.

Kojan där Valfrid klämde örat

Bredvid mig på cykelvägen går Valfrid Larsson och Johnny Holmberg.

Det är en skön sensommardag med klarblå himmel och snart är vi framme vid målet: Bastukojan 17 kilometer väster om Jockfall.

Vi slår oss ned vid bordet och i ljuset från fönstret läser Valfrid högtidligt ur gästboken:

”Denna bostad har varit mitt hemviste 1939 då vi körde brännved till dammet i Björkån.”

Då var Valfrid 15 år och sedan dess har skogsbruket förändrats i grunden. Förr sysselsatte skogen hundratals personer i trakten men nu är det knappt en handfull.

Att det blev skogsarbete för Valfrid var ingen tillfällighet:

– Nä, det fanns ju inget annat, helst vintertid. Då pappa dog 1932 var jag nio år och brorsan Johan var tretton. Vi hade jobbat sedan barnsben, hade ett litet jordbruk och fyra-fem kor.

Det blev inga sötebrödsdagar efter att pappan dött. Familjen bestod av mamman och sex barn så det gällde för Valfrid och Johan att ligga i.

De hade häst och jobbade tillsammans i skogen men hade inga stora avverkningar.

Det är mysigt och ger perspektiv i tillvaron att vandra längs gamla cykelvägar.

För 67 år sedan var Valfrid med och renoverade den fallfärdiga kojan. Nu har den fått ännu ett ansiktslyft och gästboken hjälper oss att minnas.

Ibland är det tydligen bråttom att få svettas.

– Vi var såna där som kom efter och tog hand om brännved. Brännved eller kolved var den tidens bränsle. Vi rafsa ihop på hösten och markera var det låg, sedan tog vi hand om det på vintern och körde ner till Björkådammet med hästen.

Bastukojan var basen vid brännvedskörningen och här bodde även byborna Nils och Axel Eriksson samt bröderna Edman.

Massor av minnen väcks till liv då Valfrid ser sig om i kojan:

– Men inte var den så här fin då jag var här sist. Det var 1999 och dom har renoverat den sen dess. Jag måste ge extra A-plus att den här kojan är i så bra skick.

Kojans väggar och tak har fått panel och jämfört med hösten 1939 är det som natt och dag.

Då fick 15-åringen och hans äldre kompisar börja med att rusta upp den förfallna kojan och innan den var klar sov man på myren intill:

– Det var en slåtterkoja som det kallas. Ett litet ruckel som inte var större än två gånger två och en halv meter. Dörren var kanske 60 gånger 70 centimeter, men vi låg där bara tillfälligt.

Då man sedan flyttade in i Bastukojan var det som att komma till ett lyxhotell. Det var lav på ena sidan och där låg man med huvudena mot väggen.

– Vi ville kunna se mot spisen i ena hörnet. Eld hade vi nästan hela natten så det gick bra att hålla värmen.

Kojan är inte så stor, kanske fem gånger fem meter, och hade troligen varit bastu. Den saknade innertak och väggarna var svarta av sot.

– Vi fick klä väggarna med kalixpapp så det inte skull vara så sotigt. Vatten hämta vi i en kallkälla vid myrkanten.

Maten bestod av vanlig husmanskost som man hade med sig hemifrån.

– Det var fläsk och korv och allt sånt där, tidens mat. Palt gjorde dom färdigt hemma och den åt vi under veckan. Vi hade också med oss mjukkakor som dom baka, spisbrödet köpte man som vanligt.

Då jag frågar vad man tjänade i skogen skrattar Valfrid gott:

– Ja, säg det. Det är ju andra krav i dagens läge. Men lite blev det väl över, det gick ju åt den tiden. Och dom skulle ju överleva dom som bodde hemma, mamma hade fyra flickor.

På våren och sommaren jobbade Valfrid i flottningen för att dryga ut hushållskassan.

– Jag börja när jag var 14 år. Men första utmaningen var att rensa på stranden, ta reda på skräp och barken

Bastukojan ligger strategiskt i korsningen mellan cykelvägen och stigen över myren.

Den hade varit bastu och kläddes invändigt med kalixpapper för att dölja sotet. Genom dörren hejades den breda och tunga vattentunnan för isning av körvägarna.

I stallet som var lika viktigt som kojan rymdes tre hästar.

som flöt opp. Flottningsföreningen måste ta reda på mycket sånt på ängarna och Lars-Petter Lind var tillsynsman över oss yngre pojkar. Jag vill minnas att vi fick tio kronor om dan och det var jättemycket.

Mesta barken brändes men en del fick ligga och förmultna. Högvattenåret 1935 gav mycket bark, i synnerhet som det varit stor strejk året innan och mycket virke blivit kvar i vattnet och på stranden.

Valfrid var bara tio år under flottningsstrejken men han hörde mycket berättas av dom som var med, bland annat brodern Johan och Axel Edman.

I strejken deltog mer än tusen flottare och ibland stod folk i samma by på olika sidor. Därför är det givetvis intressant att höra hur resonemanget gick:

– Ja, dom var ju rädd för att man skull ta till vapen och vad som helst. Det var starka motsättningar, berättar Valfrid.

– Flottare här i byn var utkallade och sen kom det från andra håll. Dom var förbjudna att flotta. Vissa områden var avlysta och dom var rädd för polisen på många ställen, Pilkån var i samma elände.

Det här med att ”ta till vapen” förklarar Valfrid så här:

– Dom resonera så, trodde väl att så fort polisen kom ska det skjutas. Det var ju så förut, polisen var ju en sträng man. Men flottarna höll sig nog mest undan, som gömd. Man ville inte komma i kontakt med nån.

– Dom kände sig väl som strejkbrytare kanske. Och nog var det klart att hade dom lämnat ett sånt där avlägg som vid Björkån...men jag vet inte om dom fick iväg allt timmer.

Smältvattnet på våren var av avgörande betydelse för att bäckflottningen skulle bli lyckosam. Även i skogen var vatten viktigt för att virket skulle komma fram. Valfrid Larsson minns vad det betydde att körvägarna isades så kälkarna gled lätt.

– Vi hade en särskild vattenkusk som Domänverket kosta på. För att det skulle forcera bättre när det var långa avstånd. Från Turpas och ner till Junisvaara är det sex km och lätt väg, men det fanns vissa ställen som var plant och skull isas.

För vattenkusken gällde det inte minst att vara morgonpigg. Hans arbetsdag började nämligen okristligt tidigt:

– Vattenkusken steg upp klockan fyra och pumpa i tunnan. Dom hade en pump som dom stod och drog med i nån bäck eller sjö, eller kallkälla.

Mitt under tunnan, mellan kälkarnas medar, fanns två hål med pluggar.

– Han som var kusk satt och reglera med järnspakar som han drog i. Då öppnas pluggarna mitt mellan bak- och framkälken.

Vattnet frös ganska snabbt och gjorde att det blev isigt och glatt. I backarna skulle man ofta både upp och ner så där kunde det bli problem.

– Herregud, det var mer att sanda. Det fick man också göra, jord och fin sand tog fast kollosalt. Det nöp fast lasset så även

Vattnet för isningen av basvägar pumpades från en bäck eller kallkälla. Istunnan eller islådan hade två hål där vattnet rann ut i medspåren. Här Axel Öhman vid Reunabäcken nära Lillvarjisträsk, Arvidsjaurs socken.

om hästen försökte dra orka han inte. Men när det fick stå en stund och hade tinat till, då gick det bra.

Man använde även myrstackar som bromsmedel i backarna.

– Det gjorde dom när dom körde Turpasgranarna. Det var ganska vanligt.

Så här 50–60 år i efterhand har Valfrid insett att hästkörningen i backig terräng var farlig många gånger.

– Fan att dom satte folk till sånt där. Det har man tänkt efteråt att nog var man ganska frikostig som for i väg med tunga lass. Du var ju ihopklämd mellan timret och hästens aschöl med bara nån decimeter.

– Om något hade hänt i den där nedförsbacken som var brant. I dag skulle jag nog inte våga åka i den backen med häst och lass. Men när du är ung känner du ju inte till nån rädsla.

Det var otroligt vilka stora lass hästarna orkade dra. Fr v Vales Holmström, Artur Brännvall, Ragnar Ådegren, Einar Brännvall och Viktor Brännvall.

Sedan var det ju en annan sak som ökade risken i nedförsbackarna, funderar Valfrid:

– Du vet på den tiden fick huggarna bättre betalt om dom hade barkat massan. Vi hade ju Bläckfisken och som han tjata åt oss för att få större kubik. När man la barkat i lass hade dom lätt för att glida när man körde i såna där stora backar.

De högre cheferna och bolagen drev på rationaliseringen i jakten på högre och högre vinster.

– Man börja köra med traktor i Junisvaara men det gick inte bra. Då körde vi med häst, till och med Turpassidan som var brant. Det var nytt med lastbilar och man skulle köra med häst till vägarna. Jag gilla inte det där men vi körde ju med häst, det var åren innan jag sluta på 50-talet.

Branta partier av basvägen var ett stort riskmoment. Normalt satt kusken hopklämd mellan lasset och hästens bakända men i värsta backarna satt han på lasset.

På den tiden pratades inte så mycket om olycksriskerna men nu vet vi att skogen var farligaste arbetsplatsen.

Även Valfrid var illa ute några gånger, bland annat i självaste Bastukojan här vi nu sitter:

– Det var bara att jag kom i kläm. Om du går på utsidan ser du hur bred dörren varit.

Jo, nog syns det att dörren varit bredare och så bred kan väl Valfrid ändå inte ha varit att han kom i kläm?

– Nä, men det var en sån där tunna som man vattna isvägarna med.

Tunnan rymde flera hundra liter och var gjord av tumstjocka brädor, med en invändig kamin för

Viktor Brännvall, Sören Holmström, Signar Karlsson och kusken Lennart Brännvall med Bebo-märren...

...namnet fick hästen efter Bebo-sågen som var känd för sina avgaser och höga ljud.

Skogsarbetarna jobbade ofta långt från civilisationen och då var det skönt med mänsklig kontrakt. Här John Larsson och kockan Hulda Karlsson i Paskatieva, i bakgrunden Elof Pettersson.

att inte isa igen. Under kalla nätter hade man tunnan inne i kojan och då skulle den givetvis ut på morgonen.

Oturligt nog för Valfrid var tunnan cirka 120 centimeter bred, nästan lika bred som dörren:

– Det var så precis att då vi skull heja den fick jag örat mellan gaveln i tunnan och dörrkarmen. Jag blev så klämd att jag fick som yrsel i hela skallen. Det gick ju över men jag var tvungen hålla mig ifrån jobbet.

Till doktorn brydde sig Valfrid inte om att fara.

– Nä, det gjorde jag inte, säger han och skrattar.

– Det gick ju över men nog vägde tunnan ett par tre hundra kilo, minst. Då vi skulle heja den behövdes det fyra–fem man.

Så det blev inget blodflöde?

– Nä, nä, nä, det blev ju bara en skråma. Det blev som ett tryck men jag har inte haft några men utav det.

Ordet heja, vad betyder det egentligen?

– Att ta sats. När man hejar ut den, forcerar ut en grej, måste du ge den lite mera kraft. Då går det som med fart då det går och jag hann inte ens plocka skallen från lådan.

Så kan det gå och många andra saker kunde hända, säger Valfrid. Ganska vanligt var att man högg sig i benen och fallande träd var ständigt ett riskmoment. Valfrid minns bland annat den där snörika hösten i Junisvaara:

– Det var vanligt då man fick ett skifte att hugga lite grann på hösten. En dag då vi kom till skogen skulle jag fälla ett träd som var stämplat, men tror du inte att det satt fast i en kvist i en torrfura. Då tallen börja falla kom torrfuran ner och slog mig över ryggen.

– Jag fick väldigt svårt för att andas och var tvungen fara hem. Då var det mycket nära, hade det

Det var huggaren, brosslaren, kusken och hästen som fick dra det tunga lasset fram till vägarna.

tagit skallen hade det säkert varit klippt. Tur att det var djupsnö men trycket från furan gjorde att det slog hårt. Men det gick ju bra, slog inte sönder nå. Det var bara att luften liksom for ur och jag blev dålig.

Valfrid och brodern Johan jobbade tillsammans i skogen till slutet av 40-talet. Johan var brosslare, hjälplastare, och Valfrid hade hästen.

De hann tillbringa många vinternätter i olika skogskojor, mest blev det i Näverbergskojan.

År 1957 sålde Valfrid hästen och började på slakteriet i Rödupp.

Men oj, oj, oj, vad klockan farit i väg!

Valfrid skulle ju ha varit hemma för länge sedan. Därför tar vi farväl av Bastukojan för den här gången och promenerar tillbaka mot bilen.

Alla tre njuter vi av att vandra längs cykelvägen. Valfrid Larsson och Johnny Holmberg var båda med i studiecirkeln *I skogsarbetarens fotspår*, och de är glada över det som uträttats i projektet genom skogsvårdsstyrelsens försorg.

Ett tiotal kojor har rustats upp, flera av dem till toppskick. Dessutom har cirka fem mil igenväxta cykelvägar röjts upp och fått nya spångar och broar.

De flesta cykelvägarna i övre Norrland byggdes på kronans mark mellan 1920 och 1940, för hand med spade och kärra. I början var cykelvägarna viktigaste förbindelsen mellan byarna och skogsarbetarna använde dem på vintern.

– Då var dom jättefina, höga och bra att färdas och cykla på. Det var på 40-talet då dom var nygjorda, säger Valfrid.

Han är nöjd med att vägkanterna befriats från sly och skog men tycker att mycket mer borde göras.

– Fyllningen har man inte gjort något åt. På vissa

Kockan Jenny Stefansson vid kojan i Paskatieva. Kocklag infördes i mitten av 30-talet och då rustades kojorna upp. Bland kockorna som utförde en stor gärning i jockområdet fanns även Maria Brännvall, Inez Larsson, Emmy Nilsson, Frida Johansson, Edit Ekman, Ingrid Jakobsson, Hulda Karlsson och Anna Ådegren.

Tänk att få cykla från Jockfall till Elmajärvi, Dirivaara och Lahnajärvi. Johnny Holmberg är en drömmare men ingen hejdlös beundrare av den gamla goda tiden.

hedar där det är fast mark, som här till exempel, har det inte blivit så mycket sämre. Men på många andra ställen bär inte vägarna en cykel i dag, man måste skjuta den.

Även Johnny Holmberg tycker att man ska kosta på och förbättra cykelvägarna.

– Det är synd att låta vägarna förfalla. Tänk att cykla från Jockfall till Elmajärvi, Dirivaara och Lahnajärvi.

Skillnaden är himmelsvid

På stigen i Turpasreservatet får Johnny Holmberg och jag ett lyft.

Här är vackrare än i en park och kontrasten är enorm mot contortaskogen vi nyss besökte.

Där var det inte fråga om en trevlig skogspromenad, utan om att forcera ett nästan ogenomträngligt snår.

Redan på skogsbilvägen väster om Gustavsberg insåg jag vad som väntade.

Området heter Jurakkama och här planterades contortatallen för cirka 30 år sedan. Då jobbade Johnny Holmberg på Domänverket i Korpilombolo revir med ansvar för just skogsvården.

Därmed är Johnny medskyldig till att det ser ut som det gör, funderar jag och han tycks läsa mina tankar:

– Vi hade att gå på de expertutlåtanden som fanns. Men väckarklockor ringde så hela huvudet skakade. Därför uttryckte vi en viss skepsis och satte förhållandevis lite contorta i Korpilombolo och Överkalix revir.

Med andra ord bromsade vissa revirkontor contortatallens snabba invandring i vårt skogsbestånd?

– Ja. Och man tyckte det var konstigt att just vi satte bara 100 000 contorta medan man på andra marker satte över en miljon.

Johnny Holmberg pekar på att människan genom historien gjort många förhastade inplanteringar som i praktiken skadat ekosystem och biologisk mångfald.

– Man behöver bara ta minken. Inte heller den har funnits här men togs hit och ställer nu till en fruktansvärd oreda. Jag personligen är ju orolig för att det kan bli samma sak med contortan.

Trots risken för att contortan skulle sprida sig och tränga undan den vanliga tallen genomfördes storskaliga planteringar.

Att contortatallen sprider sig snabbt ser vi nu med egna ögon: ”Här har skett en påtaglig tillökning av stammar på grund av just självföryngring”, som Johnny uttrycker det på kanslisvenska.

Mer än en halv miljard contortaplantor har planterats i Sverige, framför allt i Norrbotten och Väs-

Man kan ha olika åsikter om vad som är vackert men visst är suptallen i Turpas värd att beskåda...

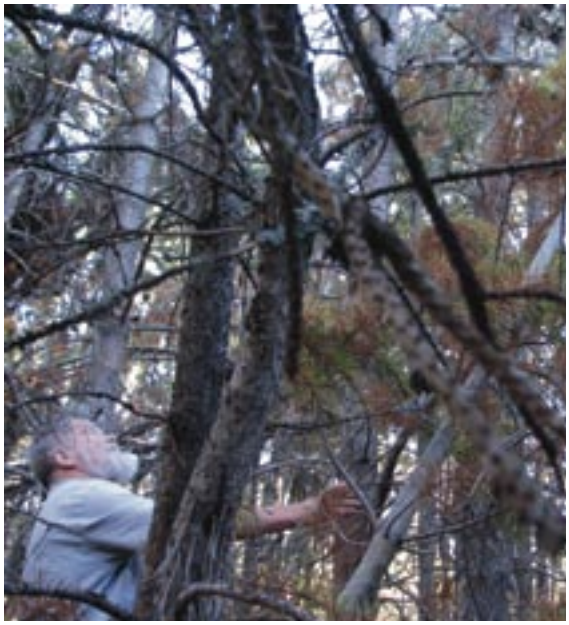

... skillnaden är himmelsvid mot contortaskogen. Här är det svårt att se solen och markvegetationen är obefintlig.

terbotten. Enbart SCA har sedan början av 1970-talet planterat 300 000 hektar, ytan motsvarar lika många fotbollsplaner!

Under kommande tioårsperiod tänker skogsbolaget plantera contortatall på 20 procent av sin föryngringsareal:

– Vi har väldigt goda erfarenheter av contortan! Vi har lagt ner stora resurser på forskning för att hitta lämpliga frön och att hantera contortan på rätt sätt, sa nyligen Per Persson, skogsvårdschef vid SCA Skog.

Nog hade det suttit bra med en djungelkniv...

...och här är kanske en föryngring på gång.

Ett av Sveriges äldsta contortabestånd planterades 1928 i Nordmaling och där hade träden imponerande dimensioner redan efter 60 år. Även i Norrbotten finns lyckade planteringar, till exempel vid Raggdynan mellan Töre och Kalix.

Samtidigt finns många exempel på misslyckanden som i förlängningen inkräktar på allemansrätten.

Norr och öster om Morjärv finns stora planteringar där ingen människa vill vara, precis som här i Gustavsberg. Erfarna skogsmänniskor tycker det är tragiskt och en stor skandal som de ansvariga försöker tysta ned.

En sådan kritiker är Heimer Hallergren i Männikkö.

Då jag intervjuade Heimer om flottningen berättade han även om ”den bedrövliga contortan”:

– Man har planterat contorta på nästan 8 000 hektar inom vårt jaktområde, på Sveaskogs marker. Man kan inte gå i skogen annat än där dom lämnat diken, stigar.

Inte ens älgarna tycks gilla contortatallen, som föda vill säga:

– Vi har märkt att dom gärna trycker i contortan, hundarna har svårt att känna vittring. Men det vore intressant att höra om någon sett älgar äta contorta.

Heimer Hallergren tvivlar starkt på att det skulle ha gått att flotta contortatall:

– Jag ställde den frågan på Nolia till Lövholmens chef. Jag fråga också vilka sågverk som kan såga den där contortan eftersom den är så väldigt krokig också. Det tog ett tag men så svara han att nog är det mesta energiskogar.

I Heimers jaktlag har man sin uppfattning klar:

– Våra fina marker har blivit förstörda av contortan. Lurviga ända från marken, vilka trista bespottelser. Vi har diskuterat man och man emellan att inte borde den personen få medalj, han som kommit med contortan. I stället borde man ge han en svår blåsning för det.

Mesta planteringarna i Männikkö gjordes i början på 60-talet.

– Nu påstås det att man inte längre får plantera contortan. Vi har sagt vad roligt, det blir som ett

Här kan man tala om snölega. Bilden av Johnny och contortan togs i Överkalixtrakten av NSD-journalisten Gunnar Isaksson.

Reservatet som gränsar till contortaskogen tycks inte vara högprioriterat precis.

Allemansrätten har sina begränsningar, både i reservat och contortaskog.

De så kallade experterna har ofta lovat för mycket. Ett sådant exempel var hormoslyret som visade sig vara livsfarligt även för människan.

Turpas blev reservat 1956, året innan Johnny Holmberg kom till Överkalix.

jubel att man inte får. För mig spelar det kanske ingen större roll, jag är ju snart 80, men tänk dom stackare som blir kvar.

Så långt Heimer Hallergren. Johnny Holmberg och jag har lämnat bilen och tränger oss in i contortabarriären.

Många träd har rasat omkull medan andra är knäckta.

– Contortan genom sin barrmassa är speciellt känslig för snötrycket. Den yviga barren är både längre och tätare än den nordsvenska tallens och suger därför åt sig betydligt mera snö, förklarar Johnny.

Dessutom har Contortan ett mindre utvecklat rotsystem än tallen och trycks lättare ned av snön.

Trots att det ser eländigt ut på många håll tycker inte Johnny Holmberg att man ska gripas av panik och ta bort alltihop.

– Vi får inte glömma att contortan är ett växtkraftigt träslag med bra produktion av virke. Skulle exempelvis 500–600 träd per hektar utvecklas till mogen ålder, då försvarar de redan vid 70 års ålder sin plats.

Johnny förordar med andra ord den försiktiga vägen: avvakta och se.

– Det som nu är nedbrutet är ju förlorat och att göra nån sorts avverkningar tror jag inte går, det är inte meningsfullt. Men vi ser här att det finns stammar som är alldeles ensamma och ändå raka, utan tendenser till snötryck. Det är väl kanske dom som blir beståndet till slut. Om vi väntar i 20 år.

Medan vi väntar på miraklet går det att besöka trevligare platser och i kväll har vi valt Turpasreservatet sydväst om Jockfall.

För mig är det första besöket men Johnny har varit här många gånger:

– Första sommaren var 1958 då jag bodde i Jokk. Jag taxerade röjningsackord och bodde i Bastukojan en hel vecka. Då cykla jag från Jockfall, över spången på Vallsjärvsmyran och uppför backarna här mot Murtoma.

På hemvägen lutade cykelstigen mest nedför och då gällde det att bromsa.

– Det gick fort till spången över Vallsjärvmyran. Då man kom ut på spången blev det ett speciellt ljud från cykelhjulen, minns Johnny.

Här ska det egentligen inte gå så fort för naturen är bedårande i reservatet.

– Det var skönt att gå på den här och andra stigar. Och det konstiga var att trots att det var lång väg att färdas med apostlahästarnas hjälp så hann man mycket mer på den tiden.

Då man pratar och har trevligt går tiden extra fort och plötsligt är vi framme vid målet: Kanslikojan.

– Den stod tidigare vid Turpasbäcken alldeles vid en kallkälla fyra kilometer härifrån. Men vi tänkte att varför ska den stå där alldeles ensam. Därför passade vi på att flytta ned kojan hit då vi fick överskottsarbeten vid flottningsnedläggelser och så.

Mer än hundra huggare, kuskar och chaufförer hämtade sin avlöning i Kanslikojan varannan vecka. Därför var det också logiskt att allt pappersarbete utfördes här.

Att vägen kan vara väl så intressant som målet stämmer verkligen denna gång.

Men det gäller att bromsa i backarna mot Vallsjärvmyran.

Tumsedlar räknades, avräkningar delades ut och så kom sluträkningarna när allt var färdigkört. Man satt i kojan och räknade för hand. Hade räknesnurror som man vevade och en tång som man klippte längd, topp och rot.

Av Johnnys berättelser att döma tycks det ha vimlat av profiler i Kanslikojan.

Sköna skogspromenader förlänger livet och förbättrar livskvaliten.

En stilenlig vedbod värmer både kropp och själ.

Denna vädjan finns i Pahajärvikojan som rustats upp genom projektet "I skogsarbetarens fotspår".

Kanslikojan stod ensam vid en kallkälla innan den flyttades hit och fick nytt tak.

En av dem var kronojägaren Erik Nilsson i Jocks distrikt.

– Han var en personlighet, nitisk men rättvis. Jag har inte jobbat under honom men vad jag förstår hade han ett socialt hjärta.

En annan kronojägarprofil med huvudet på skaft var Bengt Larsson. Vid en exkursion i Lakabäcken fick Bengt kritik för att där bara stod fyra frötallar.

– Hade man kommit så nära som fyra borde man ha huggit ned dom också, tyckte kritikerna. Bengt som var en slagkraftig och intellektuellt lagd människa lät dom fullfölja kritiken.

När det sedan blev Bengts tur att försvara sig sa han med lugn röst:

– Den här diskussionen hade vi inte behövt genomlida om ni hade frågat mig först. Det här är inte några frötallar utan tallar som sparats för att vi ska bygga bro över Lakabäcken.

Nu har solen krupit ned bakom de resliga furorna i Turpas och det är dags att ge oss av. Om det är sant att goda skratt och sköna skogspromenader förlänger livet så lär nog Johnny och jag bli minst 100 år.

En historielektion som heter duga

– Då man är 93 år har man sett lite av varje.

Gunnar Hansson är inte lagd åt det skrytaktiga hållet utan säger bara som det är.

Visst har benen sett bättre dagar men minnet är det inget fel på. Därför är det bara att tacka och ta emot då han ställer upp och berättar om sitt händelserika liv.

Gunnar bor i Strömsnäs på västra sidan älven mellan Jockfall och Överkalix. Han är född den 13 januari 1913 och tolv dagar senare dog mor Sofia i barnsäng.

– Pappa Nils gifte om sig förstås men det var några år mellan. Dom fick två flickor så vi var tre barn. Man hade väl såna där pigor som man kalla det och min farfar, det var som min mamma det.

Farfar som hette Hans-Olov Larsson och kallades Olle var ”rikti”, som man brukar säga på Överkalix-mål.

– Jo, du vet jag var alltid med farfar, sen jag kunde gå. Det var ju han som såg efter mig.

Farfar dog 1922 och den dagen har etsat sig fast i Gunnars minne.

– Vi var och fiska, jag och grannpojkarna. Jag kommer ihåg att jag hade fått en gädda. Då kom pappa från sommarstugan och sa att nu har farfar dött.

– Det var en sorgens dag. Jag som domna bort, det var hemskt. Jag var bara nio år och hade ju varit så mycket med farfar.

Visdomen finns skriven i 93-åringens ansikte. Det Gunnar Hansson upplevt finns inte att läsa i någon historiebok.

Det handlade inte bara om att farfar Olle förberedde Gunnar för vuxenlivet som karl. Nej, farfar var som en riktig mamma:

– Det här kanske man inte ska berätta men på den tiden fanns det inte mjukbröd. Därför tugga farfar hårt bröd, hårdkaka, och gav åt mig så jag kunde äta.

Vi sitter i vackervädret framför huset och Gunnar tystnar med blicken i fjärran medan en bil susar förbi på vägen.

Det var alltså fattigt då du var liten?

– Jo, jo, en del hade inte ens råd att baka. Men hos oss var det nog inte så stor nöd, vi hade ju kor. Men dom som inte hade kor och lite jord till, nog var det synd om dom. Jag vet grannarna, dom var så fattiga så...men det ska jag inte sitta och berätta här.

Men allmänt sett, det fanns alltså bybor som hade det sämre än ni?

– Jo, oj , oj, och barn hade dom. I en gård hade man fem pojkar och tre flickor. Då min farfar kom dit...men ska jag berätta det??

Jo, berätta, ber jag Gunnar. Det är viktigt att vi nutida får veta hur det var förr.

– Jo, det är sant. Då farfar kom dit hade hon, Kajsa hette hon, suttit och gråtit på bron. Då fråga farfar: nå, huri ha du de nu? Då hade hon sagt att jag har inte nå mat att ge åt barnen. Då börjar det vara ganska...

Som tur var fanns det en så kallad rotemästare i grannbyn Rödupp:

– Då for gubben dit och fick en sån där check eller vad det var, en lapp på tio kronor. Och det var

mycket pengar, man fick mycket för tio kronor...

Än en gång tvekar Gunnar att fortsätta sin berättelse. Han är rädd att det ska uppfattas som elakt prat och skvaller, i synnerhet som det gäller människor han en gång kände.

– Dom var som...jag vill inte vara elak på nå sätt men dom var inte företagsamma om man så säger. Nog har man sett lite av varje. Du vet då man är 93 år har man sett lite av varje.

Viktigast är att barnen klarade sig och fick det bra, tycker Gunnar, och det tycks man ha fått även i de fattigaste familjer.

Förutom korna och jorden hade Gunnars familj inkomster som var avgörande för försörjningen.

– Pappa körde timmer. Vi hade häst och jag fick följa med. Pappa lärde mig köra då jag var tio år, en svart finnhäst som var en våldsam en. Sista vintern vi körde timmer med den där svarta var i Teuravaara. Pappa körde så länge han orka och jag högg.

År 1927 då Gunnar fyllde 14 blev hans första riktiga vinter i skogen. Man var på en avverkning bakom Svartberget väster om Vallsjärv där det fanns en gammal koja.

– Det var en gammal skogsarbetare som lärde mig... Hans Nilsson, Hanno kalla vi han, och han var ungkarl.

Vad lärde han dig?

– Nå arbeta, säger Gunnar och skrattar gott.

Hanno kunde allt om skogsarbetet och var glad att få lära upp Gunnar:

– Första året kunde jag inte såga med svansen så jag kvista bara, det var granskog. Hanno lärde mig att jag skulle kvista ordentligt för på den tiden randbarka man, och då fick det inte vara kvistar.

”I stallet har man svettas hela mycke. Hästen skodde jag ensam då pappa fick ont i ryggen.”

”Oj, oj, vad man har slitit, förbannat, burit och dragit”, säger Gunnar. Värst var grynnorna där det kunde bildas timmerbrötar i himmelshöjd.

Kojan bakom Svartberget var ett kapitel för sig.

– Jo, voj, voj. Det var en gammal timrad koja. Dom hade varit dit och undersökt i förväg. Vi marschera härifrån Storbäcken så det blev nästan två mil. Då vi for efter jul, på trettondagen, var vi ända till på våren.

I Jänkisjärvi två mil österut var man två vintrar och även dit promenerade man genom skogen. Första året var 1933 och då fick man börja med att skaffa sig tak över huvudet.

– Först bodde vi i en gammal koja fem–sex dagar medan vi byggde oss en egen koja. Men vi skulle ju bygga stall också, för hästarna. Vi hade 50 kronor per häst men inte nå betalt för att bygga.

Andra året i Jänkisjärvi var 1936 och då hade bolaget byggt en koja, Johan Stoltz från Boheden var faktor.

– Det var hitanför första stället och där var stor skog, voj, voj. Men då hade jag lärt mig med svansen och vi såga med tvåmanssågen, en i varje ända.

”Ståor-blere” kallades sågen på Överkalixmål, storbladet

Gunnar tystnar en stund och suckar djupt innan han fortsätter:

– Jo, inte skull man ha ont i knäna. Jag minns inte vad vi tjäna men inte var det så mycket. Andra året högg vi upp timmervägen, men det hade vi inte nå betalt för. Och nog har jag varit med då vi höll på att svälta ihjäl, ja herregud.

En sådan vinter var man norr om Risträsk och Bönträsk vid Edeforsvägen, en mil från närmaste gård.

– Vi var härifrån Storbäcken och från Vilkos. Manfred och

två pojkar som var unga, och så var det en till från Vilkos. Dom höll sig inte mat, dom blev skyldiga.

Det var en meter snö och där fanns hur mycket skog som helst.

– Det var Sävenäs-bolaget, Sävenäs-Nilsson hette direktörn för firman där. Pappa körde och jag högg. Oj, oj, vad vi fick slita. Jo, det var de tiderna. Det var en våldsam granskog men sjuk, röta. Den tiden fick det inte vara som tummen ens, då fick du kava bort det.

I Lansjärv köptes maten som kördes till Risträsk och därifrån ut till kojan i skogen.

Gunnar har tillverkat näverburkar i hundratal. Mest för tillfredsställelsen att se något vackert växa fram ur sina egna händer men även för att dryga ut inkomsten.

– Vet du vad vi fick leva av. Det var mest makaroner och fläsk. Och mjölk fick vi från Lansjärv men den var så gammal att den bara höll ett par dar. Vi hade kök och köksa men maten gick på 2:50 om dan. Där i Risträsk träffa jag Hatta-Paulus, den där gubben, han var speciell.

Trots att man slitit och levt på svältgränsen hade man inte lyckats spara ihop några pengar då vintern var slut:

– Nä, det var just så vi klara oss hem. Det blev inte nå mer, inte hade vi nå att få. Här hemma fick dom klara sig dom också. Men vi hade ju kor och led ingen nöd. Vi sådde korn och det fanns kvarn här uppe i berget vid Storbäcken, två kvarnar

Då Gunnar var 14 år fick han ett salongsgevär. Man fick 3:50 för varje tjäder så jakten kunde ge nästan lika mycket som skogsarbetet. Dessutom fanns det potatis på bordet och det kändes tryggt i dåliga tider.

– Men det var en del som nästan inte satte sig potatis och det var inte bra. Ja, det var hårda tider. Men då blev det ju bättre.

Levnadsstandarden för vanligt folk förbättrades snabbt på 50-talet då arbetarrörelsen vuxit sig stark.

– Det var länge dåliga skogsavtal men 1955 gick det upp, jag tror med 30 procent. Då var vi i Kattisberget på en stor avverkning. Det var bra skog där och dom körde ned det hit till Storbäcken med caterpillar. Dom hade två bandtraktorer med stora kälkar, två lass bakom varje traktor.

Gunnar Hansson har bokfört den där vintern och kan tala om precis vad han tjänade på sina 105 dagsverken.

– Vi högg upp vägen och det gick på det samma. Jag tjäna 50 kronor om dagen. Fick förskott och på sluträkningen till våren hade jag drygt 2000 kronor. Det var bra den tiden.

Sedan var det en annan sak att många tjänade betydligt sämre. Gunnar jobbade åt Domänverket och det gällde att vara frisk. Ligga på gränsen av sin förmåga, helst lite över, för att ackordet skulle löna sig.

– Men jag måste ju säga det, då jag ska skryta på mig själv, att jag var bra på att både arbeta och hugga. Men det är ju inte nå att skryta om det där, det är ju därför man inte slipper nästan nånstans i

Ned till Röduppsholmen sträckte sig Gunnars flottningsdistrikt.

dag. Men det var roligt också.

Gunnar sysslade även med tumningsarbete och i laxfisket var han många år. Det var ett stort laxfiske i älven ovanför Strömsnäs, ursprungligen hette det Kengisfors laxfiske eftersom det hade flyttats därifrån en gång i tiden.

– Voj voj, nog fick vi laxar här. Ja, herregud, hela älven var ju stängd. Utom 35 meter på östra sidan och där var det ogräs, och 25 meter på västra sidan där själva ådran gick nära land. En tredjedel av ådran skulle vara kvar. Ja, dom talar om rovfiske men det där var rovfiske.

Jag minns själv laxkällaren som låg på östra sidan älven. Då jag var dit med min morfar på 50-talet låg där fullt med laxar på lavar av is.

Gunnar berättar att man sågade isblocken på älven och körde dem med häst till källaren. Fisket vittjades tre gånger om dagen med sex timmars mellanrum och periodvis var det mycket givande, för staten åtminstone:

– En gång fick vi 103 laxar då vi vittja. På 30-talet hade vi 45 öre timmen i fisket och samtidigt skötte vi om flottningen. Där hade vi 72 öre timmen men han dela på det så vi fick bara 72.

– Vi börja gnälla om det där men du vet, vi tordes inte. Om det varit nu...vi skull ha sagt att i morgon kommer vi inte och vittjar nå fiske men det tordes vi inte.

Gunnar var 15 år då han började i flottningen och även där var det ackordshets som i skogen:

– Flottningsföreningen lämna vissa sträckor på ackord, vi fick sommarn för 700 kronor. Först flotta jag distriktet från Brändforsheden till Vinnäset, sedan till Röduppholmen.

– En gång kom flottningschefen opp då vi var på grynnorna och höll på att slita. Då var vi i land och diskutera om det där och det var en som var lite uppkäftig. Sandelin hette han, Emil. Ja, sa flottningschefen, är det så att det inte är bra är det bara att du slutar. Så var det med det.

Gunnar var 21 år under den stora flottningsstrejken 1934 och han minns den som i går.

– Det var tyst, ingen som gick ut. En del gick förstås ut som svartfötter men dom fick ju lida för det kanske, efteråt.

Det fanns olika sätt att straffa strejkbrytarna, minns Gunnar:

– Jo, dom fick efterräkningar. Jag vet att man gick och lyfta i fötterna deras och såg om dom var svarta under. Det var på en dansbana vid stugan där, första stugan. Från Lomben var dom och dom hade varit strejkbrytare.

– Och i Rödupp var det några bönder som gick ut och arbeta. Nåja, men det gick ju bra i alla fall. Lönen gick ju opp men jag minns inte vad vi fick högre. Jo, nog har det varit olika.

Polismakten fick så mycket att göra under strejken att statspolisen kallades ut från Luleå.

– Det var där i Pilkån. Folk for härifrån och var strejkvakter men så var poliserna och tog dom där. Bland annat min kusin Hjalmar. Dom for dit och så kom polisen, det var ett visst område som man fick gå till bäcken. Dom fick ett par–tre dagar var, fick fara och sitta inne i Haparanda.

Flottningscheferna jobbade ihärdigt för att splittra de strejkande och få flottningen utförd. Även

Gunnar och hans flottarkompisar var utsatta för övertalningsförsök:

– Till Risån var vi en gång och skulle flotta, det var samtidigt med flottarstrejken. Men det var några timmar, sedan var det slut vatten.

– Nä, inte var vi här i Kalixälven, inte var det nån som jobba här. Men nog var det ganska högt vatten och då for timret opp i skogen, och inga bommar hade dom. Efter strejken var det mycket arbete. Då var jag i Bönälven och drog ut virke som hade farit upp i skogen. Är det högvatten och ingen som flottar...

Man började under Bönträskdammen och så flottade man undan för undan nedför älven.

– Men dom var som djävliga mot oss, dom där byborna. Dom for före oss och drog det som var närmast, vi fick bära och dra det som låg längst bort. Vi sa det åt flottningschefen och då sa han ”jo, jag ser det”, och så flytta han ner oss till nedanför Naisforsen. Där vakta vi och hade det bra, det vara bara att sitta och se timret. Han var rättvis, flottningschefen.

Huvudkravet i strejken, förutom att slippa sänkt timlön, var att det förhatliga anbudssystemet skulle bort. Systemet innebar att flottarlagen och byarna tvingades bjuda under varandra för att få ett distrikt att flotta.

Gunnar upplevde det som en lättnad då facket så småningom fick igenom en timlön som det gick att leva på.

– Vi fick betalt för ett visst antal timmar en gång i månaden. Det var en form av månadslön, basen anteckna hur många timmar vi hade. Det billigaste jag varit var 72 öre timmen, men då gick det väl opp undan för undan.

Gunnar tror att strejken hade betydelse även om man inte fick igenom sina krav direkt:

– Dom fick opp det lite grann. Men efter flottningsstrejken börja jag i skogen och var mindre i flottningen därefter.

Att skogen och flottningen betydde nästan allt för familjernas ekonomi råder ingen tvekan om.

– Det var det lilla vi tjäna här. Flottningen var viktig då vi fick timpenning, då det blev slut på ackorden. Då blev det också mer att vi var här vid fisket, vid grynnorna där oppe. På våren kunde det lämnas stora timmerbrötar i himmelshöjd om det var lågt vatten.

– Oj, oj, vad man har slitit, förbannat, burit och dragit. Men sista åren tog dom dit baklastare, ovanför Vilkos var det så grunt att dom kunde köra ut på grynnorna och bära ut.

Innan dess var det båtshaken som gällde på grynnorna och chefen såg minsann till att det jobbades:

– Han hette Strömbäck och nog fick vi stå där tio timmar

Gunnar var nio år då han var med och snickrade den fina sparken. Först gick han upp i skogen med slöjdläraren Elias för att söka ämnen till medarna.

Det här var pappa Nils skridskor, omsorgsfullt tillverkade av grannen Andreas Drugge.

Gunnar ville bo hemma så länge han orkade. Men när det var dags skulle han inte sörja och några månader efter att denna bild togs flyttade han in till centralorten.

även om det regna hur mycket som helst. Och inte fanns det en rastkur eller nå, det var bara att gå under granarna och äta då det var matrast.

– Nu skull dom få prova på det, dom som är 20–25 år. Då skull det nog bli yrväder, tillägger Gunnar och skrattar gott.

Gifte sig gjorde han 1948. Med Elin som var från andra sidan älven och de fick två barn; Lasse och Britta.

Britta är tandsköterska i Stockholm, gift och har två vuxna barn.

– Den där busken är från Lidingö, säger Gunnar och pekar. Elin tog tre–fyra buskar för 25 år sedan och vi plantera dom här.

Dottern har stuga på en ö utanför Lidingö och där har Gunnar hälsat på flera gånger.

Gunnar lever upp då han besöker sonen Lasse som rustar upp i gammelhemmet.

– Dom bor ensam på ön som är ganska stor. Men då jag var där en vecka sa jag att det var en vecka för mycket. Jag skulle inte trivas där, det är för snävt. Men nu är det lik då man inte slipper nånstans.

Vid det här laget har Gunnar bott ensam i elva år sedan Elin dog. Maten får han med hemtjänsten men i övrigt klarar han sig själv. Åldern börjar dock ta ut sin rätt och han kan tänka sig att flytta till ett äldreboende i centralorten Bränna:

– Jo, när jag känner att jag inte orkar. En del gnäller uti att dom inte ska flytta men jag har sagt: då jag känner att jag måst flytta, då flyttar jag, men inte förr.

Gunnar tycker att livet varit bra och även sedan Elin gick bort har det fått gå.

– Vi bodde först norrut ipi gammelhemmet och inte har vi haft någon nöd här heller. Och jag har ju klarat mig över 30 år med pension, brukar säga att jag haft lång semester.

Nu går vi in i huset för jag vill gärna se några av Gunnars fina näverburkar. De är stämplade GH på undersidan och har en snygg, praktisk design med avdelningar för kaffe och socker.

– Jag gjorde många såna här och tjäna int så dåligt med det. Han hette Gunnar Hansson också, han som köpte i Luleå. Och jag sålde mycket till butiker också, det var allomstans. Det var lätt få tag på näver, på den tiden tog Domänverket bort björkar.

Då jag frågar om vi ska ta en biltur till gammelhemmet skiner Gunnar upp och blir ivrig:

– Jo, det är int långt. Bara två kilometer och Lasse har gjort ny väg över dit. Nu gör han dörrarna till utspontringen. Han har varit hit och äta, det är int länge sen han for hem.

I bäckflottarens fotspår

Bäckflottaren var den mest beundrade av alla flottare. Det var han som var först ut på våren och såg till att timret nådde älven innan vattnet tog slut.

Nu har det gått många år sedan bäckflottningen las ned men spåren finns fortfarande kvar.

Så följ med på en nostalgitripp i bäckflottarens fotspår, kära läsare. Det är en skön sommarkväll då vi besöker Kugerbäcken där flottningen las ned 1957.

Dagen börjar bra och fattas bara annat: abborrmete på solglittrande Ängesån med en god vän är inte fy skam. Dessutom har Bo-Göran investerat i en eldriven båtmotor så nu slipper vi avgaserna.

Efter några lata timmar i båten plockar vi ihop våra spön och glider ljudlöst in mot land i Långforssel. Det var här Bo-Göran växte upp och blev invigd i flottarlivets mysterier.

Hans farbror Viktor Larsson var flottningsförman på sträckan Gälforsen–sammanflödet med Tvärån. Även pappa Helge Larsson och farfar Hans Petter (Händj kallad) var båda framgångsrika flottare, så för Bo-Göran var det givet vad han skulle göra på sommarloven.

Det har sagts mig att Bo-Göran brås på Händj och jag är inte förvånad. På våra fisketurer har jag ofta beundrat hans handlag med forken, och sett honom balansera och hoppa på stenarna som en get.

– Klockan är bara fem, ska vi fara och titta på dammen i Kugerbäcken, undrar Bo-Göran och jag är inte nödbedd.

Det blir en sällsam kväll där vi först söker oss fram längs skogsbilvägarna öster om Ängesån.

Plötsligt kommer vi till en renhage med en liten kåta bredvid: det här är nog Paskatieva gissar jag och det visar sig stämma. Namnet betyder ”skithögar” och är en beskrivning av landskapet som består av flera runda små kullar.

Det ser ut som en hög med älglortar, har Jörgen Rokka förklarat för mig. Han är koncessionsinnehavare i Ängesåns sameby som haft sommarviste här. Det har även funnits skogsarbetarkojor och vi hittar en gammal ruin längre söderut.

Nu vandrar vi längs stigen till översta dammen i Kugerbäckan. Hit kom många flottare för att under några intensiva dagar flotta ned timret till Ängesån. En av dem var Gunnar Hansson som vi träffade i föregående avsnitt:

– Jag var varje vår till Kugerbäcken och flottade. Det var

Bo-Göran var en flottare med färg och båten har han alltid kunnat hantera. Här i Utterforsen, innan han övergick till eldrift.

Kåtan i Paskatieva har restaurerats och blivit populär rastplats för upplevelseturister.

Spardammen är ett imponerande byggnadsverk...

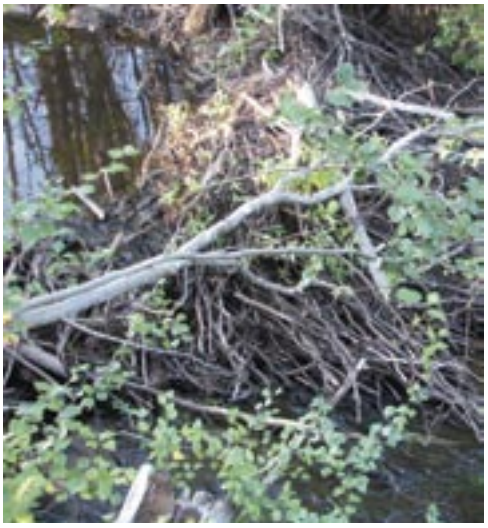

...och då tidens tand gjort sitt kom bävern i flottarens fotspår.

Dit stigarna bär...

På botten nedströms dammen finns rester av något som liknar en gammal ränna.

...och snart skymtar vi Fellkojan mellan furorna.

natt och dag, fyra–fem dygn i sträck. Men det gick bara att flotta när det var bra vatten. Vi kunde vara 15–20 man från Storbäcken som for dit. Det var tre kilometer och där fanns en spardamm vid träsket ovanför fallet.

Gunnar kom ihåg en besvärlig vår då vattnet sinade:

– Då fick vi inte fram allt, det stanna av. Men dom spara vatten till hösten och då fick vi order att fara dit. Vi for en söndag kväll, marschera översti Kugerbäcken och satte igång på morgonen. Då

fick vi för tio timmar innan det var slut vatten igen. Vi hade 72 öre timmen så vi fick sju kronor, för att vi tog oss mat och for dit.

Gunnar berättade också om en flottningsränna vid fallet i bäcken.

– Först var det en träränna men man måste renovera den. Det var ett skådespel då flottarna skull passera där. Det blev en jäkla fart på stockarna i rännan, herreje.

Sällan har jag fått en bättre och mer målande beskrivning än Gunnars. Först besöker Bo-Göran och jag spardammen som måste ha kostat massor av svett att bygga.

För att spara allt vatten från träsket var man tvungen att bygga långa och höga vallar från båda hållen. En stor urholkning i åsen visar var man tog jordmassorna.

Från åsen leder mysiga stigar åt alla håll. Vi går mot sydost och snart ser vi flottarstugan skymta mellan tallarna.

Gunnar Hansson kom ihåg en spis mitt i kojan:

– Vi kalla det kista och det var jordgolv i kojan. Där var fint att bo. Och man ville nog

Kojan har visserligen fått trägolv, ny spis och panel men nog skulle Gunnar trivas här ändå.

Ibland har nöden ingen lag och då är det skönt med eget hus.

Här kunde stockarna leka sig fram i en lustiger dans.

Det måste ha varit ett spännande ögonblick då stockarna började komma med en jäkla fart genom rännan.

Vilket elände! Man hade några dagar på sig att flotta den milslånga bäcken och så blev det ett djävulens plockepinn i rännan.

Fallet längst ner i rännan hade till uppgift att ge stockarna extra energi för resan nedför bäcken.

vila då det var kväll och på söndagarna, vi jobba inte då det var helg.

Nu ser vi oss nyfiket omkring både i och utanför stugan. Den heter Fellstugan (fallstugan), berättar Bo-Göran, och har liksom det vackert rödmålade dasset rustats upp.

Mest imponerande är ändå flottningsrännan. Vid renoveringen som Gunnar berättade om försågs kanterna med stenar som hölls ihop med kraftiga märlor. Det var ett litet mästerverk man åstadkom med enkla metoder mitt ute i skogen.

Och som sagt: vilket skådespel det måste ha varit då stockarna kom forsande med sparvattnet från träsket ovanför dammen!

Spikarna var av modell större...

...och stenblocken hölls ihop av rejäla märlor som motstått tidens tand.

Ett halvt sekel har gått men det kan fortfarande vara bra med simfärdigheter i rännan.

Bönan som heter duga

Hon var rasande grann och kurvig som ingen ann.

Det är Bönan fortfarande, förstås, och nog lär hon sakna sina flottare med färg.

En av dem var Börje Eriksson som flottade där Bönälven har sina källor. Numera är han spelman och förmedlar bilder från förr med sitt handklaver.

I boken *Dit vägarna bär* berättade jag om Börje som bor i Kalix men växte upp i Flakaberg. Där hade hans pappa Levi Eriksson, Stor-Levi kallad, en diversehandel som försåg skogsarbetare och flottare med proviant.

Börje har sparat några inköpslistor som ger en bild av kojlivet på 40-talet. Han har även lånat mig ett fotografi från 1958 där Börje och tre andra flottare poserar vid sin koja. På baksidan av kortet har mamma Lydia skrivit ”Flottare med färg”.

Flottarkojan låg i en kurva i Rautibäcken, mellan dammen och Risån, berättar Börje:

– Det var jag och storebror Sören, och bröderna Stig-Göran och Håkan Skoglund. Själv var jag med i fem–sex år. Först i Saivisbäcken och då man la ned flottningen där blev det Rautibäcken och Risån.

Flottare från Saivis och Risträsk var också med.

– Vi rulla ner från avläggen. Sedan placera

Redan som 14-åring blev Börje Eriksson spelman för kojornas gubbar och bönor. Numera åker han runt i länet med sitt handklaver och bland favoriterna finns Flottarkärlek.

Det var bra att ha kojan om man råkade blöta sig i Rautibäcken. Fr v Börje Eriksson, Stig-Göran Skoglund, Håkan Skoglund och Sören Eriksson.

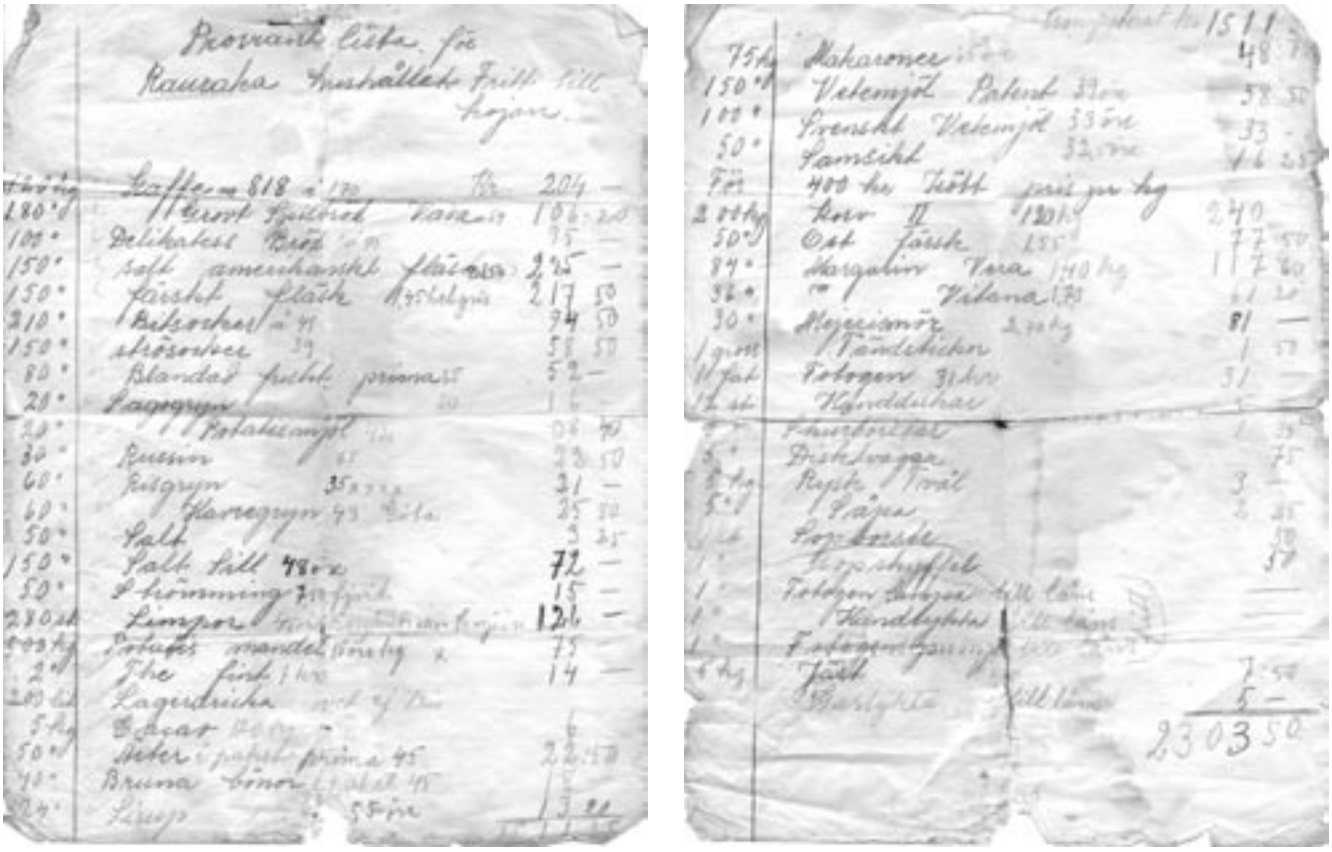

Det krävdes hästlass för att mätta skogsarbetarna på 40-talet. Detta var vad Levi Erikssons diversehandel leverade till Rauraka-kojan vid Fatikvägen. Av proviantlistan framgår att kockan strävade efter allsidig kost, dessutom månade hon om god hygien och städning.

vi oss längs bäcken och såg till att timret inte fastnade. Håkan Skoglund blötte sig en gång då han skulle dra lös från andra sidan och hoppa på stockarna. Men han var simkunnig så det gick bra. Han fick bara fara och torka sig i kojan.

Flakaberg ligger i Gällivare kommun och på den tiden fanns det ungdomar i byn. Alla fick tidigt lära sig att hugga i, för pojkarna var det ofta skogsarbete som gällde.

– Jag var 14–15 år då jag börja i skogen. Där var jag till 1962 då jag var 29, berättar Börje.

Levi Eriksson köpte stämplingar, Börje minns då han for till Luleå och lämnade in anbuden. Det var på 50-talet då familjen Eriksson var ett riktigt huggarlag:

– Det var pappa, jag och mina bröder Sören och Erland. Vi gjorde allt själv, högg och körde till vägen. Först med nordsvenskarna Nalle och Brunte. Nalle var en bångstyrig rackare och Brunte, det var en fin häst. Sedan köpte pappa första traktorn, Cletraken. Det var 1953 och ett tag hade vi två traktorer.

Stor-Levi sålde virket till bolaget Skarin & Söner och entreprenören Viktor Ek. Efter att man levererat virket till avlägg på Bönträsket flottades det via Bönälven, Lansån, Tvärån och Ängesån till Kalixälven. För att sedan sorteras på Vassholmen och sjövägen flottas till sågverk och massaindustrier.

Börje kombinerade skogsarbetet med flottning på våren, sommartid blev det skogsplantering och renshuggning åt Gällivare allmänning.

– Jag var även hjälplastare åt åkaren Allan Hansson i Pålkem. Sten Nilsson var chaufför.

Det var nödvändigt att vara två man på lastbilen. Då virket lastades med Hiab-kranen svängde

stockarna hit och dit så det gällde att hjälplastaren var på alerten.

Att köra timmerbil på den tiden var nog besvärligare än i dag, med tanke på motorkapaciteten och vägarnas beskaffenhet. Även bågbroarna satte käppar i hjulet, vilket Börje minsann blev varse:

– Det gällde att inte lasta för mycket och Allan varna oss för Edeforsbron. Men första gången jag var med fastna vi där. Vi var tvungna hoppa upp på lasset och såga av flera stockar. Nog blev det köer men jag minns inte att någon var arg på oss.

Börje skrattar gott då han påminner sig en annan pinsam historia, på Gällivarevägen norr om Morjärv. Det är förstås preskriberat vid det här laget:

– Vi körde ner telefontrådarna i Västanäs och det hände faktiskt två gånger. Andra gången följde stolpen med och då råka där vara en televerkare som sa: jaså, det är ni era djävlar!

Flottningen sysselsatte massor av folk i byarna och från skolåren minns Börje utflykterna till dammen vid Bönträsk.

– Vi fick fara från skolan i Flakaberg och se då man slussa. Man öppna dammen och släppte genom timret. Dammvakten hette John Helin och var från Bönträsk, vi kalla han Lill-Johan.

Rune Silverplats från Ertsjärv började i flottningen som 15-åring. Det handlade framför allt om träskflottning av stort timmer, berättar han.

– Det var ingen romantik, bara hårt arbete och vi fick äta i spelbåten. Min pappa JP, Johan Petter, var flottningsförman.

Timret flottades genom Norrån, Ertsjärvån och den nästan kilometerlånga Graven innan man var nere i Bönälven och fortsatte nedströms.

– Vi flotta ända till Muggån. Sista åren hade vi ackord och tjäna dubbel timpenning, säger Rune som tycker att flottningen var jobbig men intressant.

Där Muggån mynnar ut i Bönälven fanns en flottarstuga. Där bodde Göte Nilsson från Södra Sandsjärv under sina flottarsomrar på 40- och 50-talet.

– Vi bruka vara där från slutet av maj till midsommar. Proviantera gjorde vi hos Hedman på Konsum i Heden. Men vi fick jobba som tok för att hinna komma hem till midsommar.

Göte började som 14-åring och var kvar i flottningen till 1959 då han flyttade till Sundsvall.

– Jag har härliga minnen från Bönan. Gubbarna var riktiga trappers och såg till så vi fick tjäder. Dom la ut

Det var inte bara Börje Eriksson som gjorde livet uthärdligt i kojorna. Här Axel Björnfot i Naisheden.

Det gäller att vårda hästkrafterna. Sören Eriksson med Stor-Levis Cheva som fick göra rätt för sig i skogen.

Ibland var broar och telefontrådar i farozonen. Dock inte här då Sven Pohjanen från Nuoskojärvi kör timmer.

Det var ett skådespel då timret slussades genom Bönträsk-dammen. Hit fick Börje och de andra Flakabergsbarnen fara på studiebesök varje vår.

Här i Lombergsån las flottningen ned 1963. Året därpå var sista året i Muggån och 1966 i Bönan.

snaror åt speltjädern och inte var den särskilt snäll då man kom fram. Men den var jättegod stekt på järnspis, det var mums.

Ett kapitel för sig var Marsån, minns Göte Nilsson:

– Där strömma det sakta och blev lätt brötar. Vi tog oss inte dit med båt då det slog igen. Ett år hade man avverkat fruktansvärt och det var så lite vatten så vi var tvungna att trampa ned virket i ån. Det ligger nog fortfarande kvar.

Flottarlaget hade enbart roddbåtar; stora, breda båtar som man färdades med hela vägen från Muggån till Ängesån.

Bönälven har ett mycket speciellt lopp. Först flyter den söderut några mil innan den vänder norrut och korsar E10 norr om Tvärån.

Göte Nilsson minns att det brötade sig mest i Bönkroken, den långa forsen där älven vänder. Men även i Hällforsarna före Bönbron och nuvarande E10 förekom stora brötar.

Här har jag stämt träff med Helena Ollikkala Larsson och David Loeffler som jobbar med inventering av kulturlämningar.

David Loeffler är arkeolog och leder projektet som drivs av Skogsstyrelsen i Överkalix.

Äsch, nu börjar det visst regna. Helena Ollikkala Lars-son och David Loeffler vid Bönälvsbron där strandsko-ningen finns kvar.

Som inventerare är Helena van lite blöta men bäst är ju att få vara torr, förstås.

– Vi har framför allt hittat tjärdalar och kojor. Hemskt mycket tjärdalar, förvånansvärt många. Tjärbränningen måste ha varit en viktig del av människornas ekonomi, inte bara en biinkomst.

I området finns många andra intressanta kulturlämningar, berättar Helena Ollikkala Larsson:

– Vi har hittat väldigt många lämningar av flottningen, särskilt här vid Bönälven. Det handlar främst om strandskoningar, stenkistor och kojor.

David Loeffler är född i USA och kom till Sverige 1970. Han är förvånad över utflyttningen och utarmningen av Norrbottens inland.

– Här har varit en ovanligt rik bygd, folk har jobbat hårt. Utan skogen skulle Sverige gå omkull, vi skulle ha väldigt svårt att hävda oss internationellt. Skogen är viktigare än malmen och viktigare än elektroniken. Ändå fungerar inlandet som en koloni, exporterar råvaror och köper tillbaka förädlade produkter.

David hoppas på vidareförädling och turismen ser han som en gyllene framtidsbransch. En satsning på Vattenlandet i Överkalix tror han därför kan bli början till något nytt och stort.

– Det är viktigt att se naturen och kulturen som en resurs. Folk vill uppleva, se saker och vara med. Titta bara på stenåldersbyn vid Uleåborg, där finns allt för besökarna.

Även Helena tycker det är viktigt att satsa på kulturturism, att bygga vidare på det man funnit vid inventeringen:

– Kulturlämningar är exotiska, allt man arbetat med och skapat. Ta bara cykelstigarna, kojorna och nybyggarkulturen. Sånt är väldigt roligt att se.

David tror på Vattenlandet och han tycker det är dags att stoppa kolonialismen i historiens papperskorg.

Bommen som försvann

Bommarna betydde allt för flottningen.

Felaktigt lagda bommar eller inga bommar alls kunde orsaka stora skador och mycket merarbete.

En som kunde konsten att lägga ut bommar var Sune Ekervhen i Överkalix.

Liksom jag växte han upp i Hedensbyn som ligger vid Ängesån, precis före sammanflödet med Kalixälven. Det var här flottarna kallades för flitioxar.

Det var häftigt att vara vid älven som var full av timmer, särskilt på våren och försommaren då isen släppt sitt grepp. Bommarna låg kvar långt in på sommaren och gjorde badandet ännu mer spännande för oss barn.

I grannbyn Svedjan bodde Dan Olof Edfast. För 60 år sedan prydde han omslaget på tidningen SIA, Skogsindustriarbetaren.

Dan Olof var 14 år och reportaget handlade om en fortsättningsskola för blivande skogsarbetare.

– Där fick vi lära oss grundläggande principer för skogsarbete. Vi var första gruppen som gick utbildningen. Munksundsbolaget höll marken och kommunen maten.

”Jag var också en flitioxe”, säger Sune Ekervhen. Det var en hedersbetygelse som innebar att här handlade det om riktiga karlar av senvuxen fura.

Bommarna såg ut och användes på olika sätt. Exempelvis för att stoppa virket, hålla kvar det i magasinen eller för att bogsera det över sjöar. Eller som här i Rian för att styra virket bort från land.

Innan Dan Olof Edfast blev skogsarbetare på heltid jobbade han i flottningen ett par säsonger.

– Vi rullade timret från stranden. Strandängarna användes som kobete eller också slog man dom. Därför var det viktigt att få bort timret så gräset hann växa opp.

I många fall löste bommarna det problemet men det gick ju inte att ha bommar överallt.

Men som sagt, en som kunde det här med bommar var Sune Ekervhen.

– Jag var också en flitioxe, säger han då jag hälsar på i hans bostad i Tallvik.

Kriget var precis över då Sune fick sitt eftertraktade jobb.

– Jag fick börja på flottningsföreningens kontor i Heden, direkt efter lumpen.

Kalix älvs flottningsförening hade sitt Överkalixkontor granne med Sunes föräldrahem. Närmare bestämt i den herrgårdsliknande byggnad som kallades Dahlboms, efter vandringsrättaren Gösta Dahlbom, och där bodde flottningsinspektoren Curt Bergbom.

– Bergbom sa att dom behövde en bas. Jag fick Ängeså 7 som distriktet hette och där flotta jag några år.

Snart fick Sune visa vad han gick för. Norr om Gyljen fanns det åtta bomfästen och det var detsamma som åtta brötar. Tillsammans med Börje Henriksson från Grelsbyn beslutade Sune att lösa problemet.

De tog helt sonika bort de åtta bomfästena och satte dit två nya i stället. Däremellan la man ut en lång bom som Börje Henriksson gjorde i ordning på isen vid Vännäsberget.

– Börje var van att lägga ut bommar. Det fungera perfekt och efter det blev det inte en bröt. Dessutom behövdes det bara hälften så mycket folk, och knappt det.

Ängesån är en så kallad skogsälv med flera betydande biflöden. Bland annat Linaälven som kommer från Gällivare och var en betydande flottled.

Det var vanligt att pojkarna började i skogen direkt efter folkskolan. Här Dan Olof Edfast med yxan i högsta hugg, förvintern 1946.

Det gällde även att hålla bort timret från laxfiskena i Vännäsberget och Hedensbyn och det löstes elegant med styrbommar.

Flottningschefen som var från Torneå såg att allt fungerade utmärkt i Ängeså 7 och han tyckte Sune var värd en belöning.

– Han sa att jag skulle få mer betalt. Men två dagar senare dog han så det blev ingen löneförhöjning.

Vid Ängesåbrons västra fäste i Hällan hade flottningsföreningen båthus och en matsal.

– Men för det mesta åt vi ute. Vi hade matsäck med oss och åt ibland i kojor som vi hade på flera ställen, till exempel i Räktjärv.

Vid det laget hade Sune blivit flottningsförman för hela Överkalixområdet. Det inkluderade distriktet Kalixälven 8 från Hällan till Räktforsen.

På Räktjärvträsket jobbade minst 100 man och även här såg Sune att flottningen kunde effektiviseras.

– Vi la om bommen från östra till västra sidan och då räckte det med hälften så mycket folk. Tidigare hade hela träsket varit magasin men nu blev det bara på västra sidan. Andra året var det nästan åtta miljoner stockar i magasinet och då vi släppte for nästan alltihop. Men vi var alltid beroende av väder och vind.

Dan Olof Edfast bor sedan länge i Älvsbyn med hustrun Inez som också är från Överkalix, närmare bestämt Södra Sandsjärv. Här på Nationalälvdagen 2005 på hotellstranden i Bränna, i sällskap med författarens mor Elin Johansson.

Under sig hade Sune ett tiotal lagbasar som ansvarade för var sitt lag bestående av sju–åtta flottare. Lagbasarna hade som regel högt anseende, som Börje Jönsson från Grelsbyn och Edvard Eriksson i Svartbyn.

Börje Jönsson har i Överkalix hembygdsgilles årsbok från 1996 berättat om arbetet med bommarna. Livslängden för en bomslana av gran var 10–15 år och allt eftersom de ruttnade ersattes de med nya.

Med järnkättingar bands slanorna ihop till långa bommar. En del bommar var enkelbommar men

Linafallet ligger i Överkalix kommun vid sammanflödet med Ängesån. Fallet är Norrbottens högsta med sina 16 meter. I förgrunden Hilding Wennberg från Lansjärv.

Här har en bom gått sönder och skapat kaos på en myr vid Sanningslandet i Lansjärv. På bilden från 1940-talet ser vi bland andra Alf Eriksson, Algot Larsson, Manfred Silverplats och Viktor Henriksson.

där trycket var större måste man ha två eller fyra slanor i bredd. Slanorna i såna bommar fogades samman med kraftiga bultar, med en kloss emellan.

Bommen förankrades med kätting i tunga stenblock. Ibland behövdes stenkistor som stöd för bommarna så timret inte skulle trycka upp dem på land

Sådana kistor fanns på Räktjärv där man hade en lång, fyrdubbel bom som bestod av 16000 bomslanor. Sista åren var besvärliga på grund av lågt vattenstånd, en gång på 60-talet tvingades man lämna kvar en miljon stockar i Räktjärvmagasinet till nästa år.

Sune Ekervhen var flottningsförman till 1977 då flottningen las ned. Han fick välförtjänt pension men sista sommaren var ingen höjdare precis:

– Nä, det var som långsamt då timret sluta komma, säger Sune som vid det här laget fyllt 82.

Den 20 maj 1978 hölls ”dödsboauktionen” vid flottarhögkvarteret i Hällan. Cirka tusen personer samlades för att bjuda på ett 30-tal träbåtar, tio stora plåtbåtar, åror, båtshakar, stormlyktor, ankare och mycket mer.

Sunes bröder Uno och Alf jobbade också i flottningen, båda på Luleälvens skiljeställe i Sunderbyn.

Träbåtarna låg på lit de parade vid dödsboauktionen våren 1978.

Då flottningen gick i graven försvann också det trygga dunk-dunket från älven.

– Dom tyckte det var bra i Sunderbyn, där fick dom mat och allt, säger Sune.

Storebror Alf var länge förman innan han avslutade sin flottarbana som chef i Sunderbyn.

Lillebror Uno var bara några år på Luleälven innan han blev färjkarl på Djupträsket i Överkalix.

Några år tidigare inträffade där en olyckshändelse som många tyckte var komisk, även om de inblandade säkert kunde hålla sig för skratt.

På träsket bogserades stora mängder timmer, bland annat av en båt som hette Måsen. En vacker dag inträffade det som inte fick hända: en kollision mellan Måsen och träfärjan som transporterade människor och bilar mellan Sandudden och Boheden.

Här en annan trotjänare som gav upp andan långt tidigare. Båten Räktjärv transporterade gods och människor, och bogserade flottar med tjärtunnor och trävaror.

Rune Brännmark i Vislakt blev ögonvittne till händelsen.

– Jag stod på gården och tänkte: nog kör han på färjan. Det blev en duns och jag såg hur båten knuffa till färjan. Det var Vikman som körde Måsen, han hade nog solen i ögonen för det var på morgonsidan och han kom norrifrån.

Ingen människa skadades men färjan som var av tretumsplank fick stora blessyrer och måste dras i land. Skepparen Karl Vikman från Gyljen kallades Dorbas-Käll eftersom han hade flottat i Turpas-bäcken.

Då Dorbas-Käll precis före kollisionen upptäckte färjan ska han enligt Ragnar Karlsson ha utropat på överkalixmål: ”Vå fann, jere löron opa treske (va fan, är det lador på träsket)?!

Ragnar Karlsson bor i Sandudden och har många minnen från flottningen. I början av s-kurvan före Bränna fanns en viktig timmerbom. Den kallades Vinnäsbommen och skulle förhindra timret att gå in i Djupträsket.

En söndag på 1950-talet blåste det hård nordvästlig vind. Samtidigt kom det mycket virke och is nedför älven, berättar Ragnar Karlsson:

– Då slets bommen av och timret vällde in i Djupträsket i fruktansvärda mängder. Det var ett nästan hundra meter brett bälte, som en orm från älven till Vitbäcken.

Flottningsförmannen Sven Lång kallade ut allt folk som gick men de var hjälplösa då timmermas-

Mitt ute på Djupträsket krockade Måsen med färjan. Ingen människa skadades och av olyckan blev en rolig historia.

Ragnar Karlsson hittade Såll-Oskars försvunna bom. Här med ett annat flottarminne; spikar från Gälforsens strandskoning i Ängesån.

san och isen tryckte på. Mesta timret hamnade i Lill-Grundträsket och flottningscheferna som flög över området beräknade att det var mer än 300 000 bitar.

Ragnar Karlsson var med och rensade stränderna:

– Det var timmer överallt, 75 meter upp i säljbuskarna och skogen. Vi försökte bära och gjorde oss rullbanor, hade även en traktor till hjälp.

Så småningom bar arbetet frukt och innan vintern kom var mesta timret bärgat.

Även 1934 hamnade massor av virke, cirka 100 000 bitar, långt upp mot myrarna öster om träsket. Det var under den stora flottningsstrejken då bommarna inte kom ut i tid.

Det vimlade av starka personligheter i flottningen, en av dem var ”Såll-Oskar”.

Djupträsket är stort och i södra ändan hade man eget flottarlag. Där hade Såll-Oskar gjort en bom av cirka hundra bitar men den försvann spårlöst i ett oväder.

Många år senare, på 1980-talet, råkade Ragnar Karlsson lösa mysteriet:

– Jag var och jaga söder om Hultet då jag klev på nånting, en bra bit från träsket. Jag undra vad det var och undersökte i mossan. Då såg jag att där låg grovt virke, tätt i tätt. Det var den försvunna bommen.

Alla älvens timmer; detta var en vanlig syn i ”Brattälven”.

Alla älvens timmer

”Det är stockar i millioner. De trängs mellan stränderna och gör luften från som i ett stort, stinkande garveri.”

Så skrev Otto Karl-Oskarsson i boken *Alla älvens timmer*. Han hette egentligen Otto Carlsson och växte upp vid Räktjärv, på en vacker plats som heter Viken.

Dit beger jag mig en höstdag med Halvard Zettermalm som guide.

– Nog blåste det kallt här, det kan du ge dig fan på, säger Halvard kärnfullt då vi tittar oss omkring.

Han tänker förmodligen på Kall blåst över Oxnäset som blev Ottos genombrottsbok. Oxnäset ligger på andra sidan viken och dit hade nordanvinden fri passage över Räktjärv.

I Viken fanns tre gårdar och 1943 debuterade Otto Carlsson med Glest mellan gårdarna. Sammanlagt skrev han tolv romaner och en novellsamling.

År 1991 hade jag förmånen att få höra honom berätta om sitt författarskap vid ett arrangemang av Kalixbygdens forskarförening. En sak som slog mig då var att han pratade som om han vore från Överkalix. Förklaringen var givetvis att Räktjärv länge varit Överkalixbornas port mot sydligare nejder.

Otto Carlsson var född 1915 och fram till sin död år 2000 bodde han i Tureberg utanför Stockholm. Hustrun Sally var från bruket i Morjärv.

Lulebon Carl-Gustaf Carlsson (CeGe kallad) är Ottos brorson. Han har skickat mig några fina fotografier från barndomsåren i Viken och Hattbergsdalen mellan Forsbyn och Övermorjärv.

– Min pappa Artur och Otto stod varann väldigt nära.

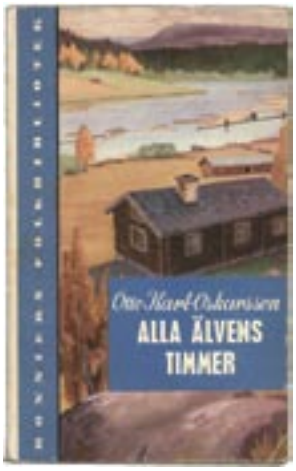

Alla älvens timmer kom ut 1949.

Det fanns tre gårdar i Viken. Ängar hade man även på Oxnäset och dit rodde man med slåttermaskinen.

Otto och Sally Carlsson i Hattbergsdalen 1945. Sally var från bruket i Morjärv.

Det var fest i Viken då Otto stoltserade med sin första tusenlapp. Längst fram Karin Nordin, gamla mor Kaisa och Gunnar Karlsson. Bakre raden makarna Alida och Manne Nordin, Anna och Artur Karlsson samt Sally och Otto Carlsson.

”Till minne från Räcktjärv”, står det på baksidan av detta kort. Det togs i Viken 1936 med anledning av att Sandra och Oscar Karlsson (i mittraden) emigrerade till Amerika. Längst bak står Otto Carlsson och Anna Karlsson (Carl-Gustaf Carlssons mor). Längst fram Sune Nordin (av Carl-Gustaf Carlsson syns bara skärmmössan).

Pappa var intresserad av litteratur och pratade ofta om Ottos böcker. Vi har förresten haft skrivklåda i familjen, både pappa och jag.

På en gruppbild från 1947 ser vi Otto triumferande med en tusenlapp; svenska litteraturkritikernas pris för romanen och självbiografin *Kall blåst över Oxnäset*.

Själv jobbade Otto aldrig i flottningen men det gjorde brodern Artur. Det är främst för flottningens skull jag besöker trakten vid Oxnäset och här är Halvard Zettermalm en utmärkt guide.

Han är född 1931 i Åkeränge och samma år som Otto Carlsson fick sitt genombrott började Halvard i flottningen.

– Jag jobba från Räktjärv och ner, hade 98 öre timmen. Vi fick åttatimmarsdag 1948 men det var

Halvard trivdes bra som virkesmätare, här handlade det om stortimmer i Puottaure nära Kåbdalis.

På västra sidan älven i Trångån hade flottningsföreningen kontor, matsal, magasin, båthus, kaj och pålkran med mera. I det mindre huset fanns smedjan och i stenarna borrade man fast järnringar där spelbåtarna förankrades.

På träsket syns fortfarande rester av timmermagasinet. Halvard Zettermalm slutade i flottningen 1963 och två år senare gifte han sig med Irja från Kemi, tillsammans har de två döttrar.

tiotimmarsdagar ändå. Flottningsföreningen hade dispens för 60 timmars arbetsvecka. Lördagar var det att skynda sig om man skull åka och bada, eller fara på dans till Kamlunge eller Överkalix.

Som 18-åring blev Halvard Zettermalm även virkesmätare, i Gunnarsbyn på Råneälven. Första tiden tjänade han 15 kronor om dagen varav sju gick till middag och husrum.

– Dessutom skulle du ha något i matsäcken. Och om man inte visa gnistan var det sparken direkt. Inspektorerna tog beslutet men arbetskamraterna föreslog. Ganska många fick sparken efter 50 dagars prövotid, dom ansågs inte hålla måttet.

Men Halvard ansågs hålla måttet och 1950 fick han fast anställning.

– Som virkesmätare hade man ett bra jobb, ett fritt utejobb. I fem år var jag i Jokkmokk och fem i Harads. Sista tre åren var jag kontrollmätare i Pite- och Luleälven.

På våren och sommaren var han alltid med i flottningen på Kalixälven.

– Det fanns ett fast flottarlag på tio–tolv man och i extragänget var vi över 20 ibland. Vi rulla ut från stränderna från Räktforsen till Forsbyn. Vi hade timpenning och hade alltid en bas med oss. Han stod lutad mot båtshaken, tog tid fem minuter varje timme då vi hade rätt till vilopaus. Han hade tio öre mer i timmen, en krona per dag för att basa över oss.

Halvard jobbade från klockan sex till 18 och redan fem på morgonen var det dags att värma upp.

– Jag kunde få ro tre kilometer och det tog en timme med de stora flottningsbåtarna. Dom var tunga med alla kättingarna och det var tungt att ro då båten var så bred.

1963 slutade Halvard med flottningen och virkesmätningen för då fick han jobb på husfabriken i Morjärv. Där blev han till 1983 då Platzerhus lades ned.

Nu sätter vi oss i bilen för Halvard har lovat guida mig upp mot Räktforsen på östra sidan älven. Till en början har vi Övermorjärvsträsket på vänster sida och här kunde det ligga miljontals stockar, berättar Halvard:

–Det var en sport på fritiden att springa på magasinet. Man kunde springa över hela magasinet, på stockarna. Då det var mindre stockar blev man blöt upp till knäna. Men det gällde att springa fort och oftast gick det bra.

Det var ledbommar från Trångån och ända till Forsbyn. De lades ut direkt då isen gått och det var ett drygt jobb att koppla ihop bomslanorna.

I Lillforsen, första forsen ovanför Trångån, blev det ofta upp till hundra meter långa brötar.

– Dom låg mot en stor sten så vi måste dra åt sidorna. Vi stod på bröten och drog. En höll båten nedanför bröten, då han ropa gällde det att springa och hoppa i båten. Då bröten börja lossna gick det fort och ibland var vi tvungna att hoppa i forsen på sidan. Det var farligt, dramatiskt ibland.

En gång for Halvards båtlag genom Räktforsen. Det var före

sprängningen 1954 då forsen var betydligt smalare och vildare.

– Man måste ha fart men det var fullt med timmer på båda sidor. Två rodde och en styrde, det var brant och stora vågor och jag ångra att jag följde med. Det var inte roligt, jag tänkte att vi kunde slå runt med plåtbåten.

– Det kunde ha varit min sista resa och jag var bara 18 år. Det var nästan tre kilometer till Lillforsen men vi lyckas ta oss iland i Krokforsen, en kilometer nedströms Räktforsen.

Före Halvards tid, i slutet på 20-talet, inträffade ett farligt tillbud:

– Min farbror David och en Sundberg från Sethholmen var nära att drunkna. Båten slog runt i Lillforsen men David fick armen runt en klyka i framstammen. Han höll sig fast i drygt en kilometer och vart absolut slut, nästan livlös.

Medan Halvard berättar gör vi strandhugg längs älven. Vi beundrar några av pappa Johans fina båtar som finns kvar, och i Krokforsen finns en stenarm från 1920-talet.

– Här i Krokforsen har man rullat många bitar. Mitt i forsen blev det ofta en bröt som kunde bli nästan 100 meter lång.

I Trångån går vi ned till stranden för att titta över älven där flottningsföreningen hade kontor:

– Flottarna åt där också och där fanns ett stort magasin, båthus, kaj, en stor motorbåt och flera mindre spelbåtar. Det lilla huset där var smedjan och man hade borrat fast ringar i stenar på land. Där förankra man båten och spela in timret, berättar Halvard Zettermalm.

Snart tar vi farväl i Åkeränge för den här gången och då jag kommer hem till Kalix läser jag i *Alla älvens timmer.*

Otto Carlsson ger målande beskrivningar av *Brattälven* (Kalixälven) och flottningsbolagets timmermagasin vid Åkeräng. Trångån har Otto döpt om till *Vrångån* (”en smal ettrig å, som sväller vid utloppet”).

Halvards far Johan Zettermalm tillverkade många fina båtar. Johan var småbrukare och blev 92 år.

Här har Halvard Zettermalm rullat många bitar. Det brötade sig ofta mitt i Krokforsen, bröten kunde bli 50-100 meter lång.

Det sätter givetvis fantasin i rörelse och jag beslutar att besöka Trångån där det bott många flottare. Då jag ringer bybon Sune Enbom den 25 januari 2007 visar det sig vara en speciell dag:

– Jag fyller 91 i dag. Inte kunde man tro att man skulle leva så länge.

Några dagar senare hälsar jag på i Trångån. Sune berättar att han jobbade i flottningen i 40 år, började på 30-talet då han var i 18-årsåldern.

– Vi hade 70 öre i timmen så inte var det så fett. Men det var ju bra att man fick jobb och sju kronor

Albin Enbom, tipskungen kallad, med en pållare i bakgrunden.

Sista timret på Övermorjärvsträsket, juli 1977. Ibland kunde här ligga två miljoner stockar och då gick det bra att springa över magasinet. På bilden Harald Dahlgren med sonen Stefan och Dan Nybom.

Första pållarna var av trä och man hade egen pålkran i Trångån. Här bygger man om en pållare vintern 1957-58. Tack vare betongsockeln sjönk den på plats vid islossningen.

om dan var mycket pengar på den tiden. Då pappa börja var månadslönen 210 kronor.

Sune tog över pappa Axels plats i flottarlaget som bestod av folk från Trångån, Övermorjärv och Åkeränge.

– Det var en knutpunkt här i Trångån och ett stort timmermagasin här nedanför. Det kunde vara en miljon bitar ner till Näset vid Åkeränge. Vi tappa i bommarna där och drog släpet till Morjärv, ovanför bron i Forsbyn.

Båten hette Trångån och Lill-David Andersson från Åkeränge var kapten.

– Jag kommer ihåg strejken 1934. Det var ruschigt då. Lönen gick opp från 70 till 92 öre. Det var ännu sämre lön i skogsarbetet för där hade vi bara från fem kronor om dan.

Så du var i skogsarbete också?

– Jo, fy fan. Jag var i Vittangi, någon mil ovanför Vittangi. Vi tog hästarna med tåg från Morjärv till Kiruna. Därifrån körde vi med hästarna till Jukkasjärvi och sen tre mil till skogs.

– Det där var på 30-talet och man var ung. Nä, inte skull man börja om. Vi låg där i en koja men vi hade kocka, så nog hade vi mat. Men inte vet jag om man hade nå pengar då man kom hem, dom gick väl med.

Hittills har Sunes hustru Elin legat och vilat men hon har följt med i Sunes berättelse. Då jag frågar hur det gick det till när hon och Sune blev ihop stiger hon upp:

– Vi träffas på marknan i Överkalix sommaren 1950. Vi gick där och vandra fram och tillbaka, från alla håll. Året därpå gifte vi oss.

Då Elin tittar ut genom köksfönstret påminner hon sig några spännande ögonblick från i fjol vintras:

– Jag såg en varg. Det var halv två på natten och jag stod här i fönstret och titta ut. Plötsligt kommer vargen nedför vägen. Jag såg den tydligt för det var månljust. Den tvärvände här vid bron och for sen neråt älven.

Nu går Elin in i kammaren och letar reda på Sunes guldklocka. Den fick han av flottningsföreningen för lång och trogen tjänst.

– Jag har ju jobbat i skogen och flottningen hela livet. Skogen på vintern, flottningen på våren och

sommaren. Och så hjälpte jag föräldrarna med jordbruket.

Våren 1975 var det livat värre i Trångån.

– Ja, under strejken, då var det verkligen ruschigt. Herregud vad dom sprang här, säger Elin.

Den stora skogsstrejken pågick i flera veckor och flottarna kom att spela en avgörande roll. Sune och hans lillebror Sigvard, som nyligen fyllt 90, var givetvis på den segrande sidan.

– Timmermagasinet i Junosuando släppte och massor av timmer for i skogen. Flottningschefen var hit vid flottningsstugan och försökte få igång oss. Men vi satte inte ut några bommar. Då försökte basarna få ut bommarna men dom var bara en dag, sen for dom hem.

Två år efter skogsstrejken las flottningen ned. I sin ungdom fick Sune Enbom uppleva att även lösflottningens föregångare gick i graven.

– Jag såg fasta flottar som passera i älven, dom landa här och pusta ut. Nog minns jag också då Tisnaren passera, med Vislakt-Peit vid styråran.

Då jag visar några bilder från 70-talet med Sunes flottarlag blir han ivrig:

Nog gjorde han sig förtjänt av guldklockan, han Sune.

– Här har vi Verner Karlsson från Trångån. Han bodde i enda gården på östra sidan älven. Vi arbetade tillsammans hela livet, i skogen och flottningen. Han var en riktig arbetsmänniska.

– Vårat gäng hade slutrensningen från forsnacken i Räktfors och till Forsbybron. Och många år följde vi med sladden till Vassholmen. Bastuedan var besvärlig. Timret gick bara runt, runt, så det var besvärligt att få ut det därifrån.

Timret skulle till varje pris ned till industrierna vid Hymmeln, som Otto Karl-Oskarsson kallade det. Så här skriver han i *Alla älvens timmer*:

”Frampå våren brukar män med båtshakar börja arbeta och samla virket i timmergrimmor, som bogseras ner till mera strömt vatten. Längre ner tas stockarna så in i nya bommar och maga-

Tänk när dom sprang där på timret i forsarna, voj, voj. Nog fick Elin ängslas mer än en gång då Sune var borta på flottningen.

Flottarlaget från Trångån, Åkeränge och Övermorjärv följde ofta med sladden till Vassholmen. Här rastar bland andra Verner Karlsson, Sune Enbom och Per Andersson.

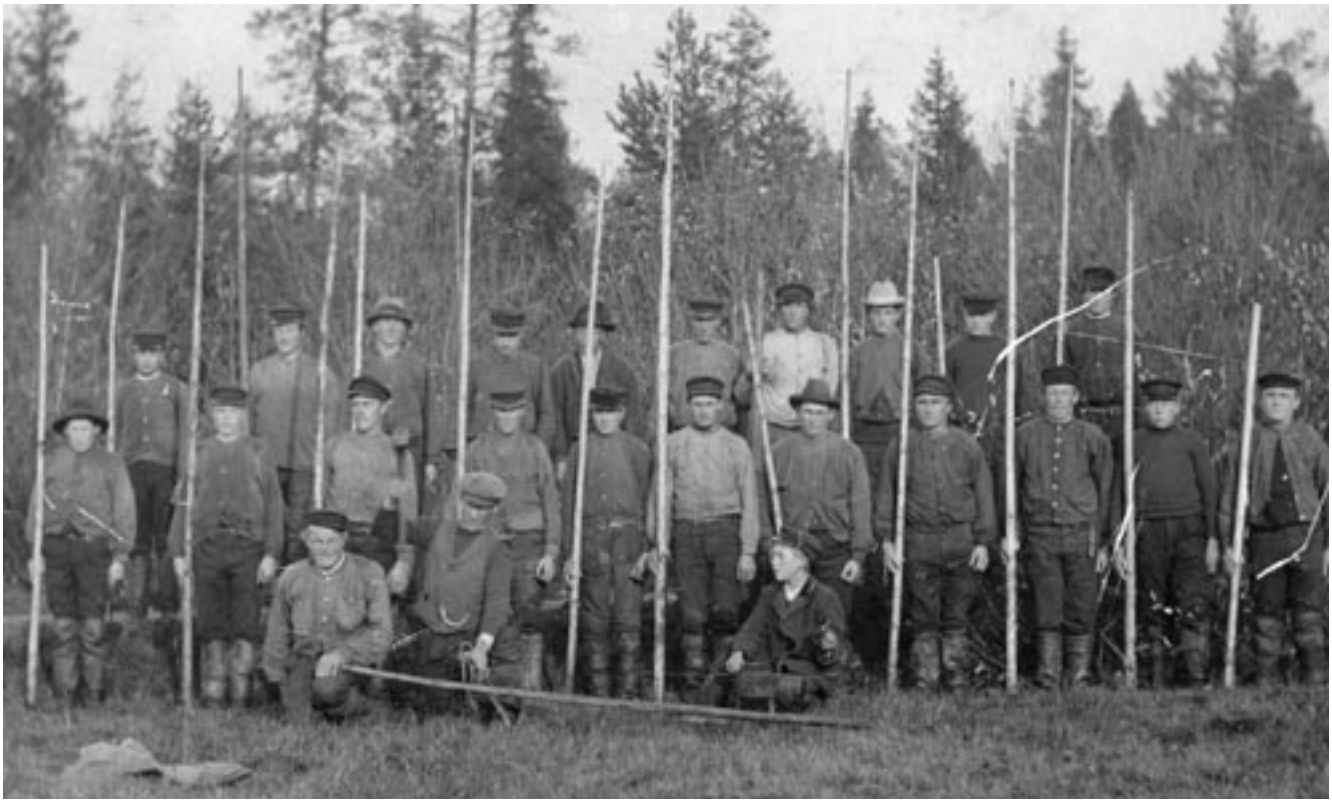

Denna bild som Halvard Zettermalms mor Hildur bevarat sägs vara från förra sekelskiftet. På den tiden flottade man långvirke (oapterade hela träd), därav de långa båtshakarna. På bilden finns bland andra Alrik Persson och Alfred Andersson från Nynäs, Per-Olof Andersson från Åkeränge samt från Övermorjärv: Oskar Andersson, Nils-Olof Nilsson, Oskar Vikström, David "Jösse" Jönsson, Johan Granström, Nils Erik Nilsson, Karl-August Sundström, Johan Andersson, Johan Johansson, Ulrik Johansson, Edvard "Burken" Johansson och Arvid Karlsson.

sinsrutor, och nya, nya virkesmängder kommer utför älven och ur varenda bäck och å. Alla ska fram till havet och sorteringarna, innan sommarens lågvatten gör älven trång och grund."

För Elin Enbom gällde det att sköta hemmet och stå för markservicen i alla dess former. Precis som de flesta andra flottarhustrur fick hon dessutom leva med ständig ängslan, en malande oro över att något skrämmande skulle hända:

– Jag tänkte många gånger att han skulle drunkna. Dom sprang där på timret i forsarna, voj, voj. Sune har inte varit rädd för nånting.

Det får bli avskedsorden i "Vrångån" för denna gång. För nu är det dags att besöka flottarnästet Setholmen.

Tummen upp för livet på holmen

Tänk att få växa upp på en holme. På en holme som ligger mitt i älven och där det händer spännande saker nästan hela tiden.

Det var precis vad Hilding Sundberg fick göra och han inser att han var lyckligt lottad. Ibland var det besvärligt också, till exempel då isen varken bar eller brast.

– Men det gick bra det också. Det var bara att staka sig fram i en vak över till fastlandet.

Setholmen ligger utanför Morjärv, nedströms bron i Forsbyn där Hilding Sundberg bor.

Hilding Sundberg på Setholmen.

Hilding fyllde 90 i oktober 2006 men är fortfarande ung till kropp och själ.

Då jag berättar att jag skriver en bok om flottningen tänder han på alla cylindrarna:

– Äntligen! Jag har länge tänkt att nog borde man skriva om flottningen som var så stor och viktig.

Setholmen var flottarnästet nummer ett men jag hinner inte ens fråga om vi kan fara dit och titta: Hilding har redan börjat ta på sig stövlarna!

Lite orolig är jag för ”gubben” ska ju snart fylla 90 år. Men Hilding hoppar elegant på stenarna, skjuter ut båten och ror vant över till holmen. Med utsikt över Kamlungeträsket berättar han sedan om sitt liv där flottningen varit en viktig del.

– Jag är född på Setholmen och bodde här till 1948 då vi flytta till Forsbyn. Vad jag vet var det farfar som bosatte sig här först. Han hette Lars-Olov Sundberg och kom från Kalix-Nyborg kring 1880. Han hade varit sjöman på segelskutorna då man inte hade maskineri på båtarna. Det var riktiga skutor det.

Vintertid var farfar virkesmätare och han jobbade även på sågen i Morjärv, vattensågen som var ganska stor. Man hade häst, två kor och får så nog borde det ha varit opraktiskt ibland att bo på en holme?

– Höst och vår var det väl besvärligt. Man färja över djuren på våren och hade dom på fastlandet för här på holmen fanns inget bete. Och vi som gick skolan fick vi ju vara hemma någon dag på hösten. Beroende på hur kallt det var.

Om det blev varmt på hösten gick isen opp och då stakade man sig fram i en vak. Samma sak på våren. Var man tvungen att fara över till fastlandet tog man en mindre båt så alldeles isolerade var man inte.

Men det var strömt mellan Forsbyn och Setholmen och särskilt på våren bildades förrädiska hål i den sönderfrätta isen.

– Konstigt nog var det inga olyckor. Annat än då jag for genom

Hilding har båtshaken att tacka för sitt liv.

Det fanns två virkesmagasin vid Setholmen och på västra sidan är stenkistorna kvar. De byggdes på 1920-talet och kanske ännu tidigare.

Det fanns alltid bomvakt på Notholmen och i tapparstugan. Här tar Abel Rönnlund en genväg till tapparstugan som låg på en flotte cirka hundra meter från kajen i Forsbyn.

Det krävdes omfattande byggnationer för att hålla miljontals timmerstockar i schack. Närmast Setholmen var det enkelbom så där kunde man inte vandra.

Trångån vid kajen i Forsbyn. Efter att flottningen lagts ned blev den fritidsbåt i Stockholm.

Hilding trivdes med flottarlivet men sörjde inte då det var slut.

isen, förstås. Det avlöpte lyckligt men nog hade det kunnat gå galet.

Hilding var sju-åtta år och for över till fastlandet med äldre brodern Gunnar.

– På ditvägen drog vi båten men då tyckte brorsan att det var onödigt, det höll ju båten och oss. Vi lämnar båten, sa han, vi ska ju lika tillbaks.

– På vägen hem gick Gunnar före och mitt där jag är så plums genom isen. Som tur var hade jag en båtshake som la sig tvärs över hålet. Det höll på sidorna så båtshaken har jag att tacka för livet, han rädda mig.

Något år senare råkade Hilding ut för en ovanlig olycka. Än i dag blir han påmind om händelsen då han tittar på sin stympade tumme.

– Det var ju tur att yxan tog tummen och inte skallen. Och tummen var aldrig något hinder i jobbet, jag blev så van och tänkte inte på det.

Det inträffade 1925 då Hilding var nio år.

– Pappa och andra gubbar höll på att isa upp bomfästen. Jag och en kompis var på väg till skolan och skull hugga sönder ett isblock för att åka kana med på blankisen. Då halka kompisen till och högg av tummen min.

Hilding blödde som en gris och behövde läkarvård. Oturligt nog var Einar Sandberg med en skjuts till Piteå och han hade enda taxin i Morjärv.

– Men Hjalmar Nilsson, sågverksägaren, hade en T-Ford. Den var vinterställd men då sa Hjalmar: vi fyller vatten i kylaren och så far vi. Det var min första bilresa och pappa var med. Jag tyckte det gick fasligt fort i backarna vid Rågraven, det gick väl 50 ungefär.

Båtarna krävde mycket underhåll för att fungera, här Edvin Vikström och Trångån.

Tummen satt visserligen fast i skinnet men gick inte att rädda. Doktorn på sjukhuset i Kalix kapade den i leden och sydde ihop såret.

Sedan väntade hemfärden i Hjalmar Nilssons T-Ford:

– Det gick fort ner till Kalix men hem gick det sakta. Hjalmar skull stanna och prata på flera ställen, i Bondersbyn och Kamlunge.

Men hem kom man och pappa Ernst kunde äntligen pusta ut. Han var född 1884 och jobbade med allt möjligt, men den fasta punkten var givetvis flottningen.

Till att börja med flottades det allt ifrån tjära och kol till bjälkar, brädor och annat. Även timmerstockarna flottades i fasta flottar och Hilding som föddes 1916 hann uppleva slutet på den epoken:

– Såna som inte tillhörde bolagen kom med egna flottar från Överkalix och högre upp. Då jag börja minnas kom det fasta flottar, dom stod på flottarna och hade åror.

Forsfararen Vislakt-Peit har Hilding många minnen av:

– Nog minns jag den gubben, gubevars. Han var suverän och for ensam genom forsarna. Vi visste när han skulle komma, stod och titta när han kom genom Forsbyforsen. Då han kom med Tisnaren stod vi på holmen. Han brukade prata med bomvakten här, Nyström som liknade Vislakt-Peit.

Vid det här laget är jag djupt imponerad av Hilding Sundberg och hans berättarkonst. Han har ett fantastiskt minne och i miljön där vi befinner oss blir han givetvis extra stimulerad.

Han fortsätter att berätta om dessa fasta flottar som brukade vara cirka 20 meter långa och åtta–tio meter breda.

– Dom bestod av två–tre lager med stockar som i undre varvet var hopbundna. Först med vidjor och rep men sen kom kättingar och märlor.

– Dom fick ofta lifta med vårat släp då det var motvind. Det tog flera dar från Överkalix och dom hade en stor grästorva på flotten där dom elda för att inte bränna virket. Då det regna låg dom under båten som dom hade på flotten.

I början av lösflottningstiden ville en del bolag inte blanda sitt virke och

En vanlig syn på Kamlungeträsket för 30-40 år sedan. I närmaste båten Abel Rönnlund och Sune Lindbäck, i bakgrunden Setholmen.

Så här såg grimman ut som höll ihop timmersläpet. Grimman drogs och spelades över Kamlungeträsket.

Med en kilometerlång vajer spelades timmersläpen mot Kamlunge.

fortsatte därför med fasta flottar.

– Bland annat flotta man slipers som bilats färdigt oppåt älven, slipersflottar kalla vi det. Det var bilat på två sidor och kapat i rätta längderna.

Förbi Setholmen kom även sparrflottar med ett hundratal sparrar i varje.

– Det var bilat på fyra sidor, femtums fem eller sextums fem i fyrkant. Det kom mycket sånt som var lagt i flottar, det var väl sånt man exportera.

Vedflottar kom det också med färdig kastved i meterslängder, och tjärflottarna var ett kapitel för sig:

– Dom hade lagt timmer på sidan och så tjärtunnorna inne i flotten. Man kom från Överkalix och kanske ändå längre opp. Det var när jag var alldeles liten men sedan kom tjärflottarna bort. Dom börja väl transportera tjäran på annat sätt, tjäran som dom brände.

Vi sträcker på benen och går en runda på holmen. Ovanför storpiren fanns en kaj och hit kom det flottar med ved som ångbåten Kamlunge eldades med.

– Då fick vi småpojkar gå och slänga upp veden, och trava den efter kajen här.

Kamlunge var byggd 1904 på Härnösands varv. Den kom med järnväg till Morjärv och till Setholmen fick den hästskjuts.

– Båten var stor, 20 meter lång. Och man måste ha spel på båten för han drog inte så mycket på propellern bara. Han låg för lågt, jag tror bara drygt fyra fot djupt.

Kamlunge var en flottningsbåt men till en början gick den även i turtrafik mellan Kamlunge och Morjärv.

– När dom gick med timmergrimman och det skull gå en tur. Då var det bara att släppa grimman, hissa flaggorna och ner till Kamlunge och hämta resenärer.

Dessa kom med hästskjuts från Kalix och det fanns gästgiveri i Morjärv. Därifrån fortsatte man med tåg eller hästskjuts.

– Det var såna här handelsresande och eljest andra. Det var väl trevligare att åka på sjön än att skunka på en häst. Men det där pågick inte så länge. Då det börja komma mer och mer timmer att flotta användes båten till det den var tänkt till.

I sin ungdom såg Hilding hur skogsavverkningarna började breda ut sig allt mer, hur timmerlassen blev större och större:

I synnerhet på våren sysselsatte flottningen många man i Morjärvsbygden. Här parhästarna Hilding Sundberg och Edvin Vikström.

– Jag minns en stor avverkning som dom hade kring Västra Flakaträsk då jag var liten. Dom kom med stora lass på hästarna. En gång var kronprinsen där och fota, med sig hade han bolagsherrarna från Munksund.

Så inte var det konstigt att Kamlunge hade fullt upp vid Setholmen och där vilade ångbåten på vintern:

– Man hade ett stort båthus och där drog man in Kamlunge på en slip av trä. Det var som en kälke som man sköt ut i vattnet och in under båten, sen drogs han opp med spel. Varje år plockas han sönder och rengjordes, spolas, skrapas och målas. På våren köpte vi såpa på Karlsborg så det skulle gå lätt att dra båten på medar ned i vattnet.

Förbi Setholmen passerade många miljoner stockar varje år. Ofta då Kamlunge kom till kajen passade Hilding på att åka med nästa vända.

– Pappa Ernst var maskinist på ångbåten och Axel Sandberg skeppare, klockare i kyrkan var Axel också. John Nilsson och Birger Nilsson jobba också på båten, dom var fyra man i besättningen.

I början fick Ernst och Axel fara till Haparanda varje vår och mönstra på. Det var medan persontrafiken pågick.

– Dom gick på nätterna med grimmorna då det blåste mindre. Det tog ju till morgonen och nog har jag sovit många gånger på båten, där fanns bänkar som man somna på.

Besättningen hade månadslön liksom tappningen.

– Det var dom som jobba med att släppa ut timret. Man hade bommar och grimmor som dom tappa ur. Men dom hade inte så mycket, jag tror inte det var 200 kronor i månaden.

– Då jag själv börja jobba, jag var 17–18 år, var det 72 öre i timmen. Det var 1934 men jag jobba förstås tidigare också, men bara med att slänga opp ved på kajen och sånt.

Hildings första flottarår var det strejk längs Kalixälven men Setholmen påverkades inte särskilt mycket.

– Dom tog hit såna som var mer fast anställda åt skogsbolag, åt Munksund och så. Men dom där var absolut okunniga om arbetet så dom fick inte utfört nå särskilt arbete. Dom visste ju inte hur bommarna skull ligga eller var grimmorna var. Så det vart ingenting gjort förrän det blev en uppgörelse.

Så småningom gick lönen upp och det var på tiden för arbetet vid Setholmen krävde sin man. Man började i april med att isa upp bomfästen och pollare.

– Vi stötte med spett och isbill och såga med issågar, med handkraft. Man fick jävligt ont över magen då man var ovan. Sen då det blev öppet vatten var det på båten att dra ut bommarna som var upplagda på stränderna utanför magasinen.

Bommarna satt ihop i stycken som var 75–100 meter långa. Dessa kopplades sedan ihop undan för undan till ännu längre bommar.

– Utan båten gick det inte. Den var nödvändig till allt, man orka inte ro. Med pålkran gjorde man brytarna för att hålla emot timmermassorna. Samtidigt blev det lösare där nere, öppningen var väl 100 meter eller så.

Kamlungeträsket var speciellt eftersom det strömmade minimalt från försommaren. Virket hann inte flyta ned av egen kraft på natten då vinden var svag, och på dagen började det ofta blåsa motvind. Då kom virket tillbaks och därför var bogsering enda sättet att få virket över träsket.

Innan man fick båtarna stod man med båtshakar och sköt ut virket till grimmorna som sedan bogserades över träsket.

– Om det var bra vind, nordvästlig eller västlig, gick det lättare att tömma ut virket för då for det själv. Men var det ifrån ost som idag, då gick det ju

Det bildades alltid långa brötar vid brofästet i Forsbyn...

...ett problem som ofta löstes elegant med block, lina och spel.

Med pålkranar slogs spetsade pålar ned i älvbottnen. Före 1921 då kranen vid Setholmen fick motordrift krävdes det åtta-tio man och block för att dra upp hejaren.

Pålkranens ståndare som var 14 meter långa ligger och vilar på holmen.

inte alls. Då låg det bara och trasa lite och man fick vänta tills det blev bättre vind.

Med båtarna gick det betydligt fortare att trycka ut virket och fylla grimmorna.

– Man körde in båten i massan och körde lagom sakta. Då drev man massan framför fören och det blev som en ränna som kunde bli tio meter bred.

Då timmermängden ökade i älven satte man även in en mindre båt på Kamlungeträsket. Tog två grimmor om dan, en större och en mindre. Blåsiga dagar brukade båtlaget rensa stränderna medan man väntade.

– Först drog vi grimmorna bara på nätterna men då tyckte vi att vi skull ha mer betalt. Det höll dom på att bromsa länge men till sist var det en inspektor som sa: men vi kan väl prova får vi se. Därefter fick tappningen börja tidigt på morgon och då fick vi börja vid elva–tolvtiden.

Vårvintern var en hektisk tid med pålning och andra viktiga arbeten inför flottningssäsongen. Påhittigheten var stor, här används traktorn för pålning vid Setholmen.

Vajern på spelbåten var tusen meter lång och det fanns nio fästen där man förankrade båten medan man spelade sig över träsket.

– Var det bra vind, medvind och inte för lågt vatten, tog resorna till Kamlunge sju eller åtta timmar fram och tillbaks. Men då det var lågvatten och strömmen inte hjälpte till tog det mycket längre.

Men ibland var det högvatten och tre vårar i rad på 30-talet var det extremt.

– Då gick det vatten ända opp hit, isi fönst-

Även hejaren finns kvar.

Pålkranens motor var på 15 hästkrafter. Hildings bror Robert vårdar den med omsorg.

Setholmen är ett som ett enda stort museum.

Förr fanns det alltid brandhake vid husen för att man snabbt skulle kunna riva bort brinnande brädor och sticktak.

Nog hade det varit intressant att se hur det sett ut i dag om flottningen hade fortgått.

ren. Han som var bomvakt satt i båten och tala i telefon genom fönstret. Och ett år slet det magasinet i Trångån och bommen gick av. Då var det så fullt i timmer att det inte gick att ro här mellan.

Ovanför holmen snurrade timret bara runt, runt, tills man kunde tappa ur magasinet så vattnet började sjunka.

– Vi fick alltid förstärka om blev högt vatten. Det var viktigt att ha planerat i förväg så vi visste att det håller. Och det gjorde det i de flesta fall.

Förutom båthuset för Kamlunge hade man ett mindre som var fullt med träbåtar och andra viktiga saker. Vid en brand på 50-talet totalförstördes båthusen och en stor flottarstuga, plus allt som fanns inuti. Men boningshusen klarade sig tack vare rätt vind.

Kamlunge skrotades efter att ha varit i bruk i nästan 50 år. I stället fick man Trångån som hade två tennkulemotorer på vardera 25 hästkrafter. Den båten var också 20 meter lång och onödigt stor för Trångån.

I början av 1960-talet flyttades verksamheten från Setholmen till fastlandet i Forsbyn. Hildings jämnårige kompis Edvin Vikström bodde vid kajen och var flottningsförman. Edvins son Sören Vikström har numera fotobutik i Haparanda och det var han som tog de fina bilderna från flottartiden i hembyn.

Arbetarna vid Setholmen hade som regel jobb i fyra–fem månader, ibland närmare sex. Då var det slutet av september och dagarna blev allt kortare:

– Det var ofta mörkt och ibland var det dimma så vi inte slapp opp. Då låg vi där i Kamlunge och vänta tills det börja lätta. En gång gick vi opp på land och tog fast en bil, men annars låg vi på båten och vänta.

Då det var som besvärligast fick man stå i fören med måttstången och mäta så man inte kom för nära grynnor och land.

– En gång börja det bli grunt och då var det bara att stanna och släppa ankare. Jag for i land på en liten holme och sjöfågel var det, så förbenat flög det sjöfåglar. Jag sa att jag tror det är vid sidan av Notholmen. Nå, då var det bara att vänta och när vi vakna och dimman lätta, då var vi där under Notholmen. Så det var bara att söka sig ut och fara hem.

Vintertid sökte man sig annat arbete. Hilding brukade jobba på Hjalmar Nilssons såg eller åt

Det är som ett sommarställe här Hilding bor. Varje dag mäter han nederbörden och en gång i månaden rapporterar han till SMHI.

skogsvårdsstyrelsen och ibland grävde han vattenledningar.

– I skogen var jag då jag var yngre. Men flottningen var ett heltidsjobb på sommaren, man visste vad man hade. Det andra var kanske bara tillfälligt.

Flottningen betydde en hel del för Morjärvsbygden. På våren kunde man vara 30 man som jobbade dag och natt, bland annat på pålkranen.

– Alltid var det bråttom på våren. Att få ut allt innan timret skulle komma, det låg ju och börja komma så fort älven öppna sig.

Vid bropelarna i Forsbyn blev det ofta långa brötar som spelades loss med hjälp av lina och block.

– Man stod på bron och släppte ned linan som surrades fast i bröten. Ibland fungera det bra, ibland sämre.

Nu har vi avslutat rundvandringen på Setholmen. Innan Hilding ror oss tillbaka till Forsbysidan frågar jag vad han kände då flottningen las ned 1977.

– Jag var ju 60 år och tillika tyckte man inte det spela så stor roll. Inte för att man fick nån pension förrän man blev 65 men jag hade dåligt i ryggen och var sjukskriven ett tag också.

Timmerbilarna var på sätt och vis en naturlig utveckling även om det tog tid att smälta.

– Jag kommer ihåg då flottningschefen var här en gång. Essén hette han. Dom hade börja säga att det nog blir lastbilar som tar över. Men Essén sa: nä, aldrig i världen. Då får dom ju köra bränsle åt alla lastbilarna.

– Vi hade väl själva den uppfattningen också. Att det skull bli för mycket att köra allt, att lastbilarna inte skull räcka till. Men tydligen så går det bra och inte vet jag om det var speciellt vemodigt att flottningen försvann. Men nu efteråt har man tänkt att det hade varit intressant se hur det sett ut i dag om det hade fortgått.

Hildings lillebror Robert Sundberg har stuga på Setholmen och håller öppet landskap. Numera far Hilding hit ganska sällan, bara någon gång då och då.

– Och jag har inte brytt mig om att ha någon stuga, det är ju som ett sommarställe där jag bor.

Visst är det så och nu väntar hustrun Helena på att Hilding ska komma hem, vi har ju varit tre timmar på Setholmen.

Helena kom efter kriget från Karelen som ryssarna tog. Hon blev piga i Forsbyn och 1959 gifte hon sig med Hilding. De har två barn; Marianne bor i Morjärv och Elisabeth i Stockholm.

Helena Sundberg behövde sällan vara orolig för att det skulle hända Hilding något:

– Nä, det hände aldrig någon olycka här på träsket, men nog var han trött ibland. Jag såg från fönstret då båten närma sig land, flickorna bruka springa och möta pappa.

Även den här trevliga sysselsättningen hoppas Hilding få fortsätta med så länge han lever.

Då hängde livet på en skör tråd

Arne Lindgren var med om många farliga tillbud i flottningen. Han var flottarbas från Kamlunge till Rian och på den sträckan finns det många forsar.

Då Arne var 18 år välte båten och han drogs ned i djupet. Då fanns räddningen plötsligt där, som av ett under.

– Det kändes som att det var nån som tryckte opp mig ur vattnet, säger Arne med lite darr på rösten.

Vi befinner oss i hans hem i Bondersbyn. Hustrun Rut sätter på kaffet och Arne justerar hörselapparaten:

– Första motorbåten vi fick var med Säfflemotor. Vi starta den med blåslampa och den lät som...ja som fiskebåtarna i Norge. Dunk, dunk, dunk lät det och där förstörde man hörseln naturligtvis. Om man haft förstånd åtminstone att proppa igen öronen med bomull.

Visserligen höll flottningsföreningen med hörselskydd men dessa var så hårda att ingen ville ha dom.

– Nu ser jag att dom har hörselskydd när dom klipper gräset, och det ska man ha. Men det är först då man blir äldre man förstår hur viktigt det är.

– Det var likadant med flytvästarna som vi fick i början på 60-talet. Till en början skämdes vi att ha dom på oss, så vi satt på dom genom forsarna.

Arne är född 1917 och som 16-åring började han i flottningen.

– Jag brukar säga att jag jobba 44 år i stövlar. Först var det skinn men dom for bara runt bena.

Det klirrar hemtrevligt i kopparna då hustrun Rut dukar fram kaffet och nu är Arne i berättartagen.

Första året, 1933, hade han bara 62 öre i timmen och de äldre kompisarna i Bondersbylaget hade tio öre mer. Själv klagade han inte men flottare i allmänhet var kända för att vara stridbara och ackordssystemet bäddade för konflikter.

– Vi tog en viss summa för hela sommaren, var ett lag och dela summan på laget. Men vi höll ju reda på om någon var borta en dag och då räknas det av förstås.

Det var inte enbart nackdelar med ackordet, tycker Arne:

Här i Lakotaforsen drunknade en av Arnes kamrater, själv klarade han sig mirakulöst.

Det var lättare att övervinna svårigheter om man skojade lite grann. Fr v Arne Lindgren, Axel Larsson, Alrik Enström och Ivar Nilsson.

Båtarna sjösattes vid färjstället, på bilden bland andra Gösta Johansson och Tore Rönnberg.

Här är det brötrivning på gång bakom Finnholmen.

Rut och Arne har snart varit gifta i 60 år. Båda trivs i Bondersbyn här de har sina rötter.

Arne vid kanalgrundet där det bildades våldsamma brötar.

– Nog var det en del år som vi tyckte att vi tjäna bra. Det berodde ju alldeles på hur bra sommaren blev, vattenståndet berodde det på.

Ett år hade flottningsföreningen bjudit Kamlungelaget en klumpsumma. Då de yngre i laget var missbelåtna med beloppet blev de tillrättavisade av en äldre flottare: ”he sko ji sej i påjko; he jer stöör velsignelse ve in läiten förtjenst en in ståor” (det ska jag säga er pojkar; det är större välsignelse med en liten förtjänst än en stor).

Nu låter vi Ruts välsignade kaffe tysta mun men bara för en liten stund. Då jag frågar om religionen var viktig i byn nickar båda instämmande.

Ruts morfar, Olof Karlsson på Viriudden, var gudfruktig. En dag var han ute med båten tillsammans med Hubert Berlin.

– Då dom for nerför Salkostforsen stjälpte båten och tog in vatten. Båda hamna i älven och då hjälpen kom ropa Olof på bondska: tön en Hubert först, ji hä Gu ve me (ta Hubert först, jag har Gud med mig).

Vykortet är från slutet av 1800-talet. Kamlunge fick bro 1941, ett år efter Bondersbyn.

En annan gång var det gudstjänst i Bondersbyn och Hubert tyckte sången var lite svag: ”sjåongen nä, Gud jer änt nåoa o tåona” (sjung nu, Gud är inte noga om tonen/fritt översatt: Gud bryr sig inte om hur det låter).

Även Arnes farfar Petrus Nilsson var ofta i bönhuset:

– När det var gudstjänst steg han upp i bänken där han satt och bad. Han var inte lestadian, var nog missions-

förbundare. Men han klaga inte på nån, han kunde hålla på alla kristna.

Arnes främsta rättesnören har varit ärlighet och att göra rätt för sig. Tidigare brukade han och Rut gå i kyrkan nästan varje söndag men nu på äldre dagar blir det inte lika ofta.

Att Arne tror på högre makter framgår av hans berättelse om drunkningsolyckan i Lakotaforsen vid Bondersbyn. Det var 1935 och extremt högvatten, det högsta någon då levande hade upplevt:

– Det kom en snedgående våg som slog över båten och den fylldes på en gång. Vi var fem man och båten kantra. Det var då Hannes Söderholm, grannen min, drunknade. Han var störst och starkast av oss och bästa simmarn var han också. Men troligen slog en stock han i huvudet så han blev oförmögen att klara sig.

”Man var ju 44 somrar i flottningen så man hade tid att lära sig en del”, säger Arne Lindgren.

Det var massor av timmer i älven efter att Morjärvsflottarna släppt en grimma ovanför Kamlungeforsen.

– Jag minns att jag tyckte jag var länge under vattnet. Jag hann börja tänka: ja, hoppas det går fort innan jag försvinner men....men då kände jag som att det var nån som drog opp mig. Och när jag kom opp, då kom det en stor stock förbi ena axeln.

Den stocken hade kunnat bli Arnes död men i stället blev den hans räddning.

– Jag hade inte blivit förvånad om en röst sagt: lägg handen över stocken. För det var bara att lägga armarna över stocken och följa med tills dom tog opp mig på land längre ner. Dom andra fick också tag i stockar. Ja, inte Alrik Enström. Han fick sig ingen stock så han simma från forsen och ner till färjstället, med stövlarna på. Det var nog en 500 meter.

Kamraten Hannes Söderholms döda kropp påträffades i Bondersbyn efter elva dagar.

Nio år senare, 1944, inträffade den svåraste flottningsolyckan någonsin i Kalixälven. Det var i Kamlungeforsen och då omkom tre personer, två från Kamlunge och en från Bondeborg.

– Det hände längst opp i forsen, berättar Arne Lindgren. Dom hade satt fast båten i land och skulle lägga ut en bom. Men det drog ner båten och alla tre drunkna. Två av dom var unga och mena att det var ingen sak att ta sig nedför Kamlungeforsen, men man måste ha aktning för en fors.

– Nog har jag haft tur men Sanfrid Rönnbäck, som då var förman, han omkom nedanför Bastuedan. Han körde ut linan över älven och det välte båten. Doktorn sa att han har inte drunkna, han är slagi ihjäl. Motorbåten kantra och han fick sig väl något slag från båten.

Det var 1962 och efter den tragiska olyckan fick Arne Lindgren överta Kamlungesträckan. Då Nils-Johan Sundvall gick i pension fick han Riasträckan också. Det innebar att han var flottningsförman på en sträcka av cirka två mil, från ovanför Kamlungeforsen till nedanför Stråkanäs- och Gammelgårdsforsarna.

Arne var ung då han blev förman i Bondersbyn. Han tyckte inte det var några problem med att basa över betydligt äldre flottare, att bli respekterad:

– Man gjorde sig ju inte märkvärdig på nå sätt, naturligtvis. Vi hade ju varit tillsammans i många år. Men det är klart att det var ett stort ansvar.

Och flottningsföreningen sparade givetvis mycket pengar genom att lägga tre distrikt under en förman. Arne basade för cirka 15 flottarlag och man hade tre motorbåtar. En på Rian, en i Bondersbyn och en i Kamlunge.

– Vi la ut kilometervis med bommar för att leda timret, för att undvika att det hamna på land. Men i vissa vattenstånd hade det lätt att bröta bakom bomfästena. Så det var inte enbart av godo.

– Gammelgårdsbommen nedanför Riaforsen var en och en halv kilometer lång. Där hade det lätt för att bröta. Efter Stråkaforsen och Gammelgårdsforsarna fick Vassholmen sköta om resten.

Arne kan på rak arm räkna upp namnen på de 13 forsarna från Kamlunge till Gammelgården. Längst och svårast att flotta var Kamlungeforsen. Redan ovanför bron bildades brötar på ett grund som kommer upp vid lågvatten.

Det finns urgamla övningar att ägna sig åt i forsen...

Och belöningen blir ofta riklig för Utto Karlsson som bor i Marieberg.

Barnbarnet Micaela är prinsessa och bor i Luleå.

– Men där var det inte så farligt. Värst var det att lossa bröten längre ner, i Kanalen som vi kalla det. Bröten kunde vara 100 meter lång och hade fortsatt att växa om vi inte rev den. Det var förbjudet att spränga men vi gjorde det i alla fall, då och då.

Ofta räckte det med någon enstaka dynamitgubbe.

– Det verka väldigt när man sprängde i vattnet och det gällde att veta var knuten satt. Men det hände väl att vi sprängde i själva bröten också, för att få lös den. Det behövde inte cheferna veta, dom var i mörker.

Vid Bondersbyn där älven kniper ihop efter selet börjar Långforsen och där fanns det en beryktad sten.

– Dom kalla den Jöns Eliasa-stenen för att Jöns Eliasa från Kamlunge fastna med en flotte på denna sten. Men den har vi sprängt bort, den stenen, säger Arne och skrattar lite förläget.

På frågan när det gjordes svarar han att det var länge sen.

– I tysthet gjorde vi det, jo...a Jöns Eliasa-stenen. Men det var en besvärlig sten, det blev mycket brötar där. En gång la det igen hela forsen, jag tror det var på 30-talet. Stenen var särskilt besvärlig på hösten då den stack upp.

Nog måste det ha gått åt mycket dynamit för att göra sig av med en så svår och stor sten?

– Nä, det räckte att spränga en gång.

Arnes pappa Nils Johan och farfar Petrus var också i flottningen. Då flottningens skimmer av romantik kommer på tal skrattar Arne gott:

– Ja...det var nog i det blå det. Det kunde tyckas så för dom som inte var med, men vi kände det inte så i alla fall.

Det handlade om att försörja sig och nog var det slitsamt många gånger. Och med brötarna fick man passa sig väldigt noga, för att inte tala om forsarna.

– Jag körde motorbåt många somrar och då gällde det att hitta genom alla forsarna när det var lågvatten. Men nog hände det väl att det small i någon sten, då och då. Vi hade en bred skädda under propellern som skydd, skäddan gick att byta ut.

Arne jobbade mycket med Nils Strömbäck från Kalix, man satt så att säga i samma båt:

– Han var verkligen enastående, inte var han rädd för nånting. Många gånger tänkte jag att nu kör han ihjäl sig i forsarna med motorbåten. Han ville vara här med oss. Sa att nog får jag mig jobb i Kalix också, åt kommun. Men där går dom bara och vaktar sig, sa han.

Arne Lindgren har inte bara flottat timmer. En gång flottade han repgubbar tillsammans med Nils Strömbäck och Gösta Johansson från Börjelsbyn, med en stor färja som militären hade.

– Nils och jag satte en motorbåt på var sida, gjorde fast färjan i båtarna. Då tog sergeanten oss lite avsides och skull underrätta oss, vara chef över oss. Han skull stå på en låda och så skull han dirigera hur vi skull köra.

Arne skrattar gott åt minnet och fortsätter:

– Nå, innan vi starta sa jag åt Nils att hördu, nu ska vi inte bry oss hur den där dirigerar. Vi vet hur vi ska köra och så kör vi. Så vi starta ju och han ställde sig på lådan där och peka och dirigera. Och han stod där en kvart ungefär.

– Då hoppa han ner och så sa han: nä, nu ger jag fan i det här. För jag märker att det här kan ni bättre än mig. Då sa jag åt Nils: nog var det svårt att inte säga att det har du så rätt i....

Det där var under kriget och man körde från fem på kvällen till halv tre på natten innan alla var över.

Alla fruktade Bastuedan även vid lågvatten...

– Han som var major, bataljonschefen, jobba i det civila som flottningschef på Umeälven. Han hade ett vonnamn. Då han varit ner till Bergbom i Kalix för att göra klart och betala hade han sagt: ja, jag måste säga att det är de bästa motorbåtskuskar jag har haft vid någon överskeppning.

En gång fick Arne en flottningschef som varit major i det militära. När han kom till Kalix sa han: ”den här bäcken ska man snart ha under kontroll”.

– Men det var bara gorm å bråk med honom. Jag tror han fick sparken och så for han till Afrika och skull lära dom flotta där. Men jag hörde att han hade fått sparken därifrån också, säger Arne och ler.

Under 22 somrar, innan lösflottningen tagit över helt, var Arnes farfar med och styrde fasta flottar genom svåraste passagerna.

– Det kunde vara 80 flottar på en säsong, mest från Överkalix. Dom for med en i sänder genom Kamlungeforsen, landade i Marieberg och gjorde fast den på land i höjd med Nybruket.

– Sedan gick dom tillbaka till Kamlunge och hämta nästa flotte, med årorna på axeln. När dom sedan var nere i Marieberg igen satte dom ihop flottarna med björkvidjor. Ibland var det fyra flottar i varje, ibland två eller tre. Som lillpojk såg jag när dom passera Bondersbyn.

Den beryktade Bastuedan ett par kilometer nedströms Kamlungebron var särskilt knepig och flottarna var svårstyrda.

– Det var att göra så gott dom kunde för att hålla sig på östra sidan. Farfar sa att han farit in i Bastuedan en gång. Flottarna for runt, runt, tre varv. Hade den inte gått ut då var det svårt.

Även Arne var illa ute en gång i Bastuedan, eller ”Båstairon” som platsen heter på bondska.

– Motorbåten med mig var nära att dras ned. Det var som ett sug då jag kom i själva knuten och där nöp det fast båten. Båten stod alldeles stilla och så

...för mitt i virveln finns knuten där stockarna stod på ända.

I dag kan man unna sig en tår på tand. Kanske gjordes det också gammalt tillbaks, efter att man överlistat Bastuedan.

Vid högvatten försökte man styra öster om Naupalaholmen. Nepula som holmen kallas lär vara samiska och betyda ”trollkarlens fors”. På fastlandet till höger har flottarprofilen Artur Ek sin stuga.

Spelbåtarna förankrades i dobbar. Dessa slogs ned med slägga efter att hål borrats i stenen. En liten kil i dobben gjorde att den fastnade berghårt.

Artur har vidunderlig utsikt mot forsen. Samtidigt kan det kännas skönt att slippa se det fördömda ”bastuhålet” bakom holmen.

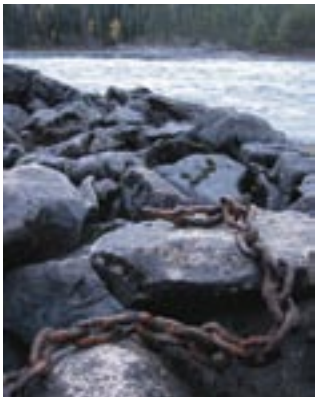

Många synliga minnen efter flottarepoken försvinner sakta men säkert.

drog det ned den. Jag såg att det bara var en decimeter till relingen.

Hur det kunnat sluta är inte så svårt att räkna ut:

– Då hade det nog vari gonatt. Inte hade jag klara mig. Men ett tu tre så släppte det och det var tur det.

Arne förklarar att i edor blir det som en virvel och mitt i finns det som kallas knuten.

– Man fick inte komma för nära knuten men några meter ifrån kunde man väl gå. Det konstiga var att alla edorna släppte ut virket på natten. Dom kunde vara full i virke på dan men på natten kom det bara, automatiskt. Jag vet inte om det var nå i själva luften eller vad det berodde på.

Bastuedans knut var extra fruktad:

– Där stod stockarna på ändan. Det gällde att fara olika väg i Bastuedan beroende på om det var låg- eller högvatten.

En annan gång i Bastuedan tvingades Arne kapa stålvajern på båten:

– Jag behövde bara hacka lite med yxan så gick vajern av, så sträckt var den. Jag skulle vinscha ner virke från ovanför edan, dra ut den i strömmen.

Många gånger hängde livet på en skör tråd i forsarna. Så upplevde Arne det och jag påminner mig den speciella känsla man har i maggropen då man ligger sida vid sida med en långtradare eller timmerbil.

– Jag vet inte om jag var rädd för forsarna men jag hade aktning för dom och det ska man ha. Det gällde att veta var stenarna var, att se det på vattnet.

En gång åkte Simon Karlsson från Lantjärv genom forsarna, han var verkmästare på Vassholmen.

– Med sig i båten hade han Johan Forslund, svärfar min, och Sanfrid från Kamlunge. Efteråt sa Simon: jag visste ju att dom inte var så noga var dom for.

För Arne Lindgren blev det mer än en tur genom forsarna och så småningom kände han deras egenheter, nästan som sin egen bakficka.

– Nog har jag genom årens lopp farit minst 50 gånger med båt från Kamlunge och ner till Kalix. Men man for inte så gärna genom själva Kamlungeforsen så man starta nedanför. Och när det var högvatten tordes vi inte in med båtarna i Bastuedan, bara när det var lågvatten.

Det fanns även mindre besvärliga älvsträckor i det två mil långa flottningsdistrik-

tet. Då jag tar fram några svartvita flottarbilder blir Arne förtjust:

– Det här är taget på Rian, jag känner igen stenarna. Men där bakom stenen bruka det inte lägga sig så mycket. Det bruka ge sig iväg då det kom mer virke.

– Den där båten känner jag igen. Vi fick den från Överkalix av Sture Adermalm. Och det här är Valdemar Andersson från Övermorjärv, han var nog äldst i laget.

Fotografen Tommy Tommie bodde i Månsbyn. Bilderna på nästa uppslag tog han sommaren 1977 då flottarna från Trångån och Övermorjärv för sista gången kommit med bakändan, eller rumpan som det hette på flottarspråk.

– En från Övermorjärv hade bara en arm, minns Arne. När han rodde stack han andra åran under stumpen. Det gick perfekt, han for hejvilt genom forsarna.

På en av bilderna känner Arne igen Göte Nilsson som härstammade från Bondeborg men köpte sig hus i Kamlunge.

– Han är nog den bästa flottaren som varit här på Kalixälven. Dels var han inte rädd, dels var han bra på att jobba. Men han lever inte längre. Det gör inte heller Ivar Nilsson som vi har här. Han bodde längst ner mot älven i Gammelgården och var med några år i mitt lag.

– Ge mig glasögonen. Jag vill känna igen den här, säger Rut och pekar ivrigt.

Rut hette Forslund som ogift och var från Forshaga uppåt Bondeborg. Liksom Arne gick hon skolan i Bondersbyn och efter att hon jobbat ett tiotal år i Kalix och Falun var det dags för bröllopet i november 1947.

– Flottningen var en viktig inkomst och vi hade några kor. Ett litet jordbruk men det var inte så många år. Eljest var jag ju hemma och så kom barnen och då skötte man dom, säger Rut.

Två barn fick man. Dottern är tandsköterska på folktandvården i Kalix och sonen försäljare på Rolfs såg.

– Så pojken får resa mycket runt om i Sverige, berättar Arne. Ibland till Norge och Finland, han säljer virke.

– Det är mycket virke och timmer på Rolfs såg, det ser vi när vi kör förbi, tillägger Rut.

Arne tycker inte det var speciellt vemodigt att flottningen las ned.

– Nä, jag var bara glad att bli fri det. Det var naturligt att det las på lastbilar och dom säger ju att det har blivit billigare också. Dom flotta ju så smått virke och mycket hann sjunka innan det var nere vid sorteringen. Så nog tror jag att det har blivit bättre affär att köra det. Då får dom ju varenda pinne och kan köra direkt från avverkningen till fabriken.

”Få se nu, vem är det där”? Även Rut känner igen många flottare och det går bättre med glasögonen på.

Valdemar Andersson från Övermorjärv var äldst i laget. Halvdan Bergman från Bondeborg jobbade först på Vassholmen och sedan i älvflottningen.

Sista rumpan och slutrensningen vid Månsbyn och Rian

– förevigat av fotografen Tommy Tommie

VASSHOLMEN

Namnet Vassholmen väcker många minnen till liv bland befolkningen i Kalix älvdal.

Genom åren jobbade här tusentals personer som tillsammans sorterade hundratals miljoner stockar. Verksamheten pågick i drygt 80 år innan flottningen upphörde 1977.

Nu ska vi besöka skiljestället som låg inom synhåll från Kalix centrum. Människor från holmens storhetstid har lovat guida oss i den kulturhistoriskt värdefulla miljön.

Först ut är Artur Ek som under tre decennier tillhörde ”inventarierna” på holmen.

Rikare än en miljonär

Sommaren 1939 då Artur skulle fylla 15 fick han följa med pappa Johan till Vassholmen. Johan hade jobbat här sedan 1918 och en oskriven regel var att ”den som skött sig bra får ta med sig pojken”.

Det var en upplevelse att få fara på sitt första riktiga jobb, minns Artur.

– Jag skulle vara hela sommaren och nog kändes det speciellt då vi gick ut på vandringen. Det luktade tång, en speciell doft som man inte kände hemma. Då tänkte man: oj då, här kan man tjäna några miljoner. Inte blev jag miljonär men man kan ju vara rik på flera sätt.

Det var tio mil hem till Stråkan och det tog en hel dag att tjäna ihop till en bussbiljett, trots att alla under 18 år åkte för halva priset.

– Därför cykla jag ofta ner till Vassholmen första sommaren. Cykeln köpte jag på Hellmans i Näsbyn, en Rex som kostade 90 kronor. Vi kunde vara sju–åtta överkalixpojkar som cykla hem på helgerna. Det var bland andra Vaktnäs Lars-Erik, Ståodjel-Hilding och hans pappa Nils.

Hemresan startade klockan ett på lördag, direkt efter dagskiftet, och på söndag kväll cyklade man ner igen.

– På hemvägen körde vi i samlad tropp men inte på nervägen. En söndag då jag sökte hästen hela dan kom jag inte iväg förrän sent på kvällen. Men jag hann fram till morgonskiftet som börja klockan sju.

– Året därpå skaffa jag mig en lättviktare. Jag bytte till mig den mot ett dragspel som jag hade

Att åka med Lill-Emma i vackervädret är en upplevelse i sig...

...och på fastlandet ser man rester av vandringen där man snabbt tog sig ut till arbetsplatsen på älven.

Här är gudagott att vara och på Arturs tid fanns Karelen, med sittplats för ”trötta sorteringsarbetare”.

med mig på Vassholmen. Edvin Eliasson från Gyljen tyckte inte om dragspelet, han sa att det var djävulens redskap.

Det var för snart 70 år sedan. Nu är det augusti 2006 och vi tar färjan Lill-Emma över till Vassholmen. På fastlandssidan ser vi resterna av ”vandringen”, gångbron som bestod av tre plankor i bredd.

Då vi stigit i land småskrattar Artur och pekar mot ett buskage:

– Där var Karelen, utedasset med fyra brinkor. Det fanns en skylt med texten ”för trötta sorteringsarbetare”. Då vi var 200 man var behovet stort. För att få personal att rensa dasset fick man extra betalt och blev kallad för doktor.

Vi vandrar vidare och kommer till snickarboden. Här var livlig verksamhet under vintern då bland andra John Nyman och Småkvarn-John tillverkade träbåtar, och åror i hundratal.

– Varje inspektorsdistrikt sa att så och så många åror ska vi ha, av den och den storleken. Sedan ska vi ha någon träbåt också. Man var verkligen experter på att få båtarna täta och fina. Men det var ju hantverk så man hann inte med så många under vintern.

I snickarboden tillverkades även sängarna till arbetarbarackerna, och borden till arbetarmässen som startade sin verksamhet 1947.

Även sommartid kom snickarboden till användning:

– Jo, man brukade gå in och vila här på matrasterna. Det var kalixborna som hade maten med sig, mycket strömming och fil. När dom hade stängt matsäcken vicka dom ner sig på golvet och la nånting under huvudet, en träkubbe eller ett klädesplagg.

– En del somna ju direkt men en del diskutera dagens händelser och sorteringsresultatet. Till exem-

I snickeriet tillverkades båtar med hantverksmässiga metoder. Åror massproducerades och från fasta flottarnas tid finns styråror bevarade, med bomärken inristade på årbladen.

Vassholmen hade egen såg vid nuvarande flyghangaren. Här sågades virket till båtarna och ämnen till åror, dessutom kapades flottskadat virke till ved.

Emil Larsson från Gammelgården var så kallad massafinne. Med båten körde han omkring och tryckte stockarna mot sorteringens tratt.

Timmermagasinet kallades ”massan” och bildade ett långsträckt täcke från Åkerholmen till sorteringen.

pel: i natt tog dom 50 000 bitar men idag ska vi ta ännu mer. Det var som en tävlan då det var två skift, vem som skulle ha bästa resultatet.

Snart sov de flesta; vilken syn det måste ha varit med 20–30 man på golvet i snickarboden.

– Men man fick inte alltid vara ifred för ibland kom Frälsningsarmen och Baptisterna över till holmen. De predikade Guds ord, spelade och sjöng på rasterna.

Ett par hundra man jobbade i sorteringen, vid tvåskift blev det 220. Det fanns namn för varje syssla, berättar Artur:

– Massafinnarna var högst opp, det var dom som släppte ner virket från magasinet. Sedan kom snoddarna på två–tre bryggor, dom snodde virket som måste komma på tvären genom sorteringen.

Det var tyngsta jobbet, särskilt på våren då det var strömt och brötade ihop sig.

– Då måste man först sära på virket innan man fick snott det på rätt sätt. Dom fick i regel värre muskelknippen men samtidigt blev man styv i handlederna, ”väindn” som vi kalla det på överkalixmål.

Så småningom ersattes handsnodden med mekanik. Virket matades in på en platta och kördes upp med rullar som snodde virket, en ganska komplicerad anläggning.

I snodden vändes stockarna rätt innan de hamnade i sorteringen. Från början var detta ett tungt manuellt arbete men på 60-talet infördes mekanisk snodd.

I själva sorteringen fanns en kanal som var 30 fot bred så en stock skulle kunna gå på tvären.

– På bryggorna stod folk som för det första kollade märkena. På varje brygga fanns två–tre olika fållor som man drog in virket i, man drog ut det åt sidan från kanalen. Lagbasen stod mitt på bryggan och vände stockarna så bolagsmärkena syntes.

Bunten är färdig, nästa. Fotografen Ola Jönsson förevigade buntverket år 1959.

Som mest fanns det ett 50-tal märken.

– I varje fålla fanns en lucka där ”tapparen” tappa ut virket i ytterligare en kanal på sidan om. Så var det längst hela sorteringen så det kunde finnas ett 30-tal olika såna där fack.

Det fanns även en smal kanal, cirka en meter bred, där man drog in felsorterat virke som kallades avstickare.

– Man var tvungen dra opp det till den brygga där det skulle sorteras. Det var komplicerat, tillägger Artur Ek.

Jo, minsann. För mig går det redan runt i huvudet och det är inte slut ännu, långt därifrån.

Nu närmar vi oss Arturs egen gata: buntverket och utlämningen till bogserbåtarna, ett jobb han hade i många år.

Bryggan på 30-talet, längst t v inspektor Sven Wapen.

Han berättar att det fanns två buntverk, ett på vardera sidan. Och att länspersonalen tappade ut virkesbuntarna ur länsen.

– Men först var det luskaren som hade en speciell position på buntverket. Han skulle se till att virket sorterades rätt, inte hamnade fel. Där nedanför fanns en särskild kur för räknaren. Han satt och räknade upp 1,2,3,4,5 eller 50. Sedan förde han upp det i en anteckningsbok, skulle se till att bunten hamnade på rätt blad.

Buntverket var mekaniskt med en vagn som gick upp och ner.

– Vagnen kördes högst upp på en järnväg och släppte ner några svärd från bakom bunten. Sedan körde man ner vagnen, pressa ihop bunten och la över tre–fyra kättingar.

Från buntverket utgick bommar med fållor för olika bolag och märken, det kunde vara 20 olika fållor. Det var en konst att lägga bunten i rätt fålla så det inte bromsade upp det hela.

– I regel var dom experter, visste precis när dom skulle släppa bunten. På varje buntverk fanns en surrare som hade hand om kättingen och slängde en surrarlina på bunten. Han surra ihop buntarna efter varann, det kunde bli 20 buntar i rad.

Bogserbåtarna hade sina fållor där virket hämtades. Man kunde ha tre fållor bredvid varann, till

exempel för Nalle som drog till MoDo och Vikingbåtarna som drog åt samtliga bolag.

Eller för Jotta-Vikingen som drog enbart furutimmer till Assi i Karlsborg.

– Jotta Nordgren var kapten och mycket bestämd. Han skulle fort ha lasset så han kunde fara innan det börja blåsa. Jotta hade i regel två–tre vändor, drog 60 buntar kanske. De större båtarna med massaved kunde ha upp till fyra, kanske fem–sex rader.

En eller två vassholmsbåtar brukade assistera bogserbåtarna till nedanför kalixbron. Det gällde nämligen att styra in lassen så de klarade bropelarna.

– Om det var riktigt strömt kunde båten komma snett så lassen hamna mot en bropelare. Det var en mindre katastrof men det hände väldigt sällan.

Bogserbåtens kapten kvitterade lasset av virkesavlämnaren, utlämnaren som han kallades.

– Det skulle alltid finns kvitto som stämde exakt på biten, berättar Artur.

Bogserbåtskaptenen Börje Åström har berättat för mig att Artur var en uppskattad utlämnare och bas:

– Han var mycket bra att ha att göra med, noga och resonlig. Han hade blocket och skrev upp antalet buntar. Och fixade tvärdraget, kättingarna som höll ihop raderna. Det kunde annars vara problem vid Nordanskärssundet där det var smalt och snett.

Året är 1960 och Edits kapten Arvid Wennström har precis kvitterat lasten av Artur Ek.

Det är väldigt idylliskt här vi sitter bland björkar med vita stammar. Dessa och många andra björkar planterades 1939 då Artur kom till Vassholmen.

– Här fanns som en allé med björkar men många är borta nu. Det fanns grusade vägar där man gick till barackerna, med gräsmattor på båda sidor. Det var som på ett riktigt fint ställe, herrgårdsliknande.

Nu har vi köpt kaffe i tingshuset och sitter ute i solgasset. Den vackra byggnaden flyttades till holmen i början av 1930-talet. Från början bestod den av ett enda rum där man tillverkade båtar.

– Då jag hade börjat här reparerades tingshuset. Man la in fina golv och byggde arbetarmässen, berättar Artur då vi fortsätter vår promenad.

– Den gamla tvättstugan mellan snickarboa och tingshuset är borta. Nu finns här en tvättstuga i bättre

Bogserbåten Edit hämtar tre foror eller ”vändor” som de också kallas.

Vackert har det alltid varit på holmen. En del björkar planterades för att skapa herrgårdsatmosfär.

På slipen spelade man upp båtarna som väntade i välordnade rader...

...allt eftersom togs båtarna in i båthuset för att repareras eller få en välbehövlig ansiktslyftning under vintern.

Till kajen kördes tonvis med kättingar på hösten och bommar fick frysa fast vid kajkanten. Buntverk och sortering vinterförvarades vid Hästholmen i Nyborg.

stånd men den gamla var ett verkligt kulturminne, synd att den är borta.

Under första världskriget fanns det två stora grytor i tvättstugan:

– Dom rymde 50–100 liter och där kokades soppa, till exempel köttsoppa. Soppan serverades i gamla djupa skålar men vad det kostade vet jag inte, det var soppkök i statens regi. Då jag började på holmen användes tvättstugan av inspektorens fru, det är mitt minne av stugan.

På Vassholmen fanns Kalixbygdens första dieseldrivna elstation. Det krävdes ström till maskinerna och den kopiösa mängd lampor som gjorde att sorteringen liknade en stad på vattnet.

– Dieselmotorerna stod och dunkade natt och dag. Verkmästaren Rönnkvist bodde i andra ändan av elstationen och man förstår varför han blev döv. Så småningom drogs elledningar hit från fastlandet, det måste ha varit på 40-talet.

Nu står vi vid ett källarliknande cementutrymme från andra världskriget:

– Det skulle vara skyddsrum men hade knappast räckt mot atombomber. Vi använde det till att för-

vara mat, speciellt bönder hade mjölk och annat med sig hemifrån. Här fanns även två mjölkbodar av timmer där man förvarade potatis och så där. Nog måste man säga att det är konstigt att man aldrig förlorade nånting ur dessa förråd, för mat var det ont om.

Nu passerar vi grundfundamentet för ett stall. Man hade hästar och körde ut bommar och liknande på isen. Strax intill finns bastun som var jättefin, tycker Artur.

– Den hade kolossalt stor ugn så man fick elda en halv dag innan den blev varm. Men då höll den också värmen i en eller två dagar. Vi som låg på holmen använde bastun, i övrigt fanns det dåligt med tvättmöjligheter från början. Det fanns brunn med enda dricksvattnet som fanns på holmen. Det är en miss att den inte bevarades.

En annan och kanske större miss är att smedjan inte har bevarats i sitt ursprungliga skick. Här tillverkades stora och små plåtbåtar, båtshakar, bultar, kättingar; kort sagt allt som behövdes för flottningen.

– Det finns mycket att berätta om smedjan men nu är den inte alls som förut. Någon förening tog hand om den och förstörde den invändigt. Då flottningen sluta var den intakt som den varit i 30–40 år, med fjäderhammare, ässja och allting men dom rev bort allt.

I de tre arbetarbarackerna bodde ett 70-tal personer. Det var ofta bönder och bondsöner, exempelvis från Råneå och i synnerhet från Överkalix.

– Det fanns Bondersbyrummet och Sandsjärvsrummet, många olika nationaliteter. Rummet där jag bodde kallades hos J-A, efter min pappa som hette Johan Anton.

Ett tiotal man bodde i J-A rummet som var på 10–12 kvadratmeter. Det fanns skorsten på ena väggen med två öppna spisar på ömse sidor. Det var här man lagade sin mat innan arbetarmässen bemannades 1947.

– Vi koka fisk och potatis, körde även mycket med fruktsoppa. Risgrynsgröt var det också, delikatesser var det. Korven fanns ju också men skivorna fick inte vara så tjocka för då gick det mycket.

Bredvid sängen fanns ett litet bord.

– Där stoppa vi in våra limpor och diverse potatis. Så det var inte precis à la carte det som serverades.

Barackerna renoverades i början på 40-talet och fick fönster. I ett av rummen bodde inspektor Sven Wapens dotter Ulla. Hon uppvaktades ihärdigt av Börje G. Åström som senare blev vägdirektör i Norrbotten.

En natt beslutade ett par lustigkurrar att göra något åt saken:

– Göte Berlin och jag tyckte att varför skulle Börje hålla på att springa här. Så vi tog en stock och satte för dörren så han inte skulle slippa ut den vägen. Det är klart att han slapp ut genom fönstret och vi var på sorteringen då han kom gående på morgonen. Han mumla då han gick förbi så han förstod säkert att vi varit odygdiga.

Nu har vi kommit upp på Kullen där Artur också jobbade. Han började på kontoret 1962 och samma år flyttade hans familj ner från Mjölaskatan till Kalix. Pappa Johan slutade på Vassholmen först 1965, efter att ha jobbat här 48 somrar i rad!

Byggnaden på kullen var från början inspektorsbostad: först bodde Högström här och sedan familjen Wapen sommartid.

– Då hade vi kontoret därnere i ena ändan av kättingmagasinet. Men då Wapen blev pensionerad och Curt Bergbom bli-

Där uppe i J-A rummet bodde Artur. Det var visserligen trångt men det gjordes inget avdrag på lönen, boendet var gratis.

På Arturs tid fanns här ingen orgel. Men väl ett kassaskåp som blev ett minne blott.

vit inspektor tog vi det här till kontor. Så här har jag jobbat många timmar av min livstid, säger Artur medan han provspelar en orgel som numera finns i kontorsrummet.

– Jobbigt var det men det var roligt samtidigt. Det var ju så fin utsikt här och det var roligt att folk kom och var så glada alltid. Jag upplevde aldrig att det var osämja utan det var alltid roligt att träffas, vem än det vara må.

Arbetarna jobbade på ackord och det var oerhört grannlaga med avlöningarna som byggde på sorteringsresultatet.

– Det skulle vara sammandrag med antalet stockar och totalsumman för var och en. Och det skulle stämma exakt. Revisorer siffergranskade med snurra och såg till att det stämde på öret.

Då pengarna stoppades i kuvert till var och en kontrollräknades summan av tre olika personer. Så småningom började avlöningen skickas med utbetalningskort per post. Med visst motstånd från gubbarna som ville ha pengarna på stället.

– Många var från andra orter och behövde pengar för att köpa sig mat. Då jag själv börja här 1939 handla vi som regel på kredit. Tyra Nilsson hade affär vid Vassholmsvägen och hon hade öppet precis då vi kom, fast mitt på natten. Där fick vi handla på kredit tills vi börja få in någon krona. Hon lita på oss och mig veterligt betala alla sina skulder.

En viktig anledning till att Kalix älvs flottningsförening år 1895 valde att placera skiljestället på Vassholmen var avskildheten:

– Man ville inte ha det på fastlandet, var rädd att det skulle stjälas bort allting. Det fanns speciella tjuvligor som färdades runt omkring och man räkna med att på holmen skulle det vara skyddat läge.

Det visade sig vara en korrekt bedömning för det förekom nästan aldrig några stölder. Med ett viktigt undantag som Artur Ek snart kommer att avslöja.

Det börjar med att vi tittar in på inspektor Curt Bergboms privata kontorsrum på Kullen. På den tiden hängde hans hagelgevär på väggen, berättar Artur med finurlig min.

– En dag sa Bergbom till mig: du ska väl inte på jakt i höst. Sedan öppna han fönstret, gav mig geväret och ett skott och sa skjut, skjut! Så jag ställde mig i fönstret, ladda och sikta på granen där. Som du ser finns märket kvar än i dag.

Häpen och förmodligen halvdöv efter smällen sa Bergbom till Artur: ”du är ju inte klok människa”.

– Då svara jag: du har ju bett mig så det måste ju vara du som inte är klok.

Artur skrattar gott åt minnet men blir snart allvarlig igen. Han har nämligen kommit att tänka på en annan händelse från Kullentiden:

– Bergboms hagelgevär försvann från väggen. Det stals då dom sprängde kassaskåpet i det andra rummet.

Det låter misstänkt likt Vietaskuppen?

– Jo, just det. Kassaskåpet stod precis där orgeln nu står. Det var ett sånt där gammalt, robust kassaskåp.

Det hela utspelade sig en midsommardag i början av 50-talet.

– John Nyman var här utanför på älven och rodde drag. Då han gick upp för att titta på Kullen såg han att det varit inbrott, att kassaskåpet var sprängt.

– Det var inga astronomiska summor som försvann. Men en kassa på 2000 kronor som väl sä-

kert motsvarar 20 000 i dag, plus ett hundratal matkuponger till köket.

Polisen misstänkte insiderbrott och därför ändrades matsystemet så tjuven inte skulle ha nytta av kupongerna.

Det normala var dock att folket på Vassholmen litade på varandra i hög utsträckning.

– Det var en enorm sammanhållning och om någon var avvikande, inte skötte sig, var det puts weg. En sådan person fick en bock i kanten, fick aldrig jobb här mer. Men i stort sett fungera det enormt bra.

Artur fick aldrig någon bock i kanten av någon på holmen, tvärtom. Att inspektor Sven Wapen hade stort förtroende för Johan Antons pojke från Stråkan stod klart i ett tidigt skede.

– Pappa hade bra kontakt med alla möjliga, kom bra överens med alla. Och pappa och inspektören var värre kompisar. Om det var nånting small det till i dörren och då stod Wapen där, ville ha hjälp med att till exempel hämta posten i Kalix.

En gång då Artur var ganska ny på holmen kom inspektorn med en portfölj i handen:

– Han sa att Artur kan väl fara över och hämta pengarna på Handelsbanken. Herregud, undra jag, ska jag räkna opp så mycket pengar på banken. Om det inte stämmer när jag kommer med luntan får väl jag gå för om något är stulet.

Artur laddade, siktade och sköt. Haglen sitter fortfarande kvar i granen utanför inspektorsfönstret.

– Nä, nä, sa Wapen. Det är räknat ut och slaget in i ett paket. Du behöver inte stå och räkna där, det är bara att ta paketet.

Artur for till banken och gjorde precis som Wapen sagt. ”Här är pengarna”, sa bankkamrern och la paketet på disken.

– Jag la det i portföljen och har inget minne av att jag behövde kvittera. Sedan promenera jag till Vassholmen. Det är väl två kilometer och inte fanns det några Securitasvakter.

I ett förseglat kuvert i portföljen fanns avlöningen för cirka 200 man.

– Så det borde ha varit 80–90 000 kronor. Det var väldigt mycket pengar på den tiden men det var mycket ettöringar, tvåöringar och femöringar. Och det fanns en överenskommelse med fackföringen att dessa småslantar skulle gå till facket.

Som sagt, sammanhållningen var god på Vassholmen och även inspektorsfamiljen Wapen tillhörde gemenskapen.

Det spelades aldrig om pengar men kortspelet whist blev populärt på senare år.

– Från första början ansågs det syndigt med kortlek, så man fick inte hålla på med det. En del tyckte inte heller om dragspel, dom som var riktigt religiösa kalla det satans instrument.

Däremot hände det, särskilt på söndagarna, att Frälsningsarmen och olika religiösa samfund predikade ute på gården.

– Sommartid gjorde vi utflykter till Nordanskär där Selma Lagerlöf varit. Bogserbåten Nalle drog

ut oss på en pråm, en kättingpråm. I början fanns där en kyrka och en badstrand. De gånger jag var med utspisades vi med lax. En 20-kiloslax som flottningsföreningen fått av kronofisket i Rödupp.

Artur kan inte påminna sig några större problem med att som pojke och ung man bo bland en massa ”gubbar”.

– Det gick ganska bra. En del var religiösa och andra mindre religiösa. En del var kommunister medan andra var socialdemokrater och bondeförbundare, eller vad dom nu kallade sig.

– Det var politiska diskussioner naturligtvis, men vi pojkar deltog inte så rasande mycket utan lyssna bara. Men det kunde hetta till ordentligt så diskussionerna drog ut på nätterna. Det var ganska hätsk stämning då man inte hade samma åsikter.

Djävulens redskap och satans instrument må vara. Det viktiga för Lennart Lundbäck och Kalix dragspelsklubb är att ha kul och glädja publiken.

Gubbarna brukade samlas i ett rum men gjorde ibland en snabbvisit i egna rummet och ”förstärkte sig”:

– Sen kom dom tillbaka förstärkta med nya argument. Jag brukade ligga på överslafen och lyssna. Det gick inte till direkta handgripligheter men en del nästan grät. Politiken tillhörde vissa partier och en del ansågs ogudaktiga. Särskilt kommunisterna kallades satans barn och litet av varje, man skrädde inte orden.

Under faktainsamlingen till denna bok har jag överraskande funnit att kalixtraktens nazister hade ett tillhåll på Vassholmen. En viktig anledning var att inspektorerna Sven Wapen och Curt Bergbom var nazister.

Under en period var båda medlemmar i partiet Sveriges Nationella Förbund som gav ut de pronazistiska tidningarna Dagsposten och Nationell Tidning. Genom partiorganet Nationell Tidning som delvis finansierades av tyska staten skickade Wapen och Bergbom jul- och nyårshälsningar.

Sven Wapen som 1929–54 var chef på Vassholmen var 1941–44 en av Dagspostens 843 aktieägare.

Curt Bergbom var son till en patron med herrgård i Näsbyn. Innan han efterträdde Wapen på Vassholmen var han bland annat flottningsinspektor i Överkalix.

Flottningsförmannen Heimer Hallergren i Männikkö beskriver Curt Bergbom som en tystlåten person med hett humör:

– Ibland kunde han vara snäll med jobbarna men lika ofta kunde han bli hemskt arg. Innan Bergbom blev inspektor var han assistent här oppe

På söndagarna var det vanligt att ta på sig helgstassen. Fr v Henning och Göte Hagström från Gyljen, Artur Ek från Stråkan, Birger Henriksson från Sandsjärv och Martin Drugge från Storbäcken (den knäståendes namn är okänt).

Lasse Henriksson kallades Schwiri-Lasse och var känd som en spelevink. Han avskydde nazismen och brände symbolerna på holmen.

i Korpilombolo. Det fanns många nazister i Tärendötrakten och Bergbom var mycket med det gänget.

Då jag frågar Artur Ek om nazisterna på Vassholmen vill han inte namnge någon person. Däremot bekräftar han uppgifterna om att nazisterna hade sitt tillhåll på holmen.

– Dom hade standarer och diverse olika symboler som hakkorset. Såna grejer låg på hyllorna i magasinet på 40-talet. Det fanns kalixbor som var ganska aktiva och det påstods att dom hade möten på Vassholmen.

En av jobbarna på Vassholmen, Lasse Henriksson från Sandsjärv, försökte sätta käppar i hjulet för nazisterna. Artur berättar att han kallades ”Schwiri-Lasse” på överkalixmål och var en skojfrisk personlighet:

– Han var snäll, en spelevink som brukade göra hyss. Kunde bland annat vissla så det lät som om båtmotorn var trasig.

Samtidigt var Schwiri-Lasse rakryggad och tvekade inte att öppet ta ställning mot chefens nazistiska böjelser, trots att de i övrigt hade goda relationer:

– Lasse var ju ganska aktiv kommunist så han var värre mot det där. Han sa att det ska rensas bort. Så han tog och brände opp dom här grejerna som var där på en hylla. Det var på sätt och vis synd men kanske gjorde han det på order av dom som använt grejerna.

Att nazisterna valde holmen som mötesplats tror Artur Ek hade sina naturliga förklaringar:

– Vassholmen var ju skilt från själva samhället och här kunde dom

I tingshuset samsas caféet med ett sevärt flottningsmuseum. Här finns bland annat ett gruppfoto från 1937. Originalet fanns på Kullen och den som dog fick ett rött kors på fotot.

Det har varit succé i sommar med många besökare och populära evenemang, berättar Ronnie Nordqvist.

En vacker dag var det dags att ta farväl från Kullen där Artur jobbat och trivts.

Där ligger den, patentpollaren av järn som svetsades på Vassholmen. Vanligaste dykdalben bestod av träpålar som upptill var sammanbundna till ett knippe. Dessa slogs ned i älvbottnen på våren och drogs upp på hösten, i motsats till patentpollaren som kunde vikas ned. Namnet dykdalb kommer från hertigen av Alba (duc d`Albe), en spansk tyrann som kom på idén att slå ned spetsade förtöjningspålar i floder och hamnar.

samlas. Det har berättats att dom hade sina möten i tingshuset som var en ganska fin byggnad.

Tiden går fort i Arturs sällskap och nu är det dags att lämna Vassholmen för denna gång. Medan Lill-Emma glider ut på älven berättar Ronnie Nordqvist att Vassholmen haft massor av besökare i sommar.

– Vi har fått in 8 000 kronor. Det är ett bevis på att Vassholmen behövs, säger Ronnie som är ordförande i Vassholmens kulturförening.

Då vi närmar oss fastlandssidan bromsar skepparen Jon Bjarnason in färjan. Ronnie och Jon vill visa oss ett ufo, ett oidentifierat föremål på älvens botten.

– Det var här färjlinan skadades härom året så Emma kom på drift, berättar Ronnie Nordqvist.

Vi lutar oss över relingen och plötsligt utbrister Artur med glädje och stolthet i rösten:

– Där, det är en patentpollare som man kunde vika ner på botten. Det var en jättebra uppfinning som gjorde att vi fort kom igång på våren. Vi spela upp patentpollarna och la ut bommen bakom dom.

Anställda i buntverket utvecklade den geniala och tidsbesparande pollaren som inspektor Wapen sedan sökte patent på.

– Det fanns nog tusen såna här i älven vid Vassholmen. Vi drog upp många då flottningen las ned men inte alla. Jag har väntat länge på att någon skulle köra på en patentpollare med motorbåt, säger Artur Ek.

Vassholmens egen Mona-Lisa

Helena Johansson ler mot oss från en stor bild på väggen i flottningsmuseet. I sin ungdom jobbade hon som köksbiträde på Vassholmen.

– Det var 1954–55 och vi var fem flickor i min ålder, plus husmor.

Kökspersonalen jobbade skift precis som arbetarna. Helena som då var 17 år minns att hon steg upp halv fem för att servera morgonmålet som bestod av choklad och smörgås.

– Huvudmålet var halv elva och då var vi fler. På torsdag var det ärtsoppa och pannkaka och då var det ofta över hundra som åt. Ugnspannkakan med hallonsylt uppskattades särskilt av de yngre.

Andra populära rätter var strömmingsflundra med potatismos, och bogfläsk med kokt potatis.

– Vi köpte en halv gris, det brukade räcka en vecka. Det var alltid rejäl och ordentlig mat som serverades, husmanskost. Alla som bodde på holmen åt och det var mycket disk.

Nattskiftet åt sitt första mål vid 15-tiden. Middag var det klockan 17 men det var inte slut med det:

– Halvnio på kvällen åt nattskiftet. Det var deras huvudmål men dom var inte lika många. Vid två-

tiden på natten åt dom mellanmål; varm dryck och smörgås.

Arbetarmässen med kök och personalbostad låg i gamla tingshuset som i början av 1930-talet flyttades till Vassholmen. Det var mycket spring för köksbiträdena, bland annat till jordkällaren där det förvarades mjölk och allehanda råvaror.

– Mjölken kom i 50-litersflaskor som hämtades vid kajen och forslades till jordkällaren. Sedan skulle den ju hämtas in till köket och då måste vi alltid vara två.

Vassholmens Mona-Lisa.

Mer än ett halvt sekel har gått sedan Helena Johansson var köksbiträde på Vassholmen. Men konsten att handdiska kan hon fortfarande.

Strömmingen kom i 30-kilos lådor. Det var trevligt att sitta på kajen och rensa fisk, minns Helena. Köksbiträdena hade fullt upp mest hela tiden:

– Vi hjälpte till med matlagningen. Dessutom servera vi och disken tog mycket tid, allt skulle handdiskas.

Husmor gjorde beställningarna, höll i den ekonomiska delen. Maten serverades i skålar och på uppläggningsfat som köksbiträdena bar ut till borden i matsalen. Där fick var och en ta för sig så mycket man önskade.

– En gång i veckan satt vi i farstun och sålde matbiljetter, arbetarna lämnade sedan biljetten på bordet. Morgonmålet skötte en av oss och då vi börja med lunchen vid sjutiden var vi minst tre. Under högsäsong var det cirka tvåhundra utspisningar per dygn.

Även på helgerna lagades mat, åt äldre överkalixbor som hade långt hem och stannade på holmen.

Så här ser originalbilden ut som Kjell Kvist tog. Med Helena Johansson samt sangistjejerna Ingrid Persson och Ingrid Bäckman.

Under de 30 åren som arbetarmässen fanns på Vassholmen hann många kvinnor jobba här. Först ut var Ally Ek och Karin Öberg var husmor till 1955. Efter henne basade Frida Carlsson i köket, fram till 1977 då skiljestället las ned. Bland övriga som jobbade länge i mässen fanns Elsy Wallgren (gift Nilsson) och Gertrud Berlin (gift Ek). En annan välkänd kvinna på Vassholmen var Selma Blom som städade arbetarbarackerna.

Helena Johansson trivdes bra med arbetskamraterna och de som jobbade i sorteringen:

– Det var som mer personligheter förr. Många prata Överkalixmål men nog förstod jag det mesta.

Att rensa strömming på bryggan var en angenäm syssla, här Gertrud Berlin och Frida Carlsson.

Karin Öberg och Greta Stridsman på väg till kylskåpet; jordkällaren på Vassholmen.

Det saknades aldrig arbete men en kaffetår måste man ha. Fr v Greta Stridsman, Frida Carlsson, Elsy Wallgren, Gertrud Berlin och Karin Öberg.

Att vara kvinna på en så mansdominerad arbetsplats gick alldeles utmärkt:

– Alla som jobbade på holmen var korrekta, mycket fina. Dom flesta av oss köksbiträden sov där under veckan, alla vi flickor tillsammans på övervåningen i tingshuset. Det hände på kvällen att det kom in unga pojkar och pratade med oss. Dom sa aldrig något fult åt oss så vi behövde känna oss besvärade.

Helena har enbart positiva minnen från Vassholmen som haft stor betydelse, inte minst för alla som jobbade där.

– Vassholmen har varit bra för bygden, gett arbete och inkomster. Holmen har betytt mycket, särskilt för de ynglingar som fick sitt första jobb där. Jag tror det är väldigt bra att jobba med olika saker, sånt är berikande.

Då Helena slutade i oktober 1955 hade hon sparat 600 kronor av lönen:

– Då kände jag mig rik. Pengarna räckte till en vinterkappa och en mössa.

Vassholmens flottningsmuseum finns i det vackra tingshuset och där lär ingen undgå att upptäcka Helena Johansson. På en vepa har bilden tryckts med Helena som leende torkar disken.

Fotografiet togs av överkalixbon Kjell Kvist som bodde en minnesvärd sommar på holmen:

– Jag låg i samma rum som en farbror från Hedensbyn. Han lärde mig hur man skulle göra, det var ju första gången jag hanterade virke. Vi småpojkar var längre ner i sorteringen där det var enklare. Vi jobbade två och två, drog stock tillsammans. Var man inte följsam hamnade man i plurret och det hände ganska ofta.

På sin 15-årsdag 1951 hade Kjell fått sin första kamera, en begagnad Rolleiflex som kom till flitig användning:

– En Rolleiflex fanns inte i varje stuga, jag fick den av mor och far.

Det var välartade gossar på Vassholmen och stämningen var god.

I fyra decennier drev Inga-Lisa och Kjell Kvist fotobutik i Bränna. Under alla åren var Rolleiflex-kameran en viktig följeslagare.

Pappa Manfred Kvist i Stråkan hade åkeri och 1955 bröt Kjell benet i samband med timmerkörning. Efter att ha gått Arméns fotoskola i Kristianstad blev Kjell yrkesfotograf och 1957 öppnade han fotobutik i Bränna. Butiken drev han sedan i 40 år tillsammans med hustrun Inga-Lisa.

Det var sommaren 1954 som Kjell tog bilderna på Vassholmen. Han tog även många andra bilder i sin ungdom men det mesta förstördes vid en brand i början av 80-talet.

– Det var en skatt som gick förlorad, även för mig.

Även utan fotografier minns han Vassholmensommaren med glädje och välbehag.

– Man kan säga att det var en lärorik tid, och att det har runnit mycket vatten i älven sedan dess.

Porten till vuxenlivet

För många kalixbor var Vassholmen inkörsporten till vuxenlivet. Sommarjobben på sorteringen var eftertraktade och gav ett bra tillskott i börsen.

Den som i dag tar färjan över till Vassholmen har goda chansen att träffa någon som jobbade här. Själv fick jag en pratstund med Lars Johansson och Eskil Svanberg som båda är i 70-årsåldern.

Lars Johansson sitter i solskenet framför flottarcaféet. Mysande med en kaffekopp i handen berättar Lars att 1950 var första sommaren på holmen.

– Det var farsan som bad mig komma. Först hamna jag några dagar i ”groven” och där var bara vuxna. Det var tungt där och det var lätt att timret kom på tvären, fastna i ”knuten”.

Lars Johansson sitter i solskenet och myser.

Att grovsortera krävde sin man. Redan efter några dagar i ”groven” kunde den ovane vara mör.

Det behövdes inte mycket för att hela bryggan skulle jubla, minns Eskil Svanberg.

Lönen steg för varje sommar. Som 15-åring fick man börja med 45 procent av full lön och andra sommaren blev det 65 procent. Sommaren därpå var man uppe i 85 procent och först fjärde året ansågs man kvalificerad för full lön.

Det innebar att Lars fick full lön två sista sommarloven på holmen.

– Första sommaren fick jag ut 135 kronor och även det var ganska bra, tyckte vi. Efter första nattveckan kom jag hem på lördag morgon och sov sedan dygnet runt, jag vakna först på söndag morgon. Men jag jobba så länge jag kunde på holmen, tills realskolan börja på hösten.

Lars Johansson bodde i Börjelsbyn och därifrån var det 12–13 kilometer. Första åren var det cykeln som gällde men sedan började det gå en särskild arbetarbuss till Kamlunge.

– Det var ett bra sommarjobb men min mamma Teresia gilla inte Vassholmen. Hon tyckte jag skulle ha ett mer fast jobb. Men pappa Hjalmar jobba här hela sitt liv och var i skogen också, bland annat till Skröven och högg.

Familjen Johansson hade ett par kor som fick sitt foder från myrslåtter. Flottningen i älven var ett komplement som gav värdefulla tillskott i hushållskassan, berättar Lars:

– Dessutom var det ett välkommet skådespel. Det var en upplevelse att gå ner till älven i Börjelsbyn och de äldre höll reda på var bakändan var. Från till exempel Bönälven kom bakändan i slutet av augusti eller början på september. Flera båtlag från Överkalix följde med. Dom kom upp till oss och fick dra upp några stånd potatis.

Det var rejält folk i flottningen och många var personligheter. Till exempel Smola-John från Stråkanäs som var en av basarna, minns Lars med ett leende.

Vid bordet intill sitter Eskil Svanberg som växte upp i Sangis. Även han jobbade på Vassholmen i sin ungdom, somrarna 1955–56. Skrattande berättar han att det krävdes ganska lite för att skapa jubel på hela bryggan, till exempel en brakfis.

Men jobbet kom alltid i första hand och det gällde att vänja sig vid nattarbetet:

– Då vi hade kvällsskift jobba vi från sex till sex. Cykla sen hem till Sangis i full fart, stupa i säng och sov till halv tre. Sedan upp igen, fick matsäck av mamma och iväg till Kalix men då cykla vi långsamt.

Vassholmen var på sätt och vis en mångkulturell arbetsplats och ibland uppstod språkförbistring.

– Vi förstod inte ett ord av vad överkalixborna sa och särskilt dom som var från Jock, dom prata hebreiska.

Numera bor Eskil Svanberg på Karlanders-backen nedanför kyrkan och därifrån ser han Vassholmen varje dag.

– Jag kollar med tubkikaren, ser om det är mycket folk med färjan. Förr bruka vi lämna cykeln vid vandringen. Sedan var det en kilometer att vandra på bommarna till min arbetsplats.

Visst var Vassholmen en killdominerad arbetsplats men det fanns även utrymme för tjejer. Inte bara i mässen och städningen utan även i enstaka fall på sorteringen.

En av dem var Eva Olovsson och henne bad jag skriva ned sina intryck för flottarboken.

Så här skriver Eva som jobbade tre somrar på Vassholmen:

Jag jobbade ute på buntverket som räknare. Sommaren 1972 arbetade vi i tvåskift: 6–15 och 15–4. Inte hela tiden men en månad har jag för mig. Sommaren 1973 höll vi på ända till i mitten av september, med paus några dagar för älgjakt. Juli och augusti var väldigt varma men i september blev det kallt och vi fick dra på oss långkalsonger och klä oss rejält.

Chefen för Vassholmen hette Sixten Wiklund, och det fanns en förman som hette Drugge, som var från Överkalix ursprungligen. Sedan var det en massa gubbar från byarna runtomkring, blandat med skolungdomar.

Jag var den enda kvinnan förutom de som jobbade i köket på holmen. Det var många som blev förvånade när de såg mig första gången. Jag vet inte om de riktigt gillade att ha en kvinna med.

– I kuno!, kunde de säga och stirra.

Vi hade ju raster i en barack på buntverket och i början när jag kom in så tystnade samtalet och gubbarna såg blyga ut. Men de vande sig och pratade på om allt möjligt: jobbet, ackordet, politik, höbärgningen, fisket, bilar osv.

Vi gick över till Vassholmen på spångar och därifrån åkte vi båt ut till buntverket, som låg nedströms mot Kalixbron till. Stockarna kom ju i olika rännor vid skiljestället och sorterades in vid buntverket i bassänger.

Buntverket låg på pontoner ute på älven, så det gungade lite hela tiden. Min uppgift var att räkna stockarna och ropa ”Stopp” när det var tillräckligt många för att bli en lagom stor bunt. Kedjor slogs runt stockarna och drogs åt så att det blev ett stort paket.

Jag höll till i en liten kur vid kanten av bassängen. På en plåtbricka skrev jag buntens nummer och förde in antal stockar, buntnummer och kvalitet (massaved, timmer: gran, furu)

I kuno (en kvinna)! Många blev förvånade och blyga när Eva Olovsson dök upp på bryggan.

”Det var roligast att arbeta med timmer, rejäla stockar.”

”Buntarna fästes ihop i en lång rad och bogserades sedan ut till Karlsborg.”

Jobbet blev lättare i takt med att mekaniseringsgraden ökade...

...men visst fick skolungdomarna slita hårt ibland.

Sixten Wiklund var inspektor då Eva jobbade på holmen.

i en stor liggare. Plåtbrickan fästes vid bunten med en ståltråd och sedan skickades bunten ut genom "dammluckan" i buntverket till den väntande bogserbåten. Buntarna fästes ihop i en lång rad och bogserades sedan ut till Karlsborg.

Det var roligast att arbeta med timmer, såväl räkna som hantera. Det var oftast stora, rejäla stockar som lade sig prydligt i rännorna. I synnerhet gällde detta gran, men det flottades tyvärr inte så mycket grantimmer. Det mesta var ju massaved.
Massaveden kunde komma i stora brötar och det var mycket slit med båtshakarna för att få ordning på dem. Ibland när det var för tjorvigt gick det inte att räkna utan jag fick göra en ungefärlig uppskattning av antalet.
När det var vackert och soligt kunde det vara riktigt härligt att jobba ute på buntverket. Alla var glada och sjöng och skojade. Man kunde också ta sig en liten simtur mellan varven.

Men när det var kallt, regnigt och blåsigt var det mindre roligt. Eller när det blev något fel på buntverket (maskinfel eller annat), eller när det var stopp längre uppåt älven och det inte kom några stockar och vi bara satt där och väntade. Då började gubbarna muttra och säga "nä fara ve heim" för de hade annat att göra hemma. Vi fick dock vackert vänta tills förmannen gav besked.
Lunch åt vi i matsalen på holmen. En del hade kanske också med sig matlådor. Alla slevade i sig maten snabbt och slängde sig sedan ned på marken med mössan över ögonen för att sova en liten stund. Vi började ju tidigt (kl. 6) eller slutade sent (kl. 24) så det var bra med en liten tupplur.

Ja, det var några små minnen från livet på älven.
Med hälsningar från Eva

Vassholmens största egna bogserbåt hette Rolle, skeppare var Gösta Anders Johansson från Börjelsbyn.

Hoppiland-Kalle

Bengt Söderholm började som Hoppiland-Kalle. Sedan blev han kvar i drygt 30 år på Vassholmen innan han blev Kalix kommunalråd.

– Jag hade inte fyllt 15 då jag börja på holmen. Då måste man ha läkarintyg och jag var till doktor Kallander. Han godkände att jag var frisk och kunde delta i arbetet.

Det var 1936 och Bengt började som däckare, eller Hoppiland-Kalle som det allmänt kallades.

– Vi hade motorbåtar som dels assistera, dels bogsera och drog det som skulle dras. Torsten Karlsson var skeppare, vi kalla han korpralen men han var allt annat än militarisk. Jag fick även springa ärenden åt inspektor Wapen ibland.

Bengt Söderholm; Hoppiland-Kalle, surrare och kommunalråd.

Torsten Karlsson, t v, var som en stubbrytare. Han kallades Stor-Torsten och var starkast av alla.

I våra skogar har yxhuggen tystnat men spåren finns kvar av mänsklig aktivitet.

En vardagsbild från skiljestället på 30-talet. Mannen med hatt och termos hette Otto Karlsson och var från Gammelgården.

På 40- och 50-talen jobbade Bengt Söderholm som surrare. Med stålvajer surrade man ihop buntar till flottar som bestod av upp till fem längder med 10–15 buntar i varje.

Så det gällde att använda både muskler och hjärnkontor. Följande instruktion fick Bengt av Sven Johansson från Bondersbyn: ”du måste knyta så det håller, men så att man kan ta lös det också även om hela världen hänger i ändan”.

Det fanns många kraftkarlar på Vassholmen:

– Till exempel Gunnar Nilsson från Innanbäcken och Anton Lindbäck från Korpikå. Men Torsten Karlsson var starkast, han var som en stubbrytare.

Bengt Söderholms första 22 år på Vassholmen innebar säsongsarbete som han bland annat kompletterade med skogsarbete i inlandet.

– Vi var ett gäng kalixbor, bland andra Yngve Norgren från Vallen. På ett ställe bodde vi i en bagarstuga hos en bonde och vi hade kocka. Jag har många gånger tänkt jag ska fara dit men det har inte blivit. Jag tror byn hette Kurajärvi, det gick en avtagsväg till höger före Jänkisjärvi.

Bengts huggargäng var även till min hemby Hedensbyn där de högg upp elledningsgator och reste stolpar. Även här var bostaden en bagarstuga. En vinter högg gänget i skogarna söder om Gällivare och då handlade man mat i Mårdsel.

Nära byn Miekojärvi högg man åt Holmens bruk.

– Vi låg i en barack och hade kocka från Myrdalen, en Bjuhr. Hon tyckte att vi skull äta men då sa Persson, en klurig gubbe från Lomträsk: na, ja hade blistra en visa som måst bli färdig så vi kan int stanna (”blistra” betyder vissla på Överkalixmål).

Skogsarbetet var tungt, inte minst barkningen då det var kallt.

– Frodvuxet virke hade tunnare bark och var ännu svårare att barka. Men det var viktigt att barka massaveden och propsen för att virket skulle flyta bättre i flottningen.

I Miekojärvi råkade Bengt hugga sig i foten:

– Jag åkte skidor till byn och med bussen till sjukstugan i Tallvik där dom sydde ihop såret. Sedan

Åren tar ut sin rätt och många har gått bort. Genom dödsannonserna blir Bengt påmind om alla fina människor han mött.

Det fanns många personligheter på skiljestället, här Sixten Krook från Innanbäcken.

tog jag buss och skidor tillbaka men jag fick vara borta ett par veckor medan såret läkte.

Bengt hann även med två vintrar på sågen i Karlsborg innan han 1958 blev heltidsanställd förman på Vassholmen, i buntverket.

– Flottarna drogs till Nyborg och en del direkt till Karlsborg. Andra drogs till Vånafjärdsviken, Staffansviken och Törefors. Eller långt söderut till SCA och andra fabriker i Robertsvik, Kramfors och Sundsvall. Då jag åker förbi på E4 kommer jag ihåg många av märkena. Holmens bruk till exempel hade två Y:n vända mot varann.

Vintertid var Bengt hantlangare i smedjan på Vassholmen. Här fanns skickliga yrkesmän som Holger Lomm, Albert Pettersson och Simon Karlsson.

– I träverkstan jobbade John Nyman och Sigurd Strand och även dom var duktiga. Gjorde båtar av älvgäddmodell, och spelekor. Båtarna var kanske inte så vackra men dom var funktionsmässiga.

Det krävdes en stor apparat för att driva skiljeställen som Vassholmen. Med mängder av maskiner, båtar, dykdalber, bommar och så vidare.

– Men det är inte sånt jag minns mest från Vassholmen utan människorna. Jag brukar tänka att nog är det konstigt att det inte blev kurr eller bråk då det var så mycket folk. Det var en stor arbetsplats och alla är inte lika effektiva. Visst kunde man ge pikar men man acceptera att folk var olika.

Som 15-åring gick Bengt Söderholm med i SSU. Det var 1937 och ett par år senare blev han aktiv i facket, Skog & Flottning som det hette då. Man hade ofta fackliga möten på Vassholmen.

– Före min tid var det många konflikter, strejker. Jag har alltid känt att då jag går med i en förening kan jag inte vara enbart medlem.

Bengt började som uppbördsman, kom med i styrelsen och blev snart ordförande i avdelning 221 Vassholmen. Det blev många resor till Stockholm tillsammans med Gottrid Wikgren från Överkalix som var distriktsordförande.

– Vi förhandlade både för flottarna och flottläggarna. På Vassholmen var vi cirka 200 man under

Utvecklingen gick framåt och sista 15 åren på Vassholmen hade båtshakarna aluminiumskaft.

Förr var det vanligt att börja förvärvsarbeta innan man fyllt 15 år. Denna pojke på Vassholmens flottningsmuseum hette Gunnar Haapala och bodde i Anttis, bilden togs vid Siikajoki i början av 20-talet.

Koreakriget i början av 50-talet. Sammanlagt hade jag cirka 800 personer i flottning, flottläggning och transporter. Jag skötte även fackliga utbildningar i Skog & Flottning, en av de första veckoslutskurserna jag hade var i Hakkas.

Bland många profiler som Bengt Söderholm aldrig kunnat glömma finns Nils Ek från Jockfall:

– Han var en ohyggligt skicklig skogsjobbare. Nils var far till Bengt Ek som blev kommunalråd i Kiruna.

Själv blev Bengt Söderholm kommunalråd i Kalix 1968. Att han hade stor nytta av sina 33 år på Vassholmen tvekar han inte om. Han hade fostrats i ett stort arbetslag där det samtidigt var stor frihet.

– Det var öppen stämning och ärliga tag, man kunde säga rakt ut vad man tyckte. Ibland sa jag till om det blev långa raster men på kommunalhuset var det nog svårare. Det är även nyttigt med kroppsarbete, att lära sig ta i då det behövs och jobba långa dar.

Det är knappast någon överdrift att påstå att kommunen hade sin storhetstid under Bengts styre. Kalix blev villatätast i landet, samtidigt var kommunalskatten låg och ekonomin välskött.

Många kalixbor ansåg att framgångarna berodde på radarparet Bengt Söderholm och kanslichefen Birger Nyström. Andra menade att de kom till dukat bord tack vare långvarig högkonjunktur.

Bengt håller inte med om att det var lättare förr:

– Jag kommer ihåg då vi for omkring i byarna och måste säga nej till mycket. Vi tillhör den generation som lärt oss att man inte kan handla mer än man har i börsen. Då jag börja som kommunalråd sa jag till Birger att ärlighet varar längst. Jag bad honom alltid säga vad han tyckte, själv måste jag ta politisk hänsyn.

Det långa fackliga engagemanget gav erfarenhet och kunskaper som var värdefulla i den politiska vardagen. På Vassholmen lärde han sig också att skilja på åsikt och person, att känna förtroende för folk oavsett partifärg.

– Det var politiska strider på Vassholmen. En broder kunde vara sosse och en annan kommunist, till exempel Manne och Herman Persson. Herman var kommunist och revisor i facket. Det var en rejäl människa som man kunde lita på i alla väder.

Som kommunalråd kunde det ibland vara svårare att komma överens med sin egen partigrupp.

Så här på ålderns höst går Bengts tankar ofta till gamla tider och människor han mött. Jobbarna på Vassholmen har en speciell plats i hans hjärta:

– Det var fina människor allihopa. Jag tänker ofta på det då jag ser dödsannonserna. Dom kom från Storbäcken, Sandsjärv, Lansjärv, Lomträsk och man blev som kompis med alla. Ta till exempel Artur Eks pappa Johan. Han var en härlig människa, en naturmänniska som för nutidens människor kunde anses udda. Han levde sitt liv, gjorde sitt utan större åthävor.

Artur Eks söner Mats och Lars jobbade också i flottningen. Mats var både på Vassholmen och Piteälvens skiljeställe Böle Bommen. På Vassholmen var han Hoppiland-Kalle precis som Bengt Söderholm.

Jobbet bestod i att hoppa i land och förankra båten. Och att dra ut båtens framvajer och göra fast den i en pollare, för att sedan göra fast bakvajern i timmersläpen som skulle spelas in.

En gång hade det kunnat gå riktigt illa. Skepparen hade för stort lass och varvade upp motorn för att den skulle orka spela in timmersläpet, berättar Mats Ek:

– Rätt som det var small det till, framvajern gick av och båten for iväg så skepparn kastades ur. Han kunde inte simma men då hoppa jag i och drog upp han på bommen. Annars hade han drunknat.

Den sjöblöte skepparen och hans räddare såg hur båten obevekligt drogs mot timmersläpet. Då kliade sig skepparen i huvudet, tittade på Hoppiland-Kalle som vuxit flera tum på några minuter, och gav följande order som andades nyvunnen respekt: ”Du har väl sett hur man kör. Kan du simma till båten och köra tillbaks den hit?”

Mats Ek var bara tolv när han blev Hoppiland-Kalle. Pappa Artur var 14 då han klev ut på vandringen.

Mats Ek var inte nödbedd, såg kanske en chans att förverkliga en pojkdröm:

– Jag hoppa i och simma allt jag kunde. Efter kanske hundra meter hann jag ikapp båten, sedan lyckades jag köra tillbaka den och göra en knop på vajerlinan.

Detta hände sommaren 1970 och då var Mats bara tolv år.

– Men jag var ganska stor för min ålder så alla utom pappa trodde nog att jag var 15. Jag tyckte det var roligt att jobba där. Särskilt att springa på stockarna och det var pappas kusin Martin Drugge fantastisk på. Det är mitt starkaste minne från sommaren på Vassholmen.

Mats var långt ifrån den ende tolvåringen som jobbat på skiljestället. Det hände till och med att småpojkar i tioårsåldern anställdes för att utföra enklare arbeten och hjälpa de äldre.

Pojkarna kallades ”procentare” innan de växt in i kläderna och fått full lön. Det fick man som regel efter tre år i erfarenhetstrappan. Därefter fanns givetvis möjlighet att byta arbetsuppgifter men få hade möjlighet att göra karriär på holmen.

Eskil Eriksson från Rian var i 17-årsåldern då han började som procentare.

– Dessförinnan var jag på mejeriet som 15-åring. Hade en trehjulig paketcykel som jag körde ut mjölk med varje morgon, tjugo liter till Strandgatan och ut till folkhögskolan.

På Vassholmen kom Eskil att jobba i nästan 40 år.

– Så småningom blev jag förman på sorteringen men det hade jag aldrig räknat med att bli. Vi var två förmän, en i buntverket och en i sorteringen.

Eskil Eriksson var duktig skidlöpare och som sådan fick han representera Vassholmen i den årliga tävlingen mellan inspektorsdistrikten. Vandringspriset vann han 1961 efter att även ha segrat 1957 och -58.

– Det är ett trevligt minne. Jag vann även tre lagpris, vi var tre man i laget och jobbet var bra träning. Själv var jag bonde också så inte var det åttatimmarsdag precis.

Eskil var 55 år då skiljestället gick i graven och då fick han pension:

– Det var det bästa som kunde ske för mig. Jag var ju fullt arbetsför och jobba därefter i skogen, framför allt med vindfällning.

Eskil är barnfödd på Nygården där pappa Arvid och

”Den har sitt värde”, säger Eskil som var kung av Vassholmsloppet.

Sista sommaren på Vassholmen då skiftet var slut.

mamma Anna hade jordbruk. Det tog han över redan på 50-talet och det innebar full sysselsättning alla veckans dagar, både för Eskil och makan Dagny från Bondersbyn.

Dagnys pappa Johan Forslund var flottningsförman i Trångån. Som förman var man åretruntanställd och Eskil jobbade ofta med underhållsarbeten uppåt älven, tillsammans med inspektoren Sture Adermalm.

Under skogsstrejken 1975 då flottningen var ett viktigt påtryckningsmedel mot arbetsgivaren beordrades förmännen att bland annat lägga ut bommar i Trångån.

– Det var känsligt. Man höll ju med jobbarna men var motpart samtidigt, det var inte roligt, minns Eskil Eriksson.

Förmännen hamnade i en knivig situation då man beordrades att lägga ut bommar i Trångån.

Då flottningen och skiljestället lagts ned hölls stor auktion vid Vassholmsvägen, med klubban flottningsinspektor Sture Adermalm.

Kulturholmen nummer ett

Få platser i älvdalen har haft så stor betydelse för kulturlivet som Vassholmen och bättre kan det bli.

Sommaren 1995 hade Brötteatern sina första föreställningar på holmen och det blev succé direkt.

– Vi har aldrig haft så mycket folk som då, säger teaterpappan Kjell Morin med ett stort leende.

Då hette inte ensemblen Bröt, däremot hette föreställningen Flottarspelet Bröt.

Det började hösten innan med att föreningen Vassholmens vänner tog kontakt med Kjell Morin:

– Dom fråga om jag ville göra ett spel om flottningen, om Vassholmens historia. För mig kändes det helt rätt att göra en grej som var förankrad i bygden så jag tacka ja.

Faktaunderlaget fick Kjell framför allt av Bertil Vikström i Vassholmens vänner och många andra ställde upp.

Varken förr eller senare har Kjell Morin varit med om dess like.

– Det var faktiskt ganska enkelt att bygga upp en föreställning. Folk kom hela tiden och berätta, alla har ju en koppling till flottningen och älven.

Även Kjell har sådana naturliga band: pappan var flottare i Sangisälven och sågverksarbetare i Båtskärsnäs och Karlsborg. Dessutom bor Kjell i ett gammalt hus vid Sangisälven och förre ägaren hade varit flottningsförman.

Och som sagt, flottarspelet Bröt gick hem hos folk. Ett 50-tal amatörer var med inklusive dansare i folkdanslaget Svingen.

– Närmare 3000 personer kom och såg de åtta föreställningarna. Det blev jättesuccé, vi som var med blev överrumplade. Men i grunden är det självklart att det måste bli lyckat, människor törstar efter sånt här.

Sommaren därpå kom en uppföljare med elva föreställningar och då medverkade 85 personer, på ett eller annat sätt. Så småningom utvecklades det hela till Teaterföreningen Bröt som i dag har bred verksamhet och solid förankring i bygden.

Då jag träffar Kjell Morin i maj 2007 är han fullt sysselsatt med årets uppsättning för Vasshol-

Det är lätt att bli nostalgisk på Vassholmen, som är lite åt Bullerbyhållet...

...men Småland har ju inte Bröt och Kalixälven, förstås.

Flottarspelet Bröt tog kalixborna med storm.

men. Det pågår repetitioner i Kalix Folkets hus och i biblioteket har man en utställning om Bröts verksamhet genom åren.

Folkets hus-föreståndaren Lennart Nyman är på plats som vanligt och det blir tal om Vassholmen.

– Flottningen var en stor grej här i bygden. Min pappa Karl Nyman jobba i flottläggningen vid gamla Nyborgssågen. Själv jobba jag inte i flottningen men jag var ordförande i Vassholmens vänner första åren på 1980-talet.

Sedan tipsar han mig om en flottargubbe som Frans Lidström från Hästholmen snidade vid den tiden. Kalix hembygdsförening har haft hand om gubben men numera vilar han ut i ett förråd i Folkets hus-källaren. Dit ner traskar vi nu, Lennarth Nyman, Kjell Morin och jag.

Alla tycker vi det känns lite trist att inte flottaren får se dagsljuset, för det är han verkligen värd så här på ålderns höst. Lennarth är känd för att ständigt vara på bettet och nu löser han flottargubbsproblematiken på stående fot:

– Det är klart att gubben ska vara på holmen där han var första sommaren. Han passar bra i flottarcaféet och där ska vi ha han redan i sommar.

Nog är det på tiden att flottaren blir befriad ur sitt fängelse.

Konstnärernas intåg

Flera år före flottargubben och Brötteatern gjorde bildkonstnärerna sitt intåg på Vassholmen. Den som bäddade för detta var Vivan Karlsson, själv stridbar konstnär.

Framför allt såg hon till att det blev broförbindelse mellan fastlandet och Vassholmen. Visserligen en pontonbro som måste monteras upp på sommaren och tas ned på hösten, men bron fyllde sin funktion och blev mycket uppskattad.

– Det börja med att vår kulturchef Helena Andersson erbjöd mig ett ateljerum på vackra Vassholmen. Det var på vårvintern så vi åkte skidor hit ut och titta.

– Tänkte att det här var väl ett fantastiskt ställe och Länkarna tyckte detsamma, så dom var här och fräscha upp varenda hus.

Vivan Karlsson förklarade för kulturchefen att hon hade varken båt eller skoter.

Numera kan Vivan Karlsson ta färjan till konstnärsholmen...

Vivan Karlssons akvarell med Vassholmen, bron och båten Olivia.

...men helst hade hon sett en fin bro, förstås. Som 1989 då Vassholmen levde upp som i fornstora dar.

– Jag sa att om jag ska kunna nyttja ett ateljerum måste vi ha bro, skaffa en bro. Då log hela kommunen soligt och glatt och sa: visst får du skaffa en bro om du kan.

– Men jag tänkte att nog vet jag hur man gör. Så jag for hem, satte mig på trappstolen och ringde. Efter en halvtimme var jag tillbaka på kommunen och sa: nu är det klart med bron, den kommer.

Vart ringde du?

– Ja, skrattar Vivan...jag ringde faktiskt till översten Bertil Alm på Ing 3. Han såg ett fantastiskt tillfälle att få komma till sin födelseort, till Kalix och lägga ut en bro till Vassholmen. Han sa att där har jag och alla andra grabbar arbetat.

Det var 1989 och snart kom militären laddad med grävmaskiner och alla möjliga apparater. Hela artilleriet som behövdes för att göra landfästen så man kunde ankra fast den förnämliga flytbro man hade med sig.

Vivan berättar livfullt hur sektion för sektion växte fram på fastlandet, för att sedan dras ut av kraftiga motorbåtar och kopplas ihop.

– Och plötsligt var man över på andra sidan. Knöt ihop det hela. I juni 1989 var bron klar och det blev en väldig skjuts för Vassholmen. Det kom busslaster med folk ända från Kiruna och Umeå. Ja, herregud, mer än en gång fick jag lämna kökspallen och åka hit till landfästet. Dom gick omkring

och var alldeles lyckliga. Om järnspisarna sa man: oj, oj, oj, här har vi stekt fläsk, kokat potatis, torkat kläder, sjöstövlar och västar.

Det kom 20 000 besökare den sommaren och en av arbetarbarackerna blev konstnärshus.

– Här var Ulla Pettersson, Birgitta Engström, Helen Nordberg, Ann-Mari Morin, Britt-Louise Svedjehed och jag. Sedermera blev det logi i Wapens hus, man bodde i toppstugan och hade utställningar.

Allan Karlsson och Artur Ek var med då Vassholmens flottningsmuseum invigdes 1998. Karin Gunnarsson var utställningprojektör för Norrbottens museum.

Vassholmen blev snabbt en bro mellan konstnärer i Barentsregionen. Men bro över vattnet ordnade militären bara första året och då fick Vivan åter stångas med kommunledningen.

– Kulturchefen var positiv men dom andra var större. Som tur var blev trycket från befolkningen så stort att man blev tvungen hyra bro av Bosse Sandlund, Norrkust Marina. Men den var för klent dimensionerad och så småningom las det ner. Men skriet från allmänheten tystnade icke och då var man tvungen att skaffa färja.

Redan före bron hade Länkarna målat husen jättefina och sedan heltimrades logen; det finns inte en skarv på stockarna. Klart är att det utförts mycket ideellt arbete på Vassholmen senaste 20 åren.

Arbetsglädjen riktigt sprudlar i Vivans akvareller från holmen. På en av dem ser vi Albert Pettersson med båten Olivia. Albert var smed och båtreparatör på holmen, reparerade allt som behövdes.

– Han var liksom vaktmästare och skötte det mesta. Då holmen las ned köpte Albert en av båtarna, rustade upp den och målade den blå-vit. Det är en rejäl båt som det inte går hål i av en sten, säger Vivan med beundran i rösten.

Vivan berättar att det var Albert och maken Allan som såg till att det åter kom färskvatten till holmen.

– Handfasta karlar fixar det mesta. Albert sa: skjutsa mig till Vicke, han är inte den som backar.

Vilket fantastiskt ställe, tycker Vivan.

Sixten Wiklund hade varit inspektor på holmen och bodde kvar på fastlandssidan. I villan fanns tidigare ett aggregat som pumpade färskvatten till Vassholmen men det hade tagits bort i samband med att Wiklund byggde gillestuga. Nu var han direkt med på noterna, berättar Vivan:

– Jamen det är klart, sa Vicke, att ni måste ha vatten på holmen. Ta med er några karlar så slår vi hål på grunden och installerar aggregatet.

Sagt och gjort: man grävde snabbt upp runt villan, slog hål på grunden och monterade aggregatet.

– Albert fick ut slang från

Här frodades kreativitet och skaparvilja...

...därför känns det som en motsättning att så mycket får förfalla, här toppstugan där konstnärerna bodde.

kommunförrådet och jobbade sedan en vecka med att få ut den i älven, med sänken och allt. Slangen ligger nu på botten av Kalix älv och förser holmen med vatten. Och det grå röret där på väggen var Alberts ide, för att få vatten att skölja sidensjalar till exempel.

Vivan är född i Vännäsberget och växte upp i Kärrbäck där familjen köpte ett litet jordbruk. Både i Överkalix och Tornedalen var flottningen viktiga inslag i vardagen.

– Pappa var i flottningen, alla bygubbar var där sommartid. Dom flotta i alla vattendrag, även Keräsjoki. I Kärrbäck gick jag mina sju skolår och där lärde jag mig fullständig finska. Inte meänkieli utan riktig finska. Sedan flytta jag till Kalix och på Furuvallen träffa jag Allan, då hetta det till ordentligt.

Jajamen, och Allan är naturligtvis med då vi besöker Vassholmen. För de flesta i hans årgång är detta hemmaplan, mammas gata:

– Dom flesta grabbarna jobba här sommartid och själv börja jag som däckare. Hjalmar Larsson var skeppare på flottningsföreningens båt. Vi knöt fast båten här vid bryggorna då vi la till. Så hämta vi mjölkflaskor i Kalix.

– Från början åt vi där nere i slöjdbaracken, snickeriverkstan. När vi hade ätit la vi oss raklång på golvet med nånting under huvudet.

Allan var Hoppiland-Kalle och ibland fick han styra båten.

Sköna sommarkvällar är som skapta för dans och fest på mysiga Vassholmen...

Varför inte kombinera solbadet med ett dopp i Nationalälven...

...och ibland kommer dragspelsklubben på besök.

Här finns mycket att uppleva för alla åldrar.

För vi hade långa raster. Vi körde ju dubbelskift så vi hade två entimmesraster varje skift.

Det var bara Hjalmar och Allan på båten. De bogserade buntar i släp som var cirka hundra meter långa. Det kunde vara tre rader som var hopkopplade med varann.

– Båten var inte så stark och det gick sakta, vi kröp fram. Det tog en timme från buntverket till nedanför bron trots att det inte var just mer än en kilometer. Hjalmar ville koppla av så han satte sig och mådde gott medan jag fick styra.

– Cirka 300 meter nedanför Kalixbron, i Grytnäs hitanför Filipsborg, la vi fast släpen. Där tog strömmen dom så dom låg nedströms innan stora båtar kom och hämta.

Sommarjobbet gav minnen för livet och fortfarande betyder Vassholmen mycket för Allan Karlsson:

– Holmen är bra, det är trevligt för folk att komma hit. Men

Holmen ligger inom synhåll från E 4 och Kalix centrum...

...ett ypperligt läge för ett första rangens besöksmål.

det är viktigt att man håller efter så det inte ser ut som nu, med bland annat trasiga tak. Och smedjan har dom förstört, dom förstörde det gamla.

Medan vi pratar över en kopp kaffe leker solstrålarna kurragömma bland molntussar och gröna blad. Vivan ömsom myser och ryser då hon tittar sig omkring:

– Man satt här under björkarna och fika; gamla, barn från förskolor, solflickorna med sina pensionärer. Men det är fortfarande inte anpasssat för rullstol, det borde givetvis göras.

Även Allan har svårt att förstå varför inte kommunen tycks ha insett värdet av pärlan i älven.

– Jag tycker dom skulle ha satsat mer på Vassholmen och inte på Fattenborg. Dit far ju inget folk.

– Jag fattar ingenting, tillägger Vivan. Hur man kan satsa många miljoner på ett döprojekt där ute skogen. Det är här det borde rustas upp så en entreprenör kan leva på det.

Till Fattenborg finns vägförbindelse men hur ska man lösa överfarten till Vassholmen, kan man fråga sig.

– Vi bygger ju broar i Bangla Desh och överallt ute i världen. Jag förstår inte varför det skulle vara så svårt att bygga en bro här. Islossning och vårflod finns det ju på andra ställen där man har bro. Det är inte helt fel med en färja för att slippa skadegörelse men en bro är bästa sättet, absolut.

Vivan och Allan är på väg att flytta söderut, till barnen i Stockholmstrakten.

– Men så länge vi kommer upp till Kalix ska vi besöka Vassholmen, flera gånger varje sommar.

Vivan tror fullt och fast på möjligheterna att utveckla Vassholmen till en kulturö av rang. Men då krävs en helt annan attityd och prioritering:

–Kulturen kan vara lönsam men de styrande i kommunen tycks inte ha någon känsla för det. Hade jag varit 40 år hade jag inte varit god att tas med.

”Vi får se hur det blir nästa år”, säger färjkarlen Jon Bjarnason. Då bilden togs var han Plus-jobbare, ett skrå som är på väg att försvinna.

Främsta hoppet står till Vassholmens kulturförening.

Vi ses nästa sommar!

LULE ÄLV

Flottningen på Luleälven tog fart i slutet av 1800-talet då många flottleder strömrensades och byggdes ut. Lule älvs flottningsförening bildades 1886 och hade som mest ett 30-tal intressenter. Det var på 1930- och 40-talen då cirka tusen personer jobbade med flottningen, på ett flottledsnät som var cirka 125 mil långt.

På 1950-talet påbörjades stora kraftverksbyggen i huvudälven (Stora Lule älv). Flottningen ansågs hindra ett ”rationellt utnyttjande av vattnet” och då Messaure togs i drift avvecklades flottningen ovanför detta kraftverk.

Då flera stora kraftverk skulle byggas i Lilla Lule älv kom Vattenfall och skogsbolagen överens om att avveckla flottningen även här. År 1966 flottades Lilla Lule älv för sista gången, därefter kördes virket med lastbil till stora avlägg vid huvudälven.

Därmed var flottleden kraftigt stympad och sedan var det bara en tidsfråga innan nedläggningen var ett faktum i hela älven. Dödsstöten kom med kraftstationerna i Boden och Vittjärv och 1977 blev sista flottaråret i Lule älv.

Men minnet lever och nu ska vi besöka människor som var med när det begav sig. Först ut är några färgstarka profiler som gjort avtryck i den svenska flottningens historia.

Tjåmotisjaure 1957. Nio år senare flottades sista stocken på Lilla Lule älv och sedan var resten bara en tidsfråga.

Flottaren och Frimärket

Det dröjde 33 år innan jag träffade flottaren med stort F.

Han höll till på Luleälven och är förmodligen den mest exponerade i Sverige, näst Gösta ”Snoddas” Nordgren förstås.

Det var 1973 som postverket gav ut frimärket Flottare i Norrland. Världsberömde gravören Czeslaw Slania hade graverat märket som gavs ut i valörerna 75 öre och 1:40. Upplagan var drygt 25 miljoner exemplar!

Vid den tidpunkten jobbade jag på posten i Kalix och på älven flottades det fortfarande.

Härom året visades filmen *Enda bilden av pappa* i tv. Den var producerad av Kine Boman och handlade om en kvinna från Västkusten som sökte efter sin far. Hon hade inget fotografi men däremot ett frimärke; frimärket med flottaren som hette Filip Mickelsson-Hatta.

Till saken hör att jag i boken *Dit vägarna bär* skrivit om samen Jöns Paulus Mickelsson-Hatta, eller Hatta-Paulus som han kallades. Precis som jag gjort besökte filmteamet hans kåta i Skaitas.

Hatta-Paulus som dog 1960 hade tio barn och ett av dem var Filip Mickelsson-Hatta. Denne bodde i Rödingsträsk väster om Harads och där lyckades dottern hitta honom till sist.

”Jag är ett skilsmässobarn och vet att det inte är så hälsosamt. Att hålla på och rycka och dras åt två eller flera håll. Då är det bättre att låta dom gå”, säger Filip i Kine Bomans film.

Frimärket gavs ut till Landsorganisationens 75-årsjubileum.

Filip Mickelssson-Hatta fick personifiera arbetaren; kraftig och energisk.

Om flottarlivet berättar Filip att han jobbade i Sunderbyn och körde bogserbåt vid kusten, plockade rätt på flottimmer som drivit ur flottarna.

”Andra hade stövlar och gymnastikskor. Men jag hade balansen, och träskor som flöt då man tappa dom i vattnet.”

Något frimärke hade han inte sparat. Det gavs ut till LOs 75-årsjubileum och i filmen säger Filip ironiskt att ”jag skulle personifiera arbetaren, kraftig och energisk”:

”LO-blaskorna skrev att jag var väldigt flott, att jag var så duktig så det var alldeles förskräckligt. Nog kan det väl hända att jag var duktig men inte så förbannat duktig.”

Nu var mitt intresse definitivt väckt: Filip Mickelsson-Hatta måste vara med i min bok, om han nu ställer upp förstås.

Trots ett flertal försök lyckas jag inte nå honom per telefon. Då ringer jag några personer i Haradstrakten och får veta att han troligen inte bor kvar i Rödingsträsk.

Till sist leder spåret till den lilla byn Havsträsk norr om Svartlå och dit beger jag mig en skön augustidag 2006. Tanken är att även besöka andra platser och flottare längs Luleälven och Råneälven.

Med på resan är Börje Eriksson, spelmannen som guidade mig till Hatta-Paulus kåta några år tidigare.

Det har sagts mig att Filip Mickelsson-Hatta bor i ett litet hus som saknar el och vatten. Huset ligger vid stora vägen mellan Luleå och Jokkmokk så dit borde det vara lätt att hitta.

Men ingen öppnar då jag knackar på dörren och nu kommer tvivlet smygande. Mycket talar för att 15-mila resan hit var en chansning som inte går hem. Men skam den som ger sig: vi kan ju fråga grannarna om de vet var Filip är, och när

han kommer hem.

Det visar sig att ingen sett honom på fler dar. Grannarna är oroliga vid det här laget och ber mig göra ett försök till; Filip kan ju faktiskt ha blivit sjuk och behöva hjälp.

Efter att ha gått en runda runt huset bultar jag på dörren och ropar Filips namn. Då inget händer går vi mot bilen för att åka vidare men plötsligt ser vi hans ansikte i fönstret. Äntligen!

Filip Mickelsson-Hatta gläntar på dörren så vi kan presentera oss. Säger sedan att han gärna skulle bjuda in oss på kaffe men har lite ostädat för tillfället. Vi förklarar att det gör ingenting, det går lika bra att stå ute och prata en stund i vackervädret.

Börje Eriksson har förmågan att öppna alla dörrar och själv njuter han alltid lika mycket av Flottarkärlek.

Jag börjar med att berätta om anledningen till vårt besök: om flottarboken, sambandet med frimärket och att jag gärna vill ha med en aktuell bild av Filip i boken.

– Visst, det går bra.

Sedan berättar Filip om olika jobb han haft. En del var bra, andra mindre bra och många rent av dåliga:

– Jobbet i skogen var slitigt, skitgöra. Det var nästan omänskligt på den tiden, med svans och yxa.

Nu tycker Börje det är dags att ta fram dragspelet som han alltid har med sig i baksätet. Tillsammans njuter vi av *Drömmen om Elin* och *Flottarkärlek* innan Filip fortsätter sin berättelse.

– Jag trivdes med flottningen, det var ett fritt och trevligt arbete. Jag flottade i cirka fem år, även i kustbandet där vi tog reda på stockar som farit på land. Men det var mycket kloak-

Vid jultid brann huset ned till grunden och då flyttade Filip till Boden.

”Flottningen är det bästa arbete jag haft.”

vatten, sånt som stan släppte ut utan rening.

Filip var vägbyggare också, byggde till exempel vägen till Tjåmotis.

Så småningom flyttade han söderut:

– Där jobba jag åt Skånska Cement och även åt SAS. Rengjorde och putsade flygplansvingarna men det var ett dåligt jobb. Flottningen är det bästa arbete jag haft.

Filip Mickelsson-Hatta var 84 år då vi besökte honom i Havsträsk. Knappt fyra månader senare, dagarna före jul 2006, brann huset ned till grunden.

En förbipasserande hjälpte Filip ut ur huset och han fick endast lättare brännskador.

Efter branden flyttade han till Boden och där bodde han kvar försommaren 2007 då denna bok gick i tryck.

Stjärnfotografens bild av flottare och älv

Det var Stig T Karlsson som tog bilden som sedan blev frimärke.

Han är en av pionjärerna inom svensk dokumentärfotografi. Luleälven tillhörde Stigs favoritmotiv och med flottarna tillbringade han några av sina roligaste sommarmånader.

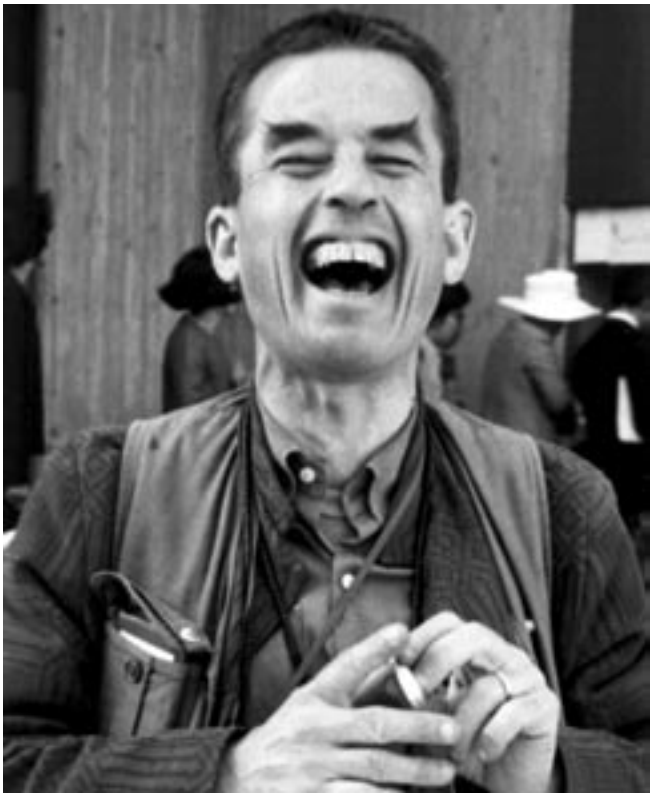

Stig T Karlsson var 27 år då han fick sitt elddop, bland flottarna på Lilla Lule älv.

Att han lyckats avbilda älvens och flottningens innersta väsen har han bevisat ett flertal gånger. Senast på nyårsaftonen 2006 då svt visade filmen *Älvens röst*.

Stig T Karlsson är född 1930 i Lund och har även bott på Österlen som han dokumenterat i bokform. Många härliga motiv har han även hämtat utomlands, i exempelvis Kina, Japan och på Sicilien. Den bok som jag personligen fastnat för heter *Rumpan har gått*. Den kom ut 1977 och är poesi i dess skönaste form, förmedlad genom Stig T Karlssons bilder i samklang med Stig Sjödins texter.

Sjödin hade själv varit flottare medan Karlsson skaffade sig nödvändiga kunskaper genom att följa flottarna i vått och torrt.

Hösten 2006 ringde jag Stig T Karlsson i Vaxholm.

Vi får genast god kontakt, uppenbarligen gillar han min norrländska dialekt.

Dessutom gläds han över min kommande bok, *Flottare med färg*, och lovar på stående fot att jag får använda de bilder jag önskar.

Det har gått 50 år sedan han följde med rumpan längs Lilla Lule älv och vidare nedåt kusten.

– Jag var med i tre månader. Från avläggen vid Tjåmotis ända ned till Luleå. Jag har dagböcker från det äventyret.

– Vi sov för det mesta i kojor, i renskötarkojor, men låg ute då det var vackert väder. Ibland blev det för mycket fylla då dom var i bebodda trakter. Men inte då dom flottade, det skulle inte ha gått.

Stig T Karlsson har enbart trevliga minnen och det är med beundran i rösten han beskriver yrkeskunnandet:

– Flottarna var mycket duktiga, oerhört. Särskilt dom som var brötflottare var kollosalt skickliga. Mickel var en sån.

”Mickel” var smeknamnet för Filip Mickelsson-Hatta och honom plåtade Stig massvis av gånger med sin Hasselbladskamera.

– Jag kände Filip mycket väl. Det var en härlig kille, omtyckt av alla. Han var tuff, en personlighet, och höll på sin integritet. Det var en mycket bra kille och senare var han till Canada, i flottningen tror jag.

Stig T Karlsson följde flottarna i olika omgångar genom åren, sista gången var 1974. Även i andra sammanhang besökte han området, i ett tiotal år för Friluftsfrämjandets räkning.

Exempelvis dokumenterade han vattenkraftsutbyggnaden, jämförde vattendragen före och efter utbyggnaden.

– Det är trist att se miljöer förstöras, jag led av miljöer som förvanskades. Men det var jättehärligt att vara där uppe, tillägger han.

Att Pärlälven har ett passande namn intygar han gärna:

– På den tiden var det en helt underbar älv. Den var vacker, spännande, omväxlande, olika på olika ställen. Jag var med om pärlfiske också. Jag hittade inga pärlor men det gjorde dom som var professionella.

Professionell är ett epitet som även passar perfekt på Stig T Karlsson. Favoritkameran är fortfarande en Hasselbladare och i det sällskapet skulle han gärna återvända.

– Jo, längtat tillbaka har jag gjort många gånger. Det var en märkvärdig tid med flottarna där uppe. Jag trivdes med dom och dom med mig. Vi gick för jäkligt bra ihop, jag hade verkligen jättekul med pojkarna.

Filip Mickelsson-Hatta 1957.

Sten Kvickström och Mickel laddar upp.

Bra, Mickel! Men raska på, träskorna har du i båten!

Visst var stubinen ganska kort!?

Där small det – bröten går!

Lagarbete i dess högsta och mest förädlade form.

Jäklar, och vi som glömde flytvästarna!

Olle Hedman på hal is.

Efter regn kommer solsken.

I brist på annat får hävstångsprincipen duga.

Bröderna Alfred och Arvid Holmqvist.

Josef Widmark, lagbas i gästande flottarlag från Piteå.

Hugo Nordquist – smeknamnet var Vilda Västern.

En tupplur kan aldrig skada.

Om natten, när myggen i-i-ar,
och när vädret är grått,
kan du säga dig att människor
kan bo människovärdigare.
Det ska till resning
och integritet,
för att inte förlora värdigheten
i så primitiva boningar.
Omvänt kan det sägas
att det hårdhänta arbetet
alltid har motsvarats av lika
hårdhänta snyltare,
som aldrig varit så långt ut
i oändligheten att de kan beskriva
en flottares nattläger
eller hans koja.

Stig Sjödin
Ur boken Rumpan har gått

Rumpan har gått – nu väntar hemmets sköna vrå.

Namnet Åke Åkerlund är bekant för många norrbottningar. Han jobbar på Nordnytt och skriver sportreferat i NSD, men framför allt är han en uppskattad tecknare.

Håll till godo; här berättar han ett kärt barndomsminne från Jokkmokk.

Då farfar blev staty

Det var midsommar 1954 och jag var nio år.

Jag kan inte påstå att jag minns det som i går men jag har en ganska bra bild av den stora dagen. Mycket folk hade samlats på Stora torget i centrala Jokkmokk när landshövding Folke Thunborg invigde Flottarstatyn.

I folkmun kallas den kort och kort för Felix.

Felix Åkerlund stod nämligen modell för statyn och han var min farfar.

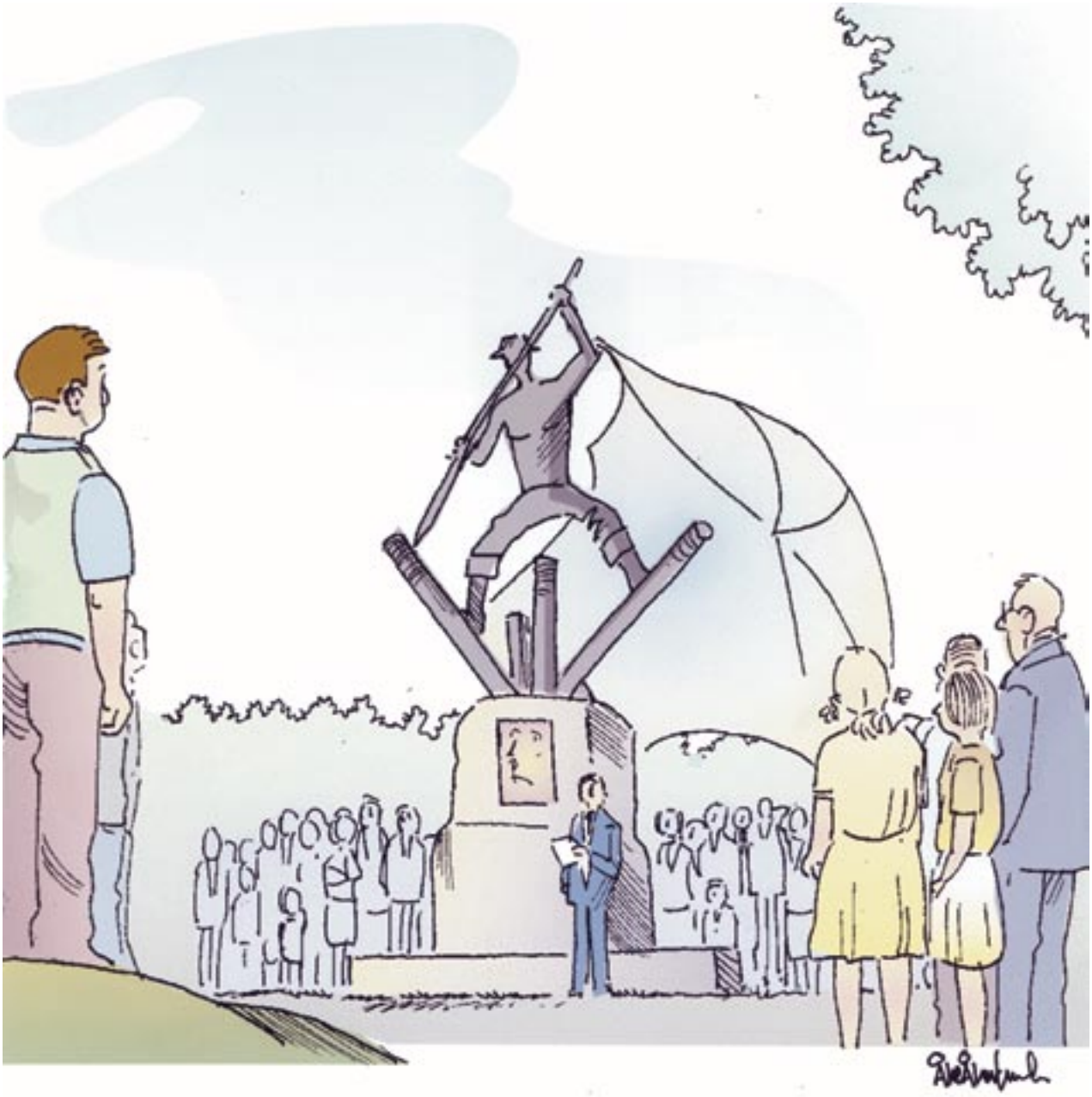

Idén om en staty som skulle symbolisera flottningen lär ha fötts redan 1937. Men kriget kom emellan. Nu var det emellertid dags.

Landshövdingen var där, min farfar var där och en stor publik fanns på plats den här högsommardagen. Det var pompa och ståt när täckelset föll och statyn invigdes till ära för en annan landshövding, Henrik Adolf Widmark som på 1800-talet bildade Jokkmokks Sockenallmänning.

Felix Åkerlund minns jag som lite egensinnig och småtjurig. Men han var en kraftkarl och duktig yrkesman som försörjde sig som skogsarbetare, slaktare och flottare och genom att tjära tak.

Felix lär ha fällt 88 älgar både på lovlig och olovlig tid.

Som flottare jobbade han från Luovos till Bogrundet nedanför Porsiforsen och han kunde berätta om många dramatiska händelser.

Det var när skulptören Runo Johansson-Letto såg farfar i färd med att tjära ett tak på ett uthus i samhället som Johansson-Letto hittade sin modell till Flottarstatyn.

Den kroppen är perfekt, ansåg Johansson-Letto. Honom vill jag ha som modell.

Jag har ett vagt minne av att Johansson-Letto besökte oss några gånger i vårt hem på Vaikjaurevägen i Jokkmokk. Han var en tid bosatt i Jokkmokk, men flyttade senare till Danderyd.

Det var där han fullbordade Flottarstatyn.

Farfar gjorde ett längre besök för att stå modell i Johansson-Lettos ateljé i Danderyd. Statyn är gjuten i brons och kom att kosta kommunen 50 000 kronor.

Felix är alltid redo, här på Jokkmokks marknad 2007.

Dagen innan Felix skulle åka till Danderyd fick min bror och jag dela på en femkronorssedel för att vi skulle hjälpa farmor med ved och vatten.

Det var första gången jag fick hålla i en sedel och jag minns att det var en stor känsla.

Av invigningstalet minns jag inget, men jag kommer ihåg att Felix kom fram och tog emot folkets applåder. Mikrofonen strejkade så hövdingen fick ta i ordentligt för att göra sin stämma hörd.

Efteråt sa min pappa Sigge förebrående till farfar:

– Du stod väl länge där framme...

– Måhända, men jag visste inte riktigt när jag skulle gå ner, urskuldade sig farfar.

Felix Åkerlund dog 1970. Han blev 88 år gammal. Flottarstatyn finns på många vykort och man kan med fog påstå att min farfar blivit världsberömd.

Numera när jag besöker Jokkmokk är det alltid med stolthet som jag kollar Felix där han står i ur och skur.

Jag tycker att det är ett mycket vackert monument.

Åke Åkerlund

Hövdingen får finna sig i en underordnad plats på statyn och får ibland en dusch av flottarsvett.

Före rännilarnas tid

Många forsar i Luleälvarna har reducerats till beskedliga rännilar, om ens det.

Före vattenkraftsutbyggnaden tvingades även den tuffaste flottare retirera ibland. Åtminstone när brötar skulle rivas i närheten av dånande, kokande vattenfall.

En sådan händelse var Seth-Ivan Eriksson med om nära Jokkmokk.

– Vi var tre stycken som rev en bröt vid Akkats. Det var ett farligt ställe inte så långt från fallet. Nedanför där dammen är nu, det var som fall där.

Flottningsinspektör Lindeberg bodde på Elfsborg med utsikt mot älven.

– Han stod i fönstret och såg vad som hände. Han sa fan också, men vi rev och det gick bra. Ibland gick vi till kojan för att få oss lite kaffe och mat. Och så gick vi tillbaks och rev en timme men plötsligt börja bröten bli farlig, den börja småvibrera.

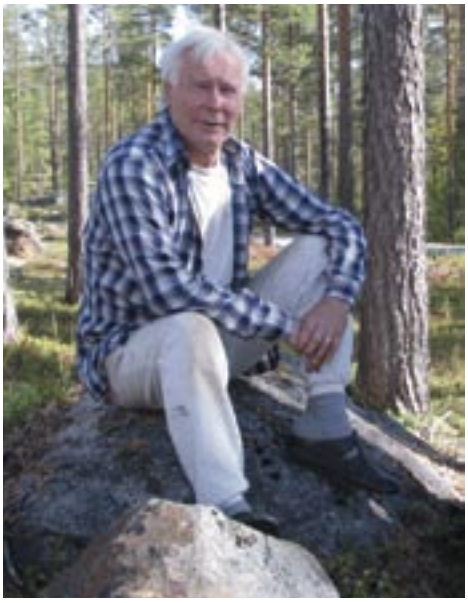

Seth-Ivan Eriksson hann uppleva flottningens storhetstid och fall.

Seth-Ivan och kompisarna hade ett snabbt rådslag där ute på bröten. Helst hade man sprängt men det gick inte för sig med inspektoren inom synhåll.

– Hade vi haft en liten laddning hade det säkert gått bra. Men vi fick ju inte spränga så det var bara att ta sig därifrån. Vi hade bara hunnit till land då det small till. Ja, inte hörde vi att det small men bröten sjönk bara ned, som med en suck.

Under tiden hade inspektor Lindeberg satt på kaffepannan och när det kokat var bröten borta.

– Satte ni en liten smäll i alla fall, undra han. Nä, sa vi, inte har vi satt nånting, den for själv.

Lindeberg såg tvivlande ut men huvudsaken att bröten var borta och flottarna oskadda. Så här förklarar Seth-Ivan förbudet att spränga vid Akkats:

– Det var ofta för fisket och att samhället var så nära. Folk tyckte inte om att vi sprängde. Men nog small det nedåt älven, det blev en smäll då och då.

Det var en konst att spränga utan att skada virket alltför mycket.

– Man fick ladda lite grann. Hade tio-tolv gubbar och gick ner så djupt som möjligt för att få bästa verkan. Man ladda med käpp, gick och kände efter för att få bästa stället. Fäste gubbarna först ett varv och ett till, det blev tre varv runt käppen.

Ibland bildades brötar som var omöjliga att lossa, utan att riskera livet.

Farliga händelser och tillbud inträffade nästan varje dag, det låg i flottningens natur. En gång då Seth-Ivans lag skulle börja dagskiftet vid Letsi vibrerade luften av dramatik.

Laget som skulle gå av hade misslyckats med att landstiga på normalt sätt på Letsibröten:

– Dom skulle landa framför bröten men hann inte rycka båten i lä så han slog tvärs. Båten stack under bröten men dom hann hoppa upp på bröten. Där satt dom utan båt och inte var det

lönt att skrika. Men det var nån som hade sett dom och meddela var dom var.

– Så när vi kom klockan sex fick vi höra att Hatta-Filip och två till... jag minns inte om det två finnar eller om dom var från Mäntyvaarahållet. I alla fall så satt dom på bröten och helikoptern skull hämta dom. Vi var ju tvungen att sitta där på älvstranden och titta. En helikopter såg man ju inte varenda dag, vi var ju nyfikna och ville se hur man tog upp dom.

Räddningsaktionen gick bra; trion hissades välbehållen upp med sele till helikoptern.

Brötlossning i strida forsar innebar stora riskmoment där erfarenhet, omdöme och skicklighet vägde tungt.

– Framför allt gällde det att kunna hantera båten då man tar fast i en bröt. Där måste du veta precis hur du gör. Därför hade vi alltid två som rodde. Det var ju starkt vatten och djupt.

– En del var mer våghalsiga än dom andra, så är det ju överallt. En ung människa är ju alltid lite våghalsig. Har även bättre balans och är lite kvickare också.

Det var egenskaper som inte minst Filip Mickelsson-Hatta hade stor nytta av.

– Filip var en duktig flottare. Han var både stark och kvick och sånt är alltid avgörande.

Normalt var man minst två vid bröten, varav en i den gemensamma båten. Här har man valt en annan modell.

Porsiforsen 1932.

Seth-Ivan Eriksson flottade Lilla Luleälven i 15 år, från Sågudden och nedåt.

– Vi var åtta man i Letsi som var öppen fors innan man byggde ut. Där flotta vi ibland från Jertasjön, öster om Jokkmokk. Släppte bäcken ner till Harrijaur och med motorbåt över sjön. Därifrån slussa vi genom dammen genom Harriluobbal till Lilla Lule älv i Melkerim.

Forsarna nedströms Jokkmokk var också hemmaplan för Seth-Ivans lag. Nästan varje år bodde man i koja i Lillselet för där brukade det bröta mot isbrytarna.

Seth-Ivan hade renar och bodde i Råne-Flakaberg, dit var det långt från flottningsälven.

– Vi for aldrig hem på helgerna. For vi hem så sluta vi. Men till kalvmärkningen for vi hem. Då tog vi rast och det var bara att komma tillbaks till flottningen.

Inspektor Lindeberg och förmännen litade fullkomligt på flottargänget.

– Vi var djäkligt duktiga, tror jag att dom tyckte. Det var bland annat Mattsons pojkarna från Pålkem. Manfred och Kalle och Magnus och Ernst var med i många år.

Att bo borta månadsvis borde ha inbjudit till festande men brännvin var faktiskt inte så vanligt i

Porsiforsen 1933. Reinhold Forsmans flottarlag ror ut en grimma med timmer i strömfåran.

Timmer slussas genom dammen i Bodträskfors.

kojorna, säger Seth-Ivan Eriksson:

– Nog hände det nån gång att vi hade fest men inte var det ofta. Man hade inte orkat med och så hade det kunna bli bråk och även olyckor.

– Nä, vi hade respekt för överordnade. Missskötte du dig var du inte välkommen tillbaka.

En av förmännen, en stor stark karl som det inte var lönt att provocera, satte stopp för användningen av emaljmuggar. Han kastade helt sonika bort muggarna och idag tycker Seth-Ivan att det var ett klokt beslut:

– Det är dom värsta härdarna att smitta, det är alltid sprickor i emaljen. Ta muggar av glas eller trä men inte emalj. Förmännen förstod sånt, dom hade ju varit i flottningen länge.

Seth-Ivan hann uppleva brytningstiden då flottningen fick stryka på foten för vattenkraften.

– Dom börja med kraftverket i Edefors, Laxede. Och så hann jag vara med om att slussa genom Porsi då det var utbyggt. Vi fick slussa på sidan om, i kanalen. Jag flotta där även innan det var utbyggt.

Längre fram i boken berättar Seth-Ivan Eriksson om sina flottarår på Råneälven. Det känns dock på sin plats att redan här fråga vad som var så speciellt med flottningen, varför han och många andra gillade flottarlivet:

– Jo, för det första var det inga mygg, man var ju vid älven. Och så var det sammanhållningen, man var ju ett gäng.

Färgstarka personer, original, fanns det gott om och det var givetvis en positiv faktor för trivseln.

– Ola Henry Åkerlund från Jokkmokk var ett original. Även brodern var trevlig och han bodde jag med i en stuga. Det hände att vi kunde få oss en pilsner så där ibland, men det var inte desto mer.

Edefors i början av 1900-talet. I mitten Knut Thoreson, bildhuggare hos möbelhandlare Reinhold Näsvall.

Vattenkraftsutbyggnaden förändrade naturen på ett genomgripande sätt. Ett annat storstilat projekt i Edefors genomfördes aldrig.

De värsta flottningsolyckorna

Vid Ängesholmen norr om Boden inträffade den svåraste flottningsolyckan i Luleälvens historia.

Tre unga Överkalixbor drunknade; en chock för arbetskamraterna och en tragedi för de anhöriga.

En av de omkomna, Helmer Isaksson, bodde i Vilkos norr om Rödupp. Där gjorde jag hösten 2006 ett besök hos Helmers broder Bertil Fogelid.

Han berättar att mamman hette Kajsa Sofia Forsberg som ogift och var från Limingojärvi, pappan hette Isak Isaksson. Senare bytte Bertil efternamn till Fogelid.

– Vi var tolv barn och jag var yngst. Själv var jag bara fem dygn i flottningen, i Pilkån. Pappa jobba i skogen men flotta också i många år. For på vårarna till Narkån och flotta även i Mestoslinkka. Pappa berätta att där var en stor bröt cirka 1920, den innehöll visst två miljoner bitar.

Bertils broder Helmer jobbade också i flottningen, framför allt på Luleälven. Det som hände för 65 år sedan blev en mardröm för alla närstående, inte minst för lillebror:

– Jag var 15 år och Helmer 28. Han var som en riktig kompis och brukade snickra saker åt mig, bland annat en kälke.

Chockbeskedet kom på kvällen den 8 september 1941.

– Vi fick telefonbud strax efter klockan 18, dom berätta för pappa. Han kom in från kammaren och sa att det hänt en olycka i Luleälven, och att Helmer har drunknat.

– Men vi sa inget åt mamma på kvällen, vi ville inte oroa henne. På morgonen klockan åtta hörde vi nyheterna på radion, krigsnyheterna, och då sa dom att olyckan hänt. Mamma blev ledsen och grät.

Namnen på de förolyckade lästes upp i radion: Helmer Isaksson, 28 år från Vilkos, Åke Nordmark, 18 år från Lillsund nära Lansjärv, samt Harry Lilja, 30 år från Gyljen.

Bertil Fogelid minns exakt vad radiouppläsaren sa:

”Olyckan inträffade i går kväll i närheten av Vittjärv, nio kilometer norr om Boden. Tre flottningsarbetare var sysselsatta med att dra ut en stålvajer över älven och då kantrade båten. Sökandet efter de förolyckade fortsätter.”

Samma dag skrev NSD om olyckan under rubriken ”Roddbåt kantrade 100 meter från land”.

Bertil Fogelid med porträttet av Kajsa Sofia och Isak Isaksson. Föräldrarna kom aldrig över flottningsolyckan där sonen Helmer och två andra överkalixbor drunknade.

Tidningen skrev att Isaksson och Lilja efterlämnade föräldrar och syskon, Nordmark en mor och en syster, och att ”samtliga voro ogifta”.

Så här skrev NSD att olyckan gått till:

Olyckan inträffade utanför Ängesholmen, där man under eftermiddagen varit sysselsatt med att dra en timmerbom i ett s.k. bakvatten. Man hade därvid använt sig av en stållina som dragits rakt över älven, men som under arbetet med bommen gått av.

Sedan timmerbommen utdragits hade de tre omkomna arbetarna fått till uppgift att dra in den använda stållinan. Arbetarna befunno sig på södra sidan av älven i en större roddbåt på vilken en mindre handvinsch var monterad. Då de började fira in linan drogs båten ut i älven.

Arbetare som befunno sig på norra sidan av älven sökte genom rop varna männen i båten att fortsätta ut i älven, utan i stället hålla sig kvar vid land, då de befarade att linan som var fastgjord vid båten skulle kunna dra denna runt.

Arbetarna synes emellertid inte ha uppfattat varningen utan fortsatte ut i älven. Allt synes också gå bra, men då de kommo ungefär mitt på älven drogos båten runt och samtliga komma i vattnet.

Då det var ganska kraftig ström där olyckan inträffade drogos arbetarna med utför älven och ett par hundra meter nedanför olycksplatsen börjar de starka forsarna. Tolv man som jämte arbetsledaren, flottningsförman Arvid Olsson från Svartbjörnsbyn befann sig på norra stranden, begav sig i flera båtar ut till olycksplatsen, men man kunde inte påträffa de förolyckade.

Draggningsarbetet påbörjades omedelbart och fortsatte till mörkrets inbrott men utan resultat. Draggningarna kommer att fortsätta under tisdagen.

De omkomna hade under en vecka varit anställda vid Lule älvs flottningsförenings arbeten. Flottningsförman Olsson förklarar att det inträffade måste betecknas som ren olyckshändelse.

Bertil Fogelids äldre bröder Oskar och Edvin besökte olycksplatsen vid Vittjärv medan sökandet pågick.

Det dröjde tio månader efter olyckan innan Helmer Isakssons kropp hittades, i Avans fiskepata. Kvarlevorna efter Harry Lilja och Åke Nordmark hittades några veckor senare.

Helmer Isaksson begravdes i Gammelstad.

Inget blev sig riktigt likt i Vilkos efter olyckan, berättar Bertil Fogelid:

– Det var en sorg, stor sorg. Mamma visa mer. Hon grät mycket om det där, långt efteråt.

Bengt Nordmark i Hedensbyn, Överkalix, kan inte heller glömma den tragiska olyckan. Året efter var han med då kvarlevorna hittades efter en av de förolyckade.

Bengt Nordmark, kusinen Per Johansson från Kalixälv och förman Gustav Nilsson från Vittjärv var vid Ängesholmen för att lossa en bröt:

– Jag stod och lossa bröten då Nilsson plötsligt sa: vad är det där? En trasa, sa jag och kände efter med båtshaken. Men då var det en hand. Det var Lilja från Gyljen.

– Polisen kom och en kista. Vi hade två ryndor och säckväv. Man lossa lite i bröten och fick in kroppen i säcken. Alltihop var mycket otäckt, minns Bengt.

Olyckan vid Ängesholmen var den svåraste flottningsolyckan i Luleälvens historia, åtminstone vad som är känt i dag.

Det är också den svåraste i Norrbotten, tillsammans med Kamlungeolyckan tre år senare.

Den svåraste flottningsolyckan i Sverige inträffade 1936 i Västerbotten. Närmare bestämt den 12 maj i Ormsjö i Dorotea socken.

Redan vid middagstid samma dag kunde ortsbefolkningen i ett extrablad från Dagens Nyheter läsa om katastrofen, under rubriken **14 DRUNKNADE**.

I sina förnämliga böcker om flottningsepoken i Mellersta Norrland, *Flottning* och *Flottning förr och nu*, berättar Sven-Åke Henriksson från Sollefteå om hur olyckan gick till:

Gravstenen över de 14 omkomna vid Ormsjöolyckan 1936.

Ett lag flottningsarbetare hade under natten slutfört bäckflottningen i Ormbäcken. Som sed var sköt man salut med dynamit när arbetet var klart, för att byborna skulle veta att de var på väg hem. Några av flottarna hade egna roddbåtar som de delvis rodde, delvis drog över Ormsjöns is hem till byn.

Övriga tjugotre man i arbetslaget klämde in sig i en motorbåt som på grund av isen inte kunde köra den närmaste vägen. I samband med att motorbåten, med låg reling, väjde för några isflak tog den in vatten och sjönk kort därefter.

Alla flottarna hamnade i det iskalla vattnet. Det blev en förtvivlad kamp för livet och männen tyngdes ned av sina långstövlar, ryggsäckar och av varandra.

En av de överlevande berättade: ”Det var som en myrstack, ovanpå varann, ovanpå varann.”

En lyckades simmande ta sig till en holme i sjön, några kunde hålla sig i båtens för och några kunde flyta på träkontar och renskinn.

Flottarna med egna båtar var nästan hemma när de hörde nödropen. De vände med sina båtar men det tog en halvtimme innan de nådde de nödställda och katastrofen var ett faktum.

Fjorton unga män hade drunknat och en hel by och bygd lamslogs för en lång tid framåt...

Vid begravningen närvarade över 4 000 människor från när och fjärran.

De omkomna ligger i en gemensam grav vid Dorotea kyrka. Gravstenen har förutom namnen inskriptionen: ”Kamrater i livet – kamrater i döden”.

Utbyssare på en levande älv

Flottningen på Luleälven var viktig för sysselsättningen i älvdalen och även många ”utbyssare” kom hit.

På skiljestället i Sunderbyn jobbade ett 50-tal överkalixbor varje sommar och andra jobbade i älvflottningen.

En av dem var Bengt Nordmark från min hemby Hedensbyn.

– Jag var 16 år då jag var dit första gången, det var med pappa Ville. Egentligen var jag för ung men fick jobba som vanligt. Birgits pappa Johan från Tväredet var förresten flottningsförman.

Birgit är Bengts hustru och nu sitter vi i deras hemtrevliga kök i Hedensbyn. De är bara i 80-årsåldern men minns äldre tiders fasta flottning i Ängesån:

– Jag minns hur vi brukade gå ner till stranden och se flottarna komma. Ja, nog är det andra tider nu, säger Birgit.

En av dem som byggde timmerflottarna var Bengts pappa Ville Nordmark. Fredrikssons snickeri i Grelsbyn behövde specialtimmer till sågen.

– Pappa la till med flottarna vid skolstranden här i Heden. Djili-Änt körde spelbåten, man spela över flottarna i älvmynningen till Bulandet. Till sågen som låg där campingstugorna nu är. Pappa flotta även långa träd till tornet i Morjärvs kyrka.

– Ja, dom var duktiga. Vi är borta jämfört med dom, inte skulle vi ha klarat det. Nog har det hänt mycket på 80 år, säger Birgit med en suck.

Bengt och Birgit Nordmark i hemmets sköna vrå.

Efter att vi styrkt oss med kaffe och hembakat bröd känner sig Bengt mogen att återvända till Luleälven.

– Andra året var vi många överkalixbor i Bodentrakten: Smej-Alf, Vilgot Nordmark, Villbergs-Arvid , Veri-Per och Göte från Kalixälv, Bengt Helin och Ingemar Karlsson från Gyljen, Sune och Allan från Doktors. Senare var jag med Hellströms-Lennart och Kocken.

Veri-Per som betyder Varg-Per på Överkalixmål hette egentligen Per Johansson och var Bengts kusin.

”Kocken” var Bengts farbror Henrik Nordmark och han jobbade mest på sorteringen i Sunderbyn.

Henrik bodde förresten på övervåningen hos min kompis Kalle och där satt vi ofta och läste hans veckotidningar; Levande Livet, Lektyr och Folket i Bild.

Nu tar Birgit fram några gamla fotoalbum från deras ungdom. Bengt hade kamera och förevigade både flott-

När det var fint väder kändes allt så mycket lättare...

...och i flottningen fick man naturupplevelserna på köpet.

Arbetet på Luleälven utfördes ofta i ett leende odlingslandskap.

Bengt Nordmark och Gustav Nilsson fyller energiförrådet på Ängesholmen (den tredje personen okänd).

Gustav Nilsson och Per Johansson (Veri-Per).

Nedströms Trångforsbron bildades ofta stora brötar.

Per roar sig på vid Ängesholmen.

ningen och fritiden vid Luleälven. Tack vare Bengts levande berättelse och de härliga bilderna känns det som att jag är med på äventyret.

Veri-Per och Bengt var i samma flottarlag, med Gustav Nilsson från Vittjärv som förman.

– Mest var vi i Luleälven men vi börja i Gransjö, tre–fyra mil ovanför Boden. Vi brukade stanna och köpa matbröd på bageriet i Björkelund.

Holsvattnet var en stor sjö och där hade man spelbåt.

– Där var det idealiskt att sitta och spela och det gick fort då vi hade vinden med oss. Men det gick bara att flotta på nätterna, då det var så lugnt att det gick att flotta över träsken.

Buddbyträsket var ett stort magasin och i Björkelund hade militären bro där det smalnade av.

En pingsthelg fick flottarlaget oväntat besked om

För utbyssare var även tåget värt att beskåda. Här Per Johansson och (troligen) Ingemar Nordmark.

På fritiden kunde man unna sig allehanda nöjen...

...och pärerna smakade förträffligt.

Per och kossan fann varandra vid kojan i Hednoret.

”Vi brukade cykla till Pers moster i Måttsund. Där fick vi oss mat.”

att en viktig timmerbom hade gått sönder.

– En tant kom och ropa då vi låg och sov. Det blev mycket jobb och vi rodde med slinga för att få in virket.

En annan gång for Vilgot Nordmark till basen i Svartbjörsbyn.

– Då flög tändstiftet upp i luften, det var nog skruvat i för löst.

Man slussade timret genom flera broar, bland annat Kungsbron mitt i Boden.

– Där i Bodån var det dåligt drag. Det flöt långsamt till Luleälven så vi fick hjälpa till, vi gick efter åkanten och stötte ut timret.

Då man var klara med Bodån gick man över till Luleälven. I Hednoret fanns en barack där man bodde.

– Vi hade cyklar och lossa brötar här och där kring forsarna. Men då vi flotta Bodån låg vi ute.

Innan jag måste ta farväl av Bengt och Birgit för den här gången berättar Bengt att han även provade flotta Lilla Luleälven.

– En gång fick jag, Veri-Per och Kocken order att ta bussen till Vuollerim. Vi bodde i en lagård. Det var många överkalixbor, bland annat Tjerpell-pojkarna och dom var stora, så nog var vi andra som småpojkar.

Flottningen tillhörde vardagen i Boden och på senare år blev det folkfest...

...med nervkittlande övningar i forsen.

Flottning mitt i stan

Boden var unikt i Norrbotten eftersom här flottades mitt i stan. En av dem som minns den tiden med välbehag är Gösta Sundqvist.

På väg till Jokkmokks marknad i vintras råkade jag stöta ihop med Gösta i Boden. Det var på konditoriet Opalen där han och ett kompisgäng träffas varje fredag.

Allihop har de jobbat i posten vilket jag också gjorde innan jag blev journalist. Då jag berättar att

”Vi kallar oss fredagsgänget”, säger Gösta Sundqvist.

”En härlig bild med Bodån full i timmer.”

Det var här Gösta jumpade så det stod härliga till.

jag skriver en bok om flottningen tänder flera i gänget.

Allra mest Gösta Sundqvist som berättar att han till och jumpat på timret vid Brännaparken.

Jag lovar återkomma och några månader senare träffas Gösta och jag i stadshuset. Närmare bestämt hos arkivarien Gunilla Lundman som visar oss delar av kommunens fina fotosamling.

– Det är hemskt roligt att hålla på med bilder, att se hur det var förr. Det är en viktig del av kulturarvet, synd bara att det dokumenteras mindre i dag. Därför finns det tyvärr inte så många bilder från 80-talet och framåt.

Med stort tålamod visar Gunilla oss bild efter bild på dataskärmen, allt medan Gösta ger träffsäkra kommentarer. Bilder må vara hur fina och talande som helst men värdet stiger givetvis om man får veta bakgrunden och vad de föreställer.

– Här har jag jumpat och inte bara jag, säger Gösta och pekar ivrigt på timmermassorna som täcker Bodträsket mellan Kvarnängen och Brännastrand.

– Och den här bilden är tagen från Garnisionsgatans bro, med plåtslagar Nordbergs gård till vänster. Det är en härlig bild med Bodån full i timmer.

På en annan bild ser vi en vitklädd kvinna poserande på en timmerbröt, troligen i början av förra seklet.

– Det är Vendla Hvitman, hon var fotograf i Boden på den tiden. Men min favoritbild är den med en massa cyklar i förgrunden, säger Gunilla Lundman och snart har hon trollat fram bilden på dataskärmen.

På flera bilder ser vi Kungsbron och Bodån där Bengt Nordmarks lag från Överkalix flottade på 1940-talet.

– Flottarna gick där på brädskoningen och stötte ut, satte igång timret. Det var trögflytande och vi fick stora idar då dom inte flottade, under kriget åt vi id.

Fotografen hette Carl Rudolf Frigge, fortsätter Gösta Sundqvist som naturligtvis vet vad han talar om:

– Frigge var med i filateliföreningen. Han jobbade vid järnvägen och var skicklig fotograf. Var mycket intresserad av gamla hus och

Bodån vid Kungsbroparken.

Kungsbron.

Vendla Hvitman på timmerbröt vid Heden.

Denna bild tog Vendla då seklet var ungt och så kallad fast flottning fortfarande förekom på Luleälven. Lägg märke till styrårorna längst bak på flotten.

”Där var stadsbiblioteket i nedre plan, i Augusta Bokvists hus. Det var innan Medborgarhuset var byggt.”

Av kungsstenen på Kungsbron framgår att Bodens stad grundlades år 1918, av konung Gustaf V.

Bror och Arvid Larsson. Fotografen hette Agnes Bentzen och bodde i Harads.

Dessa flottare som Bentzen fångat så fint på bild har upptäckt tjusningen med korsord.

Boden överhuvudtaget. Han tog hundratals bilder, utförde en viktig kulturgärning.

Det har Gösta Sundqvist också gjort men han är inte den som framhåller sig själv i onödan. Beviset har jag dock hemma i Kalix och den finns även här i stadshuset, i Gunilla Lundmans bokhylla.

Boken gavs ut 1992 av Bodens filatelistförening och heter Post i Norr. På 600 fullspäckade sidor får läsaren vet allt om Norrbottens posthistoria, postanordningar och stämplar.

Författarna var förre regionchefen Åke Eliasson samt Hans Lindgren och Gösta Sundqvist:

– Vi höll på i tolv år med Post i Norr. Tolv år av intensiv forskning.

Gösta var sex år då hans familj flyttade till Boden. Det var år 1930, närmare bestämt den första januari, då hans pappa fått jobb vid järnvägen.

De bodde nära Brännastrand, i kvarteret där postkontoret Boden 1 så småningom byggdes. Gösta ler igenkännande åt en bild med Thurfjellska villan och posthuset strax intill.

– Och här kunde man jumpa. Vi starta från bryggan mellan Thurfjellska och Brännaparken, posten fanns inte då på 30-talet.

– Som tur var visste inte mamma och pappa vad jag syssla med. En gång plurra jag och då tordes jag inte gå hem. Vi gick i parken och torka kläderna. Då mamma såg att kläderna var skrynkliga sa jag att jag halkat från en stock.

Själv har jag alltid tyckt att Boden är en trevlig stad, trots lumpen och alla lasarettsbesöken. Men kanske var det mysigare förr, åtminstone verkar det så på bilderna.

– Här i Brännaparken var det verkligen mysigt, säger Gösta. Med olikfärgade lyktor som hängde som girlanger och massor av bersåer.

Sedan tittar vi på en färgbild med en ung kille på en bröt:

– Den bilden har Rune Åberg tagit. Jag träffar han i morgon på Odd Fellow.

Innan vi skiljs för den här gången vill jag veta lite mer om Opalengänget.

Gösta berättar att det började för 21 år sedan, 1986 då han gick i pension. Då hade han jobbat 40 år i posten, bland annat på regionkontoret som hyrde en hel våning i stadshuset.

– Första tiden fika vi i suckarnas gång i stadshuset. Sedan blev det Opalen.

Som mest har gänget bestått av ett femtontal pensionerade postisar. Fortfarande är de närmare tio som träffas varje fredag året om, utom på långfredag.

–Vi kallar oss fredagsgänget. Fredagar mellan nio och tio är heligt och ibland kommer återvändarna, det är känt i hela Sverige.

På Bodön i Sävast fanns första skiljestället i Luleälven. Denna unika bild togs år 1900.

Uppgrundningen genom virkesavfall och slamavlagringar gjorde att skiljestället flyttades år 1934...

...till Grundet i Sunderbyn. Här jobbade ibland mer än 200 personer, vanligast bland utbyssarna var piteborna och överkalixborna.

Det var inte konstigt att älven blev full av timmer efter islossningen.

För bara några årtionden sedan var Bodens centrum rena landsbygden.

Här ett vittnesbörd om att det flottats även i modern tid.

Detta är en bild man gärna vill minnas av flottningen i Luleälven.

PITE ÄLV

Piteå flottningsförening grundades 1884 men hann inte fira sitt 100-års jubileum.

I slutet av 1940-talet var älvens flottledsnät 1 343 kilometer långt. Tio år senare var nätet halverat och efter ytterligare tio år återstod bara en femtedel. Lastbilarna hade tagit över.

Då bäckflottningen försvann minskade arbetstillfällena kraftigt: från 20 000 dagsverken år 1960 till 10 000 fem år senare.

Även mängden flottat virke minskade men inte lika snabbt. Till att börja med kördes mycket virke till stora avlägg vid huvudälven, för vidare flottning till kusten.

Sedan började lastbilarna köra direkt till fabrikerna och 70-talet blev en enda lång transportsträcka; till 1982 då flottningen las ned på Piteälven.

Den moderne flottaren blev en allt vanligare syn på våra vägar och i dag kör han i skytteltrafik. I genomsnitt var tredje–fjärde minut (dygnet runt/året runt) lossas ett fullastat ekipage vid Norrbottenskusten.

Bommen som blev en fullträff

Det är med stora förväntningar vi sätter oss i bilen denna vackra lördagsmorgon i oktober.

Artur Ek har lovat guida mig längs Piteälven och jag har gjort en realistisk tidsplan: Bölebommen kl 10, Älvsbyn senast kl 14 och Bredsel någon timme senare.

Då hinner vi dessutom besöka flottningsmuseet i Storforsen medan det är fotoljust.

Att mina tidsplaner har en tendens att spricka har jag givetvis förträngt. Och framför allt har jag inte räknat med att piteborna är så förbaskat trevliga, och pratsamma!

Det blir jag snart varse hos Elisabeth och Valton Öhlund i deras vackra villa på Skäret. Här hade Piteå flottningsförening sitt skiljeställe; officiella namnet var Böle Bom men de flesta föredrar Bölebommen eller bara Bommen.

– Elisabeth och jag bodde i den lilla lägenheten. Det som sedan blev flottningsföreningens kontor, berättar Valton.

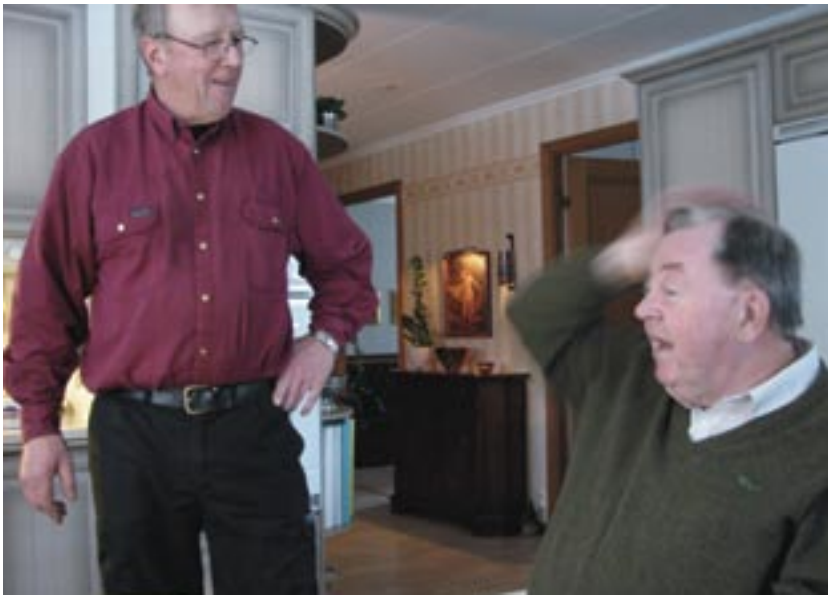

Valton och Curt gillar att hålla låda, särskilt då ämnet engagerar.

Medan Elisabeth serverar kaffet tar jag mig en titt på de andra runt bordet: bröderna Elov och Hilding Sjödin, Artur Ek och Curt Boström.

Kvartetten är i 75–80 årsåldern och veteraner från flottningsepoken. Vilket drömläge att få värdefulla uppgifter till flottarboken, tänker jag och tar fram anteckningsblocket.

Men några frågor hinner jag inte ställa för nu börjar herrarna prata minnen och berätta historier, mest på pitemål medan skrattsalvorna avlöser varandra.

– Minns ni Sundin i Åjböin, han som var skämtsam och samtidigt allvarlig. Att skämta me han gick int så bra, säger Curt Boström.

– Nä, att skämta me han gick int så bra, instämmer Elov Sjödin.

Simkunnigheten var inte något som flottare precis prioriterade; om olyckan var framme fanns det ju gott om stockar att haka tag i. Flytvästar kom på 60-talet men blev ingen succé.

Curt Boström minns flottarna som övertalades att skaffa sig vattenvana och samtidigt bekanta sig med västarna:

– Man skull fara till en bassäng och ställa sig på trampolin. Då hoppa han Göte från trampolin och blev stannande på botten tills det blev bubblor. Vi hade förresten bara två flytvästar, på prov.

– Flottningen hade ju pågått i hundra år och det var mycket folk. Så det var inte underligt att det blev mycket roligt, tillägger Valton Öhlund.

Elov och Hilding bodde tvärsöver älven och blev stöttepelare på Bölebommen. Och de har gott påbrå; pappan kom från Ångermanland för att jobba på Bommen.

Valton och Curt håller låda mest hela tiden, av gammal vana förstås. Den förste är entreprenör och den andre har tillhört rikets politiska etablissemang.

För båda var flottningen inkörsporten till senare framgångar:

– Jag börja 1946, berättar Curt. Jag skull skriva idrottn på PT men då fick jag anställning i flottningsföreningen. Var kvar till 1974 då jag börja i riksdan. He vär i kretsgång utan like.

Hittills har Artur Ek suttit småmysande och lyssnat. Det är härligt att vara tillbaka i gänget och det här med kretsgång är ju bekant; efter en massa år på Vassholmen valde Artur att enbart byta älv.

– Men här var dom skeptiska först. Sa att en överkalixbåo som förman på Piteälven, he kän änt gär.

Det får Hilding Sjödin att tänka högt:

– Allt so värt fel var datorns.

Curt kommer ihåg då han hade storfrämmande och tänkte besöka Artur Ek vid Kamlungeforsen, där man håvat fisk sedan medeltiden.

– Jag skull opp å hälsa på i Arturs stuga, med Tage Erlander. Då sa Tage: den som int varit med om det förflutna fattar int vad som sker i dag.

Erlander var duktig historieberättare (vem minns inte ”huken er gubbar och kärringar”). Valton Öhlund påminner sig ett original från Bölebomstiden:

– Han kallades klockskojarn och kom hit till kontore då det var avlöningsdags. Hade begagnade klockor i en 15-liters hink, det var bara att välj.

Curt Boström rätar på sig i stolen och sträcker fram handleden så alla ser:

– Den här fick jag för 25 år i flottningsföreningen. Man är väl dö inom två år så det är väl lika bra man använd hän.

– Men det had vari värdefullt om du fått en klock så tidn gått sakta, lyder Valtons snabba kommentar.

Själv är han född 1945 i Böle. Pappan var småbrukare och som 15-åring hamnade Valton på Bommen där bröderna Sjödin var stöttepelare.

– Elov var min chef och det var alltid bra anda. Tack vare Hilding kom jag in på entreprenadsidan. Jag körde hans traktorer och 1975 köpte jag en 641 baklastare. Då sluta jag i flottningen och på dagen tolv år senare, 1987, fick jag tillträda Skäret. Som mest har jag haft fem maskiner, nu tre teleskoplastare.

Valton friköpte hela området av Piteå Flottningsförening. Det fanns 13 intressenter men Valtons

”Det är väl lika bra man använd hän.”

Det har gått ett kvarts sekel sedan flottningen försvann men fortfarande finns mycket att språka om, tycker Hilding och Artur.

anbud var högst och pengarna gick till flottningsföreningens pensionsfond.

Bröderna Sjödin är från Långnäs tvärsöver älven från Skäret. Pappan hade kommit från Ångermanland till sorteringen i Böle.

Hilding är född 1928 och blev så småningom sorteringsförman på Bommen:

– Jag börja med att köra lastbil åt flottningsföreningen, både här och i Luleälven. Det var olika transporter, nedlagda kojor flytta jag än hit, än dit.

Första bilen var en Chevrolet av årsmodell 1952–53.

– I Arnemark gick jag genom isen med en Scania 55. Den var alldeles ny, jag hade hämtat den i Södertälje. Det gick inte att komma loss och lastbilen hamna på botten, det var 16 meter djupt men en kalixbo bärga den.

Hilding var även entreprenör med egna traktorer en period. Brodern Elov Sjödin är född 1933 och började som springpojke, sedan blev det verkstan på 50-talet:

– Jag har repat båtar efter hela älven. Vi hade ett 30-tal båtar och två bogserare, här och i Volvojaure.

Elov hade förarbevis och körde bogserbåten från Bölebommen till Lövholmen, SCAs och Assis sulfatfabriker. Han minns med glädje hur alla i älvdalen var engagerade i flottningen.

– Det fick inte stå still någonting. Men mobiltelefoner fanns ju inte och då man var till en by fick man ofta lappar på vindrutan, om något som rörde flottningen.

I 14 år var Elov chef för verkstan på Skäret, innan han 1976 blev chef för berglagringen av olja i Haraholmen.

Att flottningen hade stor betydelse i hela älvdalen är alla överens om. I början av 50-talet hade lönerna gått upp och då blev skogsindustrin och flottningen väl så intressant som andra alternativ.

– Det var som en intressant period, tycker Hilding Sjödin. Många Långnäsbor var i flottningen och på industrin. Då folk börja komma med bilar var storbönderna, med 4–5 kor, förvånade över att det var bättre att jobba på industrin än på bondgård. Det var även bättre på Bölebommen än på byggen.

– Flottningen var viktig som komplement till jordbruken. Men det blev problem då flottningen försvann, framhåller Curt Boström.

Skyddsrummet byggdes under kriget. I bakgrunden mässen där långväga kunde övernatta.

Han är född på nyårsaftonen 1926 och växte upp under enkla förhållanden.

– Jag växte upp nära kyrkogården och hade sommarjobb där. Pappa dog i lungsot, bara 47 år gammal. Jag kom att jobba 27 år i flottningen.

Curt Boström flottade inte själv utan var framför allt på flottningsföreningens huvudkontor. Först i Öjebyn och från 1967 i Piteå då Kalixälven och Luleälven hamnade under samma administrativa hatt.

– Jag var kamrer, hade även fackliga förhandlingar där jag representerade flottningsföreningen och virkesmätarna. De diskussionerna gällde främst Luleälven.

Mest känd är Curt för sin politiska karriär. Han var riksdagsman åren 1973–85 och hade flera ministerposter på 80-talet. Var bland annat kommunikationsminister och därmed ansvarig för vägnätet.

– Jag hade uppfattningen att det inte var samhällsekonomiskt riktigt att sluta med flottningen. Men då jag skrev motionen om att den skulle vara kvar hade bolagen redan bestämt att man skulle lägga ned.

– Oerhört många jobb försvann. På 50-talet jobbade drygt 30 000 i Norrbotten med jord, skog, flottning, fiske och ren-

näring. I början på 70-talet hade det minskat till cirka 9000. Det var en stor omställning.

Curt tycker det är orättvist och onödigt att inlandskommuner som Jokkmokk, Pajala och Överkalix hamnat i strykklass. Vad kan man då göra?

– Man måste hjälpa småföretagen. Jag såg till att man fick lägre arbetsgivaravgifter, sänkte dom med tio procent. Norrbottenspropositionen blev en stor tillgång för små och medelstora företag. Jag skulle vilja ha något liknande idag.

– Och jag vill säga att det inte alls är något stöd, det är kostnadsneutralitet. Vi har ju tillfört detta land så vansinnigt mycket pengar. Och det är viktigt att kommunerna har livskraft för det behövs ju arbetskraft i till exempel skogen.

En av Pitebygdens stora söner har talat. Då Eric Hammarsten dog 1985 blev Curt Boström landshövding i Norrbotten

– Som landshövding invigde jag skogs- och flottningsmuseet i Storforsen, berättar han stolt.

Nu är det dags att sträcka på benen. Det gör vi med en rundvandring på Bölebommen.

Valton Öhlund börjar med att visa skyddsrummet som byggdes under kriget. Sedan tittar vi in i en byggnad med oskyldigt yttre men desto mer spännande innehåll: en Chevrolet Impala, en 4-dörrars hardtop som får Valton att skina i kapp med lacken:

– Den här bilen har stort historiskt värde för mig. Flottningsinspektor Lindström kom med den 1963 men det tog 36 år innan jag köpte den.

Då vi kommer nedåt älven blir även Elov Sjödin som ung på nytt. Första stoppet gör vi vid kranen. Det var här kassör Krok sa att ”kran släpa” så kompisarna trodde han mena sin egen ordentligt tilltagna variant.

– Här i smedjan och verkstan tillverka vi plåtbåtar, vi gjorde även havsflottar och kerattverk, berättar Elov.

– Hin fanns bara skickligt folk, dom var enormt yrkeskunniga, tillägger Curt.

Även pålkranen som Elov och Hilding konstruerade finns kvar och en vagn till slipen.

Nu är det dags för Elisabeth Öhlund att visa iskällaren som brann 1987 men åter är i toppskick:

– Byggkonsten var fantastisk, titta bara på stenarna i taket.

På sluttningen stannar Valton vid en röd liten

Vad tycks! Det här var inspektorns bil, skönt att den hittat tillbaka.

Iskällaren tillhör Elisabeths skötebarn.

Detta var Elovs hemmaplan. I bakgrunden smedjan och verkstan där man bland annat tillverkade plåtbåtar, havsflottar och kerattverk.

Här i äldsta byggnaden på gården bodde smeden med sin son.

Hela området är som ett museum. På 1800-talet hade man "korsflottning", 1922 blev det skiljeställe med buntverk.

Tiden läker alla sår, sägs det, men här lär det dröja.

Det här var nedre kajen där buntverket fanns.

timring med en skata som vindflöjel.

– Det är smedjan som var första byggnaden på gården. Smeden Stensson bodde här med sin son. En grop i golvet för maten fanns kvar då jag köpte den.

I största byggnaden på gården fanns skiljeställets mäss eller matsal. På övre våningen bodde sorteringsarbetare som hade långt hem.

– Men flottarna som kom med sladden bodde i nedre kasern, till exempel Akkavaara-pojkarna, berättar Valton.

Nu kliver vi i bilarna och åker någon kilometer nedströms älven, till ”Nykasern” som ursprungligen timrades till matsal. Numera finns här ett mycket sevärt flottningsmuseum som framför allt speglar verksamheten på Bölebommen.

– Pite museum tyckte det var en perfekt plats. Jättemånga är hit och tittar, berättar Elisabeth Öhlund som sköter visningen av museet och hela området.

Risarmen långt ut i vattnet byggdes som vindskydd för sorteringen. Den har risknippen i botten, med virke och sten ovanpå, och sjunker därför med årens lopp.

”Gubbarna” blir som barn på nytt när de får titta och känna på alla gamla prylar från flottarepoken.

Curt Boström tycker att Elisabeth och Valton utfört en viktig gärning:

– Imponerande att få ihop så här mycket. Det ger en ganska klar bild av skiljet och även flottningen.

Så sant som det är sagt men nu måste Artur Ek och jag åka vidare. Vi är ju på upptäcktsfärd i flottarnas fotspår och har en lång resa framför oss.

Bommen var 800 meter lång. Den fantastiska modellen har byggts av sex eldsjälar efter skisser av Artur Öhlund. Denne bodde i Lappgärdet, det som numera kallas Böle-Bom.

”Så här fungera det i buntverket.”

Det är klart man blir entusiastisk i en sådan inspirerande miljö.

Brandsläckaren var bra att ha men flytvästarna...

Pålkranen som Elov och Hilding Sjödin konstruerade var ett måste i alla större älvar.

”Vi gjorde såna här till spelekorna”, minns Elov Sjödin.

Alla älvar skulle ha olika hakar, berättar Hilding som förmodligen tillverkat även dessa.

Nykasern timrades upp som matsal och fungerar numera perfekt som flottningsmuseum.

Nykasern hade vandaliserats och blivit knarkarkvart innan Öhlunds köpte stället. Elisabeth möttes av ett otrevligt budskap på brädan: ”STICK! Detta hus tillhör oss, era djävla tryffelsvin. Får vi tag på er, så känn ni er så gott som döda.”

Skruvstolen drogs på isen av hästar. Den användes för att transportera, hissa upp och sänka ned dykdalbstenarna.

Imponerande, tycker Curt Boström. Det var första gången han såg bommuseet men som landshövding invigde han flottningsmuseet i Storforsen.

På hösten sa flottarna på återseende och det gör vi också, precis som flyttfåglarna.

Det var på den gamla goda tiden...

Det är inte ofta man ser en 82-åring flänga omkring som Artur Ek gör den här minnesvärda dagen vid Piteälven.

Men förklaringen är enkel: Artur blir inspirerad av trakten där han var flottningsförman för 25 år sedan.

Några kilometer uppströms Bölebommen ber han mig stanna. Jag hinner inte ens dra åt handbromsen innan han är ute ur bilen, ivrigt pekande mot några trärester på stranden:

Artur var förman sista åren det flottades på Piteälven.

Nu borde vi vara på rätt väg.

– Det där liknar kajen vi hade. Men förresten, jag tror det var längre ner.

Ett vigt hopp över diket och han försvinner in i skogsdungen mot udden där älven kröker. Men buskar och sly gör sitt och snart tvingas Artur inse faktum; någon flottningskaj lär vi inte hitta i dag.

– Det verkar vara grävt bort alltihop. Men det där liknar pontonerna till bryggan, säger han och pekar belåtet in bland granarna.

Ute i älven ser jag långsträckta små holmar som verkar konstgjorda. Artur berättar att platsen heter Rodden och att ”holmarna” är risarmar som styrde timret in i Långnäsfjärden i stället för till Svensbyfjärden.

Kan det ha varit här flottningskajen fanns?

Man hade rejäla båtar vid Rodden. I bakgrunden kajen som även den är borta.

Där har vi nog pontonerna till bryggan.

Med hjälp av risarmen styrdes timret in i Långnäsfjärden.

Vi sätter oss i bilen och förflyttar oss några kilometer uppströms. På vänster sida ser vi en vacker byggnad, det berömda garveriet i Böle.

Uppströms Bölebron fanns flera stora virkesmagasin i rad, som på ett pärlband, berättar Artur. Endast Bredselmagasinet var större och därifrån såg flottarna till att virket kunde flyta fritt de åtta milen hit till Böle.

Jag ser på klockan och konstaterar att vi börjar få knappt om tid. Vi har stämt träff med Sten-Roland Karlsson, flottarveteranen som lovat visa oss sina tassemarker högre upp i älven. Han bor i Älvsbyn och där ska vi snart få oss en matbit.

Men plötsligt pekar Artur på en vägskylt där det står ”Sikfors kraftstation” och beordrar vänstersväng ned mot älven.

Här pågår reparationer men Artur känner snart igen sig.

– Det var här man släppte timret men nu är det torrlagt. Då vi for med sladden öppna man damm-

Så här såg det ut då John Karlsson höll ordning på virkesmassan uppströms Bölebron...

...i dag är det vackert på ett annat sätt, rent av idylliskt.

luckorna och spola stränderna. Jag brukade prata med kraftstationen och då tappa dom magasinet någon timme.

Rejält försenade träffar vi Sten-Roland Karlsson i Älvsbyn. Det tycks han ta med jämnmod för han har haft fullt upp som frivillig vakt på Konsum.

”Gubben” fyller snart 80 och jobbar som vakt, hur går det egentligen ihop?

– Jo, jag gör det för att det är roligt. Och så har dom så många granna kvinnor anställda.

Till flottningen längtade han varje vår och nu spelar han flottarmusik i bilen på väg mot Bredseludden.

Medan Artur och jag stampar takten berättar Sten-Roland att han började i flottningen på 1940-talet då han bodde i Rosfors, fyra kilometer nedströms Storforsen.

Här släppte man timret men nu är forsen torrlagd.

– Pappa hade uthållning, rensa stränderna och la ut bommarna i Vithed nära byn. Jag var med och skötte årorna medan han trilla ut virket i älven. Pappa fick bara 150 kronor i lön för hela sommaren.

Lång senare, på 70-talet, fick flottarna oväntad hjälp i löneförhandlingarna:

– Vi skull diskutera ackordet för hela sträckan Bredsel-Älvsbyn med flottningschefen Tage Sjöberg. Men han kunde inte komma, hade blivit stångad av en ko i Svensbyn. I stället skötte Curt Boström förhandlingen och han kunde ingenting om flottning.

En ko var alltså förklaringen till att man äntligen fick bra pris?

– Nä, det var aldrig bra pris i flottningen.

Trots att arbetet var krävande, inte minst bäckflottningen.

I Piteälvsområdets bäckar och åar jobbade 2–300 man under en kort tid på våren. Sten-Roland minns särskilt då han var med i Sikån 1947 eller -48:

– Vi sov ingenting på tre dygn. Jobba fem timmar och hade rast en timme. Då nicka vi till men det gilla inte basen. Då vi äntligen fick sova var det under båten eller en gran.

Sten-Roland har sprängt många brötar i sina dar.

– Det var jag som sprängde alla brötar i mitt lag. Vi brukade hämta hela lådor med dynamit i Moskosel. Och sista dammbygget jag var med om var ovanför Moskosel 1951.

Därefter fick Sten-Roland anställning hos Älvsby sockens elförening. Men 1970 var han tillbaka i flottningen och då hade arbets- och lönevillkoren blivit bättre tack vare facket.

Sten-Roland Karlsson (tvåa fr v) var lagbas och Artur Ek (längst t h) flottningsförman i distriktet som började vid Bredsel.

I älvflottningen blev det långa sträckor varje säsong, kanske 20 mil plus bäckarna.

– Jag har flottat ända längst upp. Från Trollforsen ovanför Moskosel och ända ned till Bredsel, en sträcka på drygt tio mil. Sedan följde vi med sladden till Böle. Vi fick gå hela vägen till Ljussel där det var en färja. Det var fem–sex mil i flottarstövlar.

Flottarna vandrade med ryggsäck och kont, ryggsäcken fram och konten bak.

– Vi hade med oss hemtjärnat smör, bröd, torrmjölk och täta som vi gjorde fil av. I filet hade vi havregryn. Fisk fick vi hur mycket som helst. Potatis och Amerikafläsk var standard, och vi stekte slubbor.

Tiden går fort i Sten-Rolands sällskap och plötsligt ser vi röken från Storforsen. Vid själva forsen finns ett flottnings- och skogsmuseum och där har Sten-Roland guidat många skolklasser.

– Det brukar krylla av elever, ibland har det varit flera hundra samtidigt. Och själv har jag blivit filmad vid forsen så det är inte klokt.

Det är slutet av oktober och dagarna blir allt kortare. Därför får forsen vara den här gången och i stället svänger vi in vid hotellet i Bredseludden.

Under Artur Eks tid som flottningsförman anställde han

I väntan på spelning vid Vidselsbron, augusti 1971.

En flottare med färg vid Europas högsta fors.

Storforsens brötar var hiskeliga. Värsta klippan kom flottarna inte åt så den fick vänta till nästa vårflod.

Flottarstugan finns kvar och spänningen ligger i luften.

Här fick Moskoselspojkarna en välbehövlig tupplur. Artur brukade ta sig en kaffetår och ringa några samtal.

Lagen från Moskosel flottade ända ned till Storforsen...

Sten-Roland Karlsson som lagbas i Bredseludden, ett förtroende som denne aldrig glömmer.

Förmansdistriktets norra gräns gick här och Artur tycker givetvis det är spännande att återse den vackra arbetsplatsen, med den mäktiga forsen som kuliss.

– Vi hade en miljon stockar i Bredselmagasinet. Då jag kom hit brukade jag ta mig en fika och ringa. Här i kojan bodde Moskoselpojkarna och där har vi smedjan.

Efter att ha besökt resterna av tippbryggan vid stranden vänder vi söderut igen. För nu är det hög tid att besöka Sten-Rolands stuga vid Trångforsen där han har sitt eget lilla flottarmuseum.

Jag måste erkänna att jag blev lite skeptisk då han på telefon berättade om sitt museum. Säkert, tänkte jag, har han några båtshakar och andra flottarprylar plus kanske en träbåt och några förstoringar på en vägg.

Då vi kliver ur bilen tittar Artur och jag i samförstånd på varandra: här blir vi nog inte länge. Dagen har varit full av intryck och det ska bli skönt att komma hem till Kalix.

Några minuter senare är vi fulla av energi igen. Sten-Roland har åstadkommit ett mycket fint och personligt litet museum. Med en imponerade samling föremål som vart och ett har en historia att berätta.

Här följer några av Sten-Rolands kommentarer

...det var svettigt med många svåra knutar och även strandrensningen var jobbig.

Här var tippbryggan till Bredselmagasinet som rymde en miljon stockar.

Flottarlag i Bredsel år 1900.

Båtshakarna i Sten-Rolands museum går inte av för hackor; den ena är från Moskosel och den andra från Västerbotten.

”Tänk att gå i dom här stövlarna hela dan.”

då han ivrigt berättar om de spännande föremålen:

– Såna här tummaryxor hade vi, slog ett skott när vi tumma. K är kronans märke och den andra yxan använde kronojägarna.

– Den här gamla båtshaken fick jag av en gubbe i Västerbotten. Den andra är från Moskosel, gjord av Markin.

– Tänk att gå i dom här stövlarna hela dan. Dom väger närmare tio kilo.

– Vi hade konten på ryggen och ryggsäcken på magen. Den här konten hade kronojägare Eriksson från Vitheden i början på 1930-talet.

– Kaffepungen är 130 år gammal. Miljons-Lasse från Åkerdal hade den. Och dom här dynamitlådorna i plåt kalla vi Marra.

Ett föremål som Sten-Roland saknar är den kont han för länge sedan fick av sin morfar:

– Det var en spånkont från 1860-talet. Jag skänkte den till flottarmuseet i Storforsen men där var det inbrott och då stal dom konten.

Efter en dryg timmes botaniserande i Sten-Rolands museum är det hög tid att bege oss hemåt.

I bilen berättar han om sin jobbiga uppväxt (se bokens avsnitt ”Bittra minnen från kolartiden”). Säkert bidrog dessa erfarenheter till att han och hustrun Britta ställt upp för människor som behövt stöd och stimulans.

– Britta har varit hemma och skött om ut-

Med konten på ryggen och ryggsäcken på magen.

vecklingsstörda barn, haft hand om dom. Pojkar och flickor har vi haft.

Även äldre och dementa personer har Britta och Sten-Roland engagerat sig i. En av dem hette Ivan och det var han som ägde huset där Sten-Roland nu har sitt museum.

– Ivan högg timmer på vintern och var med i flottningen, i mitt lag. Han testamenterade huset till oss. Vi tog först hand om hans pappa. Sedan då Ivan blev mycket senil tog vi hand om honom också, det var innan han var pensionär.

Nu passar jag på att fråga Sten-Roland om spännande platser jag hört talas om från flottartiden. En sådan var Benbryteforsen en dryg mil uppströms Storforsen.

– Det fanns ingen möjlighet att passera Benbryteforsen med båtarna. Man fick dra dom efter hällarna, det rörde sig om 6–700 meter och det var jobbigt. Där var så mycket sten, bara hälleberget och mycket svårt. Det sägs att namnet kommer av att någon brutit benet där men jag vet inte om det är sant.

För mig låter det troligt med tanke på de flottarbilder jag sett från forsen. Numera bortgångne NSD-fotografen Lars Öqvist från Boden tog bilderna på 1970-talet, några av dem finns med på nästa uppslag från Benbryteforsen.

”Vi slog ett skott med tummaryxan.” Många bolag flottade på Piteälven, störst var Assi och Domänverket.

Miljons-Lasses kaffepung från 1870-talet.

Moskoselsflottare rensar Benbryteforsen

– bildpotpurri av fotografen Lars Öqvist

Sten-Roland (längst t h) skötte sprängningarna i sitt lag. Här i Brudforsen som fick sitt namn efter att fästeparet drunknat på väg till bröllopet.

Någon dödsolycka tycks inte ha inträffat i Benbryteforsen i modern tid. I Storforsen har folk drunknat men inte i direkt anslutning till flottning. Det kan synas märkligt med tanke på att Storforsen räknas som Europas högsta obundna fors.

På en sträcka av fem kilometer faller älven hela 82 meter, sista två kilometrarna är fallhöjden 60 meter. Det genomsnittliga vattenflödet i forsen är 250 kubikmeter per sekund, vid midsommartid 870 kubikmeter.

På andra platser längs Piteälven har dock flottare omkommit. Värsta nu kända olyckan inträffade 1911 vid brötlossning i Trollforsen. Tre personer från Salberg drunknade, varav två var bröder.

I mitten av 1950-talet drunknade en flottare i Banforsen nedanför Vidsel, detta sedan han hoppat från spelekan.

– Hade han stannat kvar i båten hade han klarat sig. Han trodde att båten skulle välta i forsen men det gjorde den inte. Dom hitta han direkt men det var för sent.

Sten-Roland Karlsson har även hört talas om en drunkningsolycka i Krokåforsen men det var länge sedan. I slutet av 30-talet, även det i Varjisån, drunknade en ung flottare. Han drogs ned i ett vattenfall och var till råga på allt inte simkunnig.

Tiden går fort och nu är vi framme i Älvsbyn. Klockan är sju på kvällen men Sten-Roland ska till Konsum för att vakta två timmar till.

Utanför bilen tar flottarveteranerna Artur och Sten-Roland ett känslosamt farväl:

– Tack för den tid som varit. Det är nog knappast troligt att vi ses igen, säger de och ger varandra en varm kram.

Sten-Rolands dotter Britt Sjöholm är konstnär och har förevigat sin flottarpappa på papper.

Rumpan går i Piteälven 1982.

DE FYRA SMÅ

Åtta älvar som mynnar på Norrbottenskusten hade egna flottningsföreningar och skiljeställen. Flottningen i *de fyra stora* älvarna har vi redan behandlat i denna bok. Här ska vi bekanta oss med *de fyra små*: Sangisälven, Töreälven, Vitån och Råneälven.

SANGIS ÄLV

Sangisälven har sina källor drygt tio mil från kusten och slingrar sig fram i gränslandet mellan fyra kommuner: Övertorneå, Överkalix, Haparanda och Kalix.

Det finns gott om skog i området och flottningen var relativt stor innan den las ned 1954.

År 1938 exempelvis flottades närmare 600000 stockar till skiljestället vid Kilnäset. I flottningsföreningens styrelseberättelse kan vi läsa följande:

”Utflottningsarbetet har utförts på timlön under gynnsamma förhållanden. Sorteringsarbetet som påbörjades den 25 maj och var slutfört den 14 juli har bedrivits på ackord. Avtalsenligt har timlön varit 90 öre och sorteringsackordet två procent lägre än år 1938. Några arbetskonflikter hava icke förekommit.”

I 35 år var hemmansägaren Johan Edvard Larsson i Kypasjärvi flottningsförman för älvens längsta distrikt. Han basade över cirka hundra man men sade upp sig själv då hans daglön sänktes från elva till tio kronor.

Då backade flottningsföreningen så han fick behålla sina elva kronor, och därmed blev han kvar som förman till nedläggningen 1954.

Johan Edvards distrikt var fem mil långt; från norra ändan av Miekojärvi till Lappträsk. Enbart Miekojärvi är 17 kilometer lång och till ytan landskapet Norrbottens största sjö.

Då jag i början av november 2006 kommer till byn med samma namn ser jag bakändan av en personbil sticka upp ur sjöisen. Det är en märklig syn och bredvid bilen står en man med yxan i högsta hugg.

Det visar sig vara Tage Johansson, en pigg 80-åring. Pekande med yxan berättar han att den dramatiska händelsen inträffade för en vecka sedan:

– Jag skulle fara efter ved här norrut då jag plötsligt kände att det var dubbelis. Plötsligt börja bilen luta åt ena sidan och det knaka.

I grevens tid lyckades Tage ta sig ur Mercan medan vattnet pressades upp på isen och bilen började sjunka med framändan först.

– Nog var det tur att jag hann ur och att det bara var knappt två meter djupt.

Tage behöll lugnet och hävdar så här i efterhand att han inte ens blev förskräckt:

Att ha änglavakt är en klyscha men för Tage Johansson blev den verklighet.

Det är alltid bäst att ta det säkra före det osäkra.

Miekojärvi är Norrbottens största insjö. Här flottade Tage en sommar och pappan var med hela sitt liv.

Före pensioneringen jobbade Bengt Larsson som revirassistent. Nu skriver han Miekojärvis historia.

Kurkkioforsen före inloppet i Kypasjärvi var ett besvärligt ställe för flottarna.

– Nä, jag blir inte så lätt rädd. Men om jag hade hunnit köra lite längre ut hade det kunnat gå riktigt illa. Där är det betydligt djupare, kanske sex meter och där hade jag nog inte tagit mig ur bilen.

Tage brukar ta bilturer på isen men det är givetvis dumt att riskera livet. Därför hugger han nu upp några provhål i isen som visar sig vara en tum tjockare än yxbladet, alltså cirka 15 centimeter.

Genom årens lopp har det inträffat flera tragiska drunkningsolyckor i Miekojärvi. För nästan 90 år sedan drunknade två barn i Pasainen på andra sidan sjön.

– Och då jag var liten såg jag från vindsfönstret då dom drog upp två 30-års karlar. Dom hade varit över och handlat och skulle sparka hem. Det var blankis och regna och hade bildats vakar på storsjön.

Då jag berättar att jag skriver en bok om flottningen blir Tage intresserad. Själv flottade han bara en sommar, som 15-åring, men pappa Albert var med hela sitt liv.

– Flottningen var ett bra tillskott till kassan för det var fattigt på den tiden. Pappa och mamma Maria hade fyra–fem kor. Det var inte fett men vi var tre pojkar och högg timmer på vintern åt Domänverket.

Efter att Tage gjort värnplikten 1946 flyttade familjen till Niemiholm.

– Pappa köpte ett hemman där och jag och brorsan Georg börja med grävmaskiner. Hemmanet här i Miekojärvi hade vi kvar och det blev bra värde på skogarna.

Tage Johansson och hustrun Aina bor numera i Råneå. Stuga har de i Miekojärvi och här vistas de så ofta de kan.

Två andra före detta bybor, Alvar Johansson och Bengt Larsson, är bosatta i Luleå. De har mycket att berätta om flottningen i Miekojärvi. Till flottarboken har Alvar bidragit med en bild från mitten av 1940-talet:

– Det är i Kurkkioforsen just innan inloppet i Kypasjärvi. Min pappa Arvid berätta att det ofta blev besvärliga brötar i den forsen. Han var med länge i flottningen men själv var jag bara två vårar, 1951 och -52.

Bengt Larsson är 84 år och bor på Porsön i Luleå. Han är i färd med att skriva Miekojärvis historia och här finns flottningen givetvis med.

– Flottningen var en stor sak, sysselsatte många i byn. I gården Pasainen var det heltidsjobb och där hade man båthus. Husbonden Johan Larsson och sonen Erik var flottningsbasar, efter Erik kom Käll-Lasse.

Själv var Bengt Larsson med en säsong i flottningen. Hans lag flottade Sääjoki från Hirvijärvi

medan Raitaärvilaget tog Raitajoki som också mynnar i Miekojärvi.

– Flottningen var trevlig och betydde mycket för byn, 20–30 man hade jobb. Dom jobba dygnet runt i ungefär en vecka medan timret passera. En bom täckte hela viken i norrsjön. I den viken har jag mitt föräldrahem, det är vackraste platsen i byn, försäkrar Bengt.

Det var mycket virke i Sangisälven som avvattnar stora arealer med mycket skog.

– Det var mäktigt då dom kom med bommarna. Man hade motorbåtar med spel och en lina som var en kilometer lång. På varje kilometer fanns bomfästen där man fäste båtarna medan linan spelades hem.

Knivigt var även Linkkafallet vid Lappträsk, att döma av vykortet från början av förra seklet.

Södra delen av Miekojärvi kallas Storsjön och här börjar Sörån. Härifrån tog Kilisjärviborna över och sedan fördes ”stafettpinnen” vidare av flottarlag från Kypasjärvi, Kukasjärvi och så vidare. Ett år fick dock Miekojärviborna hela ackordet ned till Lappträsk.

I Björkfors bor Erik Enstedt som är född 1939 och fick nöja sig med att ränna på timret.

– Det är synd att dom gamla gubbarna är borta. Själv var jag för barschlig då det flottades i älven. Men vi pojkar brukade åka på timret och det var också spännande. Det gällde att komma sig i land innan vi kom till Granskogforsen.

Efter Granskogforsen och Björkforsen följer en mer trögflytande sträcka innan man kommer till Tinforsen.

– Det är sista forsen före Sangis och ovanför den var det långt att åka. Men vi våga inte genom Granskogforsen, i stället höll vi till nära Nystan där jag bodde. Vi jumpa som vi kalla det, åkte på storstockarna.

En gång gick det mindre bra även om det knappast var fara för livet, enligt vad Erik kommer ihåg i dag:

– Vi stal grannens eka, spika på ett segel med lakan tvärsöver och for nedför forsen. Men båten gick inte att styra så den fastna i stenarna. Det la omkull båten och vi kom oss i land på ryndan som seglet suttit fast i. Men båten, den var ett minne blott.

Flottningen las ned innan Erik Enstedt hann vara med. I stället fick han nöja sig med att jumpa.

Erik Enstedt har länge varit en eldsjäl i intresseföreningen Björkforsortens framtid. I forsnacken har föreningen timrat upp en vacker hembygdsgård. Den heter Kvarngården och ligger där det berömda sågverket en gång fanns.

Redan på 1760-talet byggdes här ett finbladigt sågverk, det tredje i sitt slag i Norrbotten. År 1830 blev bondsonen Johan Bergman-Olsson från Näsbyn delägare i Björkfors bruk. Vid det laget var han framgångsrik grosshandlare i Stockholm och nu började Björkforsortens storhetstid.

År 1875 bekostade sonen August Bergman landsvägen till Kalix och herrgården fick Norrbottens

Det flottades mycket timmer i Sangisälvens biflöde Korpikån. I byn kallas denna plats fortfarande ”dammet”, i bakgrunden gården ”Hermans”.

första telefonförbindelse; med ett skjutshållstorp halvvägs till Kalix.

Sågverket hade länge gått i bräschen när det gällde teknisk utveckling och fått stor betydelse för skogsindustrin, i förlängningen även flottningen.

Men nu blev vattensågning snabbt en föråldrad metod och något årtionde efter Bergmans död, år 1903, revs sågen i Björkfors. Delar av den flyttades till en ny ångsåg på Ängören som låg nära Sangisälvens mynning och skiljestället vid Kilnäset.

Algot Krispinsson från Granån var förman på både Ängören och Kilnäset, berättar Erik Enstedt.

– Min pappa jobba också på Ängören och på gallringen. Där var mycket folk från trakten. Jag minns då dom kom från flottningen på sina 98-or, motorcyklar som man kunde trampa.

Historien lever även om sågen på Ängören är på väg att ruttna ned.

– Det har funnits planer på att jyra och ta tillbaka sågen hit från Ängören.

Erik Enstedt tycker att man i stället bör satsa på realistiska projekt, till exempel den naturtrogna modell som bybor är i färd med att skapa. Modellen som är flera meter lång och ett par meter bred ska visa hur det såg ut under Björkfors storhetstid.

Björkforsorten har en anrik historia och intresseföreningen jobbar för en positiv framtid. Här spelmansstämma vid Kvarngården.

TÖRE ÄLV

Töreälven är cirka sju mil lång, inklusive källflödet Tallån som kommer från Talljärv i Överkalix kommun. Ett annat viktigt källflöde är Granån.

Töre flottningsförening organiserade arbetet i tre distrikt. År 1939 hade nio bolag inregistrerade virkesmärken vid flottningsföreningen. Som kuriosa kan nämnas att tre av dessa märken (tillhöriga Graningeverken AB, Utansjö Cellulosa AB och Sandvikens Cellulosa AB) bestod av nazisternas symbol hakkorset.

Flottningen på Töreälven las ned 1950.

Då byn fick nytt blod

”Fattenborg”, funderar jag.
Den byn ligger vid Töreälven och lagom långt från kusten så där borde det ha funnits flottare.

Jag söker på Eniro och snart dyker namnet Ivan Hellman upp på dataskärmen. Det låter lagom gammalt och då jag ringer Ivan blir det napp direkt.

– Jo, nog har jag varit i flottningen. Det är bara att komma hit så berättar jag det jag minns.

Då jag slår mig ned vid köksbordet hos Hellmans är det mesta sig likt så här i älgjaktstider. Ivan mixtrar och justerar kommunikationsradion medan hustrun Aino stickar med flinka fingrar.

– Dom har gått bort, dom gamla som var med i flottningen. Och dammen i Tjäruträsk har dom rivit. Det var en stor, fin damm, tillägger Ivan.

Nästa damm fanns i Törböle och vid Hyttgården i Töre fanns kvarn, ränna och damm.

– Det var en översilningsdamm, det inte mjölnaren behövde fick rinna över. Jag brukade vara till kvarnen med pappa.

Nu lägger Ivan ifrån sig radion för nu ska han berätta om första året i flottningen. Då han var 17 år och var ända upp till dammen i Talljärv.

Det hade avverkats vid Lillträsket och därifrån flottades timret nedför Lillån och Tallån.

– Tallån var ren och fin så det gick ganska bra. Men det var lågt vatten så vi fick dämma vid bron före Tjäruträsk. Genom att slå ner pålar mot bron. Det var krångligt, arbetsamt, huvvaligen.

– För det mesta sov vi ute, under bar himmel. Och nog blev vi blöta i forsarna men det torka vid eldarna.

Eftersom det var extremt lågt vatten tvingades man flotta på gammalt vis; så kallad fast flottning.

– Vi flotta allt timret på flottar. Men det fick inte vara för många stockar så vi fastna i botten. Vi la stockarna sida vid sida, stod två och två och staka oss fram. Vi var ju tvungna då det var så lågt vatten. Och nog blev mycket virke kvar i forsarna mellan

Det mesta är sig likt så här i älgjaktstider.

Töreälven vid Holmsel norr om Fattenborg.

Även vid nedlagda flottleder har livet sin gilla gång...

...och det finns mycket vackert att glädja sig åt, här vid Tallån.

Talljärv och byn Tallån.

Lennart Johansson från Övermorjärv var inspektor och Manne Henriksson från Tjäruträsk förman. Det är vid Tjäruträsk som Töreälven börjar, efter att Tallån och Granån flutit ihop vid Kölmyrholm

Ivan Hellman jobbade även några år med sortering och flottläggning i Töre, i fjärden vid älvmynningen.

– Vi sortera virket i fållor till olika ägare. Brorsonen Hilding var i buntningen och där tappa han sin klocka, ett fickur, Omega. Dom hitta klockan men då var den förstörd av saltvattnet. Att bunta var jäkligt tungt, dom fick dra timret uppför ramar till högsjöflottar som skulle gå långt.

Mesta flottgodset gick till sågverk och massafabriker som ägdes av Munksunds AB (senare SCA). Vissa år flottades närmare en kvarts miljon stockar på Töreälven och så småningom byggdes ny damm i Tjäruträsk, och en flottningsbarack i Mugglom.

– Men det tog bara några år innan dom slog igen, sluta med flottningen och börja köra med lastbil.

Ivan Hellman jobbade hela tiden åt SCA; planterade skog, bröt och underhöll vägar från Byske till Gällivare.

-På SCAs verkstad i Luleå hade man efter kriget en rysk stridvagn, utan torn. Med den drog man virke, det var en typ av skotare.

Så här långt har Aino varit fullt upptagen med sin stickning. Den lägger hon ifrån sig nu, kanske då kriget kommer på tal. Nyfiket undrar jag hur utvecklingen varit i byn, och hur det gick till då hon och Ivan träffades.

Aino berättar att hon är född 1924 och att hon kom till Fattenborg under kriget:

– Vi kom 1944 från Perunkajärvi norr om Rovaniemi. Vi var tolv personer i samma rum, i bagarstugan hos Stenbergs. Det glömmer man aldrig. Det var så hemskt att fara hemifrån och lämna allt. Vi unga kvinnor fick fara först, med korna.

– Det var Lempi och Elma, Alma och jag. Vi fick bara ta med en filt då vi for hemifrån, och mat som skulle räcka några dar

De tolv kvinnorna fotvandrade cirka 150 kilometer genom krigshärjat land, med sig hade de 75 kor.

– Vi gick stora vägen och det var många tyska lastbilar. Vi stanna så dom kunde passera och dom gjorde oss ingenting. Sov gjorde vi i husen som vi passera. Genom att vi flickor kände varann la vi en filt under och en ovanpå.

Efter cirka en vecka var man framme vid svenska gränsen och första anhalten var Salmis. Från Haparanda åkte man tåg till Morjärv. Därifrån fortsatte vandringen med korna tills man var framme i Fattenborg.

Det kom att bli sista anhalten för Lempi, Elma, Alma och Aino:

– Vi blev kvar här i byn, dom andra for till Töre och där blev någon kvar. Alla som skötte om korna fick fem kronor i veckan av svenska staten. Karlarna kom senare med hästarna, bara gamla och unga pojkar. Min bror Heikki var bara tolv år.

Kvar i Perunkajärvi fanns far och mor. Det kändes givetvis otryggt för Aino som redan upplevt flera år av krig och elände.

– Jag minns hur fönsterrutorna skallra då ryska bombplan passera, på väg att bomba Rovaniemi. Och

en natt, det var månljust, hörde vi att det skramla mycket i en redskapsbod. Det var en trupp österrikare och då var vi rädda.

– Men det var inte enbart elände. Det var som att alla hjälpte varann.

Nu går Ivan och hämtar ett litet skrin. Det är av trä med enkla och dekorativa mönster skurna med kniv.

– Det fanns ett tyskt fångläger nära byn, berättar Aino. Skrinet fick vi av en rysk krigsfånge som bytte till sig mat. Min bror Veikko var med i kriget men han klara sig.

En tid efter att Ainos grupp anlänt till Sverige kom även mamman och pappan men de placerades i Byske.

Medan allt detta omvälvande hände låg Ivan Hellman i beredskapen, i Skillingaryd i Småland.

– Då jag kom hem den 10 september var dom här. Det var fullt av kvinnor och jag hade inte hört ett djäkla dugg.

Efter jul blev Ivan skickad till Tärnaby för att bevaka tyskarnas förehavanden på norsk mark. Då hade Ivan och Aino redan fattat tycke för varann och kontakten uppehöll man per brev, berättar Aino:

– Han skrev från Tärnaby. Jag

Till att börja med är Aino fullt upptagen med sin stickning...

...men snart berättar hon om fotvandringen till Fattenborg och livet tillsammans med Ivan.

En rysk krigsfånge bytte till sig mat mot skrinet som än i dag är värt sin vikt i guld.

Fattenborg är mest känt för sina fornlämningar.

Om det finns ett paradis på jorden måste det vara Perunkajärvi.

kunde inte svenska men min moster som var hembiträde i Harads hjälpte mig att svara. Mosters pappa var tullare och hade skickat oss kaffe till jul så vi hade det som bra.

På våren var kriget äntligen slut och snart hände det saker i Fattenborg. Stolt visar Aino vigselbeviset från den 16 september 1945.

– Vi gifte oss i Morjärvs kyrka, prästen kunde finska. Första två åren bodde vi hos Ivan, sedan köpte vi det här 1948. Det blev bra och huvudsaken man hade arbete så man klara sig.

Det gjorde Aino och Ivan och man hade glädjen att få tre barn, två pojkar och en flicka. Redan i februari 1945 hade Ainos föräldrar återvänt till Perunkajärvi. Det är en väldigt vacker plats, tycker även Ivan.

– Vi var mycket till Finland. Det var dåliga vägar och först åkte vi taxi, betala med kaffe. Sen körde vi med Ford Anglian.

Aino ler åt minnet och plirar odygdigt mot Ivan:

– Kommer du ihåg att barnen bruka säga åt dig: kör fortare!

Lillebror Heikki lever och bor kvar i Perunkajärvi. Aino har övertagit hemgården och dit blir det att fara så ofta man kan.

– Vi är hem flera gånger varje år. Barnen har alltid trivts, dom tycker det är så fritt och stort. Och i somras var sex av våra sju barnbarn där.

Av de tolv kvinnorna som kom till Fattenborg hösten 1944 gifte sig fyra i byn. Nu är bara Elma och Aino kvar. I trakten finns flertusenåriga fornlämningar men på senare år har det gått bakåt för byn, har Ivan tvingats konstatera:

– Här fanns sju gårdar men två är tomma nu. Förr bodde det 50 personer i byn men nu är vi bara 14.

För några veckor sedan hade Aino en stroke, lyckligtvis en mindre sådan. Hon föll nedför trappan men har inga symptom, minns både nutid och dåtid jättebra.

– Nog har Aino fått ha tålamod för att stå ut med mig, säger Ivan då vi tar farväl för den här gången.

VITÅN

Vitån är en tio mil lång skogsälv som har sin källa i Suobbatträsket i Lappland. Förr mynnade älven i Vitåfjärden som numera är en insjö på grund av landhöjningen.

Efter Vitåfjärden fortsätter Vitån någon kilometer till Rånefjärden; den biten förbi Jämtön brukar även kallas Jämtöälven.

Flottningen i Vitån pågick till 1954. Vissa år flottades närmare 300 000 stockar i älven.

En trätallrik från Kråkhed

Alla jag intervjuat till denna bok har haft mycket intressant att berätta. Harald Rensfeldt i Långsel är ett bra exempel på detta. Det han har att berätta kunde fylla den tjockaste bok och mer därtill.

Bland det första jag lägger märke till i hans hemtrevliga kök är några inramade fotografier på väggen.

– Jag har fotograferat dom själv. Det här är Victoria Falls i Zimbabve, det är mäktigt. Tre kilometer brett och 113 meter högt.

Det här artar sig till en spännade dag: jag besöker en 87-åring för att intervjua honom om flottningen i Vitån, och han tar med mig till ett av världens mest fantastiska vattenfall!

– Och det här är Mount Robson i Klippiga bergen, högsta toppen i British Columbia. Här har vi Geysir på Island. Den var svår att fota, det gällde att passa på då vattenpelaren var på topp.

Spektakulära resmål tycks ha varit vardagsmat för Harald Rensfeldt men det finns inte ett uns av skryt i hans berättelser. Han konstaterar bara att han rest mycket, både när hustrun Hjördis levde och efteråt.

Bredvid fotografierna hänger en rund bild med en röd liten stuga. När jag nyfiket frågar vad det är skiner Harald upp och tar klenoden i sina händer.

– Det är Kråkhed, mitt barndomshem. En kringresande konstnär målade det på en trätallrik. Vi hade varsin tallrik och det här var äldsta systern Ainas.

Tänk vad en trätallrik kunde betyda och detta målade exemplar har varit omhuldat i två världsdelar.

– Brorsan Albin i Canada fick tallriken först och 2002 fick jag den av Albin. Så nu är den hemma i Långsel igen. Ja, så kan det gå.

Harald har dukat fram kaffe med dopp och medan vi fikar berättar Harald om gamla tider.

– Jag var två månader då pappa dog. Mor Elfrida blev ensam med sju barn, den äldsta var 14 år och jag var yngst.

Elfrida var först gift Karlsson och fick då fyra barn. Maken August for till Canada 1911.

– Det skulle bli så lätt att gräva upp guld men August dog efter sex måna-

Harald Rensfeldt; globetrotter och flottare med färg.

Kråkhed var Haralds barndomshem. Här bodde han med mor Elfrida och sex syskon.

Tänk att en trätallrik kan betyda så mycket.

Elfrida och Arvids bröllopsfoto. Arvid dog ung i tyfus liksom Elfridas första make August.

Tala om återseendets glädje! Albin Carlsson och Harald Rensfeldt år 1999.

Några kor, får, höns och kanin höll borta svälten i Kråkhed. Här det som 1998 var kvar av fårhuset.

der, i tyfus. Min egen far hette Arvid och han dog också i tyfus, år 1919.

Kråkhed var en bolagsägostyckning två kilometer sydväst om byn Långsel. Nog måste det ha varit knepigt för mor Elfrida att klara familjens försörjning där ute i skogen?

– Jo, men det gick. Man hade några kor, får och höns och någon kanin. Ibland fick äldsta pojken jobb med skogsdikning på sommaren och sedan jaga dom. Ekorre jaga dom mycket. Sedan var det vad det gamla jordbruket gav. Men nog förstod jag som vuxen att mor haft ett hårt liv.

Näst äldste sonen utvandrade till Canada år 1925.

– Han hette Albin och jag besökte han fem gånger i British Columbia. Det ser ganska likt ut som här.

Albin dog i mars 2006, ett halvt år innan han skulle ha fyllt 100. Av Haralds syskon lever nu bara brodern Henning.

I snart 60 år har Harald Rensfeldt skrivit dagbok. Det innebär att han tränat sin förmåga att skriva klart och enkelt, att beskriva företeelser som andra kan ta för självklara när de inträffar och som därför glöms bort.

Den förmågan har Harald använt sig av när det gäller flottningen. I ett häfte på sex innehållsrika sidor berättar han om ”Vitå älv som flottningsled”.

– Skolan har haft det i undervisningen.

Och jag har även varit på PRO och berättat.

Harald började i flottningen år 1937, strax innan han skulle fylla 18. Det var andra året med timlön, före dess gick flottningen bort på anbud där lägsta summan fick jobbet.

Då valde anbudstagaren vem som fick jobba men det ändrades då anbudssystemet försvann. På sträckan Njallats-Strandforssel hade man en överenskommelse som fick stor betydelse, särskilt för dem som hade det knapert:

Flottarlaget vid Dockasberg på 1940-talet. Fr v Alexis Larsson och Bertil Larsson (bröder från Långsel), Henning Björklund (Lilla Näverberg), Harald Rensfeldt (Långsel), Gerhard Tegbro (flottarbas Forshed), Harald Lundgren (Långsel), August Karlsson (Långsel), Harry Törkvist (Långsel), Elis Karlsson (Lövberg) samt Sixten Johansson och Elam Björklund (båda Långsel).

– Man fick bara komma en från varje hushåll. Vi kom överens om det, av rättviseskäl. Behövdes det mer folk fick även andra komma med.

Suobbatträsket är Vitåns källsjö och därifrån kallas älven Mainikbäcken ned till Njallats. Även biflödet Dockasälven flottades en tid och vid Rikktiträsket fanns en damm, men därifrån flottades inget virke via Vitån.

Flottningsordern kom ofta första dagarna i maj, minns Harald, och då gällde det att vara på alerten för att ta vara på vattnet.

– Vi börja alltid i Njallats. Där fanns en gård där det bodde en familj och i lugnvattnet fanns ett avlägg. Virket låg i vältor som vi kalla det och vi börja med att rulla ut virket så det flöt.

Vitån dämdes i Dockasbergsdammen och då luckorna öppnades for virket nedför älven.

– Vi var åtminstone 20 man och gick tvåskift. Det gällde att snabba på, tog cirka en vecka att få virket genom Hedhusdammet.

Där det fanns risk för brötar hade vakter placerats ut, som regel två och två som jobbade i skift och bevakade en sträcka av älven.

Fem år innan flottningen las ned skövlades vissa sträckor av Vitån genom så kallad flottledsrensning.

Skogsarbetet krävde sin man. Här Eugen Friman från Tallberg.

Arbetsredskapet var ”båsshåkaforken” som bestod av en smäcker gran med själva båtshaken fastspikad i tjockändan.

– Det gällde att hålla forken våt så den var stark. Därför försökte vi ha den i skuggan så den inte torka, minns Harald.

Inte bara forsarna var viktiga att bevaka utan även ”idon” (rånebondska för edor). Virket fick inte packas så idon stannade av, slutade gå runt.

Det var något av en hederssak att klara sin uppgift utan att behöva ta hjälp av övriga flottarlaget.

– Men om det stocka sig i älven var det att springa till den närmaste och få hjälp. Torpforsen slog igen en vår så det blev en jättebröt. Då kom det folk från olika håll och hjälpte oss lossa. Man kom från Bjurå älvdal och allt folk härifrån. Vi lossa bröten undan för undan. Det gick inte på annat vis och vi fick även spränga då timmer fastnat mot någon sten.

Sprängning hade alltid sina risker och en gång hade det kunnat gå riktigt illa, minns Harald:

– Jag satt på land i ett gäng på tre–fyra stycken som aptera, ladda. Det var på våren och lågvatten. Vi gick före och sprängde isen på selen för att påskynda islossningen.

Selfrid Granström var ute på selet, hade precis tänt stubinen och släppt ned laddningen under isen. När han skyndade sig mot land brast isen och Selfrid hamnade i vattnet.

Lagbasen Leonard Eriksson såg att katastrofen var nära, skyndade ut till vaken och lyckades dra upp Selfrid. De hann precis i land innan laddningen exploderade. Leonard belönades sedan med Carnegiemedaljen.

Vitåns flottningsförening hade delat upp älven i tre flottningsdistrikt. Vissa år flottades stora mängder virke, exempelvis 1938 då 262 746 klampar sorterades vid Jämtösund.

Längs älven fanns många små avlägg där flottarna rullade ut virket. Bland annat i Tallberg där det fanns fem gamla kronotorp. Dessa ändrades sedan till sex så kallade ”hyggestorp” som byggdes i sten efter kriget.

Det fanns tre dammar i huvudälven: i Dockasberg och Långsel samt i Hovlös där den kallades Hedhusdammet.

Det var ofta ett folknöje att se virket släppas genom dammslussarna. På dammbroarna fanns tre, fyra järnspett som dammluckorna öppnades och stängdes med. Järnspetten var av olika storlek och med dem brukade flottarna demonstrera sin mannakraft.

Det kallades att ”ryta ett järnspett”, segrare var den som lyfte största spettet på en arm.

Från Strandforsselet nedströms Forshed och till Hedhusdammen var det närmare en mil spakvatten. Där bogserades virket i grimmor men ibland kunde flottarlaget ligga ”värfast”, ha motvind i några dagar. Då passade man på att bogsera grimman över lugnvattnet nattetid då det ofta var vindstilla.

Pensionären Bengt Hammar i Vitå har dokumenterat flottningen i nedre delen av älvdalen. Framför allt sista milen till skiljestället i Jämtösund.

Över Vitåfjärden spelades virket till i höjd med nuvarande E4. Härifrån fick virket flyta fritt till Jämtösund där det sorterades och buntades. Sedan vidtog havsbogseringen till fabrikerna vid kus-

ten; Vitåvirket hamnade främst i Sundsvallstrakten.

Hammar skriver att det på Vitåfjärden fanns sex moringar med cirka 800 meters mellanrum. Moringen bestod av en stock som med en kätting var förankrad vid en stor sten. Vid stocken fäste man spellinan som roddes ut med båt.

Virket samlades i grimmor som spelades över fjärden. Grimmorna bestod av bomslanor som var förenade med bomkoppel av kätting. Varje grimma innehöll 10 000 – 20 000 stockar, antalet anpassades efter vindriktning och -styrka.

Fram till 1930-talets början användes spelflottar, sedan kom varpbåtarna med motordrivna spel. Då krävdes mindre arbetskraft men flottningen var fortfarande största arbetsplatsen i bygden, skriver Bengt Hammar.

Sista året Vitån flottades var 1954 men då hade Harald Rensfeldt redan slutat för flera år sedan.

– Jag hade jobbat i skogen som huggare men slutade 1949 då motorsågen kom. I stället blev jag virkesmätare och jag var även flera år på skiljena i Sunderbyn och Böle.

Harald är duktig på att skriva och har en skatt bevarad i sina böcker.

Under kriget, 1942, gifte han sig med Hjördis Engman från Tallberg. De fick tre barn varav två lever; Sören bor i Piteå och Eva i Luleå.

Hjördis gick bort 1992, ett hårt slag för Harald:

– Jag blev ensam men det får gå ändå. Jag klarar mig utan hemtjänst, kör bil och håller bort snön med snöslunga.

Liksom många andra i trakten har Harald varit duktig skytt:

– Men nu har det dött ut. Ungdomarna har flyttat ut så vi är nästan bara pensionärer.

Det var i samband med att Harald blev virkesmätare 1949 som han började skriva dagbok. Den

Harald Rensfeldt bor i glesbygden men är långt ifrån insnöad.

vanan tänker han fortsätta med så länge han kan.

– Jag skriver varje dag. Om väder och vind och om stora händelser, till exempel när Anja tar guld i slalom. Fråga mig om något viktigt, då går jag tillbaka och ser i boken.

Vi slår upp en dagbok på måfå och hamnar på den 3 augusti 2001. Det var tio grader i natt, klar morgon och vindstilla, skrev Harald och fortsätter:

”Plockar jordgubbar 2,5 liter på nedre rutan, rensar dom och kokar sylt. Vilar i hängmattan emellanåt. En varm och härlig sommardag, 28 grader högsta temperaturen i dag. Bättrar på den röda färgen på bakre långsidan av huset, så högt jag når från marken.”

Barnbarnen brukar säga till Harald att ”dom där böckerna ska du vara rädd om”.

– Jag har fyra barnbarn, och tre barnbarnsbarn som är åtta, sex och tre år. Men jag hör att det är fler barnbarnsbarn på gång. Det har anförtrotts mig det.

RÅNE ÄLV

Råneälven är 210 kilometer lång och landets största skogsälv med mynning vid kusten.

Källsjön heter Radnejaure (Råneträsk) och ligger ett par mil söder om Dundret i Gällivare kommun.

Stora myrområden avvattnas genom älven men här finns också betydande skogstillgångar. År 1904 bildades Råne älvs Flottningsförening och vissa år flottades närmare två miljoner stockar på älven.

Men långt innan timret blev eftertraktat fick en annan råvara stor betydelse. Det var järnmalmen som transporterades med renrajd till kusten.

Flottaren och malmhögen

Yngve Öhman har alltid trivts där det hänt saker, där det rört på sig.

Det gjorde det som flottare och det gjorde det som entreprenör med en massa hjul som rullade. Men en vacker dag blev hemlängtan för stor och han flyttade hem till Lillsaivis.

Byn ligger i sydöstra hörnet av Gällivare kommun och landskapet Lappland. Någon mil längre västerut går Malmens väg som numera är en av länets mest populära skoterleder.

Det var längs denna led malmen transporterades från Gällivare/Malmberget till järnbruken vid kusten. Transporterna började på 1730-talet och pågick i cirka 150 år.

Vid Spikälven tre mil norr om Gunnarsbyn anlade Jonas Meldercreutz år 1768 nybygget Spiken/Furudal, som blev omlastningsstation för järnmalmen. Dit kördes malmen med ren och akkja, för vidare transport söderut till framför allt Melderstein och Strömsund.

Mindre känt är att en del av malmen gick österut till masugnen i Gyljen, säger Yngve Öhman.

– Det gick malmtransporter här förbi men det var länge sedan. Pappa hade inte sett transporterna och han var född 1872.

Yngve är intresserad av lokalhistoria och glad att få visa malmhögarna på Renberget. Med på utflykten är min färdkamrat Börje Eriksson, som växte upp i grannbyn Flakaberg, samt Yngves brorson Bengt Öhman som bor i Lillsaivis.

Bengts pappa visste att högarna fanns men inte var:

– Själv har jag varit dit och kollat med magnet och nog är det järnmalm. Malm som är krossad för att det skulle rymmas mer i pulkorna.

Efter att ha kört någon halvmil på dåliga skogsbilvägar parkerar vi bilen och promenerar sista biten. Här finns två malmhögar men vi hittar bara en, efter att ha fått söka en stund.

Högen innehåller någon kubikmeter krossad malm och man kan bara spekulera i varför den lämnades här.

Yngve Öhman tror att här fanns en omlastningsplats:

– Pappa visste att det funnits våg i Härkmyran. Där dela dom upp malmen, en del skulle till Melderstein och en mindre del till Gyljens bruk. Lapparna kom med akkjor och här på Renberget

”Jag är nog ganska tjurig”, säger Yngve Öhman.

Bengt och Yngve Öhman vid malmhögen på Renberget.

tog hästarna över till Gyljen. Dit måste man korsa flera berg och åsar men till Melderstein var det slät mark, utför, så dit körde man antagligen med ren hela vägen.

Känt är att det tog cirka en vecka att transportera malmen från Gällivare till kusten. Transporterna utfördes under vinterhalvåret då sjöar och myrar var frysta.

Ofta var åtta–tolv renar med var sin akkja kopplade i ett tåg. Varje ren kunde dra ett skeppspund malm (170 kilo). Man hade varken selar eller skaklar vilket medförde att många renar fick benen avbrutna av skenande akkjor i branta utförslöpor.

Även för samerna var malmtransporterna en plåga som de tvingades till av överheten:

– Det var hemska saker. Nog var samerna nedtryckta på den tiden, det var inte människovärde. Jag har själv sameblod, det är kanske därför jag är ganska tjurig, tillägger Yngve Öhman.

På väg hem från Renberget berättar han om givande ekorrjakter i sin ungdom. En och annan älg blev det också men dom var sällsynta jämfört med i dag.

En annandag jul fick Yngve nys om att en oxe, ko och kalv synts till nära Rautibäcken.

– Jag tog bara skidorna och hemvärnsmausern och så bar det iväg. Efter cirka åtta kilometer hann jag upp dom. Jag damma och sköt ned tjuren men den var mager som ett dragspel. Men vi tog hem det där och satte en del i bastun, nog kunde det vara hundra kilo ben och så där.

– Dom tog reda på allting av älgen på den tiden. Jag kommer ihåg några år senare då brorsan sköt en åt samma håll. Då vi burit hem allt kött for jag tillbaks och hämta hem älghuvudet. Morsan gjorde pressylta av det och jag har aldrig ätit så god sylta, så nog hade vi lön för mödan.

Yngve Öhman är en god berättare och vi blir sittande ett par timmar i hans hus vid sjön Lillsaivis.

– Jag är den förste som åkt ambulans härifrån till Boden. Ja, inte direkt härifrån utan från Vuoddas. Dom bar mig i ryggsäck som femåring, min far och grannen Hjalmar Nilsson.

Inte nog med att det var första ambulanstransporten, dessutom var det med flyg.

– Då var det inte så vanligt ens att åka bil, det fanns ju inte vägar. Men jag fick ligga där jävligt länge, dom gjorde upp en riktig eld så det gick att se var dom skulle landa.

Att som femåring bli fastbunden i ett bullrande flygplan har givetvis fastnat i minnet.

– Det minns jag så väl att jag kände mig som en fånge. Men jag kunde se ut och då vi kom neråt Grundträsk och Gunnarsbyn såg det ut som tändsticksaskar.

Men en sprucken blindtarm är inte att leka med och det kunde ha slutat illa.

– Dom måste ha gjort en akutoperation, i planet eller just då vi landa. Jag fick en tablett eller en spruta och minns inte mer än att jag vakna av sirenerna. Då var jag redan omlindad, dom hade väl sett att det var så nära att dom var tvungna att rista upp mig.

Som tur var låg en av Yngves bröder i lumpen och han hälsade givetvis på.

– Än i dag kommer jag ihåg att han hade köpt såna där små karameller, gelehallon. Dagen därpå fick han inte komma och då grät jag så fruktansvärt. Men jag var där inte så lång tid, bara tio–tolv

dar. Då kom Signe, min äldsta syster, och hämta mig. Då var det att åka tåg till Lakaträsk och till Pålkem var det bussförbindelse.

I Pålkem fanns arbetsstugan där traktens ungar bodde under skoltiden. Då Yngve klev av bussen vid arbetsstugan blev han hyllad, nästan som Charles Lindberg några år senare.

Järnmalmen skulle fraktas till Gyljen där masugnen var i drift åren 1828-1856.

Efter att järnbrukseran var slut vid kusten blev det högkonjunktur för mjukare råvara.

– Jag var verkligen hjälte ska jag tala om. Hade ju åkt flygmaskin och var bara fem år. Jag kommer ihåg det som om det var igår.

Yngve Öhman hade tio syskon, mamman hette Anna-Caisa. Pappa Lars-Henrik jobbade i skogen och flottningen men drygade ut inkomsten med andra uppdrag.

– Han var på förrättningar lite här och där. Gjorde bland annat hemmansskiften och det var inte så dåligt betalt.

Själv började Yngve i flottningen då han var 15 år, samtidigt med Sture Adermalm som senare blev flottningsinspektor.

– Vi for till läkare för att få intyget som behövdes. Han ansåg att vi hade bra fysik så det var bara att vara med i jobbet. Sture var flottningen trogen hela sitt liv och han studera i Stockholm ganska länge.

Att även Yngve var en företagsam herre framgår av hans fortsatta berättelse om sitt liv. Även i skogen började han som 15-åring. Det var skogsdrivningar och timmerkörning med häst men flottningen gillade han och kompisarna bäst.

– Vi tyckte det var ganska bra betalt på den tiden. Det berodde också på basen hur mycket han ville hålla igång. Det var timlön och under helgerna var det ännu mera ersättning.

– Så flottningen var ett djävla tillskott. Var det någon som var slö blev han betraktad som en latstock. Egentligen var det ett hårt arbete, alla ville visa sig duktiga på den tiden. Det var en form av tävling.

Flottningen var ett hårt arbete och det fanns inte plats för latstockar.

Vissa flottare tog större risker än andra. Bröderna Hugdahl från grannbyn Storsaivis tillhörde dem som skiljde ur sig från mängden.

– Lennart Hugdahl tillhörde dom kvicka. Både Edvard och Lennart var riktiga flottare kan man säga. En del gick aldrig ut på en bröt men då fanns det såna som Lennart och Edvard som ofta var ut på brötarna.

Även Sören Andersson var känd som en riktig brötkarl. Yngve Öhman var själv lite av äventyrare, gillade att vara med där det hände saker men deltog bara till en viss gräns.

– Dom var inte rädda, dom riktiga brötkarlarna. Jag var inte en av dom stora flottarna, var nog en medelmåtta.

Yngve flottade mest i bäckarna i närheten och i Livasälven. Ibland även i Råneälven, från Mårdsel till Klingersel och någon by nedanför. Livasälven är Råneälvens största biflöde och har gott om forsar.

– Vattnet håller så kort tid i dom där branta småälvarna och bäckarna. Vi jobba dygnet runt, det var vila liten stund och äta lite grann och så ut igen. Det hände ibland att vi hade 20 timmar på dygnet. Efter en vecka var man ganska urlakad ska jag säga.

Då Yngve Öhman fyllt 26 blev han egen företagare. Byggde upp ett sågverk i Lillsaivis, största industrin som någonsin funnits i bygden.

– Det var nog ett lyckokast. Hade ju arbete året runt, natt och dag. Vi var 15 man i sågen och 10–15 man på avverkningar i skogen, under vintersäsongen.

Så här förklarar Yngve att han kom på idén att bli egenföretagare i glesbygden:

– Jag tyckte det var för djäkligt att allt timmer for härifrån, till kusten. Medan vi blev utan arbete långa tider. Då tänkte jag att varför kan vi inte göra något själv. Och så hade jag ju väldigt tur, köpte en liten post i Suobbat med ganska fint timmer.

Från timret sågade han slipers, järnvägsslipers som var eftertraktade. En vacker dag kom uppköparen Axel Lindmark från Boden för att titta på det 26-åringen hade att erbjuda.

– Men jag var ju inte van stabbläggare och hade lagt det för tätt så det börja mögla. Men Lindmark bjöd ett pris: allright sa jag och på natten tumma vi in virket. Lindmark kom ut i bagarstugan och skrev ut checken. Då såg jag att det här var ett kap.

Yngve fick drygt 17 000 kronor för slipersen. Det var en bra affär med tanke på att han bara gett 4 700 för posten och sågningen hade inte tagit många dygn. En kusk med häst kunde köra in maximalt 15–16 000 kronor på en hel vinter.

Han fick kontrakt med Skogsägarföreningen och beslutade satsa på ett modernt sågverk.

– Första året såga jag 75 000 kubikfot. För att vara på den tiden hade sågverket mycket hög kapacitet, 500 timmar per skift. Men efter 17 år börja sågen vara nedkörd. Det skulle vara inomhus och varmbonat och jag räkna ut att det skulle kosta två miljoner.

”Där låg sågverket”. Yngve är född 1922 och har haft många järn i elden.

Året var 1967 då Yngve Öhman körde sågen för sista gången.

– Dom locka mig att flytta till Gällivare och bygga helt nytt där, en modern anläggning. Jag skulle få 2,4 miljoner i bidrag, bland annat av kommunen. Så jag flytta dit och byggde villa.

Snart visade det sig vara mycket luft i löftena han fått:

– Jag var otålig och ville komma igång så fort som möjligt. Men det tog två år och dom hade inte ens börjat med vägen till industriområdet. Då börja jag med åkeri i stället. Köpte lastbilar och släpvagnar att köra timmer med.

Snart utökade han entreprenadverksamheten; hade traktorer och byggde dammar åt Vattenfall.

– Jag höll på i sju år, var med alla åren dom byggde Suorvadammen. Var även med i Satisjaure och en del i Ritsem och i Porjus. Men då

börja jag bli less. Det var arbete natt och dag och ibland var det ransonering på bränsle. Oljekrisen i början på 80-talet men jag fick ju tag på bränslet.

Som mest hade Yngve fyra egna lastbilar och fem inlejda. Plus en 980 och 1640, Volvos största lastare.

– Och så köpte jag en H 16, största grävmaskinen som Volvo hade då. Men det blev ju kaputt med alltihopa. Dom börja med Stålverk 80 och det var så helvetes mycket jobb. Men dom pressa ned priserna så det gick inte att vara med, absolut inte. Min son Kent var där men körde bara några skift.

Då Yngve inte fick maskinerna att rulla här uppe flyttade han till Osby.

– Jag skulle vara med på den där djävla tunneln, Hallandsåsen. Jag hade ju anbud, skulle ha grävmaskin. Det var delentreprenad men dom hade pressat ned priserna så det gav absolut ingenting. Då besluta jag att nu lägger jag av.

Som tur var hade Yngve köpare på alla maskinerna, på allt han ägde. Så det var bara att håva in pengarna och flytta upp till Luleå. Sedan flyttade han till Spanien och där blev han i sju år.

– Då fick jag för mycket hemlängtan, det var för tio–elva år sedan. Jag tänkte på småforellerna här i bäckarna där jag gick som pojke. Tänkte att nu ska jag uppleva det, nu tar jag pension och far hem till Lillsaivis.

Han dansade med stockarna

Lennart Hugdahl tillhörde de ”riktiga brötkarlarna”, de som gladeligen gav sig ut på bröten då andra tvekade.

Hemma i Storsaivis hade Lennart och bröderna en stock som de tränade på.

– Så det var inte så konstigt att vi kunde balansera. På stocken lärde vi oss springa hur mycket vi ville och att hålla oss kvar.

Första gången jag träffade Lennart var i samband med att jag skulle skriva boken *Dit vägarna bär*. Han och hustrun Sigrid bodde i Norra Sandsjärv där de skapat sitt eget lilla paradis. Dessförinnan hade de i många år bott och jobbat på olika platser i södra Sverige.

”Det var dåligt betalt i skogen här hemma och jag ville kunna föda hustru och barn så det inte skulle bli svårigheter. Dessutom var jag nog lite äventyrslysten av mig”.

Lennart förklarade också att han ofta längtat hem till ungdomsårens Storsaivis där han varit flottare och balanserat på timmerstockarna.

I september 2006 intervjuar jag

Lennart längtar ständigt tillbaka till Storsaivis. Timringen i bakgrunden har han hämtat på hemgården.

Det krävdes träning och åter träning för att kunna springa som katter på timmerstockarna.

honom för denna bok. Han är 90 år och bor på äldreboendet Tallviksgården i Överkalix. Hustrun Sigrid Hugdahl har följt mig hit och det riktigt lyser om Lennart då han får prata om flottningen.

Men först berättar han om andra jobb han hade i sin ungdom:

– Jag var bland annat med och byggde landsvägen från Vuoddas. Men det var dåligt med jobb och vi fick arbeta nästan gratis.

Då Lennart var 14–15 år började han i skogen. Storebröderna Edvard och Rudolf fällde träden som sedan Lennart barkade.

– Jag var liten, hade kort ryggrad, så jag behövde inte böja på ryggen. Nog kunde det vara jobbigt men vi hade fina barkspadar så det gick ganska lätt.

Att Lennart började flotta i den åldern gillade inte mamma Kristina. Hon tyckte säkert det lät livsfarligt, det som Edvard och Rudolf brukade berätta från flottningen. Dessutom fanns ju träningsstocken inom synhåll från huset.

Pappa Israel hade slutat flotta av åldersskäl och efter några år slutade även Rudolf och Edvard. På våren då flottarlaget var i Livasälven fick Lennart något av ett elddop.

– Vi hade en bröta strax ovanför en våldsam fors. Då sa jag att man får väl försöka lossa den, jag var nog lite småmallig eftersom jag fick vara i flottningen.

På andra sidan älven, nära en koja, försökte ett annat gäng lossa en bröt.

– Dom stod och drog hela dagen men fick inte bröten att gå. Dom äldre gubbarna sa att man måste börja lossa bröten tidigt på morgonen. Då sa jag: varför det, igår fick vi bara loss någon stock. Herregud, vi stod ju och drog hela dan.

– Men jag hade sett efter var stockarna satt fast. Jaha, men titta här då, sa jag och högg tag i båtshaken. Röck till och bröten for iväg.

Det andra gänget med en förman i spetsen hade kommit över till Lennarts sida för att se hur det gick. Då bröten elegant gled iväg for de snabbt över till sin egen sida igen.

– Men dom fick inte loss sin bröt och då tänkte jag: jag kör igång den också. Nog fick jag igång den men det var stenigt nedanför och bröten hade dämt upp, samlat mycket vatten ovanför.

Då bröten började släppa steg vattnet hastigt och Lennart hamnade i ett prekärt läge, riskerade

att dränkas eller slås ihjäl av timret.

– Då kom jag mig upp på bröten och fick syn på två små stockar i vattnet. Dom var lika långa och bra att hoppa på så jag tänkte att dom blir min räddning.

Lennart hoppade men ur askan i elden: nu befann han sig precis framför den stora bröten som var i rörelse:

– Stockarna stod och slog, stod och svaja men lossna inte. Där satt jag på dom små stockarna och försökte skjuta undan så jag skulle hinna före bröten. Då kände jag att mina stockar satt fast. Tänkte att det här blir nog min sista tid.

– Hade mina stockar suttit mera fast hade jag hamnat inne i bröten. Men jag fick loss dom och samtidigt släppte bröten. Nu satt jag och red på stockarna men dom var små och jag kände att dom sjönk ned.

Det blev kanske Lennarts räddning för han nådde botten och kunde skjuta ifrån med fötterna.

– Men mina stockar nöp liksom fast och då blev jag rädd. Sedan åkte vi i väg med bröten alldeles bakom mig. Som tur var fanns det en vik nedanför och där var några större stockar. Så jag hoppa över från mina stockar till dom. Då vi kom in i viken fick jag fast båtshaken i en rot på land.

– Sedan drog jag mig upp och då var jag väldigt glad. Men tänk om mina äldre bröder varit med, då hade jag inte behövt komma i den här knipan.

Säkert var det tack vare träningsstocken som Lennart lyckades rädda sitt liv den där gången på Livasälven. Även då han gjorde rekryten i Boden fick han tillfälle att visa vad han gick för:

Att lossa bröt var en konst, även i bäckar och mindre älvar. Först och främst gällde det att hitta knuten.

Nog gäller det och att ha is i magen då vattnet rusar förbi och stockarna darrar i bröten.

– Det flöt några stockar förbi badstället och jag fick tag på en. Jag behövde inte jobba, i stället fick jag göra konster och lägga mig på stocken. Och där på stranden satt Sven Utterström, han hade blivit sergeant.

Sven Utterström var skidåkare i världsklass och även Lennart Hugdahl var duktig, bland de bättre i Norrbotten.

– Jag var med i samma tävling som Utterström. Men det var klart, jag var för otränad. Men jag hade fått lära mig tekniken att åka utan att trötta ut sig. Även Elov Larsson från Svartbyn åkte skidor och han tävla jag med, Elov kom etta och jag tvåa.

Liksom flotträning bygger skidåkning på balans och koordination. Det gör även en tredje aktivitet som Lennart gärna utövade:

– Jag gilla att dansa, det var också mitt liv. Vi dansa på dansbanan vid Vägändan och i Storsaivis,

Det var här Lennart bodde innan han gav sig ut på nya äventyr.

Men oasen i Norra Sandsjärv är inte fy skam den heller.

Inte konstigt att tankarna går till ungdomsåren där flottningen var en viktig del.

i rian. Stor-Levis pojke Börje bruka spela där, han var ganska liten då. I Flakaberg dansa man på en slät sten högst uppe på en backe. Där nötte jag upp mina skor.

Lennart hade varit till skomakaren i Pålkem för att laga skorna, halvsula dom. Samma kväll for han till Flakaberg och dansade på stenhällen. Morgonen därpå fick mamma Kristina syn på skorna:

– Herregud, sa hon och titta på mina skor. Vilken dålig skomakare. Du sula ju skorna i går och dom är alldeles sönder.

Till saken hör att föräldrarna var lestadianer så Lennart hade tvingats smyga till den där dansen, och sanningen om skorna behöll han för sig själv.

Det var tack vare dansen han fick ögonen på Sigrid och hon på honom. Sigrid är född i Djupavan utanför Lansjärv och 13 år yngre än Lennart.

Första gången de träffades var en kväll på 40-talet. Sigrid och en kompis skulle cykla till dansen i Skröven.

– Då kom dom med taxi från Storsaivis. Vi slängde cyklarna i diket och då stanna dom så vi fick åka med, berättar Sigrid med ett leende.

Renskiljning och skiljeställe

Vissa år flottades närmare två miljoner stockar på Råneälven, för att sedan sorteras på skiljet vid nuvarande E4.

Vanligast var att flottningen kombinerades med skogs- och jordbruksarbete. Men även många renskötare var flottare, en av dem var Seth-Ivan Eriksson från Råne-Flakaberg.

– Pappa och farfar var alltid med i flottningen. Själv börja jag redan som lillpojke, så fort jag fick

vara med. Det var en viktig sidoinkomst, enda inkomsten man hade förutom renarna.

I bokens avsnitt om Luleälven berättar Seth-Ivan att han alltid tog en paus i flottningen för renskiljningen. Det accepterades utan knot av arbetsledningen, alternativet hade förmodligen varit att flottningsföreningen tappat viktig arbetskraft.

Från renskogen i Råne-Flakaberg var det långt till Luleälven men det fanns även flottning på betydligt närmare håll.

– Jag kommer ihåg första gången jag flotta. Min farbror tog ackord på Vuoddasbäcken. Vi for dit, Ruonelas pojkar var också med. Lill-Levi hade ackord på Livasälven och tog Solälven också. Det kom massor av folk från Saivis, Lillsaivis, Pålkem, Vuoddas. Alla byar runt omkring hade någon i flottningen.

Seth-Ivan tyckte att bäckflottningen var roligast, i synnerhet i smala bäckar där man hade flaggsystem:

– Så fort man inte orka hålla timret hissa man flaggan, så flaggor reste sig hela vägen. Man skulle alltid titta på flaggor nedåt. Om dom kom opp måste du hissa på ditt pass så dom som släppte virket fick budet. Ju snabbare du var desto mindre fastnade ju. Stoppa timret orka du inte.

På nästan alla bilder från flottningsepoken lyser blåsten och regnet med sin frånvaro. Det kändes säkert motigt och besvärligt att fotografera i blötan.

Då vädret var vackert var allt så mycket enklare, inte minst för bäckflottaren.

– Där på Luleälven var det inte farligt för där

Sveriges största skogsälv vindlar sig även fram i odlat landskap. Här vackra Mårdsel halvvägs mellan Råneträsk och kusten.

Renskötar- och flottarlivet var fysiskt ansträngande och då var det viktigt att koppla av. Konsten att sitta skönt har Seth-Ivan Eriksson alltid behärskat.

Råne-Flakaberg kallas numera Flakabergsåsen.

fick du ju ligga i hus varje natt. Men på Livasälven fanns inga hus annat än för gubbarna. Inte tog man plats för gamla gubbar. Vi andra låg i buschen, gjorde eld, minns Seth-Ivan.

– Ibland fick du ligga under båten om det regna. Herregud, nog fick man frysa. Inte var det hälsosamt men folket var ju van. Nutidens människa skulle aldrig ha gått ut. Dom hade inte fått en enda människa till flottningen om det sett ut så.

Med sömnen blev det si och så, ofta hade man bara båten som skydd mot nederbörden.

– Vi hade en brasa bredvid men när du la dig och somna slockna elden. Du hade lite tändvirke där under båten så du fick upp elden igen. Skogsarbetarna gjorde upp eld ini stubbarna och koka sig kaffe, det var ju inte rastskojor överallt.

Trots primitiva förhållanden trivdes Seth-Ivan Eriksson förträffligt i flottningen.

– Jo, det var roligt. Man glömde det där dåliga vädret och så blev det fint väder, solen sken.

Båten var till stor glädje och nytta i många sammanhang, ett måste i de flesta vattendrag. Till exempel i övre delen av Råneäl-

Förr anpassades renskötseln till årstidernas rytm, nu är det ofta klockan som styr.

Mörka kallades svåra ställen där man drog båten på land. Ibland fanns särskilda båtbanor.

Ibland fanns det koja och då levde man lyxliv. Här Ivar Engström från Gunnarsbyn.

Så här kunde ett flottarläger se ut.

Det är alltid trevligt att veta var man befinner sig...

...och att här bor trevligt folk.

ven där Seth-Ivan flottade i ganska många år:

– Vi bruka börja i Nattavaara och det var inga speciella svårigheter. Men svåra forsar, mörkaforsarna. I en del forsar kunde man inte släppa utan var tvungen repa båtarna och ibland måste du dra dom.

Repa i detta sammanhang var något helt annat än att reparera:

– Med repa menas att släppa sakta med ett rep. Du hade ingen kvar i båten utan gick på stranden. Sedan fanns det mörka, enkoma ställen där du kunde dra båten. I Skaitiforsen i Livasälven, till exempel, fanns det en mörka. Det var lagt slåar på tvären där man drog båtarna.

Ordet ”mörka” kom från samiskans muorki. Förbi dessa svåra forsar brukade man också dra tjärtunnorna förr i världen, ofta med hästar som dragare.

Seth-Ivan har själv inte provat på tjärbränning men däremot kolning:

– Jag var med som hjälpreda. Hemma i Råne-Flakaberg brände pappa ett par milor. Det var krigstider och han hade lejt mästare. Man använde tall och gran, blanda in löv också. Kolen sålde han till Flakaberg, till Lill-Levi Skoglund som var affärsman.

– Här i byn har jag bränt två milor tillsammans med Erik Olofsson. Jag ville vara med för rolighets skull, för att se hur det går till.

Seth-Ivan bor i Forsträskhed men vistas mycket vid Livasälven där han har stuga.

Seth-Ivan Eriksson bor sedan länge i Forsträskhed norr om Niemisel. I närheten rinner Råneälven på sin väg mot Bottenviken.

Efter att flottarlaget gjort sitt i bäckarna och de mindre älvarna väntade huvudälven.

– Vissa år kunde vi hoppa in i Mårdsel, Översel, och så följde vi bakändan till Valvträsk. Några kunde fara till en bröt som skulle rivas, så det inte skulle läggas på ytterligare. Andra rensade stränderna, det fanns ju alltid små landbrötar, olika hopsamlingar.

Lugnvattnen och edorna, eller aggorna som Seth-Ivan kallar det, var ett kapitel för sig:

– Vi använde bommar i sjöarna och i aggorna, bakvattnen där vattnet far runt. Bomkoppel hade vi

Strandrensning på Niemiselet i slutet av 40-talet. Fr v Arvid Larsson, Artur Larsson, August Johansson och Alfred Gunnarås.

med oss och spika oss en bom. Den rev vi sedan om vi hade långt till nästa agga. Två sorters kättingar hade vi med oss och sedan fanns det krickel. Det var kedjestumpar med en liten spetsig käpp av järn i varje ända som vi slog in. Det var i samband med rensningen.

För att riva brötarna användes olika hjälpmedel, till exempel ”spaken”.

– Den var som ett järnspett men av trä. Vi brände i ändan så den skulle bli hård. En del var väldigt skickliga med spaken, hade teknik.

Seth-Ivan upplevde att spaken var mer användbar än forken:

– Man blev starkare med spaken än med forken. Om du gör ett brott på spaken kan du lyfta ett ton med hjälp av hävstångsprincipen. Och hästkuskarna på vintern vart skickliga med spaken, satt på lassen och använde den. Vissa människor var duktiga med den.

Det fanns många ställen på Råneälven där det lätt brötade sig.

– Det var i alla forsar och i stora krokar. Ovanför Valvträsket, i Marielundskroken, kunde det vara sju-åtta meter höga brötar. Och Pakko var ett arbetsamt ställe, där kunde det vara hundratals stockar. Vi hade alltid med oss dynamit och ladda när det krävdes.

– Vi jobba hårt och ibland kunde vi vara tio–tolv man för att det skulle gå fortare. Följde bakändan ned till Valvträsk där nedre gänget tog vid. Dom var från Valvträsk, Gunnarsbyn, Niemisel, Niemiholm. Det var ortens pojkar, bondpojkar, skogsarbetare.

Även för renskötaren var flottningen ett viktigt komplement. Därför kändes det trist att som i Seth-Ivans fall tvingas sluta redan i 40-årsåldern, dessutom med ett jobb han trivdes förträffligt med.

Men därtill var han nödd och tvungen:

– Flottningen tog ju slut. Om den inte gjort det hade jag fortsatt tills jag blev mer till åren.

Seth-Ivan är född 1934 och håller fortfarande igång med renskötseln. Det är tungt fysiskt men på ett annorlunda sätt än flottningsarbetet:

– I flottningen måste du arbeta så mycket med kroppen. Och äta på ett annat sätt, kraftigare mat. Även kalvmärkningen är tung, du måste gå men du är ju tränad att gå. Du kan gå ett dygn, stannar efter fyra–fem timmar och kokar dig kaffe och så går du igen.

Som så många andra jobb i dagens datoriserade och motoriserade samhälle har renskötseln i praktiken blivit tyngre.

– Det är mycket skoter idag men det har inte blivit lättare, tvärtom. Visst slet man förr men det är värre i dag. Dom sliter sönder kropparna för dom är ju så otränade. Vi var ju fullkomligt tränade hela året och det skulle vara mycket innan vi slet sönder kropparna.

Förr kallades samerna årstidernas folk på grund av det jordnära sättet att bedriva renskötsel. I dag har det i stället blivit sekundjakt.

– Det är jäkt och stress och passa en massa tider, vi hade inte så mycket tider. I dag kan du få ett skiljningsbud på telefon, att du måste till skiljningen. Förr fick man det en vecka före, kunde förbereda och ställa sina hjordar på ett visst sätt. Nu kan du hålla på och köra in dina egna renar då du får ett bud.

Seth-Ivan Eriksson har länge varit ett aktat namn i rennärings- och samefrågor. Var bland annat med från starten av sametinget där han representerade skogssamerna.

– Från början hade vi fem mandat, andra perioden hade vi fyra och samma nu. Vi är som på regeringssidan, samarbetar med andra partier.

Han tror att sametinget kommer att fungera bättre och få större betydelse i framtiden:

– Dåligt har det väl inte varit men det är klart, det har funnits en viss ovana. Nu är dom ju mer vana och har fått mera frågor från regeringen att ta hand om.

Om den inflammerade konflikten kring fjälljakten säger Seth-Ivan Eriksson så här:

– Jag tror att det kommer att lösas. I själ och hjärta tror jag inte att konflikten är så svår. Bara man inte gapar åt folk och svär utan är saklig, då går det att lösa.

I flottningen var samarbete och laganda a och o. Man jobbade tillsammans för att lösa knutarna och därför kom virket också fram till skiljestället, utom den lilla procent som sjönk förstås.

Seth-Ivan jobbade aldrig på något skiljeställe men det gjorde flera av kompisarna, både i Sunderbyn och Ågrundet som var Råneälvens skiljeställe.

Ågrundet låg i älvmynningen nedanför nuvarande E4-bron. År 1938 exempelvis sorterades här drygt 1,7 miljoner stockar, från början av juni till slutet av juli.

Ingemar Degerman bor i Morjärv. Han var virkesmätare men jobbade på Ågrundet en sommar i mitten av 50-talet:

– Det var väldigt intressant att jobba på skiljet. Jag var prickare på buntverket och var även med och gjorde klar buntarna för bogseringen.

Som virkesmätare hade Ingemar bra koll på alla de märken som fanns på virket:

– Cirka 40 centimeter in på stocken högg man in bolagsmärket med vanlig yxa. Och i ändan slog tummaren in märken som visade att virket var mätt. De märkena visade vilket bolag det var och vilken sorts virke, alltså massa respektive timmer. Och i grovändan skrev huggaren sin siffra med timmerpenna.

Det var mycket folk på Ågrundet under de knappa två månader sorteringen pågick.

– Det var gångbro till en holme vid skiljet där det fanns en stor barack. Där var vi förlagda.

En annan sommar jobbade Ingemar på Piteälvens skiljeställe Bölebommen.

– Det var betydligt större än Ågrundet. Och jag var även på Vassholmen, en del av en sommar.

Ingemar Degerman är född 1935 i Gunnarsbyn och på den tiden jobbade många i trakten åt Råne älvs flottningsförening. Bland annat minns Ingemar då bommarna las ut på Överstbyträsket, och att folk satt och vaktade i forsarna så det inte skulle hinna bröta sig.

Erik Degerlund är född 1954 i Överstbyn där Livasälven mynnar under namnet Rörån. Han har hört mycket berättas om flottningen där många av hans släktingar jobbade, bland annat pappan Alvar Degerlund.

En gång var Alvar med om en skogs-

Ingemar Degerman bodde en minnesvärd sommar på Ågrundet.

drivning som han aldrig kunde glömma. Allt slitet visade sig nämligen bli bortkastat, berättar Erik Degerlund:

– Dom hade kört ut allt virket på en tjärn. Men isgången blev för hastig så allt timret kom iväg innan dom hann tömma, så där for hela förtjänsten. Pappa berätta det där många gånger.

Men motgångar är till för att glömmas och att byn hade gårdar på båda sidor av älven var ibland ganska trevligt, minns Erik Degerlund:

– Då det var kalas i byn for vi över med båt. Kvinnorna stod upp i båtarna, älvgäddorna, och höll i tårtorna.

Råneälvens skiljeställe låg vid älvmynningen nedanför nuvarande E4. Här flottläggning av slipers i Strömsund.

FÄRGSTARKT I SÖDER

På Byskeälven, Åbyälven och Skellefteälven flottades mycket virke från Arvidsjaurs och Arjeplogs kommuner.

Eftersom dessa älvar mynnar i Västerbotten berörs de endast marginellt i denna bok.

Däremot ska vi besöka Skellefteälvens stora och djupa sjöar vid Arjeplog. Här träffar vi ett par färgstarka personer som flottade i sin ungdom, och som blev kändisar av olika anledningar.

”Vi var ena hejare på att ro”

Att Klas Lestander är en levande legend tar han själv med ro. Han fortsätter att jaga och fiska, göra det han trivs bäst med här i livet.

Då jag besöker Klas och Sonja Lestander har de precis kommit hem efter en trollingtur på Hornavan. Båda är nöjda och avslappnade för fiskelyckan har varit god.

– Vi fick tre öringar, den största vägde 5,55 kilo, berättar Klas.

– He var en bra fisk. Jag håvar alla fiskar, tillägger Sonja stolt.

Vi är i slutet av september 2006 och det är dags att summera fiskesäsongen. Paret Lestander blev Arjeplogsmästare i gäddklassen, vann sammanlagt efter fem deltävlingar. Gäddan är fin i sjön och blir gäddfärs.

Men det är bara att erkänna att öringen är nummer ett och den klassen vann man inte:

– Vi var tvåa två gånger men det räckte bara till femte plats. I dag har vi varit ute i fem timmar. Vi kör sakta, dricker kaffe och har det skönt.

Men plötsligt kommer hugget och då får kaffet kallna.

– Vi kände direkt att det var en stor öring. Den körde runt båten och tjorva in sig i andra linor.

Vid trolling har man flera spön i gång samtidigt och då gäller det att snabbt veva upp linorna och frikoppla motorn. Klas drillade fisken medan Sonja stod beredd att håva.

– Men den såg håven och for mot botten. Det tog en liten halvtimma innan vi fick opp den, berättar hon.

Vackra fiskar ska helst beskådas och fotograferas i levande skick. Då femkilosöringen redan ligger i frysen föreslår Klas att vi i stället åker ned till bryggan där de har sin trollingbåt.

Sonja och Klas efter ännu en givande dag på sjön.

Sveriges djupaste sjö är som gjord för trollingfiske.

Förr flottades det en hel del timmer på Hornavan.

Det var här i Långviken som Klas la grunden för sin historiska triumf.

Svansen och yxan var perfekta träningsredskap för kroppens alla muskler och uthållighet fick man på köpet.

Hornavan är sex mil lång och Sveriges djupaste sjö med sina 227 meter. Ett ganska stort område är djupare än 200 meter. Med hjälp av Sjöugglan har man kunnat konstatera att det finns liv på botten, framför allt skorvar och liknande fiskföda.

Klas tittar ut över vattnet där han varit med om så många trevliga och spännande stunder.

– Det har varit otroligt bra fiske. Och det var ännu bättre innan dom reglera sjöarna.

På vägen hit till Arjeplog gjorde jag en avstickare till Långviken vid Storavan där Klas Lestander är född.

Det var där han la grunden för sin historiska triumf vid OS i Squaw Valley 1960.

– Man härdas som barn, sprang mycket i skogen och jaga fågel. Min första tjäder sköt jag då jag var åtta år. Var med min kusin Tage som var fyra år äldre.

– Jag kommer ihåg det som om det var i går. En tjädertupp kom och träa 25–30 meter ifrån. Jag smög fram, tog stöd mot en sten och tänkte att nu är tiden inne. Tuppen föll som en sten.

Skolan gick Klas i Mellanström och därifrån fanns det ingen väg till Långviken. Det var bara att ta båten över till Kallön och sedan buss till Mellanström där barnen bodde på skolhem.

– Vi kunde fara hem vissa helger och längre ledigheter. Ibland gick vi genom skogen från Mellanström till Stenviken, det var att använda apostlahästarna.

Även båten var flitigt använd och Klas fick tidigt lära sig att ro. Det hände att man rodde över Storavan till Kallön och hemma i Långviken rodde man nästan dagligen:

– Vi blev ena hejare på att ro, träna både armar och ben. Vi la nät och ro var det första man fick lära sig.

Den kunskapen kom väl till pass då Klas som 17-åring sökte till flottningen.

– Flottarbasen ville se om man kunde ro. Man fick provro, ro så djävulskt innan man släpptes in i laget. Dom ville se vad man gick för.

Det mandomsprovet klarade Klas galant men han var bara en säsong i flottningen.

– Vi hade spelbåtar och stod nedanför Mellanströmsforsen. På båten där jag var fanns det ett litet hus, en liten koja. Vi slog stora bommar runt timret och drog. Jag kommer ihåg att det var bra fiske, vi hade drag efter flottarna och fick fina öringar.

Efter lumpen blev Klas byggnadsarbetare men han jobbade i skogen också, med svansen.

– Man fick en djävla kondition. Högg 100 bitar

Bogserbåten Korpen finns kvar i Långviken...

...liksom ankaret.

och ändå var det gran. Men det gällde att ha bra grejer, vi fila sågen själv.

All denna naturliga grundträning i ungdomsåren var största förklaringen till att han blev Guld-Klas med hela svenska folket. Men det gällde även att stå med båda fötterna på jorden och använda sin arjeplogska klurighet.

– Jag hade så pass i skallen att jag sparade krutet till då det gällde, säger Klas och syftar på avgörandet i Indiankvinnans dal.

Han hade insett att uppläggningen med ett testlopp två dagar före tävlingen var förkastlig:

– Jag var en lugn människa men visste vad jag ville. Därför åkte jag och sköt första stationen, sedan sa jag att jag hade för små skor. Om jag åkt de där två milen hade jag inte vunnit OS-guld.

Så här gick det till då Sverige fick sitt första guld i skidskytte:

Distansen var 20 kilometer med fyra skjutstationer. Det var svåra skjutförhållanden men Klas var i fysisk toppform och i psykisk balans.

– Man kan inte vara för trött då man ska skjuta. Det var på sista skjutstationen det gällde och nerverna betydde allt. Jag var den ende som sköt fullt, 20 träff, ryssen och norrmannen sköt två bommar.

Klas glömmer aldrig då han stod överst på prispallen.

– Det var en upplevelse för en kille från Lappland. Det stocka sig i halsen då dom spelade Du gamla du fria.

Klas Lestander var bara 28 år men avsade sig landslagsplatsen efter OS. Han hade fullt upp som byggnadssnickare i Arjeplog. Blev verkmästare och byggde många hus, bland annat sin egen tegelvilla på Drottninggatan.

På fritiden var det jakt och fiske för hela slanten. Tillsammans med svågern Jim Sundqvist jagade Klas framför allt lodjur, och det blev långa förföljelsejakter på skidor.

Att höra Klas Lestander berätta om sina strapatsrika jakter är en upplevelse. Eller vad

Under forsen i Mellanström hade flottarna sina båtar och ett högkvarter.

Klas Lestander har jagat i snart 70 år, största utmaningen har varit förföljelsejakt på skidor.

Takterna sitter i och det gäller att kompensera sidvinden.

Lodjuret högg fast i skidan men Klas var beredd.

sägs om följande äventyr:

– Jag hitta en slagen ren och det blev en vild jakt då lon hoppa upp ur legan. Jag hakade på och åkte en dryg timme innan jag såg första skymten av lon. Han hade tydliga fläckar så jag förstod att det var en hanne.

Lodjuret drog ifrån uppför men Klas närmade sig på jämn mark och nedför. Efter flera mil i hårt tempo tog jakten slut, för den dagen. Skidan hakade fast i en nedling (nedsnöad gren) och i ivern slet Klas först loss bindningen. Sedan gick skidan av och efter att ha lagat den provisoriskt tog han sig till bilen och körde hem.

– På andra dagen sprang lon mot klipporna i skravlet mot trädgränsen. Jag for upp på kanten, såg spåret och sedan for lon ned på slätare mark. Då var han trött och jag hann upp han i fjällbjörkskogen. Lon fräste och då jag var fem–tio meter ifrån sköt jag han i halsen bakom örat.

Det var i januari, kallt och mörkt, och Klas hade långt till bilen. Men han knöt ihop lodjurets ben med remmar och ett bälte, hängde djuret över axeln och tog sig hem. Nöjd med att ha fällt ett rekordstort lodjur som vägde 30–40 kilo.

– Det var en utmaning att mäta mina krafter med lodjurets. Jag kan aldrig tänka mig att använda skoter för att närma mig bytet.

– En gång försökte ett lodjur hoppa på mig. Han hoppa fram under en gran men jag hann få upp högerskidan och då högg han fast i den. Jag hade bössan skjutklar, trampade ned lon med skidan och sköt.

Klas har sparat den 35 år gamla skidan som har tydliga märken av lo-tänderna.

I Laisdalen var han med om en annan spännande jakt. Några samer hade sagt att där fanns lospår men Klas såg direkt att det var järv.

– Jag rände runt berget och räknade in- och utspåren. Då jag kom tillbaka hade jag räknat två fler inspår och visste att där fanns minst ett djur. Sedan åkte jag upp på en topp och börja fika medan jag kikarspana ner i dalen.

Snart upptäckte Klas järvspår som ledde in i en tjock skogsdunge. Det var perfekt före med lös och ljudlös snö.

Klas ville ta vara på överraskningseffekten och åkte rakt ned mot dungen. Då såg han en järv hoppa upp från ett älgkadaver.

– Jag körde rakt in i älgen och inne i bröstkorgen var den andra järven. Det var som i en mjärde och jag sköt han mellan skidorna.

I Laisdalen har Klas och grannen Lennart Löfgren jagat storälg i drygt 30 år. Ripa jagar Klas för det mesta i Merkenes och Mavas.

– Speciellt vinterjakten efter ripa är trevlig. Med sidvind har riporna en chans och det ska dom ha.

Rödingfisket i fjällen är en annan höjdare liksom trollingfisket efter öring. I Hanöbukten 1999 blev trollarlaget Team GKL (GuldKlasLennart) svenska mästare i havsöringklassen.

Den som tar OS-guld blir aldrig bortglömd. Och att få ett torg uppkallat efter sig medan man lever är sällsynt.

– Skepparn blev sjösjuk och då mådde vi arjeplogare. Han sa att han måste till sjukhus men jag sa stopp, jag har ju aldrig brutit en tävling.

Där i strömmarna visade Klas att han även var en hejare på att ro...

...hedersbevisen har en given plats i hans prisskåp.

Nu börjar det skymma och det är dags för mig att börja den långa resan hem till Kalix. Men först har Klas lovat följa med till torget, eller Guld-Klas Torg som det heter.
Det invigdes för några år sedan och samtidigt donerade Klas Lestander sin guldmedalj till Silvermuseet.

Visst är han stolt över att ha få ett torg uppkallat efter sig, men högfärdig är han definitivt inte.

Tävlingsmänniska har han dock alltid varit, varje seger och varje medalj har han glatt sig åt.

Då vi står här vid Silvermuseet och den vackra kyrkan påminner sig den pigge 75-åringen två av sina skönaste segrar. De kom vid roddtävlingar i centrala Arjeplog, vid Polcirkelfestivalen 1965 och Strömrodden 1980.

– Vid Polcirkelfestivalen rodde vi tre varv. Var tre i varje lag och i bakändan på båten hade vi var sin prinsesskandidat. Efteråt kom en tant fram och sa: du vinner ju allt du ställer upp på.

Strejkledaren svänger ihop sockerkaka

Paul Lestander blev rikskändis vid skogsarbetarstrejken 1975 och riksdagsman var han också. Mindre känt är att han varit (och är!) en hejare på matlagning.

Då jag besöker honom en vacker höstdag kommer jag till dukat bord. Vi smörjer kråset på Storavanöring och till kaffet blir det mumsig sockerkaka.

– Då man är mycket i kojor lär man sig laga mat så man håller sig vid liv. Och min första sockerkaka svängde jag ihop i en skogskoja, dom sa att den var god. Men måttlighet är en dygd. Jag är rök- och snusfri och dricker inte heller. Så bortsett från kvinnor har jag inte haft några laster.

Att svänga till en sockerkaka är ingen match för en garvad strejkledare.

Efter maten tar vi en promenad på gården i Kallön som byn heter. Ön med samma namn är sedan länge obebodd.

– Morfars pappa Johan Holmlund flyttade 1810 till Kallön som var byns vagga. Hit till fastlandet flyttade han 1870.

Byn ligger vid Storavan mittemot Stenudden där Klas Lestander växte upp. Paul och Klas är tremänningar, deras mammor var kusiner.

– Anfadern hette Olofsson, var landsfiskal och gifte sig med en sameflicka. De flesta barnen tog sig namnet Laestadius, något barn tog Lestander och blev nybyggare. Det blev den mer proletära delen av släkten.

Sin barndom betecknar Paul Lestander som ”ganska arbetsintensiv”.

– Min far drunknade då jag bara var sex månader. Så min bror och jag fick väl börja arbeta ovanligt tidigt, även för den tiden.

Familjen hade byns telegraf och affär, en filial till Avavikens, men den upphörde i början på 30-talet. I närheten

Paul har renoverat huset, bland annat har taket fått samma stuckatur som när han var liten.

Skellefteälven får sitt mesta vatten från Arjeplogsområdet. Storavan och Uddjaur skapades genom en naturkatastrof för många tusen år sedan. Innan dess avvattnades Hornavan genom Piteälven.

fanns byaskolan men den flyttades då man haft tuberkulos i den familj som byggt ut sin bostad till skola.

Då Paul var i 14 årsåldern började han jobba så smått i skogen.

– Vi hade egen häst och jag följde med och högg någon pinne. Men rent professionellt börja jag hugga och brossla då jag var 16 år.

– Brosslaren hade tyngsta arbetet. Man skulle rulla stockar som såg fruktansvärt stora och tunga ut. Dra fram dom till vägen, skotta och hjälpa hästen så den tog sig fram, och lasta. Men man var ju ung och vältränad och visste inget annat.

Mesta tiden bodde Paul i kojor, ofta tillsammans med betydligt äldre skogsarbetare.

– Man fick lära sig att det skulle finnas ved och vatten på morgon. Lärde sig disciplin på det sättet att när folk lagt sig skulle det vara tyst i kojan, före klockan nio på kvällen. Då jag var 27 år köpte jag häst och som kusk börja man ofta före klockan fem.

Häst körde Paul Lestander till 1963 då han köpte sin första skogsmaskin, en Hultins trekvartsbandare med midjestyrning och kran. En skotare med dagens vokabulär.

– På den tiden gjordes allt huggningsarbete med motorsåg. Då gällde det att ha så många huggare att man hade full sysselsättning med skotare. Ofta fem–tio man beroende på hur grov skogen var. Jag hann vara i Arjeplogs, Arvidsjaurs och Sorsele kommuner.

”Där kom vi med flottarna, genom Bergnässundet.”

Nu är det dags att sträcka på benen och det tycker Paul vi kan göra i friska luften vid Bergnäsudden. Efter en kort biltur promenerar vi mot dammen där virket släpptes från Storavan för att sedan få gratisskjuts med Skellefteälven.

– Vi drog flottarna hit. Gick dygnet runt på sjön, kasta ut ankaret och lossa vajrarna. Var ute i princip hela tiden, från början av juni till midsommar.

Det bodde 350 personer i Bergnäsudden, nu är det fem kvar.

Man hade sovplats i båtarna och kocka. Det romantiska skimmer som omger flottningen tycker Paul är överdrivet, åtminstone vad Storavan beträffar:

– Man kunde gå iland på dans och romantik finns det väl överallt. Men min första fru Sonja träffa jag förstås då hon var kocka på det lag där jag arbetade.

Efter att ha bott 15 år i Arjeplog flyttade Paul ”hem” till Kallön 1982. Byn ligger strategiskt mellan Arjeplog och Sorsele i Västerbotten men avfolkningen har varit svår.

– Vi var väldigt illa ute för några år sedan. Det var bara sex personer kvar i byn men då kom det återflyttare, två vuxna plus ett barn och 28 hundar. Sedan kom det en läkarfamilj med barn och nu är vi 15 personer.

Här i Bergnäsudden har avfolkningen varit nästan total. På 1930-talet hade byn 350 invånare, nu är det bara fem.

Trots att det ser mörkt ut för stora delar av inlandet tror Paul Lestander att utvecklingen kan vända:

– Här finns möjligheter att försörja sig då man växlar om till alternativa energislag. Man måste odla energigrödor och satsa på maximal produktion. Med röjning, markberedning och i slutändan gödsla skogen. Själv försöker jag göra ordentlig markberedning och plantering, på 60- och 70-talet dikade jag ut 35 kilometer.

– Turismen går också att utveckla mycket. Men älvutbyggnaderna har varit negativa, det har blivit skador på produktionsunderlaget. Man borde ha sett till att en del av vinsten återförts till utbyggnadsorterna.

I vardagsrummet hänger en tavla som rektor Nils Ruong målat. Han var liksom Paul Lestander aktiv i föreningen Arjeplogare mot Pleutajokk.

– Det mörka molnet symboliserat hotet från uranbrytningen. Strimman av ljus symboliserar hoppet att motståndskampen ska resultera i att Pleutajokkområdet inte ska skövlas.

Vid Avaviken tar Storavan emot besökaren med öppen famn. Bogserbåten t h var den största på sjön.

Här vid Slagnäs byggdes ett minikraftverk. Forsen där det bildades brötar tämjdes men då var också timret slut i älven.

Nils Ruong förevigade kampen för Pleutajokk. Det mörka molnet symboliserar hotet, strimman av ljus är hoppet.

Paul har aldrig tvekat att stå på barrikaderna, både politiskt och fackligt. Som 20-åring gick han med i Skogsarbetarförbundet och två år senare, 1948, började han flotta som komplement till skogsarbetet. Första åren hade Storavanflottarna timlön men den var alldeles för låg, tyckte Paul.

– Jag ville tjäna mer pengar och skrev till avdelningen i Arjeplog. För att ta upp en gemensam diskussion om att göra något åt löneläget i flottningen.

Facket beslöt då att förhandla om ackord i flottningen och fick naturligtvis gehör hos Skellefte älvs flottningsförening.

– Det var även ett kraftverksintresse att få flottningen att gå så fort som möjligt. Redan första året hade vi ett lönepåslag på 30 procent jämfört med tidlönen, trots att det var ett extremt torrår. Så småningom var det nära 100 procent högre lön.

Ackordslaget på Storavan bestod av 23 man, Uddjaur hade ungefär lika många och Hornavan 12–14 man. Alltså totalt cirka 60 man.

– Efter några år blev andra närliggande flottarlag varse att vi hade betydligt mer i lönekuvertet och då övergick även dom till ackordsflottning.

Genom åren var Paul Lestander med om många fackliga aktioner. Bland annat en större löneaktion i samband med Rebnisjaures reglering.

– Då vi kalla till stormöte vid sjön blev det tal om mera betalt eller strejk. I samband med stormötet samla vi oss i 50 båtar i en vik.

Någon strejk blev det inte men ackordet gick upp med 9,5 procent. Strejk blev det däremot 1975 då skogsarbetarna tröttnat på ackordshetsen i skogen. Det började med ett sektionsmöte i Arjeplog den 29 januari:

– En nära bekant till mig steg upp och sa: när ska vi strejk? Vi besluta att tillsätta en kommitte som skulle undersöka förutsättningarna för en skogsarbetarstrejk.

Sedan följde välbesökta opinionsmöten i Arjeplog och Arvidsjaur innan det var dags för första demonstrationen. Den hölls i Arvidsjaur och nu var hela skogsarbetarkåren i Norrbotten på stridshumör.

Då piteavdelningen hade opinionsmöte i Älvsbyn kom 1 200 personer, och 1 500 på demonstrationen. Nu var även västerbottningarna på fötter och i Lycksele bildades en gemensam strejkkommitté.

– Där varsla vi om strejk och jag blev utsedd till presstalesman. Då man

Paul Lestander var skogsarbetarnas röst utåt strejkåret 1975.

Skogsarbetarna höll ut i de 70 dagar som behövdes...

...sympatisörerna fanns överallt, inte minst bland nära och kära.

har tusentals arbetsplatser blir en sådan person de facto strejkkommittens röst, både utåt till den som lyssnar och inåt till den som strejkar.

Strejken började den 24 mars och blev den största i Sverige på 30 år. Den spred sig till Jämtland och Västernorrland och även längre söderut och kom att omfatta 15 000 skogsarbetare. De stannade hemma i tio veckor och lyckades få igenom sitt huvudkrav: månadslön i stället för ackord.

Även flottningen omfattades av strejken och fick stor betydelse för utgången. Skogsbolagen stod inför alternativet att virket skulle åka rakt ut i havet efter islossningen.

Paul Lestander tillhörde strejkens förgrundsgestalter och blev snart ett tungt namn inom vänsterpartiet, efter brytningen med den moskvatrogna Flammanfalangen.

Efter valet 1982 hamnade Paul i riksdagen och där blev han kvar till 1989 då han gjorde en omprioritering:

– Jag var vald till 1991 men valde själv familjen och barnen. Tvillingarna föddes 1988 och jag ansåg att man inte kan vara småbarnspappa och sitta i riksdagen samtidigt.

Paul var 63 år och började i skogen igen, med motorsåg eftersom han sålt skotaren. Efter pensioneringen har han köpt flera

skiften och knogat på med skogsvård och liknande.

Paul Lestander fyllde 80 i april 2006. Han har ovanligt god kondition för sin ålder, är spänstig som en 60-åring och arbetar, jagar och fiskar. Hur bär man sig åt egentligen för att hålla sig så pigg?

– Kalla det motion eller kalla det arbete, det är bara att välja. Jag har väl god hälsa i generna men ingen kan garantera varken någon framtid eller något annat i den här åldern.

På frågan om han är nöjd med sitt liv funderar han ett ögonblick innan han svarar:

– Ja, det man har gjort har man gjort och det man har ogjort kanske inte blir ogjort, man vet ju inte då man fortfarande lever. Men en nöjd människa tycks väl ha gjort sitt. Och eftersom jag inte tycks ha gjort mitt är jag nog inte en nöjd människa.

Är det någonting speciellt du ångrar?

– Naturligtvis att jag förlora min första fru och var vållande till hennes död i samband med en trafikolycka. Jag känner kanske inte ånger men en stor saknad. Men utav det man gjort, politiskt och fackligt, då känn jag ingen ånger.

En 20-taggare sköt Paul i Storsund på 90-talet.

”Eftersom jag inte tycks ha gjort mitt är jag nog inte en nöjd människa.”

I höstas hade Brumse björnkontakt. Men vad hjälpte det då nalle simmade över sjön och Brumse hatar kallvatten.

Motion eller tv-soffan, det är bara att välja.

SISTA LÄNKARNA

Flottningen bestod av många moment innan virket var framme vid fabriken. Nu ska vi bekanta oss med sista länkarna i kedjan: flottläggningen och bogseringen.

Här fostrades generationer flottläggare

Flottläggningen vid kusten var en stor och viktig verksamhet. I Kalix-Nyborg och Törefors jobbade tre generationer Sandberg, bröderna Erik och Edvin mjukstartade redan i tioårsåldern.

– Nog hände det ibland att vi föll i vattnet men det var inget märkvärdigt med det, säger Erik Sandberg.

Hustrun Gunvor har dukat fram kaffe med dopp och vi börjar med lite småprat för att bekanta oss med varann. Då jag berättar att jag växte upp i Överkalix ler Gunvor igenkännande:

– Här satt ofta överkalixbor vid köksbordet, drack kaffe och pratade. Men det gick knappt att förstå vad dom sa.

Nu har Erik ställt ifrån sig koppen och kastar en blick ned mot älven till.

– Min pappa Johan börja tidigt med flottläggning. Han börja åt Svanö och hade chefen i Luleå.

Så småningom fick Johan välkommen förstärkning.

– Jag och brorsan Edvin, som var två år äldre, hjälpte pappa redan från tioårsåldern. Tidigare hade han varit helt ensam i båten, var van att hoppa i land och göra allt själv.

– Och Erik har hoppat på timmerstockar i hela sitt liv, inflikar Gunvor och det stämmer nog ganska bra.

Erik fick tidigt axla Johans mantel i flottläggningen och första arbetsgivaren blev Svanö:

– Jag tog över pappas båt. En sex meter lång träbåt med en Penta inombordare och jag var också ensam i båten.

Efter att Erik byggt hus i Ytterbyn, i bydelen Mittabyn, gifte han sig med Gunvor som var född

Nilsson. Det var 1947 och första åren hade dom inte telefon. Det innebar att viktiga samtal som rörde jobbet gick till Eriks föräldrar som bodde granne och måste springa bud.

– Då sa jag att nu måste vi skaffa oss telefon själva, minns Gunvor med ett leende.

Samtalen kunde komma från någon av Svanös fabriker och innebar att Erik måste lägga på ett kol extra.

”Erik har hoppat på timmerstockar i hela sitt liv”, säger Gunvor och det är ingen större överdrift.

– Det kunde vara fabriken i Dynäs som meddela att bogserbåten Väja var på väg. Wifsta Varv skulle ha 30 flottar.

Erik var förman åt Wifsta Varv och basade över sex–sju anställda, mest överkalixbor.

– Dom kom på vårkanten och var hela sommaren till det blev mörkt. Ibland cykla dom hem, till midsommar skulle dom hem hur som helst. Dom bodde i en barack på Fälesön, en gammal timring som var före min tid. En hette Fabian Larsson och var från Rödupp. Hans hustru Lenny var kocka, dom hade kocklag.

På Fälesön fanns hästar som kom ända från Kälsjärv, Gunvors hemby.

– Man satte dit hästarna efter bärningen. Dom fick

Det har gått 75 år sedan Erik Sandberg ryckte in som pappa Johans hjälpreda.

”Jag har aldrig sett så mycket björk i hela mitt liv.”

Flottläggningen försvann men bommar finns det fortfarande kvar vid Slussen.

simma efter båten till Fälesön, och på Ytterstlandet hade man får.

I fjärden vid Fälesön fanns en stor flottläggningsplats. Varje bolag hade en bom som var fäst i ett landfäste. Innanför bommen öppnades buntarna som bogserats från Vassholmen.

Flottläggarna jobbade på ackord, minns Erik:

– Dom fick per stock och dom fick mer betalt för timret som var tyngre. Jag skicka in papperen till kontoret i Vindeln. Därifrån skicka dom lönen med postanvisning. Någon gång per sommar kom min chef Sven Alund hit, han låg hos oss.

Flottläggningen var inget latmansgöra så det gällde att vara av rätta virket.

– Det var ett tungt jobb och det var bäst om dom hade erfarenhet. Vi hade mycket bra folk, till exempel Henriksson från Lillsel.

Så småningom bytte Erik Sandberg arbetsgivare. Började åt Mo&Domsjö, i huvudsak i Törefors.

Det var fullt upp för Erik som var bas över flottläggningen vinter och sommar. Han for som en skottspole, Mo&Domsjö ordnade till och med en sparkstötting så han kunde färdas snabbt på isen.

– Det kom massor av lastbilar, mest från överkalixhållet. Där kunde vara 20 bilar klockan sex på morgonen då vi kom. Det skulle mätas först och sen ut på isen och tippa. Alla hade bråttom och hann ibland två vändor per dag.

Erik basade över 15–20 man, de flesta från Nyborg, Töre, Morjärv och Överkalix. Törefors var en stor anläggning med manskapsbaracker, två magasin, två mätstationer samt en gemensam barack med kontor och matsal.

– Jag skötte om allt, hela Törefors, och såg till att det fanns plats åt alla bilarna. Vi gjorde färdiga flottar som var 27 meter långa, och fem meter breda på mitten. Båtarna drog ett 30-tal flottar i varje släp som var cirka en kilometer långt.

Det hände ingen allvarlig arbetsplatsolycka under Eriks tid, däremot var det

Även vid Nordanskär fanns en flottläggningsplats.

Flottläggningen var stor i Törefors.

Ångsågen i Nyborg var en imponerande skapelse.

givetvis en del ”småschabbel”. Det fanns pumpar och det spolades mycket vatten så isen skulle bli tjock snabbt.

– Vi börja flottläggningen då isen var en halv meter tjock. Ibland var det kyligt och snöyra, då var det hemska tider.

Nu är det desto bättre väder och jag är sugen på att besöka någon plats där det bedrevs flottläggning eller något annat intressant. Erik är inte nödbedd och han föreslår Slussen där Munksund hade sin björktipp. Han är 85 år vid det här laget och benen behöver förstärkning av en käpp. Men det är inga problem och snart står vi på resterna av tippen:

– Björken skulle till Husum. Jag har aldrig sett så mycket björk i hela mitt liv, försäkrar Erik.

Då vi står här och beundrar utsikten mot holmarna och Slussen kommer förre NSD-redaktören P-G Björkman förbi. Han har stuga på Kronholmen som vi ser till vänster om skorstenarna på Billerud.

– Stugan är från 1926 men på den tiden var den kontorsbarack. På Båtön och Kronholmen kapa man props till kolgruvorna i England och Polen, berättar P-G.

Några hundra meter norr om Slussen fanns sågverket i Nyborg. Den som promenerar på stranden kan inte undgå att se spåren av den epoken.

Ragnar och Eva Nilsson.

Ångsågen byggdes på 1870-talet och var den modernaste i sitt slag. Men efter bara några år var konkursen ett faktum; bolaget klarade inte konkurrensen från Bergman & Hummels sågverk i Karlsborg på andra sidan älven.

Erik Sandberg och jag hade gärna velat besöka flottläggningsplatsen i Törefors men det går tyvärr inte denna dag. En annan gång då jag passerar Töre på E4 gör jag dock en avstickare till Eriks gamla arbetsplats.

Då han gick i pension tog förresten sonen Lars-Erik över som bas på Törefors. Det innebär att tre generationer Sandberg hade viktiga uppgifter att fylla under flottläggningsepoken.

Eriks storebror Edvin ansvarade för Mo & Domsjös verksamhet vid Kalix-Nyborg. Han

Det var inte konstigt att det blev märken i golvet. Antingen hade man broddar eller också nitar i skorna.

Från keratten rullades virket ned i ramen och drogs ihop med kättingar till sjöflottar.

basade ibland över ett 30-tal man, en av dem var Ragnar Nilsson från Södra Sandsjärv i Överkalix.

I mars 2007 besöker jag Ragnar och hans hustru Eva. Ragnar tycker det är kul att få berätta och Eva tar fram ett album med fotografier som är mer än ett halvt sekel gamla.

Ragnar pekar och berättar att man bodde på Törvesön:

– Vi hade baracker, två baracker. Det var folk i alla vikar och många var från Överkalix. Brorsan Eugen som var sex år äldre var på samma ställe. Första tiden cykla vi ner till Kalix. Men sista åren skaffa vi oss en Morris Oxford att färdas med.

Det är drygt åtta mil från Sandsjärv till Nyborg och på den tiden var det grusvägar. Det innebar dammoln vid vackerväder, potthål och tvättbräda efter varje ordentlig regnskur.

Arbetet med flottläggningen hos Edvin Sandberg var också väderberoende.

– Det var som kallt och blåsigt ibland men det var att klä sig förstås. Vi hade regnkläder, långa oljerockar. Men det var inte så regnigt som nu för tiden, tillägger Ragnar.

Arbetsplatsen i sig var dock blöt mest hela tiden:

– Det var halkigt på stockarna. Därför hade vi broddar och då blev det märken på barackgolvet.

Alla hade kraftiga båtshakar med korta skaft. Skaften av unggran gjorde man själv.

Virket kom från Vassholmen i buntar som bogserbåtarna drog, minns Ragnar.

– Vi hade läns där vi öppna buntarna. Sen drog vi virket på keratten och rulla ner det i ramen. Det var ett tungt arbete då timret legat länge i vattnet. Särskilt då barken satt kvar gick det tungt och då var vi ofta flera om varje stock.

Då ramen var fylld drogs stockarna ihop med kättingar till sjöflottar som i långa släp drogs söderut längs kusten. Ibland hände det givetvis att flottarna gick sönder.

– Om det tog i någon sten i botten kunde det rensa hela flotten. Och även vinden kunde ta dom.

Ortsbor och överkalixare på keratten. Bakre raden fr v Sigurd Nilsson (Svartbyn), Linus Blom (Tallvik), Odal Viik (Gyssen) och Lill-Oskar Blom (Kälvudden). Främre raden Arvid Blom och Manne Nilsson (båda Svartbyn), Seth Strand (Nyborg) och Manfred Nilsson (Sandsjärv).

Det var slitgöra att dagarna i ända handskas med genomblött virke. Här Sandsjärvstrion Ludvig Nilsson, Eugen Nilsson och Alrik Nilsson (Eugen och Alrik var Ragnars bröder).

En skön sommardag vid baracken på Törvesön. Fr v Ludvig Nilsson, Greta Andersson, Irene Björkman, Linus Blom, Sigurd Nilsson, Eugen Nilsson, Lill-Oskar Blom och Manne Nilsson.

Greta Andersson från Gyssen var en av kockorna på Törvesön.

Irene Björkman gör kättingarna sällskap.

Lasse, Alrik och Ludvig på kättingpråmen.

Flottarna var 27 meter långa och fem meter breda på mitten.

Törefors flottläggningsplats våren 2007.

Sjöflottarna bogserades söderut längs kusten, i dag går delikatesserna motsatt väg.

De sista vikingarna

Börje Åström och Christer Hansson vet vad det vill säga att bogsera timmer, och att vara hemifrån i månadtal.

– Vi for efter påsk och kom hem till jul. Så var det för privatbåtarna, säger Börje.

Även Christer kommer från en redarfamilj, sådana fanns det många i kalixområdet.

– Våra föräldrar hade båtar så allt var naturligt från barnsben. Vi fick lära oss springa på virket och sträcka kättingen, björna.

Jag har stämt träff med Christer och Börje på kajen vid kalixbron. Här finns en sjöboda som gör det lättare att känna atmosfären, minnas hur det var förr.

– Här låg Assis sågtimmer, framändan låg vid moringen. Man körde hit buntarna med Vassholmsbåtar.

För bogserbåtarna som hämtade släpen gällde det att komma i tid. Annars kunde väntan bli ganska lång, minns Börje.

Ser du myggan där ute på Nordanskär? Börje Åström och Christer Hansson minns gubbarna som brukade jämföra synen.

– Vi privatbåtar låg på kö på mornarna. Men det var inga kölappar, den som låg först fick första släpet. Under dom stora åren var det tvåskift på Vassholmen. Då hämta vi två släp per dygn, det första sju på morgon och det andra elva på kvällen. Man var tvungen att tömma sorteringen.

Assi hade egen båt – Vikingen med Johan ”Jotta” Nordgren som skeppare. En annan profil var Arvid Wennström som var kapten på Edit.

– På den tiden var skepparna auktoriteter. Hade Vegamössa, skepparmössan med hård skärm, guldankare eller redarmärke. Det var skillnad på folk och fä, säger Börje med ett skratt.

Buntarna var en och en halv stocklängd, kallades ”skubbar” och innehöll cirka 30 kubikmeter. Varje rad innehöll cirka 30 buntar och var åtminstone 300 meter lång. Mindre båtar som exempelvis Edit hade tre–fyra rader i släpen, de större fem–sex rader.

Mesta talltimret drogs till sågverken i Karlsborg och Båtskärsnäs, och massaveden till pappersfabriken i Karlsborg.

– Vid sjuttonde hålet på golfbanan låg grantimret till Seskarö. I Nyborg hade Holmen, Modo och Skarins sina

Edit på väg mot nya äventyr.

Hallå, är det inte min tur att hämta skubbarna snart!

flottläggningsplatser, Sca hade sin i Vånafjärden. Dit föreslår Börje att vi åker för det är alltid kul att återse sina gamla tassemarker. I bilen frågar jag om bogserlivets vedermödor.

– Vi körde långa sträckor till havs. Var tvungna att ligga stilla i hamn då det var dåligt väder, allt från storm till stiltje.

En gång tvingades Christer ligga fem veckor i Sikeå:

– Sen flytta vi resten av gänget till Ratan och där låg vi sex veckor.

Någon kompensation i form av extra betalt fick man inte. Det tillhörde spelets regler att väder och vind satte käppar i hjulet. Ibland såg man inte handen framför sig i dimman och då gällde det att hålla tungan rätt i mun:

– Innan radarn kom på 50-talet hade vi magnetkompass. Vi lita på tiden och farten och skrev i anteckningsboken.

Ett annat hjälpmedel var handlodet, en lång lotsstake som var märkt.

– På den tiden tyckte man nog att radarn var science fiction. Då den kom blev det slut på navigeringen som byggde på erfarenhet, i stället blev det tekniskt.

Både Börje och Christer är gifta och har fyra barn. Deras hustrur är syskon och fick liksom andra ”sjömansänkor” dra ett tungt lass där hemma. Ibland kunde ”gubbarna” åka hem korta perioder i avvaktan på bättre väder, berättar Börje.

– Vi hyrde billiga bilar på Texacomacken i Sikeå, ofta en Borgvard Isabella. Dessutom höll sjömansfruar ihop och ibland kunde dom komma hasande med ungarna båda två.

– På den tiden gruva vi oss inte för nånting, säger Christer. Då älvflottningen las ned for jag och familjen söderut. Bodde i Södertälje sju–åtta år, bogserade åt Modo i Stockholms skärgård. Och på Smålandskusten i sju år, då bodde vi i Västervik.

Det fanns hundratals bogserbåtar i Norrbotten under flottningsepoken. På de stora sjöarna och i älvarna bogserades timmer men största verksamheten fanns naturligtvis vid kusten.

I dag finns en enda bogserbåt kvar i Kalix. Den vill Börje visa mig och gör därför en sväng ned till gamla sågkajen i Karlsborg där båten ligger.

– Det är en pärla, en typisk älvbåt förutom moderniseringen. Det var våran Lill-Viking och hon ägs

Hon är en pärla, hon var Åströms Lill-Viking.

Det gick åt kopiösa mängder kätting till varje släp. Här 16 millimeters som användes längs efter buntarna.

numera av Torkel Wikström.

Båten ser ganska ny ut men skenet bedrar: hon byggdes på 1880-talet (!) och döptes till Maria. Hon hade en ångmaskin på 20 hk och blev lulebo 1917 under namnet Viking, för att på 30-talet hamna i Båtskärsnäs hos Gottfrid Åström.

År 1954 fick båten dieselmotor och året därpå köptes hon av Assi som ändrade namnet till Vikingen. Nuvarande ägaren Torkel Wikström har renoverat Vikingen och försett henne med modern radar, ekolod, VHF, livflotte, isfenor samt en Scaniamotor på 280 hästkrafter.

– Det var mycket knacka rost och det är det än i dag. Alla måste gå den vägen, konstaterar Christer.

Förr knackades det för hand med hammare.

– Småpojkarna fick knacka rost på ångbåtar som Viking. Det gällde att vara småväxt och att inte ha cellskräck. Jag skulle aldrig ha vågat krypa in, säger Börje och skrattar.

Innan vi lämnar sågkajen berättar han att Assi var Åströms revir.

– Här i viken var sågbommen, det var hit vi drog släpen. Sedan tog man in timret i sågen med paternosterverk. Pojkarna stod med båtshakar och drog stockarna på uppfordringsverket. Vintertid höll man viken uppe med varmvatten från fabriken.

Nu är det hög tid att bege oss till målet för utflykten: flottläggningsplatsen i Vånafjärden.

Efter att ha skunkat fram längs igenväxta vägar hittar vi några uppruttnade rester av en kaj.

– Det var här släpena byggdes och hit kom storbåtarna för att hämta dom, säger Börje.

Släpen bogserades till Scas anläggningar längs Norrlandskusten.

– Jag var här 1967 och hämta ett släp, minns Christer. Stockarna och buntarna hade lagts här under vintern men isen hade smält så allt var fastfruset. Det var ett elände.

De flesta som jobbade här var från Överkalix och Morjärv. Sca hade sitt kontor här någonstans, minns Börje och spanar mot en glänta i skogen.

– Här var det men man känner inte igen sig, det har vuxit igen. Christer tränger sig fram bland granar och enbuskar vid stranden och hojtar plötsligt till:

– En riktig speleka. Man blir nostalgisk, det är spännande det här.

I början av 1980-talet var Börje Åström här och rensade fjärden från sjunktimmer.

– Jag var även vid Nyborg, Vassholmen och högre upp i älven. Ända upp till Åkeränge, vi hade

På vikingastråt med 120 år på nacken. Ägaren Torkel Vikström håller uppe isrännan och servar Billerud på alla tänkbara sätt.

Här i Vånafjärden var det djupt nog för storbåtarna.

Torneälvstimmer på Kvarken år 1950.

Denna bogserbåt från år 1900 hade två ångmaskiner. Förste ägaren var Bergman&Hummel, den siste Veitsiluoto Oy skrotade henne i Kemi 1954.

En riktig speleka, man blir nostalgisk.

upplag hos Edvin Wikström i Forsbyn. Det var kopiösa mängder timmer, åtskilliga tiotusentals kubikmeter som gick till fabriker och till sågtimmer.

För några år sedan var Börje Åström och Christer Hansson med om att skriva boken *Bogserbåtsflottan i Kalixorten*. Med i studiecirkeln var även veteranerna Bert Bergström, Rune Nilsson, Arne Rönnbäck, Birger Rönnbäck, Enok Rönnbäck, Erik Rönnbäck och Ivan Wennström.

– Vi hade så roligt att det inte är sant, säger Börje och Christer instämmer.

Boken är mycket intressant och alla som gillar historia bör läsa den. Redaktör var Bengt-Göran Nilsson, eldsjäl i Kalixbygdens forskarförening. Han skrev om Sveriges största virkesflotte Refanut som byggdes vid Seskarö 1918.

Refanut innehöll 11 200 kubikmeter virke och på sin väg till Köpenhamn slet den av telefonkabeln mellan Öland och fastlandet.

Genom åren bogserades ofattbara mängder virke. En stor bogserbåt drog släp som i dag motsvarar cirka 600 timmerbilsekipage, största släpen motsvarade närmare 1 000 ekipage.

Efter att Christer Hansson sålt sin båt 1980 var han anställd hos Wiréns rederi i Piteå:

– Pråmarna vi drog rymde upp till 8 000 kubikmeter. Vi drog dom överallt längs svenska kusten och till Tyskland och Danmark. Då vi inte var så beroende av tiden kunde vi köra på, även om det blåste 15 sekundmeter. Men det hände att vajern gick av och då var det helikopter som gällde, för 30 000 kronor i timmen.

Klangen finns kvar

Nu är det dags att berätta historien om Tisnaren, båten som Vislakt-Peit styrde genom alla forsarna.

Ursprungligen var hon ångslup på Tisnare kanal på gränsen mellan Södermanland och Östergötland. När hon kom till Överkalix är osäkert men vissa uppgifter säger 1914, och att köparna var Karl Hedlund i Svartbyn, Hansson i Byträsk och Waldemar Jonsson i Kalix-Nyborg.

I ett tidningsklipp från 1925 sägs dock att motorfartyget Tisnaren köptes 1921. Hon gick i linjetrafik mellan Överkalix och järnvägsstationen i Räktjärv men blev utkonkurrerad av den framväxande bilismen, skrev NSD:

Den nu upphörda motorbåtstrafiken blir till saknad för många, ty den som en vacker högsommardag färdats denna farled med en av dessa båtar efter Räktjärvsträsket samt Kalix älv förbi

Svartbyn och Grelsbyn till Överkalix kyrkoplats, måste erkänna att detta varit trevligare än att sitta i en lastbil på den dammiga landsvägen.

NSD skrev att Tisnaren ”i förra veckan fraktades till Nederkalix för att åt Nilsson & Comp. bogsera timmer och slipers från sorteringsstället vid Vassholmen till samlingsbommen vid Nyborg”.

Hur hon ”fraktades” framgår inte men detta är väl känt i älvdalen. Många gamla minns vilket skådespel det var då legendariske forsrännaren Petter Brännmark styrde den stolta, vitmålade båten genom forsarna.

Med på färden var Waldemar Jonsson som tillsammans med svågern Arthur Larsson köpt Tisnaren.

Waldemars svärdotter Margareta Jonsson lever och henne besöker jag i Nyborg. Margareta var gift med Waldemars son Bengt Jonsson.

– Jovisst minns jag Tisnaren. Dom kom med båten samma år som Bengt föddes, 1925.

Då var Margareta inte född men hennes svägerska Carla har berättat om den stora händelsen:

– Carla och hennes mamma Augusta som hade Bengt i magen stod och spanade då Tisnaren kom förbi Hästholmen. Waldemar hade en farbror med sig på båten.

Själv minns Margareta framför allt perioden då Tisnaren gått i pension.

– Jag kommer ihåg då båten låg vid Wikströmskajen här i Nyborg. Den fick ligga där och sjönk ner av tiden.

Då kajen så småningom byggdes ut blev Tisnaren täckt med jord och sten.

Margareta och hennes numera bortgångne make brukade ofta prata om Waldemars älvresa med Tisnaren:

– Dom kom med vårfloden. Därför brukade Bengt och jag fara till Kamlunge och se vårfloden, det var nostalgi.

Waldemar Jonsson hade jobbat i Överkalix, skött elverket där och troligen även varit maskinist på Tisnaren. Han var född 1891 och känd för att vara något av ett tekniskt geni. Hade en av de första bilarna i Kalix, var väldigt duktig på motorer och titulerades maskinist. På uthustaket hade han monterat ett vindkraftverk som försåg fastigheten med elström.

I lumpen tjänstgjorde han i flottan och gjorde båtresor utomlands, vilket framgår av gamla vykort i Margaretas ägo. Hon har även sparat fakturor från 1926 som visar att Tisnaren slukade mycket olja och fotogen.

– Dom använde Tisnaren som bogserbåt till slutet på 30-talet. Då blev det ju dåligt med bränsle; olja och fotogen.

Då jag vid ett annat tillfälle besöker Margareta i Nyborg har hon besök av Bengts kusin Ruben Jonsson som är 85 år.

Då han var i tioårsåldern blev han förälskad – i Tisnaren!

– En sommar fick jag och min kusin Birger följa med och hämta timmer på Vassholmen. Vi fick hjälpa till men vi ville ju styra båten, vara skeppare.

Arthur Larsson var styrman på båten och Waldemar maskinist.

– Det var väldigt spännande. Vi var malliga, stolta att få

TIDELISTA.

Motorf. Tisnaren

upptager varu- & passagerarevtrafik mellan

Överkalix—Räktjärv

med avgång från Överkalix måndagar, onsdagar, fredagar och lördagar kl. 9.30 f. m., tisdagar och torsdagar kl. 8 f. m.

Återvänder från Räktjärv måndagar, onsdagar, fredagar och lördagar kl. 4.30 e. m., tisdagar och torsdagar kl. 11.30 f. m.

Biljettpris Överkalix—Räktjärv 3 kronor.

REDERIET.

Då biltrafiken blev övermäktig fick Tisnaren avsluta sin gärning som bogserbåt.

Visst är skeppsklockan tung men så klingar den också skönt i Margaretas hand.

Tisnaren på väg nedför Räktforsen, med Waldemar Jonsson spanande i fören och med Petter Brännmark vid styråran.

åka med. Hon hade tennkulemotor och det lukta nog råolja, men vi tyckte det var mysigt, minns Ruben.

– Vi var även till Jämtön med Tisnaren. Jag kommer inte ihåg om vi hämta virke eller om vi var dit med kätting. Ibland var vi till Kilnäset, Ängören låg där också.

Det var en äventyrssommar som hette duga och det gällde att ta vara på varje sekund:

– Ibland övernatta vi på båten, i skansen längst fram under fördäcket. Vi ville ju inte riskera att missa morgonturen. Då Waldemar och Arthur kom var vi nog vakna redan, säger Ruben och ler.

Det var alltid feststämning på Waldemar Jonssons utflykter med Tisnaren.

– Tisnaren var speciell. Hon hade ju varit passagerarbåt, med salong i mitten. Vi var ibland på långturer och plocka bär. På Lutskär fanns mycket smultron, av gödseln från får och hästar.

– Waldemar var enastående som tog med sig ungarna överallt. Bengt har också berättat att dom var på utflykt med båten, tillägger Margareta.

Då Ruben Jonsson var 17 år flyttade han till Stockholm.

– I samma veva las Tisnaren upp, det var nog 1938–39. Hon låg där i kanske 30 år. Man kunde inte undgå att se båten vid Wikströms-kajen. Hon låg på själva spinkkajen, man drog troligen upp hon i högvatten. Sedan sjönk hon med kajen och rostade upp.

– Och det var ju lyckat att hon försvann på det sättet, tillägger Margareta.

Allt är dock inte borta. Förutom alla minnen har hon sparat Tisnarens skeppsklocka, lanternan samt hållare för kompass och andra navigeringsinstrument.

– Lanternan kunde man hissa upp. Och skeppsklockan användes då det var dimma och då man kom mot kajen. Den klingar ordentligt, det är en riktig malmklocka.

I 50 år blev Ruben Jonsson kvar i Stockholm där han jobbade på Ostermans. Innan Tisnaren begravdes hade Ruben och hans kusin Birger sina drömmar:

– Vi brukade fantisera att vi skulle få ta Tisnaren till Lutskär. Ha den som sommarstuga för det var bra läge där, med smultron och fint bad.

Hon var ståtlig och mysig med salong i mitten. Här i väntan på att tidens tand ska göra sitt.

Där ute vid björkarna är kajen med Tisnarens grav. Ruben Jonsson visar vägen med lanternan.

FLOTTARKÄRLEK

Kärlek, romantik och naturbarnet Gösta ”Snoddas” Nordgren var en oslagbar kombination.

Därför blev också Flottarkärlek en av förra århundradets största hits i Sverige. Men flottarkärleken fanns också i verkliga livet.

Många upptäckte sin blivande livskamrat i samband med att flottarlaget följde rumpan nedför älven. Ännu vanligare var att kärleken slog till vid skiljestället eller flottläggningsplatsen. Så var det för Ally, Artur, Eva och Ragnar som vi möter här.

Ally och Artur Ek träffades för 60 år sedan. En vårdag 1947 kom Ally till Vassholmen för att bli köksa.

– Jag var 17 år, fyllde 18 några dar efteråt. Det var min syster i Armasjärvi som såg annonsen.

Ally är född på finska sidan men kom till Sverige under kriget.

Artur som var 22 år hade fått i uppdrag att organisera mathållningen på Vassholmen. Man behövde en köksa till mässen och då Ally svarade på annonsen gjorde Artur en telefonintervju:

– Kan du laga mat, frågade jag. Då svarade Ally ”jo, det kan jag” och något mer tal om kvalifikationerna var det inte.

De möttes på busstationen i Kalix. Ally kom med bussen och Artur hade fått ta taxi för att hämta henne.

– Inte såg jag någon som såg ut som en köksa men det stod en resväska där. Och så dök det upp en människa som siktade på resväskan.

Med sig hade Ally en cykel som hon köpt på avbetalning; cykeln var det enda hon ägde förutom kläder och hygienartiklar.

Efter den korta taxiresan väntade Vandringen över älven till Vassholmen. Det blev en spännande promenad, minns Artur:

– Det är klart att det var ett ståhej att komma med en kvinna till holmen, över sorteringen. Hon var ju den första kvinnan i matlagningen, sedan första världskriget då det fanns soppkök på holmen.

Artur och Ally fick bra kontakt och blev snart ett par.

– Vi var på bio ibland och tittade på dansen. Ally var bra på att dansa men jag hade inte kommit på den där konsten, eller kommit mig för.

Ally trivdes bra på Vassholmen men en dag kom polisen och sa att hon måste åka hem till Ylitornio.

– Jag hade inte arbetstillstånd. Men jag for inte till Finland utan till min moster i Luppio.

Senare på hösten 1947 återvände Ally till Kalix för att träffa sin Artur.

– Jag kom till Vassholmsfesten på Kaskad och vi förlova oss den kvällen. Det var den 14 september, det står i våra ringar.

Sommaren därpå stod gifter-

Vandringen över till Vassholmen blev början till livslång kärlek.

målet. Lagom till jul födde Ally dottern Ann-Mari och i mitten av 50-talet sönerna Leif och Mats.

Efter att ha bott i Stråkan och Mjölaskatan i Överkalix flyttade familjen Ek till Kalix. Det var 1962 och elva år senare gick flyttlasset till Piteå. Där jobbade Ally som ekonomiföreståndare medan Artur fortsatte på sin flottar- och virkesmätarbana.

I början på 80-talet flyttade de tillbaka till Kalix där Ally blev husmor på skogsbruksskolan. Artur fortsatte med att, som han själv uttrycker det, ”fladdra omkring” i länet och det har han fortfarande lite dåligt samvete för.

– Den som ska vara gift med en sån människa måste ha ett kolossalt tålamod. Jag kan inte förstå att Ally haft det tålamodet.

Men Ally beklagar sig inte, tvärtom. Det var ju tack vare deras fladdrande som de möttes på Vassholmen och fått uppleva ett långt och lyckligt liv tillsammans.

De tre barnen, sju barnbarnen och två barnbarnsbarnen är en gemensam skatt som de älskar över allt annat.

Även Eva och Ragnar Nilsson träffades tack vare flottningen. Liksom många andra överkalixbor for Ragnar till kusten för att söka jobb.

– Vi var sex stycken som for på vinst och förlust. Det var som roligt, vi cykla dit och fick jobb direkt på flottläggningen i Nyborg.

– Det var annat mot i dag. Det är synd om dom som inte får jobb, tycker Eva.

Dessutom är det synd om den som inte får chansen att komma ut och möta sitt livs kärlek. Eva bodde i Nyborg men det var i Kalix blixten slog ned, sommaren 1948.

– Jag var 17 år och Ragnar var 25. Det var Barnens Dag på Furuvallen och Ragnar var med Manfred Nilsson från Sandsjärv. Manfred kom ihop med Ingrid och dom bosatte sig på Gyssen.

Eva valde att flytta till Ragnars hemby Sandsjärv i Överkalix.

– Vi gifte oss 1951 och då jobba Ragnar kvar på Nyborg. Jag var i Sandsjärv och Ragnar i Nyborg några somrar.

Ragnar bodde i baracken på Törvesön men på helgerna kunde han åka hem till Eva. De fick fyra barn: Henry, Margareta, Jan och Mikael. Med fler munnar att mätta behövdes större inkomster och flottläggningen var bara ett säsongsjobb, dessutom var lönen inte över sig.

– Nä, inte var det väl bra. Men det var som det var på den tiden. Sedan jobba jag i skogen åt MoDo och Domänverket. Och röjde här hemma, hela skiftet.

Ragnar var även med i flottningen, mest på Ängesån.

– Täll-Kalle var bas. Jag var i Bönan också, i Bönkroken och rensa stränderna efter sladden.

Även Eva förvärvsarbetade, jobbade på sjukstugan vid sidan av att hon skötte hemmet.

Nu återstår en enda fråga att besvara:

Flottarkärleken, finns den?

– Jo, nog gör den det, säger Eva utan att blinka.

– Då får du väl sjunga Snoddas-låten då, säger Ragnar med ett belåtet leende.

Visst finns den, flottarkärleken!

Flottarkärlek

Jag var ung en gång för länge sen
en flottare med färg
alla jäntor var som vax uti min famn.
I alla torp, i alla byar
hade jag en liten vän
ifrån Tärendö till skiljet vid Vassholm.

Haderian hadera, haderian hadera
ifrån Tärendö till skiljet vid Vassholm.

Jag har spelat på mitt handklaver
för flottare vid ån
jag har spelat för en tös i Västanäs.
Jag har dansat över forsarna
med älvor och med rån
medan dagen gått till ro på ängens gräs.

Haderian hadera, haderian hadera
medan dagen gått till ro på ängens gräs.

Jag har spelat sommarnätterna
till dans vid Morjärvs bro
jag har dansat med den vackra Maj i Jock.
Jag har svurit blonda Anna
evig kärlek, evig tro
medan lägerelden falnat stock vid stock.

Haderian hadera, haderian hadera
medan lägerelden falnat stock vid stock.

Jag har spelat för min kära
där som norrskensflammor går
över kullarna vid Kaitumjoki fjäll.
Jag har slumrat i min farkost
där som vilmarkspulsar slå
medan stjärnorna gått vakt på himlens päll.

Haderian hadera, haderian hadera
medan stjärnorna gått vakt på himlens päll.

Jag ska spela på mitt bälgaspel
så länge jag finns till
i min koja invid Räktjärvforsens fall.
Jag ska drömma, jag ska älska
jag ska sjunga om jag vill
medan månen över Kalixälv går vall.

Haderian hadera, haderian hadera.
medan månen över Kalixälv går vall.

text & musik: Hugo Lindh
Universal/Westlings Musikförlag
(textbearbetning: Vassholmens Vänner)

Kärleken frodas i alla miljöer.

”Kyssarnas bro” på Nordanskär utanför Kalix.

BILDFÖRTECKNING

Sid		**Fotograf**/Bild utlånad av
7	båda bilderna	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
8	Bo-Göran Larsson	**Bosse Johansson**
	Artur Ek	Artur Ek
9	karta flottleder	**B Andersson**
	flotte på Torne älv	Haparanda stad
10	Karhonens flottfärd	ABF Övertorneå
	sparrhuggarlag	Skogsindustriarbetaren
	skiljet Sandslån	Sven-Åke Henriksson
	tjärhovet Byske	Skogsindustriarbetaren
11	Dan-Olof Edfast	**Arvid Lundström**
		/Skogsindustriarbetaren
	flottledsrensning	Skogsindustriarbetaren
12	kartor skogsbilvägar	**Hans Sjögren**
	chaufför Ivar Nilsson	**Bosse Johansson**
13	Oscar Henriksson	**Oscar Henriksson**
		/Sven-Åke Henriksson
14	flottare Lilla Lule älv	**Stig T Karlsson**
15	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
16	tjärhov, okänd ort	Allan Nordmark
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
17	samtliga bilder	John Waltari
18	Allan Nordmark	**Staffan Kvist**
	övriga bilder	Allan Nordmark
19	Allan Nordmark	**Staffan Kvist**
	övriga bilder	Allan Nordmark
20	karta tjärbränning	**Hoppe**
	samtliga bilder	Arvidsjaurs kommun
21	samtliga bilder	Arvidsjaurs kommun
22	tjärvägen Kamlunge	**Bosse Johansson**
	flottar Hjukensjön	**V Lundgren**/Allan Nordmark
	tjärdrag	**A Hutchinson**/Allan Nordmark
23–28	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
29	Petter Brännmark	Rune Brännmark
30	fast flotte Kukkolaforsen	Haparanda kommun
31–32	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
33	forsränning	**Stig T Karlsson**
34	Tisnaren	Lilly Karlsson
35	Sten-Roland Karlsson	**Bosse Johansson**
36–38	samtliga bilder	Arvidsjaurs kommun
39	makarna Mört	Haparanda stad
40–41	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
42	kockan Modig	**Arvid Lundström**
		/Skogsindustriarbetaren
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
43	kockan på lasset	Arvidsjaurs kommun
	fläskaltaret	Skogsindustriarbetaren
44–46	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
47	likfärden	Signe Olausson
	övriga bilder	**Bosse Johansson**

Sid		**Fotograf**/Bild utlånad av
48	Signe Olausson	**Bosse Johansson**
50–53	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
54	samtliga bilder	Bengt Niska
55	Hugo Pekkari	**Ola Jönsson**
	övriga bilder	Bengt Niska
56	vid Pajalabron	**Ola Jönsson**
	övriga bilder	Norrbottens museum
57	flottare vid Pajala	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
58	strandrensning Pajala	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
	Svala, Niska	**Bosse Johansson**
59	tre damer	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
	Josef Korhonen	ABF Övertorneå
	dammen Siikajoki	**Erik Lundemark**
		/Norrbottens museum
60	flottarlag Pajala	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
	Urho Svala	**Bosse Johansson**
61	sista flotten	**Lars Öqvist/**Barbro Öqvist
	storfuran	**Bosse Johansson**
62	samtliga bilder	ABF Övertorneå
63	flottledskarta	Torne älvs flottningsförening
	islossningen	ABF Övertorneå
	Harry Tedestam	**Bosse Johansson**
64	samtliga bilder	ABF Övertorneå
65	kuivakangasmagasinet	Torne älvs flottn.förening
	Bertil Toolanen	**Bosse Johansson**
	flottarstugan	Bertil Toolanen
66-69	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
70	Matkakoski	Haparanda kommun
71	Berta o Sune Öhberg	**Bosse Johansson**
72	tyska soldater	Sune Öhberg
73	Sune Öhberg	**Bosse Johansson**
74	flicka vid Jylhä	**Bosse Johansson**
	sikhåvning	**Lars Öqvist/**Barbro Öqvist
75	flottledskarta	Torne älvs flottningsförening
76	Lars Spolander	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Haparanda kommun
77	svanar Karungimagasinet	**Bosse Johansson**
	flottläggning Seskarö	Skogsindustriarbetaren
	övriga bilder	Haparanda kommun
78	Åke Svensk	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
79	Kalixälvsbron i Tärendö	**Bosse Johansson**
	Albert Pekkari	**Olle Kauppi**
80-83	samtliga bilder	**Olle Kauppi**
84	Fager o virkesmätning	**Olle Kauppi**
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
85	Anttin Kenttä	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
	bifurkationsbyn	**Bosse Johansson**
87–88	samtliga bilder	**Bosse Johansson**

Sid		**Fotograf**/Bild utlånad av
89	flottledskarta	Kalix älvs flottningsförening
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
90	Pahakurkkio	**Bosse Johansson**
91	Bosse Johansson	Nils Johansson
	caterpillarrensning	Norrbottens museum
92	Eine Mattsson helikopter	Heimer Hallergren
93	Kalixälvsleden	**Bosse Johansson**
94–95	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
96	flottare Mestoslinkka	John Lampa
	övriga bilder	**Olle Kauppi**
97	John Lampa	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	**Olle Kauppi**
98	Kungsbröten	Skogsindustriarbetaren
99	brötsprängning	Skogsindustriarbetaren
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
100-101	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
102	Elis Nilsson	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Ann-Sofi Larsson
103	Lippan Jockfall	Elis Nilsson
	Kvarnån	Ann-Sofi Larsson
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
104	Strömsnäs färjställe	Gudrun Nilsson
	Ann-Sofi o Sune Nilsson	**Bosse Johansson**
105	samtliga bilder	Ann-Sofi Larsson
106	skylt Jypperäbäckskojan	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Peter Brännvall
107	Edvin med flottbockar	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Gurli Brännvall
108	spelbåten Vallsjärv	Gurli Brännvall
	övriga bilder	Peter Brännvall
109	gruppfoto Björkådammen	Gurli Brännvall
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
110-111	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
112	islåda Lillvarjisträsk	Arvidsjaurs kommun
113	huggarlag Jockfall	Peter Brännvall
	brant basväg	Skogsindustriarbetaren
114	Bebo-sågen	Norrbottens museum
	övriga bilder	Peter Brännvall
115	Johnny Holmberg	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Peter Brännvall
116	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
117	snölega i contortaskog	**Gunnar Isaksson**
	djungel i contortaskog	**Bosse Johansson**
118	hormoslyr	Arvidsjaurs kommun
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
119–129	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
130	färgbild flottarränna	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
131	flottarlag Rautibäcken	Börje Eriksson

Sid		**Fotograf**/Bild utlånad av
131	övriga bilder	**Bosse Johansson**
132	inköpslistor	Börje Eriksson
133	Sören med Chevan	Börje Eriksson
133	Axel Björnfot	Allan Eichwurzel
	Pohjanens Scania	Peter Brännvall
134	Lombergsån	Artur Ek
135	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
136	styrbommar Rian	**Tommy Tommie**
137	Linaälven	Norrbottens museum
	Dan Olof med yxa	Skogsindustriarbetaren
	Nationalälvdagen	**Bosse Johansson**
138	Linafallet	NSDs arkiv
	Sanningslandet	Norrbottens museum
	övriga bilder	**Tommy Tommie**
139	båten Räktjärv	Artur Ek
	Ragnar Karlsson	**Bosse Johansson**
140	timmer vid Nybyn	**Tommy Tommie**
141	lada vid Viken	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Carl-Gustaf Carlsson
142	stortimmer Puottaure	Halvard Zettermalm
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
143	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
144	Albin Enbom	**Tommy Tommie**
	Övermorjärvsträsket	Halvard Zettermalm
	pållarbygge Trångån	Norrbottens museum
145	flottarlaget rastar	**Tommy Tommie**
	Sune o Elin Enbom	**Bosse Johansson**
146	flottarlag Övermorjärv	Halvard Zettermalm
147	Hilding Sundberg	**Bosse Johansson**
148	samtliga bilder	**Sören Vikström**
149	Edvin Vikström	**Tommy Tommie**
	bogsering Setholmen	**Sören Vikström**
	Hilding Sundberg	**Bosse Johansson**
150–151	samtliga bilder	**Sören Vikström**
152	pålkran	Artur Ek
	pålning Setholmen	**Sören Vikström**
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
153-154	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
155	Lakotaforsen	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Arne Lindgren
156	bröt Kamlungeforsen	Kalix kommun
	Arne o Rut Lindgren	**Bosse Johansson**
157–160	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
161	Rut Lindgren	**Bosse Johansson**
	Valdemar o Halvdan	**Tommy Tommie**
162–163	flottarspel sista rumpan	**Tommy Tommie**
165	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
166	Artur Ek	**Bosse Johansson**
	Vassholmssågen	**Ola Jönsson**

Sid		**Fotograf**/Bild utlånad av
167	samtliga bilder	Artur Ek
168	på bryggan	Kalix kommun
	buntverket	**Ola Jönsson**
169	samtliga bilder	**Ola Jönsson**
170-173	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
174	Lennart Lundbäck	**Bosse Johansson**
	helgstassen	Artur Ek
	Lasse Henriksson	Bengt Wapen
175-176	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
177	Helena i dag	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	**Kjell Kvist**
178	samtliga bilder	Helena Johansson
179	välartade gossar	Helena Johansson
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
180	i groven	**Tommy Tommie**
	Eskil Svanberg	**Bosse Johansson**
181	samtliga bilder	Eva Olofsson
182	Sixten Wiklund	Artur Ek
	övriga bilder	Eva Olofsson
183	Gösta Anders Johansson	Eva Olofsson
	Bengt Söderholm	**Bosse Johansson**
184	Stor-Torsten	Bengt Wapen
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
185	Bengt Söderholm	**Bosse Johansson**
	Sixten Krok	Eva Olofsson
186	aluminiumhaken	**Tommy Tommie**
	i flottningsmuseet	**Bosse Johansson**
187	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
188	samtliga bilder	**Tommy Tommie**
189	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
190	Flottarspelet Bröt	teaterfören. Bröt
	Lidströms flottargubbe	**Bosse Johansson**
191	Vivan Karlsson	**Bosse Johansson**
	akvarellen	**Vivan Karlsson**
	flaggstång till holmen	Kalix kommun
192–195	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
197	timmersläp Tjåmotisjaure	**Stig T Karlsson**
198	frimärken/Copyright:	Posten Frimärken
199	Filip Mickelsson-Hatta	**Bosse Johansson**
	husbrand Havsträsk	Lena Tegström
200	Filip Mickelsson-Hatta	**Bosse Johansson**
	Stig T Karlsson	**Kurt Bergengren**
201–207	samtliga bilder	**Stig T Karlsson**
208	teckning	**Åke Åkerlund**
209	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
210	Seth-Ivan Eriksson	**Bosse Johansson**
	Holaforsen	**Albin Agebro/**Sven-Åke Henriksson
211	Gåreleforsen	**Albin Agebro**/Sven-Åke Henriksson
	Porsiforsen	Norrbottens museum
212	Porsiforsen	Norrbottens museum
	Bodträskfors	Bodens kommun
213	flottartrio	Bodens kommun

Sid		**Fotograf**/Bild utlånad av
213	engelska kanalen	**Bosse Johansson**
214	Bertil Fogelid	**Bosse Johansson**
215	gravstenen Dorotea	Sven-Åke Henriksson
216	Bengt o Birgit	**Bosse Johansson**
	bröt Luleälven	Bodens kommun
	flottargrabbar	**Bengt Nordmark**
217-218	samtliga bilder	**Bengt Nordmark**
219	samtliga bilder	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
220	Gösta Sundqvist	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Bodens kommun
221	samtliga bilder	Bodens kommun
222	Kungsstenen	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Bodens kommun
223–224	samtliga bilder	Bodens kommun
225	moderne flottaren	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
226–233	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
234	Artur i båten	Artur Ek
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
235	Artur vid rodret	Artur Ek
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
236	John Karlsson	Artur Ek
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
237	flottarlaget	Artur Ek
	akrobatik	**Christer Westerlund**
		/Norrbottens museum
238	bröten	**Christer Westerlund**
		/Norrbottens museum
	flottarlaget	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
239	strandrensning	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
	tippbryggan	**Bosse Johansson**
	flottarlaget	Sten-Roland Karlsson
240–241	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
242–243	bildpotpurri	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
244	sprängning Brudforsen	Sten-Roland Karlsson
	rumpan går	Skogsindustriarbetaren
	Sten-Roland Karlsson	**Bosse Johansson**
245	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
246	Bengt Larsson	**Bosse Johansson**
	bröt Kurkkioforsen	Alvar Johansson
247	Linkkafallet	Skogsindustriarbetaren
	Erik Enstedt	**Bosse Johansson**
248	Korpikån	Kalix kommun
	Kvarngården	**Bosse Johansson**
249–253	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
254	Harald med trätallrik	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	**Eva Rensfeldt**/Eva Rensfeldt
255	flottarlag Dockasberg	Harald Rensfeldt
	flottledsrensning	Artur Ek
256	Eugen Friman	**Lars Öqvist**
		/Skogsindustriarbetaren
257–260	samtliga bilder	**Bosse Johansson**

Sid		**Fotograf**/Bild utlånad av
261	Ångermanälven	**Sven-Åke Henriksson**
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
262-263	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
264	bäckflottare Åsele	**Oscar Henriksson** /Sven-Åke Henriksson
265	bäckflottning Borgafjäll	**Oscar Henriksson** /Sven-Åke Henriksson
	flottare Piteälven	**Christer Westerlund** /Skogsindustriarbetaren
266-267	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
268	Seth-Ivan Eriksson m ren	**Bosse Johansson**
	båtbana Benbryteforsen	Arvidsjaurs kommun
	flottarläger Abmoälven	Arvidsjaurs kommun
	Ivar Engström	**Harry Larsson** /Skogsindustriarbetaren
269	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
270	Niemiselet	Norrbottens museum
271	Ingemar Degerman	**Bosse Johansson**
272	flottläggning Strömsund	Norrbottens museum
273	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
274	flottning Hornavan	Norrbottens museum
	med svans o yxa	Skogsindustriarbetaren
275-280	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
281	Paul 1975	**Tommy Tommie**
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
282	samtliga bilder	**Tommy Tommie**
283	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
285	flottläggning Törefors	**Tommy Tommie**
286	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
287	Nordanskär	Kalix kommun
	Törefors	**Tommy Tommie**
	ångsågen Nyborg	Kalix kommun
288	keratten	Ragnar o Eva Nilsson
	övriga bilder	**Bosse Johansson**
289	samtliga bilder	Ragnar o Eva Nilsson
290	flottläggning Törefors	**Tommy Tommie**
	Törefors 2007	**Bosse Johansson**
	surströmming	**Bosse Johansson**
	övriga bilder	Ragnar o Eva Nilsson
291	vid sjöbodan	**Bosse Johansson**
	bogserbåten Edit	**Ola Jönsson**
292	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
293	Vikingen	**Kurt-Lennart Sundqvist**
	Kvarken 1950	John Waltari
	Vånafjärden	**Bosse Johansson**
294	bogserbåten Karlsborg	Kalix kommun
	spelekan	**Bosse Johansson**
295	Tisnarens turlista	Margareta Jonsson
	Margareta	**Bosse Johansson**
	Tisnaren	Lilly Karlsson
296	Waldemars utflykt	Margareta Jonsson
	på Wikströmskajen	Margareta Jonsson

Sid		**Fotograf**/Bild utlånad av
296	Ruben med lanternan	**Bosse Johansson**
297–298	samtliga bilder	**Bosse Johansson**
299	älskande träd	**Lars Öqvist**/Barbro Öqvist
	Kyssarnas bro	Kalix kommun
304	karta flottleder	nsd ateljé/AniMedia

De stora flottlederna i Norrbottens län

nsd ateljé/AniMedia

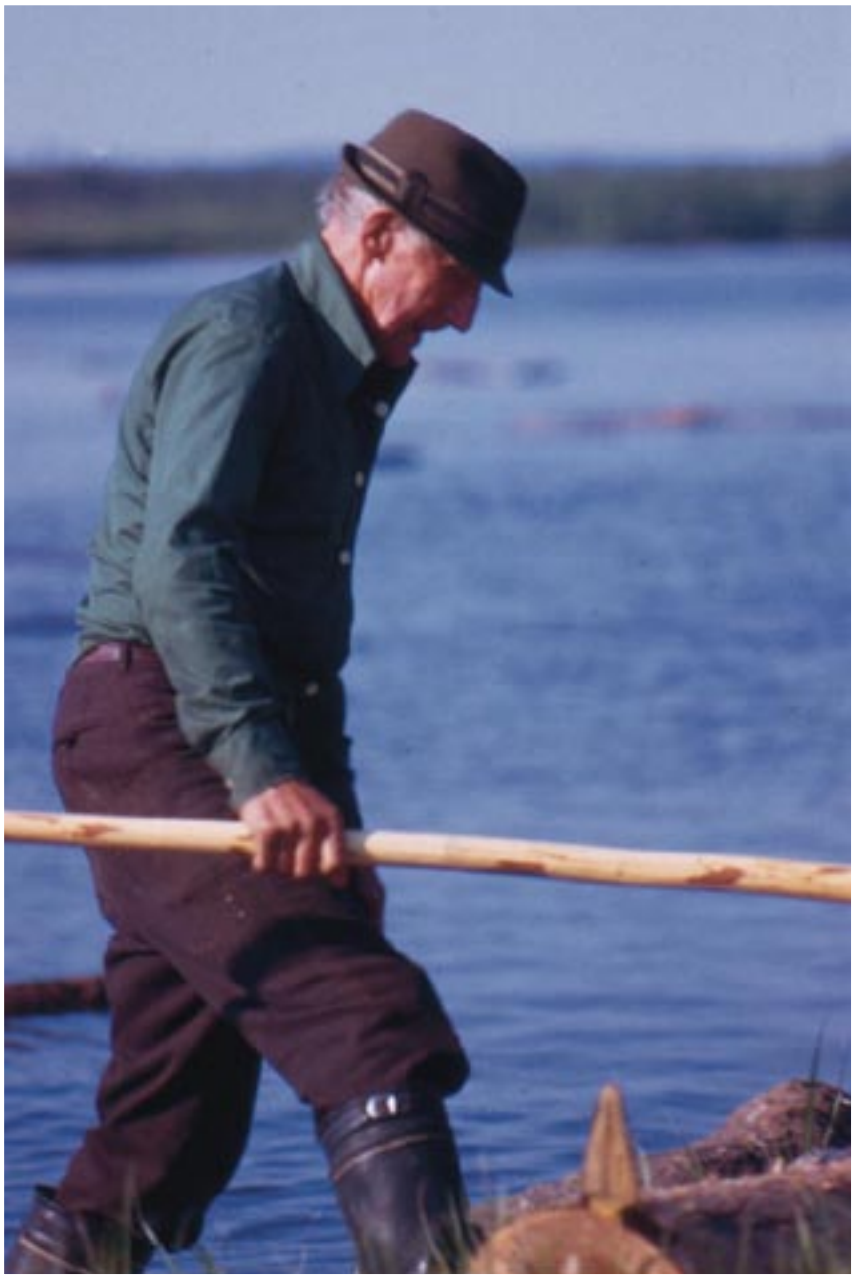

Detta är boken om Flottaren med färg.
I sitt anletes svett jobbade han för att fabriker och sågverk skulle få den eftertraktade råvaran.
Varje vår längtade han efter att få greppa båtshaken och bege sig till bäcken, älven, skiljestället eller flottläggningsplatsen.
Flottningen pågick i hundratals år men en vacker dag tog det slut.
Även vi som inte var med har anledning att vårda den gamle flottarens minne.

ISBN-978-91-633-0842-0